

Vardagslivets generativa grammatik

– vid gränsen mellan natur och kultur

ERIK WALLIN

Lund 1980

MEDDELANDE FRÅN LUNDS UNIVERSITETS
GEOGRAFISKA INSTITUTION.

Serie Avhandlingar.

- I. *Herman Richter*: Skånes karta från mitten av 1500-talet till omkring 1700. Bidrag till en historisk-kartografisk undersökning. (1929).
- II. *Josef Westin*: Kulturgeografiska studier inom Nätra-, Näske- och Utby-åarnas flodområden samt angränsande kusttrakter. (1930).
- III. *Herman Richter* och *Wilhelm Norlind*: Orbis Arctoi Nova et Accurata Delineatio Auctore Andrea Bureo Sueco 1626. (1936).
- IV. *Sven Björnsson*: Sommen-Åsundenområdet. En geomorfologisk studie. (1937).
- V. *Arne Sandell*: Tektonik och morfologi inom dalformationen med omgivande urbergsterräng. (1941).
- VI. *Sven Dahl*: Torna och Bara. Studier i Skånes bebyggelse- och näringsgeografi före 1860. (1942).
- VII. *Karl Erik Bergsten*: Isälvsfält kring norra Vättern. Fysisk-geografiska studier. (1943).
- VIII. *Carl Erik Nordenskjöld*: Morfologiska studier inom övergångsområdet mellan Kalmarsslätten och Tjust. (1944).
- IX. *Sven Björnsson*: Blekinge. En studie av det blekingiska kulturlandskapet. (1946).
- X. *Karl Erik Bergsten*: Östergötlands bergslag. En geografisk studie. (1946).
- XI. *Tor Holmquist*: Den halländska vinterfiskehamnsfrågan. (1947).
- XII. *Olof Ångeby*: Landformerna i nordvästra Jämtland och angränsande delar av Nord-Trøndelag. (1947).
- XIII. *Axel Wennberg*: Lantbebyggelsen i nordöstra Östergötland 1600—1875. (1947).
- XIV. *Lars Bjerning*: Skånes jord- och stenindustri. Dess utveckling, lokalisering och betydelse ur näringsgeografisk synvinkel. (1947).
- XV. *Allan Weinhausen*: Norbergs bergslag samt Gunnilbo och Ramnäs till omkring 1820. Studier i områdets närings- och bebyggelsegeografi. (1947).
- XVI. *Helge Stålberg*: Smålands skogs- och träförädlingsindustrier. En näringsgeografisk studie. (1947).
- XVII. *Folke Lågnert*: Veteodlingen i södra och mellersta Sverige. (1949).
- XVIII. *Yngve Nilsson*: Bygd och näringsliv i norra Värmland. En kulturgeografisk studie. (1950).
- XIX. *Olof Ångeby*: Evorsionen i recenta vattenfall. (1951).
- XX. *Karl Erik Bergsten*: Sydsvenska födelseortsfält. (1951).
- XXI. *Folke Lågnert*: Valmanskären på Skånes landsbygd 1911—1948. (1952).
- XXII. *Olof Nordström*: Relationer mellan bruk och omland i östra Småland 1750—1900. (1952).
- XXIII. *Arvid Bergdahl*: Israndsbildningar i östra Syd- och Mellansverige med särskild hänsyn till åsarna. (1953).
- XXIV. *Sven E. Behrens*: Morfometrisk, morfogenetisk och tektonisk studier av de nordvästskånska urbergsåsarna, särskilt Kullaberg. (1953).
- XXV. *Torsten Hägerstrand*: Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt. (1953).

VARDAGSLIVETS GENERATIVA GRAMMATIK
— vid gränsen mellan natur och kultur

AVHANDLING FÖR
FILOSOFIE DOKTORSEXAMEN

Avhandlingen kommer att försvaras
vid offentlig disputation i geografiska
institutionsgruppens föreläsningssal
Sölvegatan 13 Lund
fredagen den 7 mars 1980 kl 10

av
Erik Wallin
fil.kand., civ.ing. VrmI

Lund 1980

MEDDELANDEN
FRÅN LUNDS UNIVERSITETS
GEOGRAFISKA INSTITUTION
AVHANDLINGAR LXXXV

**VARDAGSLIVETS
GENERATIVA GRAMMATIK**

— vid gränsen mellan natur och kultur

AV
ERIK WALLIN

CWK GLEERUP

CWK Glerup är produktlinjenamnet för vetenskapliga skrifter utgivna av
LiberLäromedel Lund

©1980 Erik Wallin

GOTAB Malmö 1980

ISBN 91 - 40 - 04721 - 0

INNEHÅLL

Förord.	7
1. INLEDNING.	9
1.1. Vid gränsen mellan natur och kultur.	9
1.2. Det jag talar om och det jag talar i.	10
1.3. Avhandlingens disposition.	11
1.4. Några stilistiska anmärkningar.	12
 Del I: Problem och Ansats	
2. BAKGRUND OCH PROBLEMSTÄLLNING.	14
2.1. Den regionalpolitiska bakgrunden.	15
2.2. Yrkesvalsmöjligheter, sysselsättning och vardagsliv.	15
2.3. Problem och motsättningar.	16
2.4. Vardagslivet i SOU-version, FoU-version och i IoU-version.	16
2.5. Vardagsliv och väl färd genom tillvaron.	17
2.6. Vardagslivets generativa grammatik.	19
3. TESER, ANTI-TESER OCH SYNTESER.	20
3.1. IakerueH.	21
3.2. Tillvarons meningsfylldhet.	22
3.3. Tillvaron, närvaron och därvaron.	23
3.4. Samtiden, framtiden och forntiden.	23
3.5. Det mänskliga, det kultiverade och det naturliga.	24
3.6. Tillvarons gäster, vice-värdar och Värdar.	25
3.7. Samhällsvetenskap och hänsynstagande.	26
3.8. Sanningen och de gällande sanningarna.	27
3.9. Världen och de etablerade världarna.	29
3.10. Mytbildning och kunskapsbildning.	30
3.11. Exakta galenskaper och tvetydiga realiteter.	31
3.12. Det man talar om och det man inte talar om.	33
4. SYFTE OCH ANSATS.	36
4.1. Det primära och det sekundära syftet med avhandlingen.	37

4.2.	Samvetenskap och välfärdshållning	37
4.3.	Tidsgeografi som grund att stå på	39
4.4.	Tid och rum som beskrivnings- och resurs- dimensioner.	40
4.5.	Populationsvävar och cellvävnader.	44
4.6.	Observerade mönster som artikulerade strukturer . .	47
4.7.	Den tredje ståndpunkten.	48
4.8.	Människan, samhället och det mellanvarande	50
4.9.	Radikal geografi och tre-radikal tids-topologi	51

Del II: Föreställningsram och Teori

5.	TID-RUM-MATERIEN SOM EN TILLVARO.	54
5.1.	Den enhetliga tid-rum-materien.	55
5.2.	Tid-rum-materiens klyvning.	56
5.3.	Tid-rum-materiens tvetydighet	58
5.4.	Tid-rum-materiens representation	59
5.5.	Tillvaron som en mesorymd under formering	61
5.6.	Tillvarons tre grundmönster	63
5.7.	Tillvarons allmänna triaditet: Ana-Dia-Kata-logik. .	65
5.8.	Tre grundläggande aspekter på tillvaron	68
5.9.	Tre prototyper för kosmologier.	72
5.10.	Kosmiska motsättningar och vardagskonflikter . . .	76
6.	TILLVARONS ANAGENES.	78
6.1.	Uppkomsten av lokala ordningar.	79
6.2.	Entropiornas tillväxt och fortplantning.	81
6.3.	Entropior som formation och tillvaro	84
6.4.	Generisk och generativ grammatik.	86
6.5.	Samhällsbildningar och samveten	89
6.6.	Prototyper för samhällsformationer	92
6.7.	Extra-genetisk transmission och språket som gen-pool	96
6.8.	Människan/Jorden som en entropia.	97
6.9.	Tillvarons inbyggda motsättningar.	100
6.10.	Nutid, samtid och presens	102
7.	TILLVARANDETS DIALEKTIK.	106
7.1.	Krafter, viljor och makter	107
7.2.	Vetskap, förväntningar och tro	111
7.3.	Restriktioner, regelsystem och lagar	113
7.4.	En tre-radikal deontologi.	115

7.5.	En tre-radikal ontologi	122
7.6.	En tre-radikal epistemologi	126
7.7.	Tillvarons tre-radikala tids-topologi	130
8.	TILLVARONS KULTIVERING	135
8.1.	Det bestående och det säkra i tillvaron	136
8.2.	Tillvarons i-ord-ning-ställande	140
8.3.	Uppkomsten av mänskliga personer.	144
8.4.	En modell för utvidgad metabolism.	146
8.5.	Människan som Observatör, Aktör och Medlare ...	153
8.6.	Personer som kulturbärare.	157
8.7.	Folk-Målet, Moders-Målet och Herre-Målet	159
8.8.	Tre versioner av vardagslivets generativa gram- matik.	165

Del III: Personer och Samhällen

9.	EN HISTOLOGISK SAMHÄLLSTEORI	170
9.1.	Celler och tillvarons dialektiska grundstorheter. ...	171
9.2.	Personer som samhällsformationers grundstorheter.	174
9.3.	Marx, Hegel och en tredje ståndpunkt	178
9.4.	Vegetal, insektal och animal samhällsformation ...	179
9.5.	Anadermet, idehållningen och anastroferna	187
9.6.	Diadermet, samhällningen och diastroferna	189
9.7.	Katadermet, hushållningen och katastroferna	194
9.8.	Om att uppskatta och beskatta Naturen	196
10.	EN BIOGRAFISK SYSSELSÄTTNINGSTEORI	198
10.1.	Existens och sysselsättning	199
10.2.	Sysselsättning och tidsanvändning	200
10.3.	Sanktionssystem och befordringssystem	202
10.4.	Växelvekansformer och social metabolism.	206
10.5.	Handlingsutrymmen och befattningsskrivning.	209
10.6.	Fem befattningsskrivningsformer	213
10.7.	Om att uppskatta och beskatta Människan	217

Del IV: Bedömningar och Beräkningar

11.	OM ATT RÄKNA MED PERSONER	220
11.1.	Mått, dimensioner och storheter	221
11.2.	Tal, algoritmer och kalkylspråk	223
11.3.	Multiplikation och fortplantning	226

11.4.	Kalkylspråk och vardagsspråk.	230
11.5.	Människovärde och humankapital.	232
11.6.	Folkbokföring och beskattning.	236
11.7.	Personer som Hel-, Fast- och Mynd-igheter.	237
12.	OM ATT IDROTTA.	241
12.1.	Idrotten som en folkrörelse.	242
12.2.	En diastrof i idrottsvärlden.	244
12.3.	Idrottsrörelsens generiska grammatik.	245
12.4.	Idrottsrörelsens inmönstring i det svenska samhället	247
12.5.	Idrott och sport: exemplet fotboll.	250
12.6.	Från kvartersgång till AB X-stads IF.	252
12.7.	Allsvenskan som en tillvaro.	254
12.8.	Fotbollsformationers lokala tillvaro.	257
12.9.	Fotbollsformationers metabolism.	261
12.10.	Fotbollsformationers lokala fortplantning.	264
12.11.	Idrottsrörelsen som en virtuell emigration.	269
Avslutande del		
13.	SAMMANDRAG OCH UTVIDGNING.	272
13.1.	Problem och ansats.	273
13.2.	Föreställningsram och teori.	274
13.3.	Personer och samhällen.	276
13.4.	Bedömningar och beräkningar.	278
13.5.	Samvetenskap och välfärdshållning.	278
13.6.	Perspektiv på regional- och sysselsättningspolitik. .	280
13.7.	Några framtidsperspektiv.	282
14.	SUMMARY.	284
	Notförteckning.	293
	Ordlista.	294
	Litteraturlista.	297

FÖRORD

I början av 1970-talet fick jag förmånen att börja arbeta i den forskargrupp som sedermera fick namnet 'Forskargruppen i kultur-geografisk process- och systemanalys', med Torsten Hägerstrand som primus motor. Inom forskargruppen har den s.k. tidsgeografiska ansatsen utvecklats, dels genom grundforskning och dels genom tillämpningsstudier. Ett sådant tillämpningsområde utgör det regional-politiska problemområdet. Inom just detta område finns ett särskilt organ upprättat: ERU (Expertgruppen för Regional Utredningsverksamhet), för att bl.a. underlätta och befordra växelverkan mellan forskning och samhällsförvaltning. Det är ERU som delvis initierat det arbete jag utfört inom forskargruppens ram. Det är också ERU som i huvudsak har finansierat mitt arbete, utan att arbetet dock haft karaktär av 'beställnings-uppdrag'. För denna generösa kreditgivning vill jag härmed framföra ett innerligt tack.

Under arbetets gång har ett flertal personer kommit att bidra till den föreliggande avhandlingens utformning och innehåll, huvudsakligen genom den metod som jag senare kommer att diskutera mer ingående: 'konstruktion genom negation'. Torsten Hägerstrand har — trots mina påtagliga brister som forskare — aldrig någonsin ställt sig tvivlande till mitt arbete. Han har alltid kunnat vaska fram de eventuella korn av sanning som legat dunkelt uttryckta i mina promemorier. Genom denna 'uppföstran' har jag lockats att driva analysen av problemställningarna till randen av min kompetens. Avhandlingen är ett försök att formulera hur denna rand ser ut, innan den på nytt sprängs i det fortlöpande arbete som forskning ändå utgör.

Inom forskargruppen har olika synsätt och föreställningsramar kommit att konfronteras mot varandra, bl.a. genom Björn Asheims och Anne Buttimers inlemning i gruppen. Bo Lenntorp, Solveig Mårtensson, Tommy Carlstein, Sture Öberg och andra 'inbitna' tidsgeografer (om så får sägas) har lyckats hålla mig kvar inom en allmän tidsgeografisk föreställningsram i de lägen då jag upplevt osäkerhet angående möjligheterna att komma vidare med denna som grund. Några av mina problem har dock varit av den arten att jag tvingats omformulera tidsgeografi till en tre-radikal *tids-topologi*.

För medhjälp vid förekommande fältarbeten, datainsamlingar och stimulerande tankeutbyte under arbetets gång, vill jag tacka Bo Adamsson, Christer Meijer och Per Selander. Genom Eva Särbring och Rezsö Laszlo har mina tankar och idéer kunnat sättas på pränt i läsbart skick och ritas ner som figurer. Ett hjärtligt tack!

Jag kan inte undgå att särskilt framhäva de två personer som ändå — när allt kommer omkring — betytt mest för mitt arbete: min dotter Susanna och min hustru Mona. Susanna (4 år) har genom sin blotta existens bidragit till att lyfta fram det för-givet-tagna i tillvaron och på det viset utgjort min *huvud-hand-ledare* vid utforskandet av vardagslivets generativa grammatik. Min hustru Mona har genom sin humanistiska bakgrund och sin mänskliga läggning lyckats driva min tekniskt-naturvetenskapliga föreställningsram mot det mer mänskliga i tillvaron. Det dammiga latin-lexikon som finns kvar från hennes mödosamma skolår har fått oanad betydelse som tekniskt hjälpmedel för avhandlingsarbetet. Det hade varit ännu bättre om Mona hade råkat ha läst grekiska, som läsaren så småningom skall förstå. Under alla förhållanden är det Mona som fått stå ut med mina mest tokiga tankar och mina grumliga utläggningar till sent in på nätterna — och normalt fått mig på bättre tankar!

Varje intensiv tankeverksamhet torde kräva en viss upptagenhet från vardagslivets vanliga bestyr och glädjeämnen. Under vissa perioder har jag därför varit lite 'frånvarande' i förhållandet till familj, vänner och andra medmänniskor. Min förhoppning är att avhandlingen kan innebära en ökad samvaro och en bättre tillvaro både för mig själv och andra. Ett av syftena med avhandlingen har varit att försöka påvisa hur bättre vardagsliv kan genereras.

Erik Wallin

Lund, hösten 1979

INLEDNING

1.1. Vid gränsen mellan natur och kultur.

Geografi är traditionellt indelat i *natur*-geografi och *kultur*-geografi (»physical geography» respektive »human geography»). Det finns emellertid också en lång tradition inom geografi att försöka förena den mer natur-vetenskapliga orienteringen med ett mer kultur-vetenskapligt synsätt, särskilt inom den s.k. *regional*-geografin. Avhandlingen ansluter sig till denna mer syntetiserande tradition inom geografi och särskilt då den s.k. »genre-de-vie»-traditionen.^{1*}

Mellan det vilda natur-landskapet och det av människor inredda kultur-landskapet finns det ett spännande, men ofta för-givet-taget gräns-landskap. I detta gräns-landskap uppträder människor som både biologiska varelser och som kultiverade personer. Här finns mellan-former mellan naturliga kraftfält och artificiella maktspråk. Här verkar samhällsbildningarna och människorna som länkar mellan natur och kultur i gränsskiktet mellan jord och himmel.

Atom-teorin fick sitt genombrott då man i det lilla (av typ elektronbanor) kunde se det stora (av typ färgspektra) och då man i det stora (av typ stjärnornas utveckling) kunde se det lilla (av typ kärnreaktioner). Cell-teorin fick sitt genombrott då man i det lilla (av typ kromosomer) kunde se det stora (av typ arter) och då man i det stora (av typ evolutionen) kunde se det lilla (av typ mutationer). Enligt samma logik skulle man kunna förvänta sig större genombrott för en 'person-teori' – en teori för samhällsbildningar och samhällsvarelser – om man i det lilla (av typ hushållsredskap) kan se det stora (av typ produktionssätt) och om man i det stora (av typ tankemönster) kan se det lilla (av typ barnuppfostran).

Vad det mer principiellt synes handla om är att betrakta förhållandena i en viss tillvaro som fenomen på en *meso*-nivå, som medelbarheter mellan strukturer och processer på två andra plan, en mikro- och en makro-nivå. Atomer, celler och personer kan därvid ses som sådana utbildade medelbarheter i gränsskiktet mellan elementarpartiklar och kraftfält, mellan genstrukturer och cellvävnader respektive mellan biologiskt givna genotyper och kulturellt präglade historie-geografiska kontext. Avhandlingen är ett försök att närma sig sig det vardagliga samhällslivet på detta sätt.

* Se notförteckning på sidan 293.

1.2. Det jag talar om och det jag talar i.

Avhandlingen är ett försök att beskriva och avslöja det för-givet-tagna och (skenbart) självklara vardagslivet. Jag använder det svenska språket som ett redskap för detta. Viktiga delar av det som jag vill tala OM, inryms emellertid i det som jag talar I, dvs. i det svenska språket. Särskilt gäller detta för det svenska vardagslivets generativa grammatik. Jag är därför fullt medveten om att jag inte bara skriver *på* det svenska språket, utan även *i* det svenska språket — och därigenom *med* en mängd av föreställningar och för-givet-taganden.

Orden i språket har olika kulturellt och historiskt färgade valörer, betydelser, associativa förbindningar till andra fenomen, en underförstådd kontext eller situation etc., etc. Orden »trä», »tjänstehjon», »arbetskarl», »löntagare» ger i ett nötskal arbetslivets utveckling under 1 000 år. På 2 500-talet kommer antagligen begreppet »arbetskraft» att ha samma 'historie-specifika' betydelse som »trä» har. Olika tecken, ord och texter framkallar olika bilder, tvingar fram olika slutledningar och tvingar på användaren olika premisser och förutsättningar som s.a.s. 'hör' till språket man talar i. Det vanliga språket inrymmer helt enkelt olika *teorifragment* och *kalkyler* angående världens beskaffenhet och vad som kan förväntas av det hela. »Vi gick ut och gick, och då» frammålar en bild av en människa (talaren) som gåendes utomhus med någon annan. Men kan den andra vara en *hund*? Ja, det beror ju just på vad som 'hör till' språket man talar i.

Nu finns det många andra språkformer än det talade och skrivna språket. Skyltarna utefter gatorna, kostymerna på människorna, olika 'dolda' eller 'osynliga' domängränser är också 'talande' och måste 'förstås' för att kunna klara sig i vardagslivet. Det är om hela detta något *semi-materiella* och *semi-immateriella* 'hus' som jag vill tala. För att emellertid kunna 'se' allt det 'osynliga' och för att kunna 'höra' allt det 'förkvävda', så måste man i en viss mening 'lämna' den 'vanliga' tillvaron och det 'vanliga' språket. Det gäller att *problematisera* vardagslivet, så att *det för-givet-tagna inte längre för-givet-tages*.

För att på detta sätt kunna tala OM det som man annars talar I, så erfordras ett 'lyft', en 'sänkning' eller en 'resa' till en annan utgångspunkt än den vanliga. Man måste s.a.s. 'sätta sig in' i 'huset' på ett annat sätt än tidigare. Det är därför som jag tvingats 'fri-göra' en hel mängd ord och begrepp från sina aktuella historiska belastningar och (konstiga) betydelser. En »arbetsgivare» borde ju — som ett exempel ur högen — avse någon som är »givare av arbete». Utan en mycket 'konstig' föreställning om vad »arbete» är för något, måste därför »arbetsgivare» betyda arbetskraft, tjänare, maskiner eller dylikt. Redan här inses att det förhärskande språkbruket nästan omöjliggör ett klart och redigt tänkande. Jag har så långt mig själv ankommer försökt återställa en del centrala ord, så att de betyder det

som de utger sig för att betyda. För att undvika 'komiska' (eller tragiska) effekter genom att kalla personal för arbetsgivare, så har jag tvingats gå lite 'vid sidan' om det vanliga språket.

1.3. Avhandlingens disposition.

Avhandlingen är indelad i fyra delar. Del I, Bakgrund och Ansats, är introducerande till problemområdet. Den regionalpolitiska bakgrunden tecknas, samtidigt som huvudfrågeställningarna presenteras. Enligt synsättet så saknar samhällsvetenskaperna ännu en grund att stå på, samtidigt som de utgör en viktig länk och brygga mellan »De Två Kulturerna», humaniora och naturvetenskap. Avhandlingen är ett försök att etablera en sådan grund att stå på för att överhuvudtaget kunna bedriva *forskning* om samhället och inte bara tvingas syssla med utredningar eller tyckanden. Den ansats som är vald för att tackla huvudfrågeställningen, »Hur alstras och upprätthålls ordningen i den vardagliga tillvaron?», är en vidareutveckling av den tidsgeografiska ansatsen. Föreställningsramen befruktas framför allt från två håll: från de biologiska (livs-)vetenskaperna och de humanistiska (språk-)vetenskaperna.

Del II, Föreställningsram och Teori, utgör avhandlingens 'kärna'. Ett försök görs att verkligen starta från *scratch*, dvs. bedriva verklig *grund-forskning*. Tid-rum-materien betraktas därvid som en tre-radikal, topologiskt strukturerad enhetlighet, som dock 'klyvs' på olika sätt. Tid-rum-materiens evolution från »Den Stora Smällen» och fram till dags dato tecknas med hjälp av bl.a. Jacob, Waddington, Thom och Piaget. Genom detta mycket långa tids-perspektiv erhålls vissa grundläggande insikter i mekanismerna bakom tillvarons iordningställande och den *anagenes* som evolutionen karaktäriseras av. Språket betraktas därvid som en *extra-genetisk transmissionsmekanism* som möjliggör 'kultur' och social utveckling.

Den flora och fauna av artefakter och artificiella varelser (av typen robotar och juridiska personer) som uppstått genom människans försorg betraktas i *ungefär* samma termer som de 'riktiga' och 'naturliga' varelserna. En modell för *social metabolism* redovisas, för att bl.a. kunna diskutera kulturers *fortplantning*. Tre olika slags kraftfält eller språkspel kan därvid urskiljas. De kallas Ana-Grammatik, Dia-Grammatik och Kata-Grammatik och svarar mot de regelsystem som omgärdar det jag kallar (utvidgad) Ana-Bolism, Dia-Bolism och Kata-Bolism. En fortsatt konkretisering av dessa *prototyper* för vardagslivets generativa grammatik görs genom att formulera en tre-radikal deontologi, en tre-radikal ontologi och en tre-radikal epistemologi.

Teorin används sedan för utvecklingen av *en histologisk sam-*

hållsteori och en *biografisk sysselsättningsteori*. Detta görs i del III, Personer och Samhällen. De två teorierna får ses som 'poler' eller 'aspekter' på det 'flytande' och 'mellan-varande' intermedium som konstituerar samhällsbildningar och som jag i del II försökt bygga upp ett språk för att kunna tala om. Överhuvudtaget har jag i många avseenden försökt inta något som jag kallar *den tredje ståndpunkten* mellan olika förekommande 'sidor' vad gäller synen på tillvaron.

Del IV, Bedömningar och Beräkningar, inrymmer några mer avgränsade tillämpningsstudier. I ett kapitel diskuteras konsten *att räkna med personer* genom att bl.a. följa delar av matematikens utveckling och delar av folkbokföringens historia. I ett annat kapitel konkretiseras en del av teoribildningen på konsten *att idrotta*, och då särskilt konsten att spela fotboll, genom att försöka 'förstå' fenomenet idrott.

Avhandlingen avslutas med en kort sammanfattning på svenska, samt några avslutande synpunkter på hur en fortsatt forskning utefter de uppdragna linjerna skulle kunna gestalta sig. Några av ingredienserna i *en sam-veten-skap* skisseras tillsammans med konturerna av vad som skulle kunna kallas *en väl-färds-hållning*. En något fylligare sammanfattning av avhandlingen ges i den engelska sammanfattningen (kapitel 14, 'Summary').

1.4. Några stilistiska kommentarer.

Huvudtexten är skriven på det svenska språket. Texten är emellertid svårläst även för den som behärskar svenska. Många av orden som används i avhandlingen betyder nämligen *inte* det som de kommit att betyda i det normala språkbruket. Normalt betyder orden i stället *det som de utger sig för att betyda*. Speciellt gäller detta för sådana ord och begrepp som redogör för olika tidsgeografiska förhållanden, av typ »fram-ställa», »efter-likna», »före-ställning» och »med-verka». Många av de mer centrala begreppen torde vara svåra att förstå utan att sätta dem mot bakgrund av hela avhandlingen. Ett sådant begrepp är »tillvaro». Ett annat är »sig-själ». I slutet av avhandlingen finns en särskild ordlista där konstiga och nykonstruerade ord finns upptecknade med hänvisningar till de sidor i texten där de förklaras närmare.

Avhandlingen inrymmer ett flertal citat. *Alla* understrykningar (kursiveringar) i dessa citat är gjorda i originalet, dvs. inte särskilt gjorda av mig. Fortsättningsvis gör jag inte den anmärkningen. Det fåtal noter som förekommer är samlade till en särskild notförteckning som finns i slutet av avhandlingen. Hänvisningar dit görs genom löpande siffror, av typen bit.⁵

DEL I

PROBLEM

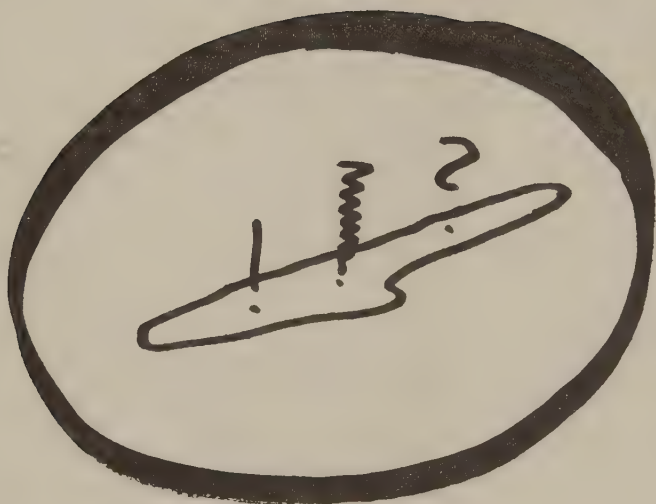
och

ANSATS

2. BAKGRUND OCH PROBLEMSTÄLLNING

3. TESER, ANTI-TESER OCH SYNTESER

4. SYFTE OCH ANSATS

I detta kapitel redogör jag för något av bakgrunden till avhandlingen. Under cirka tio års tid har jag ägnat mina studier åt problemkomplex inom det regional- och sysselsättningspolitiska området. Jag har därvid alltmer kommit att betrakta problem av typen lokal arbetslöshet, ofrivilliga omflyttningar och hushållssplittringar som uttryck för grundläggande *motsättningar* i samhället. Även *motsättningar* kan emellertid analyseras och göras förståeliga. Det är mot denna bakgrund som begreppet *vardagslivets generativa grammatik* introduceras och motiveras. Avhandlingen är ett försök att utforska denna vardagslivets generativa grammatik och de mekanismer som möjliggör ett ordnat vardagsliv trots alla de krafter och förhållanden som verkar i motsatt riktning.

BAKGRUND OCH PROBLEMSTÄLLNING

2.1. Den regionalpolitiska bakgrunden.

Avhandlingen började som ett försök att besvara en relativt välställd fråga: »På vilket sätt är yrkesvalsmöjligheterna för människorna i Sverige idag beroende av orternas storlek och folkmängd?».

Problemställningen var inordnad bland de övriga frågor som aktualiserades i slutet av 1960-talet i samband med att den nya svenska regionalpolitiken skulle utformas. Den utglesning av landsbygden och den motsvarande tillväxten av storstäderna som kunde observeras var — menade man — en oacceptabel utveckling. Att åstadkomma en regional balans med regional rättvisa och likvärdiga levnadsvillkor i landets olika delar blev ett huvudmål. Ett viktigt skäl till den pågående omfördelningen av befolkningen mellan olika regioner antogs vara att hushållens försörjningstrygghet och de enskildas yrkesvalsmöjligheter var bättre i de större orterna än i de små. Det gällde därför att försöka skapa s.k. »storstadsalternativ» utanför storstäderna och i de olika landsdelarna. Dessa orters funktion skulle då bland annat bli att hejda utglesningen och utflyttningen från de mindre orterna, samtidigt som storstadstillväxten skulle kunna bromsas. För att kunna fungera som sådana stödjepunkter och primära centra i en nationell 'ortssystempolitik' måste de potentiella orterna uppfylla en mängd olika krav. De måste ha en viss spontan egen växtkraft, ha ett strategiskt läge ur kommunikationssynpunkt, vara lämpliga som utlokaliseringsorter för viss statlig verksamhet från Stockholm och i övrigt vara attraktiva för både företagens och hushållens lokalisering.

2.2. Yrkesvalsmöjligheter, sysselsättning och vardagsliv.

Mina första försök att besvara frågorna kring yrkesvalsmöjligheter och regional befolkning (Wallin 1972, 1974) gav upphov till en del mer grundläggande frågeställningar. Centrala begrepp av typ 'arbete', 'sysselsättning', 'produktion' och 'arbetskraft' visade sig vara mycket problematiska och oklara. Studierna inriktades därför mot sysselsättning i en vidare mening än vad som är brukligt, mot vad som

skulle kunna kallas *persontidshushållning* och samhällsorganisation. Dessa studier (Wallin 1975,1977) kom så småningom att orienteras mot samhällets *förändringslogik*, mot de mekanismer som ombesörjer samhällsförändringar på kort och lång sikt. Liksom inom naturvetenskapen synes det finnas möjligheter att försöka formulera 'ekvationer' av olika grader för vad som sker mellan tiden t och tiden $t + \Delta t$. Jag började därvid tala om *vardagslivets generativa grammatik* som ett begrepp för dessa transformationsmekanismer. Föreliggande avhandling är en redovisning av dessa senare studier.

2.3. Problem och motsättningar.

I alla samhällen finns vid varje tidpunkt mängder av olika problem. Problem är till för att lösas. Men ibland räcker inte aktuella kompetenser till för att lösa problemen. Det kan dessutom vara så att då 'kraftfulla insatser' görs för att lösa problemen så genereras *etter värre* problem och brister. Åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten kan generera ännu grövre brott och ännu mer avancerade former av 'det fula tricket': att det som (ännu) ej är förbjudet i lag, är tillåtet. Ökade insatser från 'det allmänna' för att hjälpa handikappade och utstötta människor kanske genererar ännu kraftigare utstötning från 'allmänheten'. Problemhärvorna kan ha inbyggda *motsättningar*.

Motsättningar är närmast per definition inte lösbara inom ramen för det vanliga. Motsättningar måste *upplösas* och kan kräva ett 'skift' eller en strukturförändring, ungefär som inom matematiken då man tvingas 'lämna' de s.k. 'rationella' talens område för att kunna upplösa den motsättning som ligger insprängt i ekvationen $x^2 = 2$. Enligt min mening är det verkligen så att många av det moderna samhällets problem utgör yttringar av mer grundläggande motsättningar, vilka s.a.s. genererar de ytliga och mer konkreta uttrycken. Det finns i själva verket en tendens att folkflertalet *för sin försörjning* blir beroende av att bristerna i tillvaron *blir bestående och/eller förvärras!* Långsiktigt förebyggande verksamhet kan börja få karaktär av 'hot mot sysselsättningen'. Det gäller inte bara militären och polisen, utan även stora grupper av människor inom sådant som läkemedelsindustrin, miljövärdnsindustrin och sjuk- och hälsovården.

2.4. Vardagslivet i SOU-version, FoU-version och IoU-version.

För att på ett adekvat sätt kunna beskriva och hantera de värden som står på spel, är det viktigt att kritiskt granska det förhärskande synsättet och det förhärskande produktionssättet. En viktig ingredi-

ens i den förhärskande föreställningsramen är att 'reform-politik' — däribland tillväxten av den offentliga sektorn — endast kan bedrivas tillsammans med 'tillväxt-politik' — däribland tillväxt av den privata sektorn. En stor del av 'resultatet' bedöms genom aggregeringar av en mängd olika slags resultat, hämtade från olika bokföringssystem, avseende närmast slumpmässigt hopförda verksamhetsområden med en ytterst brokig fördelningsbild i rummet. Bedömningarna baseras dessutom på mätningar i penning-termer och inte i några mer 'reala' storheter — av den typ som dock nu börjat komma i form av levnads-nivå-undersökningar o.likn.

En avgörande problematik är därför om den traditionella välfärds-produktionen endast på (den nationella) ytan framstår som välstånd, medan den samtidigt genererar en mängd sönderfall på andra och mer konkreta plan. Det gäller både det globala och det lokala planet. Svält, massfattigdom och hungersnöd 'märks' inte i det förhärskande produktionssättet, ty de svältande människornas behov, önskningar och skrik kan inte uppfattas på marknader, endast s.k. 'effektiv' (köpkraftsbaserad) efterfråga. Mot dessa mycket handgrip-liga och konkreta problem står då de endast tänkta och mycket abstrakta problem i form av tänkta världs-krig, som sysselsätter en majoritet av världens 'innovatörer', ingenjörer och tekniker. Både globalt och lokalt går det därför omkring 'tysta' befolkningsgrupper, vars röster inte hörs eller registreras av marknader eller olika 'think-tanks'. De människor som berörs torde inte heller 'vara med' i den statliga byråkratin och blir inte 'uppfångade' så lätt i utrednings-maskineriet. Vardagslivet såsom det i realiteten gestaltar sig för de konkreta människorna är fortfarande relativt okänt.

2.5. Vardagsliv och väl färd genom tillvaron.

Samhällsbildningar har många principiella drag gemensamma med språkbildningen. Var och en drar ett strå till stacken genom att vara med och själva upprätthållandet sker i huvudsak genom dess brukande. Inga enskilda människor kan behärska ett samhälle fullt ut, lika lite som det går att behärska ett språk till fulländning. Det går inte att konvertera samhällsbildningar till handelsvaror, lika lite som språk går att köpa och sälja. Samhällsbildningar liksom språk utgör *gemensamma mellan-varanden*, som 'bara finns där'.

Lika svårt som det kan vara att kläda tankar i ord, lika svårt kan det vara att gå från ord till handling. Det kan vara svårt att omsätta idéer till verklighet och det kan vara svårt att föra ner ett 'i luften' hängande avtal till 'jorden', som ett löpande avtal. Vid dessa olika typer av *trans-formationer* eller överföringar från det abstrakta till det konkreta, så interfererar språk och verklighet rent fysiskt: genom

ljudvågor, gester, namnteckningar och andra typer av språkhandlingar. Det finns därvid olika hinder, kanaler, rutiner, kontroller och 'passager' som olika ämnen måste passera för att just passera den trånga porten till presens och 'passa' i det närvarande, det verkliga, det vardagliga, som ett nytt sakförhållande som man har att finna sig i.

Allt det som på detta sätt uppkommer i tillvaron, uppkommer i mycket konkreta miljöer, en viss dag, i en viss lokal, med bestämda människor involverade etc. Det som uppkommer måste på olika sätt fås att 'passa in' i annars ganska trånga utrymmen, i rummet, i tiden och i befolkningen. Även människor som uppkommer i tillvaron måste 'passa in' på olika sätt. Denna 'inpassning' fortsätter hela livet, exempelvis då de efter skolgången skall 'passas in' på den lokala arbetsmarknaden. Det gäller att etablera *en väl färd* genom tillvaron. Denna färd är konkret, äger rum i konkreta miljöer, i konkret historisk tid, med konkreta människor och konkret materia involverad. Som Torsten Hägerstrand uttrycker saken:

»Det är först när ekonomin delas upp i sina regionala och lokala beståndsdelar som det framgår tydligare, vad det är för slags kostnads- och intäktsposter som döljer sig bakom tröghet eller som hög rörlighet för med sig. Det samhällsekonomiska räknestycket blir med en gång mycket mer komplicerat. Det står klart att det överhuvudtaget inte kan genomföras med rimlig grad av realism, om man inte skaffar sig fördjupade kunskaper om de regionala och lokala situationer inom vilkas ram medborgarna kommer i handgriplig kontakt med de ekonomiska, sociala och fysiska arrangemangen.»

(Hägerstrand 1972a, s 142)

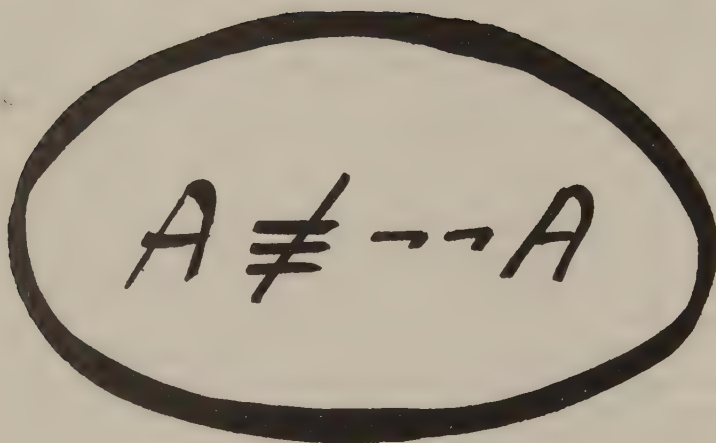
För att kunna uppfånga vad som 'egentligen' utspelas i vardagslivet krävs ett sådant försiktigt närmande till människors vardagstillvaro. Människor går inte längre att bunta ihop som 'konsumenter', 'löntagare' eller 'fotgängare'. Under ett vanligt dygn uppträder människorna i en mängd olika roller och för dem kanske det är viktigare att dygns-banan s.a.s. går ihop, snarare än att det sker 'förbättringar' för olika grupper eller 'X-are' och 'Y-are'. Det saknas nästan helt intresseorganisationer som bevakar detta enkla intresse: *att under vardagsdygnets 24 timmar inte krasas sönder* av alla de nya påfund och sinsemellan motstridande krav som ställs på människorna. Hur skall exempelvis männen kunna vara framgångsrika pappor om de samtidigt skall vara 'framgångsrika' i den förhärskande meningen? Exakt när under dygnets 24 timmar skall den s.k. 'välfärden' avnjutas? Under sömnen?

2.6. Vardagslivets generativa grammatik.

Om vi något släpper våra för-givet-tagna föreställningar om vad som menas med att vara en personlighet eller en individ, så inser vi att det kan vara nog så svårt att under dygnet, året och livet vara 'samma' personlighet eller individ. Det kan vara svårt att 'finna sig' i tillvaron och kanske ännu svårare att 'finna sig själv' däri. Den relativt höga frekvensen sinnes-sjukdomar och självmord som finns i moderna samhällen är enligt min mening ett viktigt och allvarligt tecken på att det är något 'gale' i systemet. Det handlar då inte bara om 'ytliga' bristfälligheter, av typen trångboddhet och låga socialbidrag, utan om mer fundamentala och djupgående bristfälligheter. När allt kommer omkring är människan en varelse som under mer än 99% av sin existensperiod levt nära naturen i små flockar och utan den mängd av artefakter som idag finns. Det torde finnas gränser även för människans anpassning till en artificiell miljö och det torde finnas gränser för människors beredvillighet att ta ansvar för fenomen som de i realiteten inte varit 'med' på eller 'med' om att framställa. Människor kan få svårt för att låta sitt — i någon mening — 'rätta' jag komma till uttryck i samhällsbildningen.

Det är de olika 'kanalerna', 'karriärerna', 'fordrings- och befordrings-systemen' och de olika *transformations-mekanismerna* i samhället som jag kallar 'vardagslivets generativa grammatik'. Det är den som gör att kinesiska småbarn börjar tala flytande kinesiska redan som småbarn och som gör att skånska barn talar med ett skorrande 'r'. Det är den som gör att ungdomar i 1970-talets Sverige 'blir' sådant som 'TV-montörer' och 'förtidspensionerade', medan de i andra länder under andra historiska epoker 'blev' sådant som 'träl' och 'hovdamer'. Det är vardagslivets generativa grammatik som gör att vardagslivet blir konkretiserat på det sätt som det faktiskt blir, med bostäderna lokaliserade där, skoltiderna förlagda dit och religionsutövningen förlagd där den 'hör hemma'. Det är vardagslivets generativa grammatik som gör att idag blir igår imorgon, att samtiden blir forntid i framtiden och att vardagslivet i de flesta historiska epoker är så 'självklat'.

Liksom i det vanliga språket finns det olika 'stilar' eller 'versioner' av vardagslivets generativa grammatik. Det finns en version för vardagar och en för helgdagar, en för fredstid och en för krigstid. Det finns också lokala versioner av den förhärskande generativa grammatiken, 'dialekter' eller lokala tids- och plats-ordningar. Det finns därför olika *lokala* och *temporära* versioner av vardagslivets generativa grammatik. Den version som jag särskilt uppehåller mig vid är den västerländska och då särskilt den svenska versionen av vardagslivets generativa grammatik³.

I detta kapitel försöker jag ställa in läsaren på rätt våglängd. Jag vill få läsaren att ställa sig *undrande* inför tillvaron. Detta är nödvändigt för att fortsättningen av avhandlingen skall bli meningsfylld. I kapitlet börjar jag också introducera en del av mina 'konstiga' begrepp, av typen »gäst», »Värd» och »vice-Värd». Jag försöker också motivera varför sådana typer av nya begrepp behövs. Börjar man nämligen vrida och vända på förhärskande teser och för-givet-tagna förhållanden, så börjar tillvaron komma i gungning. De vanliga begreppen duger då inte längre för att avbilda verkligheten.

TESER, ANTI-TESER OCH SYN-TESER

3.1. !akerueH.

Johan Asplund (1970) har i sin lilla, men ytterst innehållsrika, bok »Om undran inför samhället» betonat vikten av att ibland anlägga helt nya aspekter på tillvaron. Det gäller att kunna utveckla ett *aspekt-seende* där det självklara blir problematiskt och där det problematiska blir självklart, ungefär som då detektiver 'kommer på' hur lösningen till en mordgåta ser ut. Det kan handla om att växla till ett nytt språkbruk eller dechiffrera en text från en annan utgångspunkt än den vanliga, såsom vid läsning av rubriktexten ovan från höger i stället för från vänster och samtidigt växla till den grekiska språket. »!akerueH» framstår då i ett 'förklarat skimmer' som »Heureka!»: Jag har funnit det! — ungefär som då Archimedes 'kom på' det som sedermera har kallats 'Archimedes lag':

»Archimedes uttryckte sig inte så här: 'Efter noggrannt övervägande är jag böjd att tro att en i vatten nedsänkt kropp undantränger en vattenvolym lika stor som den nedsänkta kroppens volym.' Hade han uttryckt sig på något sådant sätt, så hade uppenbarligen överväganden för och emot, säkert också långt mera än en observation, föregått lösningen. Nu sprang han istället genom Syrakusas gator ropande: Heureka! Heureka!» (Asplund 1970, s 15)

Sådana upptäckter sker i själva verket dagligdags. »Aha! Du menar ..» är ett inte alltför ovanligt uttryck i den vardagliga tillvaron. Genom det vardagliga umgänget mellan människor upptäcks mängder av samband på nytt, exempelvis alla de samband som ligger insprängda i språket man talar i. Av alla de bekymmer som människor har är det emellertid endast ett fåtal som har samma karaktär som det bekymmer som Archimedes hade. De flesta upptäckter sker omedvetet och har karaktär av *åter-upptäckter* eller påminnelser om sådant som redan för-givet-tagits. För att göra de 'stora' upptäckterna, av relativitetsteorier och annat, måste man *ställa sig undrande* även inför självklarheter. I vårt fall börjar 'konstiga' frågor dyka upp, av typen: »Kan småbarn vara arbetslösa?», »Kan juridiska personer handla?», »Innebär humankapitalberäkningar en prisgivning av människovärdet?».

Normalt behöver vi inte stanna upp och reflektera över tillvarons

egendomligheter. Emellanåt tvingas vi emellertid anlägga 'ovanliga' perspektiv på tillvaron, t.ex. då vi blir allvarligt sjuka eller då hela tillvaron 'rasar' av någon anledning. Det är kanske först då som vissa 'högre' värden framtonar och 'utanverken' blir mer tydliga. Att kunna *gå* visar sig vara en oerhörd prestation. Småbarn och föräldrar upptäcker att det inte är lek-saker som är viktigt utan lek-*personer* (lek-kamrater). Den döende miljonären upptäcker kanske den avgörande skillnaden mellan materiella och *själsliga* förmögenheter. Det är något av en sådan 'upptäcktsresa' som hela avhandlingen utgör. För att kunna göra 'upptäckter' erfordras dock någon sorts motsvarighet till att 'hela tillvaron rasar' — åtminstone i föreställningsramen. Teserna måste s.a.s. vändas till sina motsatser, så att anti-teserna framtonar. Därigenom börjar även syn-teserna få kontur. Tillvaron börjar ses med 'nya' ögon.

3.2. Tillvarons meningsfylldhet.

Kan man få ut någonting ur ingenting? Ja, det beror på vad 'ingenting' är för någonting! Ur en nolla, som ju verkligen inte är mycket att räkna med, kan man få ut heltalen 1 och -1. Ur ett blankslag på ett hålkort kan man få ut flera bitar information. Ur en tystnad kan man få ut ett samförstånd. Ur en passivitet kan man få ut böter på grund av vållande till annans olycka. I själva verket kan man få ut ganska mycket av 'ingenting'. 'Ingenting' blir s.a.s. *meningsfullt* genom att sätta det i relation till något annat, till alternativet till 'ingenting'.

För att få ut mening i skeendet måste vi sätta det i relation till något annat. Vi måste ha *förväntningar*, föreställningar och mer eller mindre för-givet-tagna referensramar till vilka skeendet relateras. Nyheter är ju endast *avvikelser* från det för-givet-tagna och från det förväntade. Vi skulle ha fortsatt att ta vissa saker för givna om inte nyheterna modifierade bilden. Den varierande flora och fauna av olika skyltar och signaler som finns i vardags-tillvaron får sina meningar bestämda genom att de *förtränger sina alternativ*, sina dialektiska motsatser. Ett »Ja» är förträngningen av ett »Nej». En skylt som det står »Privat» på är förträngningen av den alternativa, men kanske osynliga skylten som det står »Publikt» på.

I en inte helt ointressant mening är därför den *närvarande* tillvaron endast meningsfylld som undanträngningen av den *frånvarande* tillvaron, den alternativa tillvaro som 'skulle ha kunnat' finnas — om inte den aktuella, när-varande tillvaron 'ägede rum' på dess bekostnad.

3.3. Tillvaron, närvaron och därvaron.

En grön växt är 'i realiteten' nästan allt *utom* just grön till färgen, om man försöker se det från växtens utgångspunkt. Klorofyllet i växternas bladverk uppfångar och absorberar ljus inom framför allt det blå och det röda ljus-spektrat, medan den gröna komponenten inte alls omhändertas utan återkastas. Just därför *verkar* växten grön. Vilken färg som växten synes ha bestäms av *skenet* i dess tillvaro. Av närmast exakt samma principiella skäl kan skenet bedra då det gäller andra uppfångade varelser, signaler och texter i tillvaron.

Av olika skäl tvingas vi göra en mycket kraftig selektion av vilka signaler som skall tas i beaktande. I själva verket är det därför snarare vi som *påför* tillvaron olika slags mönster, än tillvaron som 'är' mönstrad på ett visst sätt. Det som ligger 'under' och 'över' vår horisont kommer inte heller riktigt 'med' i bilden av tillvaron. Vi ser den gröna växten som ett passivt objekt som är grönt, men i övrigt helt ointressant. Vi ser inte den gröna växten som ett febrilt verksamt cell-samhälle, som bl.a. framställer grönt ljus som 'avfall'. På motsvarande sätt kanske ett börsbolag betraktas som en 'köpkrafts-förstärkare', som ger mer tillbaka än vad man sätter in. Det är kanske svårare att se vad det handlar om 'i realiteten': en exploatering av människor som arbetskraft — vid en viss vinkling av förhållandet.

För att förstå och kunna 'sätta oss in' i olika 'frånvarande' och 'därvarande' världar måste vi förfoga över kommunikations-instrument, så att vi kan *hän-föras* dit — åtminstone virtuellt med vårt 'Jag' eller med vårt 'origo' i referensramen. Det vanliga språket är det mest avancerade kommunikations-instrument som finns för sådana 'resor' och hän-förelser. Vad sysslar f.ö. dramatik, teater och klassisk humaniora med om inte 'person-befordran' i denna mening? Det är därför lite av detta 'humanistiska' språk som erfordras för att kunna 'leva sig in' och 'sätta sig in' i världar som är frånvarande och därvarande — kanske just p.g.a. det torftiga vardags-språket!

3.4. Samtiden, framtiden och forntiden.

Samtiden finns nu. Framtiden kommer att finnas, men finns inte nu. Forntiden har funnits, men finns inte nu. Nuet förändras emellertid. Det går inte att fasthålla nu-ytan för att 'få tid' att ägna sig åt ett visst nu. Inte heller nuet finns därför i någon klar mening. Samtid, framtid och forntid 'flyter' på nu-ytan. Det är hela tiden något som *håller på* att äga rum, där framtidsplaner revideras och där historiska gärningar rentvås. Det som på 1960-talet var framtidsplaner för 70-talet uppträder på 1980-talet som historiska dokument från det förgångna. Samtiden 'knyter' s.a.s. framtid och forntid och utgör i viss

mån *framtidens första instans och forntidens sista instans*. 'I gränsen' borde därför utopierna, förväntningarna och före-ställningarna om framtiden 'överens-stämma' med utgrävningarna, vetenskapen och de faktiska fram-ställningarna av forntiden. Men skulle de överens-stämma så kanske vi inte skulle få något mänskligt vardagsliv eller någon mening i tillvaron. Ungefär som en tredje rums-dimension kan urskiljas tack vare stereo-vision, på motsvarande sätt kan en 'tredje' tids-dimension urskiljas tack vare *teleo-motion* (människors avsiktliga rörelser): den existentiella eller *den biografiska tiden*. Människan kan inte lämna nu-ytan och 'tvingas' ta itu med de bristande korrespondenserna i tillvaron. Det är kanske det som ger mening åt det hela?

Mot denna bakgrund blir de empiriska förhållandena högst problematiska. Den viktigaste empirien är den som *håller på* att gestaltas, nedtecknas, inmönstras, sättas på pränt. Det vanliga vardagslivet får därvid karaktär av *ett drama* som utspelas i samtiden. Det saknas dock väldefinierade auktorer för de stycken som framförs. En bland de ledande regissörerna synes vara 'Man', eftersom de flesta gör som 'Man' säger eller brukar göra. Det är svårt att urskilja eventuella scener från eventuella salonger och minst lika svårt att avgränsa eventuella skådespelare från en eventuell publik. Möjligen är det massmedierna som 'bestämmer' vilka som är 'deltagare' och vilka som är 'åskådare'. Även de empiriska utforskarna är självfallet med i dramat. Den kanske viktigaste 'rollen' som en sådan 'med-verkande' empiriska utforskare kan ha, är att åtminstone försöka klargöra för både sig själv och andra *att* ett drama håller på att utspelas, att de (skenbart) med-verkande måste medvetandegöras om detta och att de nog tvingas börja skriva egna stycken, ty ingen annan kan göra det för dem (längre).

3.5. Det mänskliga, det kultiverade och det naturliga.

Man brukar hävda att människor har en fri vilja. Jag ansluter mig till den uppfattningen. Jag vill emellertid gå ett snäpp vidare. Viljan är inte bara fri, den är *vild* och genuint svårbehärskad. *Det är precis därför som den är fri!* Enligt detta synsätt är människan *tvingad* att 'bli', att 'leva', att 'utvecklas' och att 'vara sysselsatt'.

En stor del av uppfostran och kultiveringen av människor innebär att 'tygla' denna fria vilja. Barnen måste *lyda* sina föräldrar. Vi måste lära oss att *behärska oss*. Vad eller 'vem' som människan innerst inne är torde vi aldrig någonsin få full insikt om. Alla människor, i forntiden, i samtiden och i framtiden, existerar i konkreta tillvaror som redan är iordningställda då människorna 'anländer'. Ingen kan tala Språket, endast svenska, kinesiska eller något annat *bestämt* språk. Ingen kan uttrycka vem Människan är, endast vem Anders Bertilsson,

Kol-Johan eller någon annan *bestämd* människa är. Ingen kan tjäna Det Sanna, Det Sköna eller Det Rätta, endast en viss *bestämd* version av dessa väsen och abstrakta förebilder. Ingen kan vara talesman för Människligheten, endast en viss grupp människor.

Kultivering innebär bl.a. att det i någon mening 'naturliga' blir 'o-kultiverat'. Det blir s.a.s. 'fult' att äta med händerna och det är 'opassande' att vara naken. Normalt blir det därigenom också *svårt* att vara 'fin' och 'passande'. Möjligen sammanhänger detta med att *makt* närmast per definition måste vara svåråtkomlig, samtidigt som maktens re-presentanter rimligtvis borde vara 'fina' och 'passande'. I de flesta samhällsbildningar blir därigenom ett litet fåtal betydligt mer re-presentativa för tillvaron än det stora flertalet. De blir s.a.s. Värd-iga, förlänad Värd-ighet och Värd-skap. Det viktigaste är kanske inte därvid exakt vilka karaktäristika som s.a.s. 'ger' Värd-ighet, utan att dessa karaktäristika är 'onaturliga', 'sällsynta' eller 'svår-uppnåeliga'.

Historien är ir-reversibel. Den upprepar sig inte — såvitt vi vet. Inte heller människosläktets evolution eller de enskilda människornas biografer är reversibla. Frågan är därför om det överhuvudtaget går att fastställa vad som är mänskligt, kultiverat och naturligt utifrån de spår som avlagrats i jorden, i arkiven och i minnena i övrigt. Varje historisk epok är unik, sällsynt och egendomlig i förhållande till alla de övriga. De unika möjligheterna som samtidigt erbjuds 'syns' dock inte. De flesta människor blir 'väl-artade' och 'väl-uppfostrade' och gör som 'Man' säger. Det är kanske därför endast på ytan som människor verkligen *bygger* samhällen och *skapar* historia. De flesta människor 'finner sig' i tillvaron som den är och *låter* tillvarons skeende passera i den form det har. Det är ju 'mänskligt', 'kultiverat' och 'naturligt'!

3.6. Tillvarons gäster, vice-värdar och Värdar.

Varje levande varelse är att betrakta som *gäst* i verkligheten. De uppkommer, förlossas, framspringer eller utkastas i en tillvaro som de omöjligen själva kan behärska fullt ut. De som anländer måste 'finna sig' i sådant som klimatet, gravitationskrafterna, beståndet av redan etablerade varelser, inredda kammare och hus, kanalsystem, lokalt språkbruk, seder och bruk etc. Normalt finns det olika slags *vice-värdar* som tar hand om de nya gästerna. De fungerar som barnmorskor, föräldrar, hand-ledare, pedagoger, talesmän och 'mellan-hand' mellan gästerna och *Värden*. Ofta har dock omhändertagandet karaktär av exploatering och plundring i stället för omsorgstagande och uppfostran. De flesta varelser som uppkommer på denna jord är inte 'väntade' eller 'välkomna'. De blir ganska snabbt söndertram-

pade, uppättna eller exploaterade. Inom de flesta kulturer finns det därvid glidande övergångsformer mellan sådant som kreatur, boskap, trälarna, tjänstehjon, robotar och människor. Det är en sak att vara människa som biologisk varelse, en något annan att vara människa som kulturell eller samhällelig varelse. I vilken mening var trälarna i Sverige på 1000-talet 'människor'?

Ett allmänt problem i de moderna samhällsbildningarna är att tillvaron har blivit *Värd-lös*. Vice-värdarna är inte längre ombud eller talesmän för Gudar eller andra högre väsen av personlig natur. De är istället ombud för sådant som 'staten', 'arbetsmarknaden', 'det allmänna' och kanske 'Kapitalet'. Dessa har möjligen karaktär av 'myndigheter' men saknar karaktär av 'värdigheter'. I avsaknad av 'eget' förstånd kan de inte heller fungera som auktoriteter, möjligen som auktoritära över-hög-heter som man måste lyda, även om man inte 'förstår'.

3.7. Samhällsvetenskap och hänsynstagande.

Även forskare är gäster i tillvaron. Så länge kyrkan fungerade som vice-Värd fanns det också 'gömmor' och 'hemligheter' i tillvaron som var förborgade som Värden's genuina egendom(lighet). Dessa egendomligheter kunde inte utforskas eller avslöjas på annat sätt än genom 'tro', 'intuition' eller 'förståelse' av Värden. Dessa hämningar och restriktioner har nu nästan slagit över i sin motsats: en kvasi-vetenskaplig hållning där värde-frågor, moral-frågor och mer övergripande 'menings-frågor' avfärdas från dagordningen som 'spekulation'. Att bedriva reell spekulation i hus och människors försörjningskällor betraktas däremot som 'strikt' vetenskap.

Tillvarons Värden-löshet innebär att utforskningen av tillvaron i viss mening bedrivs *hänsynslöst*. Det finns ju ingen överordnad Värden att ta hänsyn till. Atomer, celler, växter, djur och t.o.m. människor blir föremål för bokstavlig analys: sönderdelning, för att kunna 'utvinna' en mycket bestämd version av Sanningen ur varelsernas *bestånds-delar*. Samhällsvetenskapernas ämnen och populationer ligger emellertid inordnade i konkreta värden. Det finns 'gömmor' och 'egendomar' som inte får komma till allmänhetens kännedom. Arbetslivsforskare kan exempelvis vägras tillträde till sitt forskningsområde: människors konkreta arbetsmiljö. Varje enskild människa är på motsvarande sätt 'gömd' bakom murar, grindar, dörrar, kläder, masker och dylikt, där de i någon mening 'egentliga' avsikterna och behoven residerar.

Frågan är därför om den något hänsynslösa och värden(lösa) forsknings-metodik som utvecklats inom (traditionell) (natur-)vetenskap också kan användas inom (modern) kultur- och samhällsveten-

skap. Det går ju inte att 'klä av' undersökningspopulationen dess 'kläder' för att s.a.s. få fram den 'nakna' sanningen — om man nu tror att det finns 'nakna' sanningar. I själva verket synes det handla om två helt olika sätt att *förstå* tillvaron på. Jag skall senare utveckla hur jag ser på kunskapstillägnelse. Låt mig här endast konstatera att det finns olika sätt att 'nalkas' tillvaron. Man kan försöka 'leva sig in' i någon annans tillvaro och se tillvaron från denne andres utgångspunkt. Inom klassisk humaniora finns sådana *huvud-personer* som en observatörs 'stand-in' i en viss tillvaro. Inom traditionell naturvetenskap har man i stället för sådana huvud-personer använt olika slags virtuella *bas-punkter*, mer eller mindre helt frikopplade från observatören. I stället för att försöka hänföra observatören till undersökningsområdet har undersökningsområdet i stället hänförs till ett neutralt, 'externt' och relativt abstrakt referens-system (koordinat-system). Observatörens 'stand-in' i undersökningsområdet blir då olika slags mätton eller hypotetiska storheter som skvallrar om skeendet. I det första fallet måste observatörens 'Jag' följa med och *närma sig* undersökningsområdet. I det andra fallet sker i stället ett *fjärmande* så att observatörens 'Jag' inte behöver påverkas av vad som äger rum. Skillnaden torde sammanhånga med att traditionell naturvetenskap sysslat med de 'döda' tingen, inte med levande varelser och i synnerhet inte med *handlande* storheter. Stenar och biljardkolor som 'faller' eller 'rullar' kan man inte förstå på samma sätt som de storheter som 'ramlar' eller förflyttar sig. De senare lyder ju inte under någon Tingens Ordning, eftersom de inte är några ting. Någonstans i serien molekyler—celler—organismer går det en gräns där Tingens Ordning upp-hävs till Livets Ordning eller motsvarande, och där observatören inte längre umgås med något objekt i vanlig mening, utan ett subjekt — en entitet med *genuin egendomlighet*. Genom den inter-subjektiva karaktären på växelverkan mellan observatör och 'subject-matter' öppnas betingelserna för att börja tala i termer av 'vi', 'vårt' och börja se sina *egna* beteenden och handlingsmönster *utifrån en annans utgångspunkt*. Att ta hänsyn *till* en massa saker är i och för sig viktigt, men det kan vara ännu viktigare att kunna ta hänsyn *från* olika 'andras' utgångspunkter. Möjligen är det endast det senare som kan kallas ett *hänsynsfullt* förhållningssätt gentemot tillvaron. Ett sådant förhållningssätt genererar med nödvändighet en *relativistisk* tillvarobeskrivning, starkt beroende av från 'vems' utgångspunkt man väljer att betrakta tillvaron.

3.8. Sanningen och de gällande sanningarna.

Vetenskapliga rön ter sig ofta som 'smutskastning', 'illvillig propaganda' eller 'hotelser'. Det måste nästan per definition förhålla sig

på det viset. Vetenskapens existensiella grundval är ju *just precis* att ifrågasätta etablerade sanningar, för-givet-tagna ordningar och förhärskande föreställningsramar.

Då sådana som Bruno, Darwin, Marx och Einstein försökt se på världen utifrån en mer *neutral* plattform än den som varit förhärskande, så har hela tillvaron 'rasat' för vissa utsatta grupper i befolkningen, sådana som haft 'vested interests' i den förhärskande ordningen. De framväxande samhällsvetenskaperna har det därvid särskilt bekymmersamt. Det är inte många som har 'vested interests' i X-djurens Y-ande under Z-tiden, men de flesta nu levande människor har 'vested interests' i *sin egen tillvaro*. Till skillnad från de första naturvetarna så har dock de första samhällsvetarna undsluppit att brännas på bål. Mycket tyder dock på att den kritiska samhällsvetenskapen kommer att få minst samma besvärigheter som mötte de första stapplande försöken att bygga upp en vetenskapligt grundad världsbild. Nu är det kanske inte så mycket kyrkan och religionens företrädare som 'hotas', utan *statens och ekonomins företrädare*. Samhällsvetarna kommer s.a.s. med 'orättvisa betraktelser', då de exempelvis skärskådar den västerländska kulturen från den utgångspunkt som det svältande barnet i Indien har.

Nu kan det emellertid visa sig att inte bara statsadministrationer och kapitalförvaltningsorgan har 'vested interests' i förhärskande ordningar, utan även den traditionella naturvetenskapen! När allt kommer omkring så är teorier framställda av människor i olika historie-geografiska kontext. Man kan vara bombsäker på att det som idag är en 'grundmurad' sanning, t.ex. 'att tiden går', om några århundraden kommer att betraktas som 'den tidens tänkande' — precis som vi talar om 1600-talets tänkande. Men *vad* som kommer att 'upptäckas', vilka nya 'områden' som kommer att 'öppnas', vilka 'problem' som överhuvudtaget anses 'värda' att studera, bestäms till viss del 'utom-vetenskapligt'. Det är inte någon enskild filosof som 'upptäckt' sådant som 'neutron-bomben'. Att 90% av alla historiens fysiker och tekniker lever och verkar idag och att merparten av dem är verksam med metoder och tekniker för mord och undvikande av mord på människor är inte ett utslag av att människorna under 1900-talet 'blivit' intresserade av fysik och mordredskap. Vad som ur en viss synvinkel framstår som 'strikt' vetenskap och grundforskning kan ur en annan synvinkel framstå som avancerade kollektiva försök till kulturförstöring och hänsynslös exploatering av bristerna i de sociala växelverkanformerna. Är 'krig' *egentligen* ett område för naturvetare och tekniker? T.o.m. deras huvudsakliga försörjningskälla? »Om Freden kommer» kanske innebär att 'hela tillvaron rasar' för stora och mäktiga intressegrupper? Eller?

3.9. Världen och de etablerade världarna.

Människors föreställningsramar är normalt ytterst starkt Jag-Nu-Här-Mitt-centrerade. De flesta människor hoppar också över flertalet av de steg som erfordras för att kunna göra en ('korrekt') generalisering av en Jag-Nu-Här-Mitt-förankrad ordning till *alla* människor och *hela* världen. Under historiens lopp har människor gjort sådana 'grova' generaliseringar och förhållandena i det egna hemvistet. Det egna hemmet eller den egna huvud-staden har utgjort universums centrum. Den egna vi-kretsen har utgjort skapelsens mästerverk. Det lokala språkbruket har varit det språk som tillvarons gudar, makter och 'högre' väsen talar i. De lokalt gällande dagordningarna och platsordningarna har utvidgats till att vara en kosmologi, en Alltets ordning. De västerländska samhällsbildningarna är därvid goda exempel. 'Utveckling', 'kultur' och 'civilisation' har varit liktydigt med den västerländska eller inhemska versionen av detta. De som inte varit med i den egna Vi-kretsen har varit vildar, primitiva folkslag, hedningar, 'löskekarlar' och annat löst folk.

Sedan naturvetenskaperna fick fotfäste i teoribildningen har emellertid en kontinuerlig och diskret 'demaskering' och 'relativisering' av tillvaron ägt rum. Jorden är inte längre universums centrum, utan en lokal materia-anhopning i dess periferi med vissa 'undantag' vad gäller möjliga materiella konfigurationer i form av levande varelser, däribland människan. Människosläktet är inte skapelsens krona och mästerverk, utan en säregen djurart som utvecklats relativt sent och som lever något i utkanten av de biologiska kretsloppen på jorden, i och kring jordskorpan. Den västerländska civilisationen ses inte som en 'räddning' undan 'mörkret', utan snarare som ett reellt 'hot' mot de levande varelsenas existensbetingelser. Det som förr ägde rum 'med Gud's välsignelse' sker numera 'för Kapitalets räkning'. Den inhemska s.k. 'välfärds-produktionen' har möjligen lyckats omsätta materia och energi på ett hittills oöverträffat sätt, men inte lyckats så värst vidare bra med den till normal ämnesomsättning hörande anabolismen: uppbyggande av mer komplexa strukturer på lokal nivå av mer långvarig karaktär, sådant som kan kallas kulturer.

Större delen av den artificiella ordning som byggts upp som etablerade världar och inredda tillvaror har tillkommit *över huvudet på folk*. Folkflertalet har varit slavar, trälar, tjänstehjon, undersåtar och arbetskraft som verkat för någon annans räkning: en Gud, en Kung, en Husbonde, en Herre eller någon Annan. Genom bl.a. kritisk samhällsvetenskap börjar emellertid nu människorna 'förstå' på ett annat sätt än att bara 'lyda'. I s.k. 'demokratier' har ju folket t.o.m. börjat göras *ansvariga* för vad som kommer till stånd. I Sverige är det inte längre Kungen's Rike som skall skyddas och bli mäktigare, utan

snarare Folket's Hem som skall värnas och bli beboeligt av självständiga människor.

3.10. Mytbildning och kunskapsbildning.

Enligt mitt synsätt måste det nästan med nödvändighet vara så att 'goda' forskare är 'avvikare'. De *bryter* s.a.s. mot förhärskande föreställningar, mot rådande sanningar eller mot den etablerade ordningen. De följer inte 'traditionen' och de 'finner sig' inte i vad 'Man' anser vara 'passande'. 'Goda' forskares texter måste därför framstå som 'revolutionära' eller 'dunkla' i förhållande till de 'självklara' sanningar som är rådande. Det kanske ligger i förhållandenas natur att 'goda' forskare antingen halshuggs under sin levnad eller att de 'märks' först långt efter sin (biologiska) död?

Jag pretenderar inte på att vara en sådan 'god' forskare. Det jag däremot pretenderar på är att *bryta* mot förhärskande föreställningsramar. Det jag försöker göra är att bygga upp en plattform att stå på, som är en annan än den som för närvarande fungerar som sådan. Därav följer ett antal kommunikationsproblem. Det finns en risk för att man inte längre kan tala *med* varandra — utan *förbi* varandra — av det enkla skälet att man inte talar i samma språk. Normalt är det 'traditionen' som definierar 'terms of the game' och bestämmer i vilket språk som kommunikationen skall föras — om den skall föras överhuvudtaget. Men eftersom det är *grunderna för detta språk* som jag försöker utforska och kritiskt granska, så kan jag självfallet inte ta dessa grunder för givna. Samtidigt är det dock så att de 'nya' grunderna är mycket bristfälliga och preliminära, varför jag till en viss del måste 'stå med ena benet' kvar på den 'gamla' grunden. Situationen är ungefär densamma som den som beskrivs i historien om mannen som letade efter sin nyckel under gatlampan, inte därför att han trodde att den fanns där utan därför att det gick bäst att leta där. Vill man försöka gå in i oupplysta terränger, där man sett något glimma, så får man också vara beredd på snåriga passager och ofärdiga stigar. Det är dessutom inte säkert att man finner något av värde — möjligen något annat än det man från början föreställde sig.

Sanningen kommer aldrig att 'finnas' eller bli 'slutgiltigt' bestämd som ett sak-förhållande. Sanningen går endast att *re-presentera*. Den presenterar sig aldrig själv. Det jag försöker framlägga i avhandlingen är därför varken 'nyheter' (i förhållande till det för-givet-tagna) eller 'sanningen' (i någon absolut mening). Jag försöker framlägga *ett språk*, som möjligen är ett bättre språk än det nu förhärskande för att 'finna' olika slags 'nycklar' med och för att avbilda och förstå tillvaron med. Ett språk är varken 'sant' eller 'falskt'. Det kan möjligen vara 'bra' eller 'dåligt'. Då något är 'bra' eller 'dåligt' så bru-

kar det vara 'bra' eller 'dåligt' för något (eller någon). Det som 'mitt' språk är 'bra' för, det som det utvecklats för, är *medveten kritisk kunskapsbildning*. Jag vill inte meddela kunskaper, utan meddela en grund och ett sätt för kunskapsbildning. Att den är kritisk innebär att språket självt är motsägelsefullt och bristfälligt, varför det finns goda skäl att även ställa sig kritisk till det språk som används för kunskapsbildning. 'Mitt' språk är otillräckligt och är kanske t.o.m. 'otrevligt' genom att det ställer till mer 'huvudbry' än vad det ställer till 'ordning' i tillvaron.

Den ansats och föreställningsram som kommer att utvecklas i det följande är ett försök att leva upp till de krav på en 'god' (kritisk) (samhälls-)vetenskap som Gregory (1978) ställt upp:

- *strukturell* förklaring: en form av undersökning som lokaliserar förklarande strukturer utanför den omedelbara erfarenheten och som problematiserar relationerna mellan teori och observation;
- *reflexiv* förklaring: en form av undersökning som överbryggar olika referensramar och som problematiserar deras självtillräcklighet;
- *medveten* ('committed') förklaring: en form av undersökning som specificerar sitt kunskapsintresse och som problematiserar sin egen legitimation.

Den avgörande skillnaden mellan kunskapsbildning (teori-bildning) och mytbildning (ideologi-bildning) ligger, enligt Gregory, i att just problematisera den egna teorin och det som den försöker få ordning på. Som han skriver:

»The implication of my characterization of science, therefore, is not so much that ideology, by contrast, is *a-structural*, *ir-reflexive* and *uncommitted*, but that it fails to *problematize* the issues set out above; it was in this sense that I referred to it earlier as an 'unexamined discourse'.»

(Gregory 1978, s 77)

Det finns därför skäl i att ställa sig kritisk till min egen framställning. Å andra sidan finns det ju inget särskilt bra skäl till varför just *rådande* teser och framställningar skall undandras en kritisk granskning. I själva verket är det ju just precis det som jag försöker göra. Jag försöker problematisera det för-givet-tagna. Visst kan man ställa sig 'undrande' inför den text som nu följer. Syftet är dock att det blir *tillvaron* och inte min text som blir föremål för 'undrande'.

3.11. Exakta galenskaper och tvetydiga realiteter.

Bakom till synes 'enkla' och 'raka' frågor kan det finnas grovt felaktiga föreställningar och premisser som måste förkastas. Det finns

mängder av frågor av typen »Har Du slutat slå Din fru?» och där svarsalternativen är »Ja» eller »Nej». Särskilt stor blir risken att få fram 'exakta' galenskaper då man önskar erhålla resultaten i 'siffror'. I en statistisk bearbetning kan man kanske 'få fram' en 'siffra' på hur stor andel av barn under 5 år som slutat slå sin fru! Jag kommer senare att visa på betydelsen av att samhällsvetenskaperna vinnlägger sig om ett språk som i första hand klarar ut de 'klassifikatoriska' och de 'komparativa' begreppen, innan det finns anledning att utveckla mer avancerade 'kvantitativa' begrepp. Man behöver exempelvis inte veta den *exakta* åldern på en äldre dam för att behandla henne som just 'en äldre dam'!

Under avhandlingsarbetet har jag utvecklat en hel del mer formella kalkyler och modeller, bl.a. med hjälp av operator-kalkyl (Laplace-transformerade tids-funktioner) och med hjälp av simulerings-teknik (SIMULA-programmering). Dessa mer formella kalkyler behöver dock utvecklas ytterligare för att bättre harmoniera med föreställningsramen i övrigt, varför jag avstår från att presentera dem i detta sammanhang (de berörs något i kapitel 11). Det handlar bl.a. om problemet att *korrekt avbilda i realiteten gällande tvetydigheter* och de 'diffusa' och 'glidande' övergångsformer som finns mellan olika konfigurationer och existensformer. Det finns dessutom ett allmänt mättekniskt problem i sammanhanget. Storheterna kan ha *genuina egen-domligheter* för sig, och det finns en kraftig influens mellan det man s.a.s. talar *i* och det man s.a.s. talar *om*, så att själva mätningen påverkar det som är föremål för mätning, ungefär som inom elementarpartikelfysiken.

Skillnaden mellan 'syntetiska' och 'analytiska' satser är också problematisk, dvs. skillnaden mellan de som i någon mening påstår något om 'verkligheten' och de som endast påstår något om språket man talar i. Man behöver inte 'gå ut' i verkligheten för att mäta andelen ogifta ungarlar. Svaret ges i språket: 100%. Men hur är det med andelen arbetslösa pensionärer? Är man 'sysselsatt' då man 'väntar'? Vad utsäger satsen »Skolbarn skolas i skolor under skoltid» om 'verkligheten'? Vilka frihetsgrader finns det 'i verkligheten' bakom beskrivningar av typen »U-are V-ar med X-ämnena i Y-lokaler under Z-tid»? Skulle 'U-arna' ha kunnat 'A-a' också i samma situation? Hur skall det 'egentliga' handlingsutrymmet egentligen beskrivas och hur reduceras frihetsgraderna i skeendet?

I min föreställningsram är det 'vardagslivets generativa grammatik' som svarar för en hel del av denna reduktion av frihetsgraderna i det möjliga skeendet. 'U-are' blir helt enkelt 'brottslingar' om de försöker 'A-a' under 'Z-tid'. De skulle 'bryta' mot vardagslivets generativa grammatik. Vardagslivets generativa grammatik är därför verkligen *alstrare* av ordning, inte därför att reglerna i sig är ordningsfrankallande, utan därför att själva *bruket* av dem genererar och upp-rätt-

håller en viss ordning, karaktäriserad av den aktuella generativa grammatiken! En 'enkel' sådan skulle ju kunna innebära att 'U-are' *endast* kan 'U-a' med 'U-ännen' i 'U-lokaler' under 'U-tid'. Men hur kan då människor 'förmås' att bli sådant som 'U-are' och 'X-are'? Jo, bland annat genom att *beskriva* dem som sådana. Begreppsbildningen blir s.a.s. 'befruktande' på 'verkligheten' och mönstrar denna på olika sätt beroende av — just precis — begreppsbildningen. Sätter vi 'U' till 'arbetstag' och 'X' till 'arbetsgiv' så kanske problematiken blir mer 'levande'!?

3.12. Det man talar om och det man inte talar om.

Vissa saker talar man inte *om*. Ett skäl kan vara att man inte kan. Ett annat skäl kan vara att man inte *vill*. Jag ska inte tala *om* vad som är ett rimligt pris på ett foster. Det *vill* jag inte. Jag går i själva verket inte med på premisserna för att frågan skall ha en mening. Då en ung flicka går ut på stan och tillfrågas: »Ska vi säga 300 kronor?», så kan ett »Nej.» som svar tolkas på flera sätt. Ett nej kan betyda att beloppet är fel. »Jaha, Du menar 500 kronor kanske?» blir en rimlig motfråga. Men ett nej kan också betyda att den unga flickan inte går med på premisserna som erfordras för att frågan skall ha mening *överhuvudtaget*: att kärlek är en handelsvara. Ett sådant 'rungande' »Nej!» kan emellertid inte riktigt *eliminera* de premisser och den föreställningsram som utfrågaren synes arbeta med.

Under avhandlingsarbetets gång har jag stundtals befunnit mig i ungefär samma situation som den unga flickan. »Har arbetskraftens rörlighet ökat eller minskat under 1970-talet?», »Vad kan man räkna med för avkastning på investeringar i de äldres humankapital?» och »Hur stort är utbudet av förvärvsarbete i Y-län?» är för mig frågor som har samma struktur som den fråga som den unga flickan ställdes inför. Men hur skall ett 'rungande' »Nej!» kunna utsägas och *få betydelse*, så att frågorna inte längre ställs och så att premisserna för frågornas (skenbara) meningsfylldhet kan elimineras?

Jag har därvid tagit starkt intryck av Ludwig Wittgenstein. Varje språk har sina premisser, sin ontologi, sin epistemologi, sin etik och sin för-givet-tagna världsbild och människosyn. Dessa premisser går dock inte att 'bearbeta' i det aktuella språket, dvs. genom att bruka språket. Valet av språk måste därför ske omsorgsfullt, så att det man inte *vill* tala om, i princip inte heller *går* att tala om. Enligt Bartley (1977) hade Wittgenstein för avsikt att skriva ett förord till sitt första stora filosofiska verk »Tractatus Logico-Philosophicus», där det bl.a. skulle ha stått följande:

»My work consists of two parts: the one presented here plus all that I have *not* written. And it is precisely this second part that

is the important one.»
(Bartley 1977, s 32)

Syftet med ett sådant förord skulle ha varit att klargöra att en av verkets mest väsentliga innebörder är *etiskt*, men att 'djupa' etiska frågor är omöjliga att tala *om*. Wittgenstein fortsätter (i ett av Bartley citerat brev):

»My book draws limits to the sphere of the ethical from the inside as it were, and I am convinced that this is the ONLY rigorous way of drawing those limits. In short, I believe that where many others today are just gassing, I have managed in my book to put everything firmly into place by being silent about it.»

(Bartley 1977, s 32)

Mot bakgrund av ovanstående blir då även följande 'kryptiska' mening mer 'förståelig':

»What can be said at all can be said clearly, and what we cannot talk about we must pass over in silence.»
(Wittgenstein 1977, s 31)

För att klart och tydligt kunna utsäga det jag vill säga, har jag därför tvingats välja ett 'nytt' språk, ett 'eget' språk. För att kunna utsäga ett 'rungande' »Nej!» mot vissa förhärskande teser och föreställningar så har jag 'lämnat' det förhärskande språket. I 'mitt' språk *går* det inte att tala *om* vissa förhållanden, därför att dessa förhållanden inte 'ryms' i språket. De 'finns' inte. De saknar 'mening'. Å andra sidan finns det viktiga saker som det *går* att tala *om*, men som det inte *går* att tala *om* i det förhärskande språket. I 'mitt' språk är sak-förhållanden något alldeles bestämt, nämligen *sak-förhållanden*, sådant som berör saker. Sak-förhållanden skiljer sig därigenom från sådant som *person-förhållanden* eller väsentliga förhållanden, dvs. sådant som berör personer respektive väsen.

Nu är det självfallet inte möjligt att 'helt' lämna det 'vanliga' språket. Då skulle jag ju inte kunna kommunicera med andra. Så långt möjligt har jag därför försökt *bygga upp* språket 'från grunden' med hjälp av det vanliga språket, för att därefter — då det börjar gå att tala 'i' språket — börja tala *i* det nya språket. Sådant som 'tillvarons verkande innan-vara' blir då inte längre 'nonsens' utan meningsfyllda uttryck som avser precis det som de utger sig för att betyda: tillvarons verkande innan-vara! Att 'teori-byggande' i det stora hela endast utgör 'språk-byggande' är f.ö. en tanke som finns hos många. Jean Piaget skriver exempelvis angående konsten att nå kunskap om tillvaron:

»Gödel showed that the construction of a demonstrably consistent relatively rich theory requires not simply an 'analysis' of its 'presuppositions', but the construction of the next 'higher'

theory! ... To revert to our earlier image, the pyramid of knowledge no longer rests on foundations but hangs by its vertex, an ideal point never reached and, more curious, constantly rising! In short, rather than envisaging human knowledge as a pyramid or building of some sort, we should think of it as a spiral the radius of whose turns increases as the spiral rises.

This means, in effect, that the idea of *structure* as a system of transformations becomes continuous with that of *construction* as continual formation.»

(Piaget 1973, s 34)

Det jag försöker göra i avhandlingen är att i någon mån konstruera ett grundspråk som i denna mening är 'växande'.

Kapitel 4

I detta kapitel preciserar jag syftet med avhandlingen, nämligen att presentera *en kombinerad samhälls- och sysselsättningsteori*. Detta låter anspråksfullt, men så är det. För att kunna säga något vettigt om den vardagliga sysselsättningen har jag tvingats formulera en 'ny' plattform att stå på. Plattformen konstrueras på basis av vissa tidsgeografiska föreställningar om hur tillvaron gestaltar sig. I föregående kapitel försökte jag få läsaren att känna behovet av en alternativ utgångspunkt för synen på tillvaron. I detta kapitel börjar jag utveckla en sådan alternativ föreställningsram.

SYFTE OCH ANSATS

4.1. Det primära och det sekundära syftet med avhandlingen.

Avhandlingens primära syfte är att framlägga *en sysselsättnings-teori*. Sysselsättningsbegreppet är dock sådant att alla levande människor med nödvändighet *alltid* är sysselsatta, varför det är poänglöst att fråga *om* människor är sysselsatta eller ej. Sysselsättningsbegreppet är sådant att även spädbarn, tonåringar, arbetslösa, handikappade, husmödrar och pensionärer kan anses vara föremål för en (ofta implicit) sysselsättningspolitik. Den teori som presenteras är därför ingen 'arbetsmarknadsteori' eller teori för 'löntagare', utan snarare en handlingsteori eller *en teori för mänskliga handlingsmönster*.

Det sekundära syftet med avhandlingen, som närmast utgör en följd av (eller förutsättning för) det primära syftet, är att framlägga *en konstruktiv ideologi-kritik*. Avsikten är att etablera en ny och alternativ plattform att stå på för att kunna 'utvinna' nya teser och nya sanningar från, inte bara anti-teser och falsifieringar av rådande teser och sanningar. Det handlar i mycket hög utsträckning om att kunna 'se' det som för närvarande är för-givet-taget och så 'självk-lart' att det inte ens behöver diskuteras. För att få ett tillräckligt perspektiv på den rådande ideologin har jag 'förlängt' och 'breddat' perspektivet ganska kraftigt, varigenom hela den västerländska kulturkretsen kommer in i bilden. Eftersom ideologier är ytterst nära kopplade till mer 'reala' förhållanden, så går det inte att 'utskilja' ideologi från sådant som ekonomi eller historie-geografiska kontext. Ideologi-kritiken blir därigenom framkommen som en samhälls-teori eller *en teori för samhällsformationer*.

4.2. Samvetenskap och välfärdshållning.

I många sammanhang brukar samhället betraktas som en 'rest-post', några 'Dom' som tar hand om avfall, problem och de surt förtjänade pengarna. Det grundläggande faktum att inga människor kan överleva utan samhället, gör det ytterligt välmotiverat att försöka gå till grunden med de samhälleliga levnadsvillkoren. Det går då inte att postulera en mängd olika 'självklarheter' om hur människan är, t.ex.

'rationell', 'egoistisk', 'som hon alltid har varit' eller liknande.

Inom de olika samhällsvetenskapliga disciplinerna, inom humaniora och delar av naturvetenskaperna, har det växt fram en hel mängd nya 'rön' om människan, där våra för-givet-tagna modeller av henne inte längre riktigt 'passar'. Samtidigt har det inom de enskilda disciplinerna 'växt fast' olika 'ideal-typer' som s.a.s. möjliggjort modellbyggande angående människan och hennes verksamheter. Psykologer kanske därvid arbetar med en modell, ekonomer med en annan, sociologer med en tredje och kulturgeografer med en fjärde, etc. Enligt min mening finns det därför ett behov av att formulera någon slags *grund-modell* vad gäller människan och samhällsbildningen, som i någon mån är kongruent och samstämmig med de nya 'rön' jag talat om. Särskilt gäller detta för att kunna etablera samhällsvetenskaperna som *vetenskaper*. De borde ju då rimligtvis syssla med *ungefär* samma 'materia' och de borde ju då också rimligtvis kunna ha *utbyten* av varandra. Avhandlingen får ses som ett bidrag i en sådan riktning. Det bör betonas att det inte handlar om *tvärvetenskap* i detta sammanhang utan om vad som skulle kunna kallas *samvetenskap* (på engelska: *Conscience*, på tyska: *Gewissensschaft*). Vad det handlar om är att *upphäva* disciplingränserna mellan olika ämnes-områden till förmån för ett vetande som integrerar natur-vetenskap och kultur-vetenskap, bl.a. via studium av samveten i en vid mening.

En grundläggande tanke som finns utvecklad i avhandlingen, är att den 'tid-rum-materia' som behandlas inom olika 'ämnes-områden' och inom de olika 'facken' i själva verket är en och densamma – men betraktad från olika utgångspunkter och med olika aspekter anlagda. Samma principiella förhållande gäller självfallet vid det mer 'konkreta' handhavandet av 'tid-rum-materien' och de olika 'ämnena'. Man brukar exempelvis 'glömma' att människor *faktiskt* även är 'vanliga' levande varelser, djur, som för sin fortvaro måste ha en fungerande 'ämnes-omsättning' och där de 'naturliga' ämnena och de 'kultiverade' ämnena glider över i varandra. Det låter banalt då man påstår att människor inte kan leva av pengar, men blir något mindre banalt då man börjar reda ut konsekvenserna!

Människor betraktas ofta som 'individer', men frågan är om de *behandlas* som individer, dvs. in-divider (o-delbarheter). Såsom samhället är uppbyggt finns det en tendens att 'hugga sönder' mänskliga 'liv-stycken' i sådant som 'konsumenter', 'löntagare', 'skattebetalare', 'fotgängare' och 'bilister', och där vardagstillvaron blir 'inrutad' så att människorna tvingas uppträda som X-are, Y-are och Z-are i respektive X-, Y- och Z-lokaler under respektive X-tid, Y-tid och Z-tid. För att lyckas med dessa konststycken torde en hel del människor 'söndras' och åtminstone känna sig 'delade'. Ser man människors välfärd utifrån ett mer biografiskt perspektiv, så blir det välfärden som *väl färd* som kommer i fokus, en väl färd genom livet, en

väl färd genom året, en väl färd genom 1980-talet och en väl färd genom gatu-systemet. I stället för att framställa artefakter och en växande prylhög som inte kan brukas p.g.a. tidsbrist, så kan man försöka etablera en välfärdshållning (på engelska: *Welfareholding*, på tyska: *Wohlfahrtshaltung*). Det handlar om att få rörelserna i samhället i samklang genom modifiering av kurser och hastigheter.

Enligt mitt synsätt handlar det därför inte så mycket om att fördjupa specialvetenskaperna ytterligare eller om att fördjupa effektiviteten och rationaliteten (så som dessa begrepp kommit att användas i praktiken) ytterligare inom de olika fack-organen. Det handlar mer om att överbrygga kunskaper, erfarenheter och färdigheter inom och mellan olika ämnes- och fack-områden, för att bl.a. få 'det hela' att 'gå ihop', särskilt med tanke på framtiden och efterkommande generationer. Mina försök till sådana överbryggningar kallar jag således samvetenskap och välfärdshållning.

4.3. Tidsgeografi som grund att stå på.

Det som på avgörande punkter skiljer samhällsvetenskap från naturvetenskap är materiens *meningsfylldhet*. Denna meningsfylldhet är alltid kopplad till specifika och lokala historie-geografiska *kontext*. Visst kan en människas fall från sjunde våningen i ett höghus betraktas som ett utfall av gravitationskrafternas verkan på materia, varför själva spåret i tid-rummet (trajektorian) kan tecknas med hjälp av den klassiska mekanikens ekvationer. Det är dock onekligen mer adekvat att söka efter orsakerna till fallet på annat håll. Det kanske var *meningen* att människan skulle falla ner, kanske som en intention att begå självmord. För att förstå meningen med fallet måste en mängd olika kontextuella förhållanden kartläggas, t.ex. familjebakgrunden. Det som tilldrar sig intresset blir inte spåret i tid-rummet, trajektorian, utan 'spåret' i den samhälleliga tid-rum-materien: *biografen*. Saker och massa-partiklar *handlar* inte, vilket personer och mänskliga individer gör. 'Origo' i referensramen måste i en viss mening inplanteras i en viss huvud-*persons* tillvaro, inte i en huvud-*saks* eller en huvud-*punkts* 'tillvaro' (läge i ett koordinatsystem) — om man nu avser att försöka 'sätta sig in' i det aktuella fallet.

Människor lever inte i abstrakta rymder eller i rigida koordinatsystem. De lever och verkar i den blodigt allvarliga och konkreta vardagstillvaron. Tidsgeografien som utvecklats av Torsten Hägerstrand (1970, 1974, 1977), är ett försök att hålla meningarna kvar i de historie-geografiska kontexten — i vilka de får sin mening och betydelse. Åtminstone är detta *en* viktig aspekt på tidsgeografien. I en viss mening kan tidsgeografien ses som motsvarigheten till matematisk fysik inom naturvetenskaperna, där det utgör *växelverk-*

ningarna mellan 'fält' och 'materia' som utgör problemområde. I det samhälleliga fallet är dock både tid, rum och materia sammanflätade i historie-geografiska kontext med olika kulturella värden och betydelser associerade till 'materien' (och tid-rummet). Ändå finns det vissa grundläggande gemensamma beröringspunkter mellan förhållandena i elementar-partiklarnas mikro-kosmos och förhållandena i människo-individernas 'meso'-kosmos. Det finns bl.a. olika *konkurrens*-problem, dvs. sam-strömnings-problem, så att olika 'trängsel-effekter' uppstår och olika typer av 'packnings-problem'. Det blir 'trångt' om utrymmet och svårt för olika konfigurationer att *äga rum* och *äga tid*, dvs. ockupera utrymmen i tid-rum-materien. I själva verket är det olika medvetna och omedvetna system som utvecklats för att reglera denna konkurrens i begränsade utrymmen som både konstituerar samhällen och som skiljer dem åt. Det är dessa regelsystem som jag kallar 'vardagslivets generativa grammatik'.

Såsom jag utvecklat resonemanget finns det uppenbarligen motsvarande 'generativa grammatiker' även i andra tillvaror, t.ex. i elementar-partiklarnas mikro-rymd. På den nivån uppträder vardagslivets generativa grammatik som 'principer' och 'naturlagar' som partiklarna (normalt) 'följer'.

4.4. Tid och rum som beskrivnings- och resursdimensioner.

Hägerstrand har försökt formulera några krav som en god avbildning av den mänskliga tillvaron bör uppfylla. Kraven kan formuleras på följande sätt (efter Hägerstrand 1974):

- Det skall vara lätt att inse vad som är avbildningens motsvarighet ute i verkligheten.
- Avbildningen måste äga ett vidsträckt tillämpningsområde, så att man bland annat kan röra sig fram och tillbaka mellan olika nivåer utan att förlora sambanden mellan dem.
- Avbildningen skall ha förmåga att generera frågor, som man inte kunnat ställa utan den.
- Avbildningen skall medge slutsatser och kalkyler vilkas verklighetstrohet inte behöver verifieras med observationer.

Den avbildningsteknik som Hägerstrand själv förordar är den som bygger på 'grafisk' framställning, någon typ av notskrift eller liknande. De ansatser till ett sådant *tids-geo-grafiskt* språk som finns är mycket enkla och av ungefär den typ som visas i figurerna 4:1 och 4:2. Det avgörande är att inte 'rycka loss' fenomenen från sina kontextuella bindningar och så långt möjligt avbilda olika fenomen i sina tid-rumsliga uttrycksformer. Tiden och rummet är därvid inte bara

beskrivnings-dimensioner utan även *resurs*-dimensioner, så att beskrivningen i en viss mening samtidigt utgör en *budgetering* av hur handlingsutrymmen skall disponeras för att ett visst fenomen skall *äga rum och tid*. Det (triviala) faktum att människor inte kan 'äga rum' på mer än ett ställe åt gången (vad gäller sin kropp), och rent fysiskt måste förflytta sig (sin kropp) för att kunna 'äga rum' på andra ställen, blir med denna avbildningsteknik en viktig restriktion för vad som kan ske och vad som inte kan ske, dvs. en fundamental bestämning av vad som *äger rum* i tillvaron.

Det finns ett par svårigheter med den tids-geo-grafiska avbildningstekniken — även i mer avancerad form — som jag gärna vill kommentera. En svårighet är att avbilda fenomen som *ännu ej* 'äger rum'. Hur kan man vara 'säker' på att de verkligen *kommer att* 'äga rum'? Det är s.a.s. svårt att rita 'spåren' *av det framtida*, av det som *ännu ej* 'passerat' nu-ytan. Intentioner, idéer, planer och dygnshandlingsprogram är normalt också diffusa, kontextuellt beroende av vad som händer i övrigt, kanske inte så viktiga heller förresten — när allt kommer omkring — varför olika slags planer kan bli omkullkastade precis innan de skall 'realiseras'. Övergången från 'diffusa', 'beroende', 'osäkra' *före-mål* för verksamheten till 'exakta', 'bestämda' och 'säkra' *föremål* som genererats *av* verksamheten, är inget mer och inget mindre än 'projekt-realisering' i ett nötskal. Bo Lenntorp (1976) har utvecklat modeller för närmare analys av denna problematik. Även om sådant som dygnshandlingsprogram är diffusa och ospecificerade t.ex. *var* eller *när* ett visst ärende skall utföras, så 'tvingas' en sådan 'inträngning' eller 'bestämning' ske — om ärendet över huvud taget skall realiseras. Mängden av olika sätt att utföra ett handlingsprogram på (var, när, i vilken ordning etc.) i en given tillvaro ger ett visst mått på 'handlingsutrymmet' och 'frihetsgraderna' i tillvaron. Skulle människor endast kunna utföra sitt dygnshandlingsprogram på 'ett' sätt, så vore de ju verkligen 'låsta' och 'fängslade' i sin tillvaro. Genom denna typ av teknik ges möjligheter att ändå något mer konkret börja tala om *handlings-utrymmen*, dvs. mängden potentiella handlingar som 'står öppna' även om aktören i varje stund endast gör ett urval av handlingar ur handlingsutrymmet. Ett viktigt samhälleligt problem är ju att man inte genom människors *faktiska* beteende kan sluta sig till hur deras *potentiella* beteende gestaltar sig. Tiggaren som sitter vid rännstenen kan ju vara en rik krösus som tycker det är 'kul' att hitta på tids-fördriv. Cyklisten som kör som en däre kanske inte är en mamma som måste hinna till jobbet efter dagis för att kunna försörja sitt barn, utan en pojk-spoling som tycker det är 'kul' att leka speedway-förare.

Om det första problemet med avbildningstekniken har med själva realiserings-processen att göra, så har det andra problemet — som jag vill kommentera — med 'det' som realiseras att göra. Det är ju

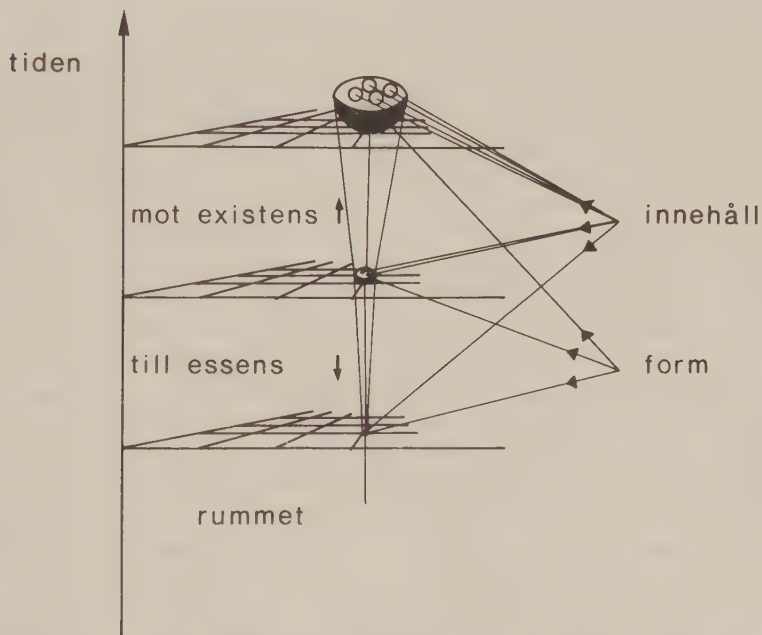
normalt inte den rent tids-geografiska *formen* på ett spår i terrängen som s.a.s. utgör 'före-målet' med verksamheten, dess 'avsikt', 'syfte' eller 'innebörd'. Inte ens i balett torde det vara så. *Meningen* med att arbeta — som ett exempel — är ju inte att rent fysiskt 'befinna sig' (med sin kropp) i en viss lokal under en viss tid, vilket själva 'spåret' i tid-rummet ger uttryck för. Problemet att på ett adekvat sätt fånga upp och representera meningar med skeendet synes vara gemensamt för *alla* artificiella språk, t.ex. programmeringsspråk. De olika typer av 'osynliga' mönster och kontextuella 'situationer' som verkar kanalisera på mänskliga handlingsmönster är mycket svåra att representera utan användning av det 'vanliga' språket — antingen direkt eller in-direkt. En skylt som det står »Privat» på kan självfallet representeras som en 'linje' i ett tids-geografiskt diagram, men det faktum att skylten *verkar* och har en betydelse för skeendet kräver att man ser bokstäverna P,r,i,v,a,t som *något annat* än en sekvens av fysiska fenomen, nämligen som ett *språkligt* uttryck. Uppfattningen av denna sekvens av fysiska fenomen *som* ett språkligt uttryck förutsätter i sin tur att förekommande aktörer 'förstår' språket. Fåglar, myror och kaniner 'struntar' i sådana skyltar — av lätt förståeliga skäl — men vad skulle hända om människor också började 'strunta' i dem?

Mot bland annat denna bakgrund har jag försökt koppla den tids-geo-grafiska avbildningstekniken med *det vanliga språket*. Hägerstrands första kriterium på en god avbildningsteknik: att det skall vara lätt att inse avbildningens motsvarighet ute i verkligheten, innebär att orden jag använder normalt betyder och 'pekar på' *precis det som de utger sig för att betyda*. Ett före-mål är exempelvis något 'mål' som ligger 'före'. För att kunna ligga 'före' så måste det finnas något annat som s.a.s. ligger 'efter'. I det språk jag använder finns det s.a.s. 'inbyggt' en viss 'logik' och en viss 'dynamik' och där olika 'bilder' eller 'utgångsföreställningar' 'tvingas fram' för att orden skall kunna betyda det som de utger sig för att betyda. Vissa begrepp är därvid 'bra' i den meningen att de möjliggör uppfyllandet av även de övriga kraven på en god avbildningsteknik, t.ex. medge slutsatser vilkas verklighetstrohet inte behöver verifieras med observationer. Andra begrepp är emellertid 'dåliga' eftersom de i en viss mening är 'fel-märkta'. Då man använder dessa begrepp så 'ljuger' man. Man talar i alla fall inte om 'realiteter'. Nu hör det emellertid till det vanliga språket att vara lite 'löst', 'flexibelt' och 'skiftande' vad gäller 'det' som olika uttryck 'pekar på'. Grundtanken har dock varit att så långt möjligt försöka beskriva 'verkligheten' så 'nära' som möjligt, särskilt då vad gäller vissa tids-geografiska förhållanden, vissa 'före-efter'-relationer och liknande. Begreppen 'Innan-Vara', 'Mellan-Varande' och 'Utan-Verk' som utvecklas senare försöker verkligen 'peka' på det som de utger sig för att 'peka' på.

Hur denna min speciella avbildningsteknik kommer till användning kan exemplifieras med satserna:

- Formen inrymmer innehållet.
- Essensen föregår existensen.

Det som jag har som föresats i mitt språk, är att ord av typen 'inrymmer' och 'föregår' skall tolkas 'bokstavligt'. I figur 4:1 görs ett försök att 'översätta' dessa satser till ett tids-geo-grafiskt språk. Omvänt kan man se satserna som 'översättningar' av några tids-geografiska konfigurationer. Tar vi en godtycklig entitet eller formation 'i verkligheten', exempelvis ett äpple, så finns den också någonstans och någongång i tid-rum-materien. Formationen *äger rum* i tid-rum-materien, t.ex. i närheten av där 'Jag' sitter i rummet vid en viss tidpunkt.

FIGUR 4:1. Sambanden mellan vanliga språkliga satser och det som äger rum i tid-rum-materien. Satserna »Formen inrymmer innehållet» och »Essensen föregår existensen» avbildade med ett tids-geo-grafiskt 'språk'.

Låt oss placera 'nu' vid mitten av tidsaxeln i diagrammet. Om vi nu säger att formen inrymmer innehållet, så vill detta säga att innehållet 'konkret' omsluts av formen, i detta fall av skalet eller en yttre hinna. Säger vi att essensen föregår existensen, så innebär detta att formationens (äpplets) essens *i tiden uppkommit före* existensen, i detta fall som ett äppelfrö. Essensen hänvisar till formationens *ursprung*, dess 'föräldra-struktur', dess 'förlossnings-miljö', dess 'inre'

essentiella innehåll. Existensen hänvisar till formationens *ut-språng* i tillvaron, dess 'uttryck', dess 'aktualitet', dess 'yttre' kontextuella bindningar. Försöker vi 'koppla' dessa satser, så att de talar om 'samma' formation, så inser vi att formen 'ligger nära' det vi kallar existens medan innehållet 'ligger nära' det vi kallar essens.

Som ett litet 'resultat' av denna övning skall jag fortsättningsvis skärpa begreppen och tala om *essens* som något helt annat än *väsen*. En formations *essentiella innehåll* har med formationen *i sig* att göra, 'vad' den är för något (ett äpple, ett päron eller vad). En formations *väsentliga innebörd* har med formationens *relativa uttrycksform* att göra, 'var', 'när', 'hur' den kommer till uttryck. Det senare begreppet, väsentlig innebörd, ligger nära den existensiella formen.

4.5. Populationsvävar och cellvävnader.

Hägerstrand har på olika sätt givit uttryck åt en allmän föreställningsram där 'materien' — det stoff som 'verkligheten' består av — betraktas som olika 'korn', 'kvanta' eller diskreta individer. Detta gäller då på alla nivåer, i mikro-kosmos, i makro-kosmos och i 'vår' speciella värld: meso-kosmos. Människor, djur, växter, redskap, prylar och t.o.m. våra begrepp som vi umgås med går att betrakta som individer eller medlemmar av olika *populationer*. Det finns självfallet även fenomen i tillvaron som inte kan representeras på detta sätt, t.ex. mineraler och vätskor, även om det i 'botten' finns olika 'korn' eller 'kvanta' som är 'bärare' av det aktuella ämnet. Enligt synsättet är det då så, att inte bara människor, utan de flesta andra individer i olika populationer, *föds* och *dör*, men kanske på lite annorlunda sätt. Även beståndet av bilar, kossor, hushållsmaskiner, svenska förmamn, befattningsnomenklaturer och beståndet av bokstäver har sina åldersfördelningar och sina 'levnads-villkor'. Olika generationer av sådana populationer kommer och går, och där 'rester-na' eller 'spåren' kanske avlagras som olika 'skikt' i det stora arkiv som den vanliga jorden utgör.

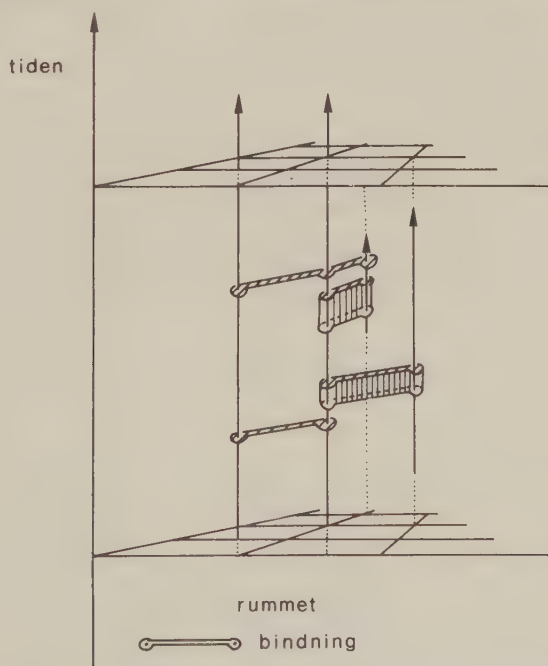
Samma grundläggande synsätt har även utvecklats av Kenneth Boulding. Han har f.ö. använt vanliga demografiska metoder för att kartera bilbeståndets åldersfördelning i USA (Boulding 1955). I sin bok »Ecodynamics» skriver Boulding bl.a. följande:

»Human artifacts are species just as much as biological artifacts. The automobile is just as much a species as the horse. Human artifacts enter into ecological relationships with each other and with biological artifacts. The automobile is competitive with the horse and has reduced its numbers; it is cooperative with the species of 'human beings able to drive an automobile' and has increased the number of drivers. It is predator with regard to

oil supplies because it is diminishing their quantity to the point where in a few decades both species face extinction.»
(Boulding 1978, s 122)

Med ett sådant synsätt blir det självfallet problematiskt att arbeta med begreppen 'produktion', 'konsumtion', 'reproduktion' utan att närmare göra bestämmningar av dessa begrepp. Skillnaden mellan en 'naturlig' organisms tillväxt och fortplantning och en 'artificiell' formations tillväxt och fortplantning blir 'krångligare' än i den mer konventionella föreställningsramen. Vi vet ju dessutom att materien/energin i vår meso-rymd är relativt konstant och oförstörbar, varför det mesta handlar om *trans-formationer* av olika konfigurationer av tid-rum-materia från en form till en annan. 'Nya' ämnen är i en viss mening inte 'ny' materia, utan nya *former* av materien och det stoff som 'verkligheten' består av.

Tillsammans kommer de olika populationerna av 'varelser' (i en vid mening) att *växelverka* inbördes och med varandra, exempelvis genom 'upp-ätning' (taget i vid mening) och 'umgänge' (taget i vid mening). Individerna blir sammankopplade på olika sätt och uppträder i 'knippen', 'härskaror' eller *populationsvävar*. I figur 4:2 avbildas hur individerna på detta sätt involveras i olika växelverkansformer med varandra.

FIGUR 4:2. En uppsättning varelser eller entiteter som en populationsväv. De inbördes växelverkningarna skapar bindningar i olika mönster.

Varje enskild varelse kommer att involveras i en mängd olika sådana populationsvävar under sin 'levnad'. Det kommer att vävas fram olika *biografier*, eller levnads-teckningar, svarande mot allt det som de enskilda varelserna s.a.s. varit 'med' om. Ett allvarligt problem är dock att man inte riktigt 'ser' eller kan beskriva de många 'osynliga' eller 'virtuella' kanaler, fåror, 'logement', scheman, 'fält' och 'inrättningar' som verkar kanalisera på varelsernas biografier. Det finns s.a.s. ett osynligt landskap som växelverkningarna *äger rum i*. Tiden och rummet är mönstrat på olika sätt, så att varelsernas konkurrens (samströmning) kan ske utan alltför många 'kollisioner'. Ett huvudproblem blir därför att försöka få ett grepp om villkoren för populationsvävens *mönster-utveckling*, vad det är för mönster som s.a.s. vävs fram, då 'livet spinner vidare' i tid-rum-materien. Hägerstrand konstaterar därvid följande:

»Även om man med hänsyn till de mycket grundläggande förhållandena kan uppfatta den kontextuella syntesens uppgift på det nyss antydda generella sättet (läs: mönsterutveckling), kommer man snart att finna att vissa kvalitativa gränser måste uppmärksammas. För det första har vi olikheten mellan de populationer som passivt lyder omgivningens impulser och de populationer som kan betecknas som aktörer utrustade med inre drivkrafter. Redan på ett tidigt stadium i organismvärlden uppträder sådana fenomen som information, minne och inifrån styrda beteendesequenser. När vi slutligen kommer fram till den mänskliga populationen står vi på ett tydligt och ofrånkomligt sätt inför uppgiften att ta hänsyn till målinriktade valhandlingar. Det intressanta och viktiga är dock att observera, att även de mänskliga handlingarna är underkastade de biologiska och fysiska fenomenens restriktioner. Det är därför som det är befogat att söka efter en begreppsapparat vilken i sina grundläggande delar inte betraktar de fysiska, biologiska och mänskliga områdena som skilda världar. Enligt det synsätt som anläggs här förstås inte människa och miljö bäst som ett begreppsmässigt motsatspar utan som en sammanfattande mönsterbildning avtecknad mot bakgrunden av rum och tid — eller, annorlunda sagt, samtidighet och sekvens.»

(Hägerstrand 1974, s 92)

Nu kan man i viss mening 'vända' på hela denna problematik och i stället för att leta efter mönster i materiella populationsvävar, betrakta *tid-rummet som ett mönster*. 'Det' som varelserna äger rum i kan föreställas ha utrymmen, hål, luckor och liknande som bara fylls på med nya ockupanter och gäster. Vad gäller människors biografier, så är det ytterst sällan som dessa kan vävas fram i enlighet med uppmålade förebilder eller livsmål. Normalt handlar det om att 'ta' de 'platser' som 'erbjuds', dvs. 'fylla hål' och 'vakanser' i ett redan inrett och 'organiserat' tid-rum. I stället för att betrakta tid-rum-

met som ett 'akvarium', där varelserna utgör (sällsamma) 'fiskar' som tillsammans konstituerar en populationsväv, så kan man betrakta det som ett 'fängelse', där det finns olika små utrymmen (celler) och 'korridorer' som tillsammans konstituerar en *cellvävnad*, i vilken de olika varelserna har att finna sig tillrätta i.

En sådan aspekt på tillvaron finns delvis redan inbyggt i det tidsgeografiska synsättet, eftersom det finns goda möjligheter att beskriva mellanformer mellan 'individer' och 'stationer', t.ex. fordon med passagerare i. I själva verket kan varje 'individ' ses som en internt kopplad populationsväv av 'korn' på en 'lägre' nivå. En människa kan exempelvis ses som en populationsväv av samverkande varelser på lägre nivå ('vanliga' celler). I själva verket är alla varelserna aktivt ämnes-omsättande 'kroppar' eller 'utrymmen', och där en och samma formation å ena sidan kan betraktas som en 'station' eller ett visst 'utrymme' i vilken/vilket det sker en ständig *intern ämnes-omsättning* och å andra sidan kan den betraktas som en 'individ' eller en viss 'varelse' som över tiden gestaltar ett visst *externt umgänge* med tillvaron.

De två olika aspekterna på tid-rummet: 'akvarie'-modellen och 'fängelse'-modellen, är därför verkligen två olika aspekter på samma tid-rum-materia. Begreppet cell är i själva verket högst adekvat i detta sammanhang. En cell är å ena sidan en 'individ', en liten varelse, som 'spinner fram' i tid-rum-materien. En cell är å andra sidan en 'station', ett litet utrymme, som 'spänner upp' tid-rum-materien och möjliggör att något 'äger rum'. Den enskilda människan är också av denna 'tve-tydiga' dubbel-natur. Å ena sidan *har* vi en kropp, som vi 'för med' oss då vi rör oss som individer. Å andra sidan *är* vi en kropp som vi omöjligen kan 'lämna' utan måste försöka finna oss tillrätta 'i', ungefär som i ett 'hus' eller i ett 'hem'. Ett motsvarande perspektiv kan anläggas på det 'större' 'huset': meso-rymden eller tillvaron. Det är ett sådant perspektiv som skall anläggas i det följande.

4.6. Observerade mönster som artikulerade strukturer.

Även Christiaan van Paassen (1976) trycker hårt på nödvändigheten av att se fenomenen i tillvaron i termer av sammanflätade mönster där övergångsformerna mellan natur-kultur, människa-miljö och produktion-reproduktion är graduella och finmaskiga. van Paassen talar om tre olika 'naturer' av fenomen i tillvaron. Den första naturen omfattar den i någon mening 'vilda' och 'naturliga' materien — sådant som urberg, naturlandskap, vilda djur och den biologiska konstitutionen. Den andra naturen omfattar den i någon mening 'be-härskade' och 'kultiverade' materien — sådant som avfallshögar, kulturlandskap, ridhästar och den socio-teknologiska konstitutionen.

Den tredje naturen omfattar den im-materiella och imaginära materien — sådant som ämnet geologi, drömlandskap, V5-kuponger och den ideologiska konstitutionen.

Van Paassen understryker det nödvändiga i att försöka identifiera mönster i tillvaron på andra sätt än via protokollföring av vad som s.a.s. händer på 'ytan'. Det mönster som kommer till uttryck som händelser, rörelser, knippen av samverkande individer, biografiska sekvenser och populationsvävens mönster måste betraktas som *artikulationer* av 'djupare' och mer fundamentala strukturer. Man skulle kunna tala om 'yt-strukturer' och 'djup-strukturer' och där de i någon mening *bestående* dragen i mönstret finns i djup-strukturen. För att kunna 'se' dessa mer grundläggande drag i skeendet måste man försöka 'gå bakom' eller 'gå under' de ytliga och manifesterade uttrycken. van Paassen skriver därom följande:

»The result of our discussion about the corporeality of man and society can now be formulated in the following way: the corpus societatis is a structure in which positions and connections of a variety of 'individuals' in different material and immaterial relationships become 'articulated'; the corpus societatis has to be viewed and interpreted as an *articulated structure*, in which different sub-systems of the psycho-physical universe interfere.» (van Paassen 1976, s 332)

Att betrakta samhällsbildningen och den samhälleliga tillvaron som en artikulerad struktur är gemensamt med både marxistiskt och strukturalistiskt synsätt. Då jag själv infört begreppet vardagslivets generativa *grammatik* är det just för att framhäva att det är strukturen 'bakom' eller 'under' de vardagliga uttrycken som jag försöker 'komma åt'. Enligt föreställningsramen är det inte bara så att samhällsbildningar utgör ett mellan-varande av 'semi-materiell' och 'semi-immateriell' natur och av språk-liknande karaktär, utan de är också strukturerade *som ett språk* taget i vid mening, som ett kommunikations- och växelverkans-system som verkar ordnande och mönstrande på populationsvävarnas och cellvävnadernas fortplantning i tid-rum-materien. Den generativa grammatiken har samma ontologiska status som 'kraft-fält' inom naturvetenskapernas domäner. Jag kommer därför att börja tala om glidande övergångsformer mellan 'kraft-fält', 'växelverkans-former', 'språk-spel' och 'generativa grammatiker'. Man kan tala om *meta-fysiska kraft-fält* i tillvaron, dvs. kraft-fält som utbildats efter fysiken, dvs. efter naturen, dvs. i kulturen.

4.7. Den tredje ståndpunkten.

I traditionell begreppsbildning finns det ofta olika slags *duala* begreppspar, av typen 'idealism' - 'materialism' eller 'A' - 'icke-A'. I den

begreppsbildning som jag kommer att utveckla framöver skulle man kunna tala om en *trialitet* i begreppsbildningen. Exempel på sådana begreppsfamiljer är 'helhet'-'delhet'-'enhet' eller 'invarians'-'variabel'-'konstant'. Vad det handlar om är att försöka 'kila in' *mellan* olika traditionella 'enten/eller'-konstruktioner och/eller att försöka 'upphäva' den aktuella dualiteten genom att *över-skrida* den. Mellan eller över »Å Ena Sidan» och »Å Andra Sidan» finns det ett spännande gränsskikt eller något som 'hänger i luften'. Att 'inta' detta område innebär att inta *en tredje ståndpunkt* i många av de 'gräl' som finns mellan 'Sidorna'. Mycket av vad som sägs i avhandlingen kan ses som konkretiseringar av denna tredje ståndpunkt, t.ex. vad gäller 'grälet' mellan 'idealister' och 'materialister' och 'grälet' mellan 'individualister' och 'socialister'.

Jean Piaget, som i många avseenden 'färgat' mitt synsätt, har en föreställningsram som i viktiga avseenden innebär intagande av den tredje ståndpunkten. Piaget kallar föreställningsramen för en *operationell strukturalism*. Vad gäller betraktelsen av tillvaron som 'å ena sidan' en populationsväv och 'å andra sidan' som en cellvävnad, så kan dessa betraktelser ses som konsekvenser av två olika grundansatser vad gäller många andra viktiga drag i tillvaron: den *atomistiska* och den *holistiska*. Med den atomistiska ansatsen kommer mönstren att uppfattas som genererade utfall och *spår* i terrängen, vilka i princip går att härleda tillbaka till en uppsättning individers och atomers beteenden. Med den holistiska ansatsen får mönstren karaktär av organiserade formationer som endast fylls på med nytt innehåll. Det finns *hål* eller former som präglar ett visst utfallsmönster. Den atomistiska ansatsen kan verka 'materialistisk' medan den holistiska kan verka 'idealistisk'. Man kan också se det omvänt. I kapitel 5 kommer jag att betrakta holism och atomism som utslag av två olika kosmologier, kallade Ana- respektive Kata-Kosmologi. Piaget skriver:

»Over and beyond schemes of atomistic association on the one hand and emergent totalities on the other, there is a third, that of operational structuralism. It adopts from the start a relational perspective, according to which it is neither the elements nor a whole that comes about in a manner one knows not how, but the relations among elements that count. In other words, the logical procedures or natural processes by which the whole is formed are primary, not the whole, which is consequent on the system's laws of composition, or the elements.»

(Piaget 1973, s 9)

Det är denna 'tredje' ansats som jag försökt hålla mig till. (I kapitel 5 svarar denna mot 'Dia-Kosmologi').

Enligt David Harvey (1973) kan även stora delar av Marx's tänkande anses kongruent och likartat med ett sådant 'tredje' synsätt på tillvaron. Samhällsbildningar bör betraktas som formationer *under*

kontinuerlig och diskret formering — genom vanliga människors vanliga handlingar under vanliga vardagar. För att 'förstå' samhällsbildningar måste man 'förstå' själva *samhällsbildningen*, de transformationsmekanismer som 'håller' och 'formar' formationen *som* en formation och *som* en struktur. Samhällsbildningar är i många avseenden att betrakta som 'levande' komplex: de 'dör' eller 'upplöses' om de inte 'upp-rätt-hålls' genom intern ämnes-omsättning och externt umgänge med tillvaron i övrigt. Harvey skriver:

»The meaning of an observable action, such as cutting a log, is established by discovering its relation to the wider structure of which it is a part. Its interpretation will vary depending upon whether we view it in relation to capitalism or socialism, or whether we place it in relationship to some quite different structure (the ecological system, for example). A structure must be defined, therefore, as a system of internal relations which is in the process of being structured through the operation of its own transformation rules. It follows from this that structures have to be defined through an understanding of the transformation rules that shape them.»

(Harvey 1973, s 290)

Samhällsbildningar är därför hela tiden föremål för 'upptäckt', 'återupptäckt', 'konstruktion', 'rekonstruktion', 'formering' och 'reformerig'. Ordningen i tillvaron måste upp-rätt-hållas i mycket konkreta termer — ungefär som det talade språket. Begreppet vardagslivets generativa grammatik svarar därvid relativt väl mot begreppet 'produktionssätt' inom den marxistiska idétraditionen.

4.8. Människan, samhället och det mellanvarande.

På *nu-ytan*, i presens, är alla existerande varelser sysselsatta på ett eller annat sätt, i den meningen att de växelverkar med tillvaron, umgås med några andra eller omsätter ämnen via ämnes-omsättning. Annars kan ju inte deras existens påvisas! Detta gäller ända ner i mikro-kosmos där ett grundläggande kriterium för existens är att 'det' som existerar verkligen 'kommer till uttryck' på något sätt. I själva verket blir det snarare dessa växelverkansformer och intermedierna för dessa som konstituerar samhällsbildningen. 'Människan' och 'samhället' bör därför snarare ses som 'poler' eller 'ytterligheter' på *mellan-varandet*, det som s.a.s. finns 'mellan' människorna. Även då det gäller synen på samhället och människorna däri finns det en tredje ståndpunkt. Piaget skriver:

»Properly speaking, then, there are no longer any groups or any individuals, but simply a number of coordinated interactions, and whether these are described as being within the individual or

within the group, taken as a unit (involving scales), they are still the same interactions. There are thus ways of analyzing them, but the same phenomena are being described, only from different angles, just as a complex object may be analyzed from without or from within, or a tunnel may be bored from both ends; the only important thing is not to lose sight of the overall plan.» (Piaget 1971, s 283)

Om vi därför vill 'borra' oss genom den samhälleliga tillvaron, så måste vi försöka inta den tredje ståndpunkten på allvar. Vi måste försöka uppträda som både 'in-siders' och 'out-siders' och kanske ännu hellre: kunna inta den tredje ståndpunkten direkt som en 'on-sider' eller 'with-sider' som är 'med-följande' skeendet på nu-ytan.

4.9. Radikal geografi och tre-radikal tids-topologi.

Inom geografiämnet har under de sista decennierna en mängd nya ansatser och teori-fragment börjat växa fram. Dessa nya riktningar ansluter sig i sin tur till olika större ideriktningar, av typen marxistisk, existentialistisk och strukturalistisk tanketradition. I antologin »Radical Geography» (Peet 1977) finns ett försök att sammanställa några av dessa olika nya ansatser och det som karaktäriserar modern 'radikal' geografi. Olika skolor kan därvid urskiljas, av typen 'marxister', 'humanister' och 'strukturalister'. Gemensamt för de nya ansatserna är att de verkligen försöker 'gå till grunden' med geografi. Det blir inte självklart vad geografi handlar om och det blir inte självklart hur de vetenskapsteoretiska betingelserna för studiet av geografi-ämnen gestaltar sig.

Nu måste emellertid begreppet 'radikal' tolkas med hänsyn till aktuella historie-geografiska kontext och ställas i relation till vad som är 'traditionellt' och 'förhärskande'. Det hör liksom till sakens natur att 'radikal' geografi *aldrig någonsin* kan bli förhärskande eller 'etablerad'. Då är den ju inte längre 'radikal'! Tar man begreppet 'radikal' och vrider det till sin ursprungliga betydelse: en rot, en vektor, en riktning med ett ursprung eller en stråle (såsom i orden radio och radie), så kan man med 'radikal' geografi avse något annat än bara anti-teserna till det traditionella. En radikal geografi bör med denna tolkning av begreppen vara en beskrivning (grafi) av jorden (geo) som baseras på ansatser (strålar) som emanerar från en viss plattform (rot). I själva verket kan många av de nya ansatserna tolkas som olika förslag till hur denna 'rot' eller 'plattform' skall vara beskaffad.

Den fenomenologiska ansatsen innebär ju exempelvis att 'roten' eller 'plattformen' bör inplanteras i *den konkreta människans kropp*. 'Observatören'/'aktören'/'geografen' bör vara en riktig 'in-sider' som 'med-verkar' i skeendet, bl.a. genom 'body-sense' och *ex-sistens* i den

konkreta meningen av att 'stå ute' i verkligheten eller 'bo inne' i det 'hus' som tillvaron utgör (och som även språket utgör enligt Heidegger⁴). I den strukturalistiska idétraditionen är en av huvudfrågorna: »Vem talar?» (och »Vem lyssnar?«), varför det inte ens är säkert *vem* som 'i realiteten' är 'observatör'/'aktör' även om det *verkar som om* observatören/aktören utgör observatör/aktör. Inte ens 'Jag' eller 'origo' i föreställningsramarna är därför 'själv-klara' i den strukturalistiska idétraditionen. I den marxistiska idétraditionen finns det på motsvarande sätt en tendens att försöka inplantera 'origo' i föreställningsramen i något 'Super-Ego' eller motsvarande på en 'högre' nivå än den vardagliga för att s.a.s. kunna 'sätta sig in' i tillvaron utifrån sådant som 'Kapitalets' synvinkel. Detta är kanske särskilt väl utpräglat i den Hegelianska (idealistiska) dialektiken.

Jag kommer själv att utveckla vad jag kallar *en tre-radikal* (semi-materialistisk, dialektisk) *tids-topologi*, som referensram och plattform för 'synen' på tillvaron. Lokaliseringen av 'origo' blir därvid en av de fundamentala frågorna, samtidigt som begrepp av typen 'jord', 'rum', 'plats' och 'utrymme' blir problematiska och till viss del 'upp- och ned-vända' (eller in- och utvända). De i någon mening radikala tänkare och geografer som jag själv har haft som auktoriteter och inspirationskällor är de s.k. *pre-sokraterna* eller natur-filosoferna som levde och verkade i och kring städerna Miletos och Atén på 800-400-talet f.Kr. Enligt min mening var det dessa (märkliga) filosofer som verkligen *bröt upp* från de gamla traditionerna och bröt ny mark för att förankra det nya tänkandet i. Det var sådana som Tales, Anaximandros, Anaximenes, Herakleitos, Empedokles, Anaxagoras, Leukippos och Platon som – enligt min mening – lade grunden för det moderna vetenskapliga tänkandet. De ställde de grundläggande frågorna, vilka forskare runt om i världen av idag fortfarande ställer, men kanske med lite andra begrepp och termer. Atomteorin, cellteorin, evolutionsteorin, relativitetsteorin och många andra grundläggande teoribildningar fanns som ansatser hos dessa 'fri-tänkare'. De var självfallet också geografer, men kanske i en annan mening än den vi vanligtvis avser. Det är kanske mer adekvat att säga att de var *topologer*.

Den plattform som jag själv byggt upp att stå på går i sina huvudstycken tillbaka till dessa pre-sokrater. Det som är gemensamt för både pre-sokraterna och moderna fysiker och biologer är att tiden, rummet och materien verkligen utgör olika *aspekter* på en och samma enhetliga tid-rum-materia, en tid-rum-materiell, topologiskt strukturerad substans. Att min föreställningsram är *tre-radikal* betyder att denna substans måste 'spjälkas' för att 'något' skall kunna 'äga rum' däri, och att det vid denna 'spjälkning' uppstår tre 'naturliga' aspekter, strålar, dimensioner eller sfärer på och av tillvaron.

DEL II

FÖRESTÄLLNINGSRAM

och

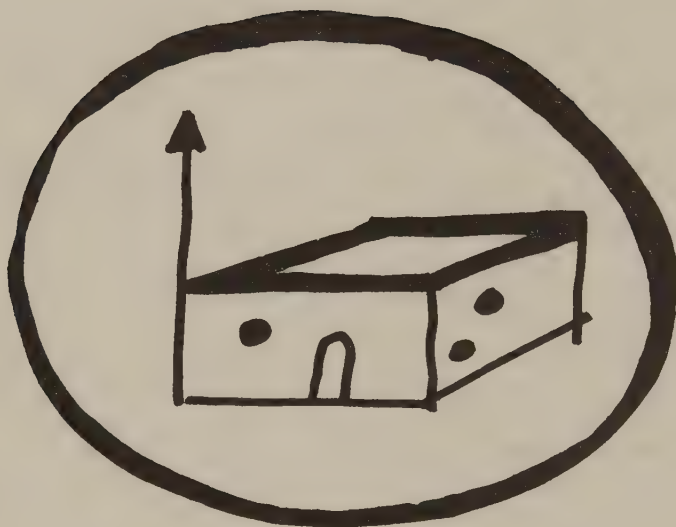
TEORI

5. TID-RUM-MATERIEN SOM EN TILLVARO

6. TILLVARONS ANAGENES

7. TILLVARANDETS DIALEKTIK

8. TILLVARONS KULTIVERING

I detta kapitel kommer jag ganska snabbt in på vissa kärnfrågor, vilka är ämnesövergripande och rör vår absolut mest primära och grundläggande verklighetsuppfattning. Syftet med kapitlet är att sätta lite kött på begreppet tillvaro. Tillvaron framstår som mycket relativ och starkt beroende av begreppsbildningen. Vad gäller ordningen i tillvaron urskiljs tre stycken 'grundmönster' och tre grundtyper av *kosmologier*. I kapitlet börjar mitt eget språk komma till användning i full utsträckning genom att jag börjar tala om *Ana-Dia-Kata-logik* och om tillvarons allmänna 'trialitet': att tillvaron synes vara *tre*-dimensionell i de mest skiftande sammanhang. Konturerna av några grundläggande motsättningar blir också tecknade.

TID-RUM-MATERIEN SOM EN TILLVARO

5.1. Den enhetliga tid-rum-materien.

I den av Milič Čapek (1976) redigerade boken om tidsbegreppets och rumsbegreppets historia och innebörd, framkommer en genomgående och mycket väletablerad föreställning angående tid-rum-materien: att den måste betraktas som en tre-radikal enhetlighet. Tid, rum och materia är sammanvävda i en topologisk/substansiell enhetlighet. Utan rum och materia finns ingen tid. Utan tid och materia finns inget rum. Utan rum och tid finns ingen materia. Tid, rum och materia utgör endast aspekter på tid-rum-materien.

Den s.k. andningsteori som Anaximenes hade och som innebär att världen är uppbyggd av ett ur-ämne, ett 'pneuma', som förtunnas och förtjockas och därvid uppträder i olika former, synes ligga ytterst nära den moderna uppfattningen. Einstein och Infeld (1965) skriver angående den moderna materiasteorin på följande sätt:

»Vi har två realiteter: *materia* och *kraftfält*. Otvivelaktigt kan vi inte för närvarande tänka oss hela fysiken uppbyggd på basis av materiabegreppet som adertonhundralets fysiker gjorde. För ögonblicket accepterar vi båda begreppen. ... Men vilka fysikaliska principer har vi för att skilja mellan materia och kraftfält? Innan vi hörde talas om relativitetsteorin, skulle vi ha kunnat försöka besvara denna fråga på följande sätt: materia har massa, medan kraftfältet inte har någon sådan. Kraftfältet representerar energi, materia representerar massa. Men vi vet redan, att ett sådant svar är otillfredsställande i betraktande av den kunskap vi ytterligare vunnit. Relativitetsteorin lär oss att materia representerar väldiga mängder energi och energin representerar massa. ... Vi skulle därför kunna säga: materien finns där energins koncentration är stor, kraftfältet där den är liten. ... Det finns ingen mening i att betrakta materia och kraftfält som två skilda kvaliteter, som skiljer sig från varandra. Vi kan inte tänka oss en bestämd yta som skarpt skiljer kraftfält och materia åt.»
(Einstein & Infeld 1965, s 180)

Det som varar och det som verkar, materia och kraftfält, är härigenom endast aspekter på samma enhetliga tid-rum-materia. Denna grundsyn finns även inom modern biologi, där 'livskrafter-

na' har kommit att beskrivas på ungefär samma sätt som andra naturkrafter. Toulmin och Goodfield (1964) konstaterar således:

»Sålunda är de principer som ligger till grund för dagens materia-teori varken enbart teleologiska eller enbart mekaniska. I stället är de arkitektoniska — principer som går utöver de gamla skilje-linjerna mellan form och funktion, struktur och aktivitet. Vad vi ser i naturen är en hierarki av aktivt verksamma former, som går från de sub-atomära vågpaketerna genom atomer och molekyler, nukleinsyror och virus till celldelar och celler, organ och hela organismer. (Serien är inte avslutad åt någotdera hållet). På varenda analysnivå, från protoner och elektroner upp till de levande var-relserna, måste de objekt som naturen består av karaktäriseras i ordalag som täcker såväl deras byggnad som deras verksamhet.» (Toulmin & Goodfield 1964, s 394)

Den franske matematikern Rene' Thom har försökt sig på att beskriva 'livskrafterna' i matematisk språkdräkt. Han skriver i sitt verk angående strukturell stabilitet och morfogenesis i levande materia:

»Pushing this thesis to its extreme, we might look upon all living phenomena as manifestations of a geometric object, the *life field* (champ vital), similar to the gravitational or electromagnetic field; living beings would then be particles or structurally stable singularities of this field, and the phenomena of symbiosis, of predation, of parasitism, of sexuality, and so forth would then be the interactions and couplings between these particles.» (Thom 1975, s 151)

Jag kommer att utveckla detta allmänna synsätt även då det gäller de sociala fenomenen. Även den samhälleliga tid-rum-materien betraktas som en tre-radikal enhetlighet, där motsvarigheterna till 'materia' och 'kraftfält' kan identifieras. I själva verket kommer viktiga drag i vardagslivets generativa grammatik att bestämmas av hur den enhetliga tid-rum-materien *klyvs* i sådant som 'objekt' och 'subjekt' och om 'kraftfälten' föreställs härröra från distinkta objekt eller från tillvaron som sådan.

5.2. Tid-rum-materiens klyvning.

Vid Paris-universitetet, strax efter 1200-talets mitt, förekom en livlig diskussion om det som benämndes 'filosofernas allmänna mening', nämligen påståendet att *av intet blir intet*. Diskussionen uppfattades som ett hot mot den kristna skapelseläran och var därför ytterst angelägen att föra för dåtidens tänkare. Rolf Lindborg (1974) har återgivit några av resonemangen från denna diskussion.

Genom bl.a. Averroes förmedling kom allt mer av de gamla grekernas tänkande in i bilden. Enligt detta synsätt så uppkommer något verkligt ur något mindre verkligt, ur sin motsats eller ur en möjlighet. Frågan om 'skapelse' och 'kausaltitet' blir därigenom starkt beroende av hela världsbilden, synen på materia och tid-rum och inte minst: hur pass verklig 'verkligheten' är. I vilken mening 'finns' sådant som tid, rum och materia? I vilken mening 'finns' sådant som det framtida, det borta-varande och ett samtals-ämne?

Mot bakgrund av att tid-rum-materien bör ses som en enhetlighet, blir det högst problematiskt att vi normalt endast föreställer oss att någonting kan uppkomma, inte någongång eller någonstans. I själva verket är det ju precis det som sker vid övergången från 'död' till 'levande' materia. Det är någongång som uppkommer och som försvinner vid 'dödens' inträde: det är en puls som upphör. Enligt förhärskande naturvetenskapliga teoribildningar är det materia/energi som bevaras i tillvaron, inte tid-rummet. Det är materiens tid-rums-liga former som skiftar. Materien på jorden har varit relativt konstant under senaste årmiljarder, men den har kommit och gått i de mest skiftande former, exempelvis som skräcködlor och pengar. Stora delar av evolutionen kan därför beskrivas som en formering av tid-rummet i olika konfigurationer och där materien endast tjänstgör som substrat eller 'bärare' av olika mönster och formationer. När allt kommer omkring är det ju inte våra speciella och lokala atomer i kroppen som bestämmer 'vem' eller 'vad' vi själva är för något, utan det *mönster* i vilka de ingår och som fortplantas på ny materia i takt med att vi 'ömsar skinn' och omsätter materia — via ämnesomsättningen.

Då vi själva uppkommer så har vi egentligen 'varit på väg' ganska länge, men i andra existensformer. Enligt den föreställningsram som kommer att utvecklas i det följande, så kan levande varelser betraktas som *temporära medelbarheter*, utbildade som konsekvenser av växelverkan mellan processer/strukturer på ett mikro-plan och processer/strukturer på ett makro-plan. Varelserna spänner upp en semipermeabel hinna mellan ett 'inre' och ett 'yttre'. Ämnesomsättningen sker över 'gränsen' mellan detta 'inre' och detta 'yttre'. Varje varelse får därvid karaktär av en *vice-värd*, en medelbarhet mellan det som uppkommer (gästen) och det som det uppkommer i (värden). Vice-värden utgör till viss del 'originator' av (upphov till) tillvaron, med 'sig själv' som *origo* i tillvaron. Det blir ju vice-värden som åtminstone till viss del kommer att bestämma vad som skall 'inmönstras' i tillvaron, vilka mönster som skall upprätthållas och vad som skall 'utmönstras' från tillvaron. Allt tyder på att alla levande varelser därvid har ett för arten speciellt och genetiskt nedärvt 'hus-hållnings-system' — om man nu kan kalla det som omsluts av varelsens interface (hinna, 'mellan-ansikte') för ett 'hus'.

5.3. Tid-rum-materiens tvetydighet.

Språket vi talar i inrymmer olika typer av kosmologiska och samhällsvetenskapliga teorifragment. Indelningen av olika varelser i olika kategorier sker ofta omedvetet och tvingande genom att följa språkreglerna. Jag och min portfölj går ju inte att referera till som 'vi' eller 'oss'. Vilka krav måste uppfyllas för att en varelse skall kunna vara 'med' i tillvaron, ingå 'bland' sådana som 'oss'? Är hundarna 'med'? Normalt finns en kraftig distinktion mellan *personer* och *saker*. Kan en växt vara en person? Kan en artefakt, ett konstverk eller en formell skrivbordsprodukt vara en person? Varför är vissa varelser, av typen båtar, av hon-kön (feminina substantiv), medan andra är utan kön (neutrum)? Om saker och ting kan uppkomma, kan då även sådant som platser och dagar uppkomma? Då Andersson kastar vatten, så kan man fråga varför och få ett svar. Då 'det' regnar, verkar det inte finnas någon möjlighet att gå vidare och fråga varför. Varför?

Inom både klassisk naturvetenskap och traditionell historia brukar fenomenen beskrivas i termer av tid och rum, där lokaliseringen i tid-rummet eller utbredningen i tid-rummet är viktiga aspekter som läggs på fenomenen. Det är därför ytterst vanligt att klyva tid-rum-materien på ett sådant sätt, att tid-rummet *föregår* materien. Materiella partiklar, fenomen, rörelser och varelser får karaktär av gäster i ett redan inrett tid-rum, en kontext som redan föreligger då gästerna anländer. Det finns därigenom en Värld av tid-rumslig natur som varit 'först på plan'. Enligt min föreställningsram är en sådan klyvning av tid-rum-materien nödvändig, för att något *över-huvud-taget* skall kunna 'äga rum'. Det måste ju finnas något att 'äga rum' i.

Det är emellertid också möjligt att 'vända på steken' och låta *materien* föregå tid-rummet, så att materien blir värd för ett gästande tid-rum, istället för tvärtom. Det blir då snarare *någon gång* och *någonstans* som uppkommer än *någoting*, ungefär som då ett hål uppkommer i en kakdeg. I det mer konventionella synsättet synes det krävas någon form av Primus Motor som ser till att något kommer till stånd. I det alternativa synsättet finns det större utrymme för mer interna rörelser och drifter som verkar fram olika håligheter, singulariteter och andra 'någonstansar' och 'någongångar'. Vi saknar dock bra begrepp för ett sådant alternativt synsätt.

Vad gäller levande materia har Rene' Thom särskilt poängterat att former och formationer med nödvändighet uppträder som diskontinuiteter i tid-rum-materien. Inom traditionell naturvetenskap och matematik saknas goda beskrivningsspråk för att avbilda sådana 'språng' eller 'katastrofer' (i Thom' s egen terminologi) i en enhetlig tid-rum-materia. Thom skriver:

»... the characteristic of all form, all morphogenesis, is to dis-

play itself through discontinuities of the environment, and nothing disturbs a mathematician more than discontinuity, since all applicable quantitative models depend on the use of analytic and therefore continuous functions.»

(Thom 1975, s 9)

Istället för en 'flytande' och enhetlig tid-rum-materia av levande natur har naturvetenskapen och matematiken baserats på 'döda', konstanta 'objekt', som s.a.s. kunnat 'frigöras' från tid-rum-materien i övrigt. Det är karaktäristiskt att Newton kunde säga ganska mycket om äpplet som föll från trädet, men saknade både teorier och språk för att säga något om *hur äpplet över-huvud-taget uppkom i trädet* och hur äpplet upphörde att finnas till på marken. Var kommer äpplets materia ifrån? Hur kunde materien 'på egen hand' komma upp i trädet och bli ett äpple? Är materien en 'aktiv' subjekt-materia med en inre *intention* (drift, vilja), snarare än en passiv objekt-materia med en yttre *extension* (utbredning), med blind anpassning till förekommande utrymmen att äga rum i?

5.4. Tid-rum-materiens representation.

Vi utgår normalt från att våra bilder av verkligheten är riktiga och otvetydiga. I själva verket serveras vi endast en mycket speciell och lokal version av hur 'verkligheten' gestaltar sig. Vår biologiska konstitution genererar inte bara en viss uppsättning av fysiska kompetenser, utan även en viss uppsättning mentala kompetenser. Som embryo, som barn och som vuxna tvingas vi se världen på det speciella sätt som miljoner av generationer av våra förfäder 'lärt sig' och funnit mödan värt att bevara i arvsmassan. Det sensori-motoriska kopplingsnät som vi är utrustade med, tvingar på oss en viss referensram och ett visst representationssystem av tillvaron, så att inte viktig och biologiskt signifikant information misshandlas. I vissa lägen kan vi därför inte ens behärska 'oss själva', utan tvingas överlåta 'kontrollen' till något 'under-jag' med ur-sinnen och ur-motorer som 'vi' inte kontrollerar. I själva verket är det ju ganska bra att man slipper hålla reda på alla de gifter, baciller och dylikt — om nu de autonoma 'under-jagen' är effektiva, via immunförsvar och liknande.

Det är fullt adekvat och fullt rimligt att tillskriva även andra varrelser än oss själva sådana inre representationssystem av omgivningen och olika typer av 'under-jag'. Thom anlägger ett motsvarande synsätt då han skriver:

»In these cases, it seems necessary to suppose that the group of displacements figures somehow in the attractors or, equivalent-

ly, that *there is a subsystem in the metabolism simulating the metrical configuration of the environment*. This hypothesis becomes less outrageous on further reflection: the behaviours of the most elementary living beings, like paramecia or amoebae, show a degree of spatial adaption that can scarcely be explained without some such hypothesis. We might almost say, anthropomorphically speaking, *that life itself is the consciousness of space and time*; all living beings have a common representation of space, and competition for space is one of the primitive forms of biological interaction.»
(Thom 1975, s 222)

Olika varelser torde därvid ha helt olika typer av 'omgivningsbilder', bl.a. av det skälet att de (som art) har 'uppföstrats' i olika omgivningar. Vi själva har ett visst frekvensområde för synen, ett visst storleksintervall för gripförmågan o.s.v. Det är inte bara omgivningsbilderna som skiljer sig åt mellan varelserna, utan även 'handlingsutrymmena', dvs. vilken 'räckvidd' och vilka uttryck som är möjliga. Den omgivning som en varelse kan ta intryck av och ge uttryck i, utgör dess tillvaro. I en inte helt ointressant mening blir dessa uttryck *uttryck för livet självt*.

Som medvetna varelser reagerar vi egentligen inte på tillvaron *i sig* utan på en intern *re*-presentation av densamma. Vår hjärna kan ju inte 'lukta', 'se' eller 'höra'. Det är 'vi' som 'luktar', 'ser' och 'hör'. I hjärnan finns olika typer av 'kart-projektioner' av kroppen, så att signaler får olika betydelser beroende av varifrån de kommer, i vilken takt de kommer och i vilket mönster de ingår. Vår mer avancerade och medvetna mentala kapacitet kan därvid ses som en 'utväxt' eller 'uflyttning' av den semi-permeabla hinna som vår egen kropp utgör, så att re-presentations-systemet även kan uppfånga och projicera in sådant som äger rum utanför kroppen. Vi kan fly elden *innan* vi bränner oss. För att lyckas med det konststycket erfordras dock en mer avancerad 'kart-projektion' av tillvaron. Det gäller att kunna arbeta med storheter som *före-ställer* något, dvs. är något annat än 'sig själva'. Att emellertid rött ljus föreställer förbud eller hot kan inte vår kropp känna till. Det är en kulturell konvention. Å andra sidan finns det vissa 'naturliga' samband mellan exempelvis färger och olika kulturella betydelser. Det blir en 'naturlig' konvention att just rött — och inte gult eller blått — föreställer något förbud, någon fara eller något som bör undvikas. Det strikt naturliga börjar därvid blandas med det strikt kulturella. Motsvarande 'naturliga' korrespondenskrav synes också finnas då det gäller ljud, former, material och annat som används vid framställning av symboler och re-presentationer av kulturella och sociala fenomen. »Oloua» representerar 'naturligen' något annat än vad »Tizisch» gör — något 'mjukt' respektive något 'vasst'.

5.5. Tillvaron som en mesorymd under formering.

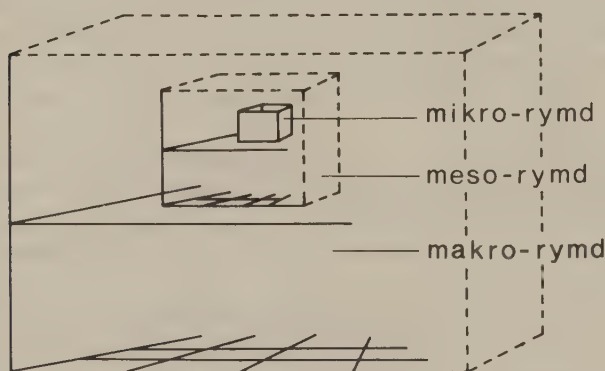
Varje tillvaro är *någons* tillvaro. Vem är då möjlig som en sådan någon? Hade 'jag' någon tillvaro innan jag föddes? Har stenar någon tillvaro?

Enligt mitt synsätt är det rimligt att knyta tillvaro-begreppet till det origo som explicit eller implicit tas som utgångspunkt. Men varje levande varelse har ett origo som s.a.s. 'följer med' i tiden, i rummet och i materien, där varelsen residerar. Förankrar man origo till någon varelse så följer därav att även tillvaron blir föränderlig. Man kan därvid börja tala om olika *nivåer* av tillvaron, svarande mot olika *existens-former* som varelsen har. Innan 'jag' fanns, så fanns min kropp, men som ett foster. Innan mitt foster fanns, så fanns embryot till min kropp (och till mig) – som just ett embryo. Innan embryot fanns, så fanns en möjlighet till mig, som ännu ej sammansmälta könsceller i en föregående generation av människor. Innan dessa fanns, så fanns lansettfiskar och urdjur. 'Jag' har därför varit 'med' ganska länge, även om jag inte varit med-veten om det. 'Jag' är hela tiden *under formering* och uppkommer i olika existens-former som något, och i något.

Skulle jag förlora med-vetandet så upphör 'jag' att finnas, även om min kropp fortfarande finns som en levande varelse. Efter det att 'jag' inte längre finns, så finns ändå en del 'minnen' och 'avlagringar' av 'mig' kvar, inte bara i polis-registren och folkbokföringsarkiven, utan även som andra 'texter' – taget i vid mening. Den biologiska textmassan finns kanske med i livet, liksom en del av de skrifter som jag efterlämnat och en del av de 'lustigheter' som 'jag' gav upphov till och som fortfarande berättas som 'historier' – ungefär som för alla andra som går hädan men ändå finns kvar lite grann.

Dessa trans-formationer och ändringar av existens-former sker i själva verket dagligdags, men kanske i miniatyr. I många kulturer finns det ju 'flera' olika sorters 'liv' att föra, inte bara före födelsen, utan även efter döden. Det finns också glidande övergångsformer mellan att bli 'en annan' och att bli 'en annan – men vara samma person'. Under livets olika skeden: 'fosterdom', 'barndom', 'ungdom', 'egodom', 'vuxendom', 'ålderdom', 'anfaderdom' eller vad de nu kan kallas, så är det ju verkligen mycket olika 'jag' som residerar i kroppen s.a.s. Förutom dessa sekvensiella/temporala 'jag' och 'ego-domar', så finns även vardagslivets mer samtidiga/spatiala 'jag' och '*alter-domar*'. Med alterdomar menar jag då sådana handlingsutrymmen som redan föreligger pre-konstruerade då 'jag' tillträder, av typen befattningar och roller där 'jag' inte får vara 'sig själv' utan tvingas uppträda som en 'annan' än 'sig själv' – exempelvis som 'tjänsteman' eller talesman för något annat väsen än 'jag'.

Det synes mer allmänt vara lämpligt att betrakta varje tillvaro som en *meso-rymd*, enligt figur 5:1. Meso-rymden är den tillvaro som en viss varelse lever och verkar i under en viss existensform. Ändras existensformen, så ändras meso-rymden. Meso-rymden konstituerar en tillvaro som i någon mening ligger 'under' eller 'i' en 'högre' eller 'större' rymd, en *makro-rymd*. Mellan meso-rymden och makro-rymden finns det en diskontinuitet, en 'gräns' eller ett *inter-face*. För cellerna i vår egen kropp utgör vår hud en sådan gräns eller barriär, som omsluter deras tillvaro. För fiskar i havet utgör havsytan en sådan gräns, liksom havsbotten. För interner i ett fängelse utgör fängelse-muren en sådan barriär. Meso-makro-inter-facet är *semi-permeabelt* så att viss kontakt kan etableras med sådant som ligger 'bortom' meso-rymden.

FIGUR 5:1. Tillvaron som en meso-rymd under formering, omsluten av en makro-rymd och inneslutandes olika mikro-rymder.

'Jag' i tillvaron, eller den som nu satts som origo i tillvaron, konstituerar i sin tur en *mikro-rymd*, en rymd som ligger 'under' eller 'i' meso-rymden. I meso-rymden finns det emellertid flera sådana mikro-rymder, men där 'jag' (origo) normalt inte kan 'hoppa' mellan olika mikro-rymder, utan måste 'hålla sig' till en viss 'egen' mikro-rymd. Från denna egna mikro-rymd 'ses' tillvaron (meso-rymden) från *insidan*, medan andra mikro-rymder normalt ses från *utsidan*. Själv-medvetna varelser kan se 'sig själv' både från insidan och utsidan. 'Jag' kan peka på 'Sig-Själv'. Också mellan meso-rymden och mikro-rymderna finns olika diskontinuiteter, gränser och semi-

permeabla hinnor, olika slags meso-mikro-inter-face. I vimlet upptäcks s.a.s. *an-sikten* och mönster, vilka till en viss del kan urskiljas och igenkännas som (vanliga) ansikten, t.ex. en nära anhörig, en artfrände eller ett 'byte'.

Det bör kanske framhållas att de olika diskontinuiteter och gränser jag talat om mellan de olika rymderna, inte endast behöver vara av rumslig/spatial natur. Det kan även finnas 'språng' och diskontinuiteter av mer tidslig/temporal natur, t.ex. vid skifte av melodi eller tonart. Det finns med andra ord, inte bara olika spatiala stycken och sammanhängande områden i rummet, utan även olika temporala stycken med sammanhang i tiden, av typen musikstycken. På motsvarande sätt finns det 'språng' av mer materiell natur, så att exempelvis en varelse skiftar färg, utstrålning eller skepnad. Det kan därvid vara svårt att avgöra om det är 'samma' varelse som återkommer i en ny skepnad, eller om det är 'en annan' varelse som uppträder. Det är mångfalden i alla dessa olika förändringar i vimlet som nödvändiggör någon form av *urskiljning*, så att exempelvis biologiskt signifikant information inte går förlorad på grund av bristande uppmärksamhet. En stor del av denna 'övervakning' sker omedvetet.

5.6. Tillvarons tre grundmönster.

Vilka möjliga mönster och an-sikten finns det då att upptäcka i tillvaron? Jag har tidigare motiverat varför en viss urskiljning med nödvändighet måste göras — i själva verket rör det sig om ett utdrag av c:a en bit per miljoner bitar⁵ (bits) som tas om hand av medvetandet medan resten klaras av på vägen upp till det centrala nervsystemet. Av allt det som äger rum i tillvaron, av alla insekter som flyger omkring, av alla röster som talar, av alla dofter som sprids och av alla gester som gestikuleras, så är det endast vissa som uppfångas och blir föremål för medveten bearbetning. Vilka slags meddelanden, signaler, mönster och förhållanden är det då som kan upptäckas av olika varelser och finns det några grundmönster i vimlet av fenomen?

Nicolas Bourbaki, en pseudonym för en grupp franska matematiker, har något diskuterat detta (Bourbaki 1968). De har identifierat vad som skulle kunna kallas *tillvarons tre grundmönster*, svarande mot tre distinkt olika föräldrastrukturer som på olika sätt återkommer och uppträder i de mest skilda sammanhang. Jean Piaget (1973) har något diskuterat hur dessa strukturer återkommer i olika faser av kompetensutvecklingen hos människor. (Denna aspekt på de tre strukturerna utvecklas vidare i avsnitt 8.6 och 8.7.) De tre föräldrastrukturerna är den *algebraiska*, den *ordnade* och den *topologiska* strukturen.

Den algebraiska strukturen kännetecknas av 'inversion', dvs. att strukturen i princip kan återföras till sin utgångsform. Vanlig algebra kan ses som en utväxt av den algebraiska strukturen. Till varje operation av typen addition, multiplikation, höjning etc. finns en motsvarande invers operation av typen subtraktion, division, sänkning etc., så att i princip varje storhet kan re-formeras och återföras till sin ursprungsform, oberoende av föregående transformation. Jag skall tala om den algebraiska strukturen som en typ av an-sikte i tillvaron. Det som urskiljs som algebraisk struktur är därvid normalt 'passivt', 'aspatialt' och 'atemporal'. An-siktet saknar s.a.s. 'liv', samtidigt som det saknar en konkret rumslig lokalisering. Algebraiska strukturer är därigenom viktiga för att göra 'im-materiella' strukturer till föremål för bearbetning, av typen artificiella språk.

Den ordnade strukturen kännetecknas av 'reciprocitet', dvs. att strukturen har inre delar som har inbördes utbyten av varandra och växelverkar ömsesidigt. Kristallstrukturer, kopplingsnät och vissa stadgade organisationer kan ses som exempel på ordnade strukturer. Det finns både 'positioner' och 'ockupanter' i strukturen och olika typer av asymmetriska relationer av typen 'större än', 'före/efter' och 'över/under'. Det som urskiljs som en ordnad struktur torde normalt tillskrivas en viss egen 'drift/gång', som ger an-siktet ett visst ' eget liv', samtidigt som an-siktet torde framträda som ett 'stycke' i både rum och tid. Den ordnade strukturen är därigenom viktig för att göra 'rörelser' och 'hus' till föremål för bearbetning, av typen organisations-strukturer.

Den topologiska strukturen kännetecknas av 'kontinuerliga avbildningar' som överför strukturen till nya former, utan att formationens 'substans' eller 'substrat' därvid förändras, ungefär som då man knycklar till ett pappersark och kontinuerligt överför det till en karamellstrut. I topologiska strukturer kan man på ett meningsfullt sätt tala om sådant som 'helhet', enhetlighet, sammanhang, gränser, grannskap, associationer och lokala 'hål' eller *singulariteter*. Det som urskiljs som topologiska strukturer torde normalt tillskrivas viss genuin 'egendomlighet', och ha en avancerad spatialitet och temporalitet. Medan algebraiska strukturer karaktäriseras av konstans och 'objektivitet', så karaktäriseras topologiska strukturer av *invarians* och 'subjektivitet'. Det är s.a.s. 'något' som bevaras då pappersarket överförs till en karamellstrut, utan att detta 'något' framgår ur själva formen. Den topologiska strukturen är därigenom viktig för att göra 'levande' formationer till föremål för bearbetning, av typen landskaps-strukturer.

5.7. Tillvarons allmänna trialitet: Ana-Dia-Kata-logik.

Entiteter, vilka uppkommer i tillvaron som existerande varelser, bryter igenom ett antal olika hinnor, gränssytor, trånga passager och andra inter-face mellan tillvaron före och tillvaron efter passagen till presens. Det handlar verkligen om *ex-sistens* i meningen 'stå ute' i verkligheten. Att äga rum innebär att äga rum *i tiden* och *i rummet*. Men existens innebär också att äga rum *i materien*, dvs. inte bara finnas till *på* jorden, utan även *i* jorden. Vid de olika 'genombrotten' enligt ovan, så kommer tid-rum-materien att klyvas. Klyvningen kan vara mycket konkret som vid förlossning av ett människobarn, eller mer abstrakt som vid personbildning då 'Jag' kan särskilja 'Sig-Själv' från resten av tillvaron. Ur varelsernas synvinklar etableras ett *inre* och ett *yttre*. Ett inre och ett yttre skulle emellertid sakna mening om det inte fanns något/någon *däremellan*. Det är detta mellanskikt, detta intermedium mellan det inre och det yttre, som en stor del av avhandlingen går ut på att försöka lära känna. Det gäller att inta den tredje ståndpunkten, den som finns mellan den ena och den andra 'sidan' och som möjliggör att 'sidorna' får mening.

Det torde vara ovanstående allmänna logik vid 'genombrott' som alstrar en mer allmän *trialitet* i tillvaron. De tre grunddimensionerna tid, rum och materia är ett exempel på en sådan trialitet. Nu tycks det finnas en viss logik för hur olika typer av trialiteter eller triangel-liknande begrepps-familjer (fortsättningsvis kallade trianglar) hänger samman, dels inbördes och dels mellan varandra. Det finns *tendenser* eller 'motiv-erande' *poler* i sådana trianglar som gör att de inte kan kopplas samman hur som helst. Triangeln »tid-rum-materia» kan exempelvis inte kopplas samman med triangeln »själ-person-kropp» hur som helst. Själar verkar 'höra' till tid, medan kroppar verkar 'höra' till materia. Tar vi en ytterligare triangel, exempelvis »skäl-motiv-orsak», så verkar det naturligt att koppla orsaker till materia och kroppar, snarare än till tid och själar.

Delar av denna 'kopplings-logik' finns insprängd i det vanliga språket. I en mer utvecklad form kan man då tala om olika *stilar* i språket. På den mer primitiva nivån svarar sådana stilar mot olika världs- och livs-uppfattningar, olika livs-stilar och olika kultur-mönster. Till en viss del synes de olika stilarna vara varandra utslutande. Det går inte hur lätt som helst att 'blanda' olika stilsorter med varandra. Talar man exempelvis om 'materia', 'kroppar' och 'orsaker' så kan man inte i samma veva börja tala om 'tid', 'själar' och 'skäl'. Det finns inget utrymme kvar! Även om därför medlemmarna i olika trianglar framstår (på ytan) som *synonymer*, dvs. ha likvärdiga betydelser, så synes de (i grunden) svara mot olika verklighetsuppfattningar. De är 'olik-världiga'. De avser olika världar och verkligheter.

Alla verklighetsbeskrivningar innehåller förenklingar, förgrovnings-
ningar, förfiningar, schematiseringar och förvridningar av 'verklig-
heten'. Detta gäller då även s.k. vetenskapliga verklighetsbeskriv-
ningar, sådant som modeller och teoribildningar. Förekommande
kontext får vara avgörande för vad som är 'rimligt' och 'hur långt
man behöver gå' i olika detaljer. De förenklingar, förvanskningar,
förgrovnings-
ningar, förfiningar och snedvridningar av verkligheten som jag
själv gör i avhandlingen följer en viss logik som skulle kunna kallas
Ana-Dia-Kata-logik. De tendenser, motiverande poler och stilsorter
som jag talat om ovan kan med denna logik anses höra till olika
prefix-klasser, till Ana-klassen, Dia-klassen eller till Kata-klassen.
Ana, dia och kata är grekiska prefix och betyder bl.a. upp, mellan
respektive ned. Dessa prefix har fått stå som 'huvud-tendenser' eller
'primär-poler' i förekommande trialiteter och triangel-liknande be-
greppsfamiljer. De redan etablerade ord som har dessa grekiska prefix
som prefix – av typ anabolism, katabolism, anagram, diagram, dia-
log, katalog – konstituerar därvid ett skelett eller ett schema som jag
har byggt vidare på. Jag kommer exempelvis att införa diabolism och
anastrofer som nya begrepp enligt en sådan allmän Ana-Dia-Kata-lo-
gik. I samband därmed kommer de redan etablerade orden att få
något modifierad betydelser, exempelvis ordet katalog, vilket 'lyfts'
till samma plan som orden analog och dialog.

De i föregående avsnitt identifierade föräldrastrukturerna kan
då knytas till Ana-Dia-Kata-logiken och hänföras till de olika prefix-
klasserna. Den topologiska strukturen 'hör' till Ana-klassen, den ord-
nade strukturen 'hör' till Dia-klassen och den algebraiska strukturen
'hör' till Kata-klassen. En *analog* (i mina termer) svarar då mot den
'minimala' topologiska strukturen och är en icke längre nedbryt-
ningsbar figur, gestalt eller helhet av betydelse. Analogor är *helheter
av/med betydelse*. De före-ställer något. Uppfattningen av analoger
och bearbetningen av desamma som före-ställande storheter torde
kräva ett avancerat spatialt internt representationssystem, varför
växter och primitiva djur torde sakna betingelser för att uppfånga
analoger i tillvaron. En *dialog* (i mina termer) kan på motsvarande
sätt ses som den 'minimala' ordnade strukturen, en formation med
utbyten, utväxlingar eller annan typ av ämnesomsättning. En dialog
skall åtminstone kunna växla mellan två tillstånd, svarande mot en
konfiguration av *två delheter med utbyte av/med varandra*. Med
denna terminologi så erfordras alltid någon form av dialog för att
en kommunikation eller en korrespondens skall kunna upprättas och
upprätthållas. En *katalog* (i mina termer) svarar då mot den 'mini-
mala' algebraiska strukturen, en samlad mängd av objekt eller en-
heter som katalogen 'består' av. En katalog är ett samlat *bestånd av
enheter*, sammanhållna med klamrar, cellväggar eller murar. Ur pro-
cess-synpunkt har analoger karaktär av (ideal-)former (tecken, sym-

bol, märken), dialogerna har karaktär av *transformationer* (tolkare, brukare, omvandlare) medan katalogerna har karaktär av *transformer* (slutliga uttryck, det symboliserade, det verkställda).

I tablå I har jag försökt karaktärisera Ana-Dia-Kata-logiken med hjälp av ett femtio-tal olika trianglar och begreppsfamiljer. Flertalet av dessa triala begreppsfamiljer kommer att succesivt föras in i diskussionen. De förklaras och blir mer preciserade i kommande kapitel. Tablåen bör läsas både vertikalt och horisontellt, ungefär som vid vävning. Det jag särskilt vill framhålla är att på ytan synonyma begrepp i själva verket 'hör' till helt olika föreställningsramar. De hör till olika livsstilar, världsuppfattningar och olika förhållnings-sätt gentemot tillvaron.

Tablå I. Några aspekter på Ana-Dia-Kata-logiken.

<i>Ana-version</i>	<i>Dia-version</i>	<i>Kata-version</i>	<i>Aspekt</i>
det framtida före livstid alstras	det nuvarande medan säsongtid återkommer	det förgångna efter klocktid går	TID
det makro-skopiska över/bortom i/inom internt medium	det meso-skopiska mellan/här vid/bredvid lokalt intermedium	det mikro-skopiska under/hädan på/utom externt massmedium	RUM
det im-materiella rå naturlig subjekt	det semi-materiella jäsande kultiverad levande substans	det materiella färdig artificiell objekt	MATERIA
en mångtydig helhet persisterande invariant ide? själ	två tvetydig delhet in-, ex-sisterande variant/variabel varelse person	många entydig enhet konsisterande konstant ting kropp	GÄSTER
relationellt universum topologisk mönster auktoritet Ande/Du	relativ värld ordnad struktur myndighet Väsen/Vi	absolut rymd algebraisk system överordnad Kapital/Det	VÄRD

Tablå I. Några aspekter på Ana-Dia-Kata-logiken (Forts.)

<i>Ana-version</i>	<i>Dia-version</i>	<i>Kata-version</i>	<i>Aspekt</i>
uppassa att älska/hata tro skäl måste/får observera urskilja mening engagerad känslofyllt transduktion bli Någon's	inpassa att vara/bliva lita på motiv skall/bör medla särskilja utbyte involverad partisk induktion bli någon	anpassa att ha/sakna veta orsaker kan/är förmögen till handla avskilja resultat insyltad neutral deduktion bli något	BIOGRAFI
aktualisera lagar/principer bedömningar rättigheter/ skyldigheter holistisk makter synteser Folk-Mål	å-stad-komma regler/normer överenskommelser Ego-/ Alter-Domar dialektisk viljor motsättningar Moders-Mål	realisera modeller/order fastställelser tillgångar/ skulder atomistisk krafter teser Herre-Mål	HISTOLOGI

I avsnitt 5.9 skall jag betrakta dessa olika versioner som uttryck för olika kosmologier och världsuppfattningar. Först skall jag dock försöka förtydliga några viktiga drag i Ana-Dia-Kata-logiken med ett litet exempel på hur ett givet mönster kan tolkas i olika versioner.

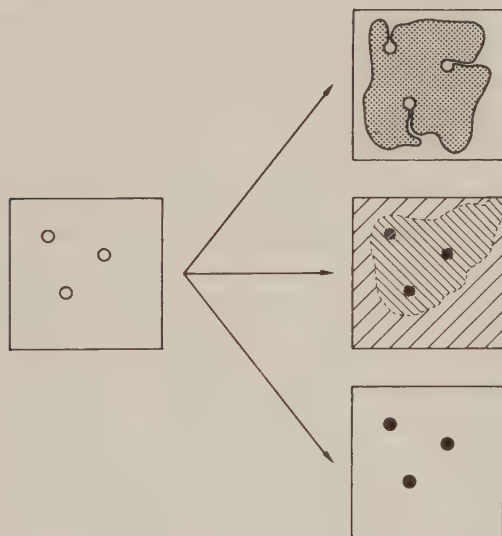
5.8. Tre grundläggande aspekter på tillvaron.

Enligt föregående avsnitt gjordes det för troligt att tillvaron som en topologisk struktur är den mest 'avancerade' uppfattningen. Man torde på goda grunder kunna misstänka att en sådan uppfattning är unik för människan, eller rättare sagt: för djur med ett centralt nervsystem och en 'inre' topologisk struktur som internt re-presentations-system av tillvaron. Det tillhör emellertid föreställningsramen att de olika föräldrastrukturerna kan sammansättas, förenas och sammanvävas i nya mönster. Inom matematikens område finns det exempelvis sådant som algebraisk topologi. På motsvarande sätt synes det rimligt att föreställa sig att man i ett givet grundmönster kan urskilja andra

mönster. Det kan då vara så att grundmönstret *för-givet-tages* då man koncentrerar sig på 'fin-strukturen'. Det finns med andra ord möjligheter att anlägga olika aspekter på tillvaron, även om den i sin grundstruktur skulle vara topologisk.

Det visar sig nu vara möjligt att diskutera sådana olika aspekter genom att variera origos relationer till mönstret. Jag kallar dessa tre aspekter för *ana-aspekten*, *dia-aspekten* och *kata-aspekten*, svarande mot 'upp-syn', 'med-syn' respektive 'ned-syn'. Ana-aspekten är inte bara 'upp-seende', utan även 'upp-låtande', medan kata-aspekten på motsvarande sätt är 'ned-låtande'. Dia-aspekten är både upp- och ned-låtande och är snarast 'med-låtande'. I en viss mening är det inter-facet mellan meso- och makro-rymden som framförallt kommer i fokus då ana-aspekten anläggs. På motsvarande sätt är det inter-facen i meso-rymden som kommer i fokus då dia-aspekten anläggs. Då kata-aspekten anläggs så är det framför allt inter-facen mellan meso- och mikro-rymderna som kommer i fokus: rättare sagt det som ryms 'innanför' mikro-rymdernas semi-permeabla hinner.

I figur 5:2 redovisas hur en viss formation eller ett visst an-sikte (till vänster i figuren) kan betraktas och 'förstås', beroende av vilken aspekt som anläggs. Till höger i figuren redovisas vilka mönster som s.a.s. 'dras fram' då de olika aspekterna anläggs. Jag kommer av pedagogiska skäl att kalla de tre cirklarna för 'kakor' och det som de ingår i för en 'kakdeg'.

FIGUR 5:2. En formation som ett lokalt an-sikte, betraktad utifrån tre olika utgångspunkter eller med tre olika aspekter anlagda. Till höger visas (uppi-från och ner) hur olika mönster framträder vid 'anaskopi', 'diaskopi' respektive 'kataskopi', svarande mot att ana-, dia- respektive kata-aspekten anläggs.

Då ana-aspekten anläggs (överst i figur 5:2), så framträder an-siktet som *en kakdeg med hål i*. Ringarna saknar eget liv och är intimt förknippade med det som de ingår i, kakdegen. Hålen uppkommer, bevaras och upphör beroende av hur själva degen transformeras. Hela formationen karaktäriseras av *råhet*. Ingenting är s.a.s. 'färdigt' eller 'avslutat'. Inte ens formationen själv går egentligen att 'sluta' med några distinkta väggar eller hinner. An-siktet framträder som *en sammanhängande, mångtydig helhet*, ungefär som ett 'riktigt' ansikte. I själva verket får hålen och singulariteterna i formationen karaktär av 'ögon' och 'mun' i ett vanligt ansikte: de utgör inlopp och utlopp till och från något som s.a.s. 'döljs' bakom substansen och dess former. Det finns en viss 'invarians', 'kompetens' eller 'inre potential' som endast delvis kommer till uttryck i den aktuella formationen.

Formationen är i allt väsentligt en topologisk struktur. Som sådan kan den ha olika typer av *väsentliga innebörder*. Den är s.a.s. 'blivande' eller 'havande' och 'på väg' mot någon ny form. Formationen kan därvid framstå som *talande*, så att eventuella ord-flöden eller gestikulationer från formationen kan 'skvallra' om detta, ungefär som ökad molnighet kan 'skvallra' om att vädret blir sämre.

Mycket tyder på att det är ytterst svårt att tala *om* dessa 'råa' och komplexa mönster, särskilt om man endast är hänvisad till det vanliga språket. Att ångest och liknande nästan bättre övervinns genom *figurativa* uttrycksformer (målning, teckning etc.) än genom samtal och skriftliga inlagor, torde sammanhänga med att ångest framkallas av sådana 'råa', 'diffusa', komplexa men sammanhängande mönster ('hot-bilder') i tillvaron. I det vanliga talspråket går det relativt väl att tala om hur vädret gestaltar sig, men det synes vara svårare att tala om hur olika typer av 'känslö-klimat' gestaltar sig. Man kan därför på goda grunder hävda att människor (och andra varelser) har olika 'nivåer' av språk och där de 'undre' språken behärskas 'passivt', dvs. mönster och information kan tillgodogöras men det är svårare att *artikulera* motsvarande mönster och informationer.

Jag har tidigare motiverat varför ana-aspekten framför allt kommer att anläggas vid försöken att 'begripa' och 'uppfånga' interfacet mellan meso- och makro-rymden. Det är ju närmast per definition så att det som ligger 'bortom' meso-rymden är omöjligt att inverka på, samtidigt som det är 'större' och 'allomfattande'. Det är därigenom rimligt att varelserna *underordnar sig* detta interface och blir 'underdåniga' observatörer av vad de 'högre makterna' kräver av dem. Det torde dock vara genuint mänskligt att försöka 'uttyda' och 'tjäna' sådana generaliserade personer i makro-rymden, dvs. etablera olika typer av mytologier och ideologier.

Då dia-aspekten anläggs (i mitten av figur 5:2), så framträder an-siktet som *en deg under gräddning med kakformar i*. Ringarna utgör närmast 'gränssytor' och lokala interface mellan Något och

Något Annat, mellan en 'text' och en 'kontext'. Hela formationen karaktäriseras av att vara *under beredning*. Något eller Något Annat är på gång och under framställning eller framkallning. An-siktet framträder som *en delvis sammanhängande, tvetydig 'delhet'*, ungefär som ett älskande par. En mer avancerad 'bakgrund' tvingas fram för att kunna särskilja text och kontext. I vårt fall 'syns' en bakplåt.

Formationen har i allt väsentligt karaktär av en ordnad struktur. Som sådan kan den ge olika typer av *utbyten*, bl.a. beroende av vilken av delarna som blir 'ledande' och 'dominerande' för 'ämnet' som 'förs framåt'. I vårt exempel kan de ju exempelvis bli en stor kaka med löstagbara hål i eller tre kakor plus en rest, beroende av hur det 'inre' och det 'yttre' kommer att växelverka.

Jag har tidigare motiverat varför det normalt endast är varelser av samma 'sort' eller 'art' som kan medverka i sådana dialogliknande växelverkansformer. Vad gäller kakorna är det ju svårt att själv 'vara med' i 'samtalet'. Möjligen kan man 'heja' på någon, ge 'stöd' till någon av parterna eller genom värmetillförsel påverka gräddningen, så att dialogen ger det utbyte som önskats.

Genom utvecklingen av mer *artificiella* språkbruk så kan dialogerna börja omfatta en större repertoar av olika varelser, vilka s.a.s. 'uppfostrats' eller 'konstruerats' så att de 'talar samma språk' som aktuella och dominerande 'ord-föranden', 'ledare' och 'herrar'. Vilda djur kan dresseras, liksom främmande folkslag, varigenom sådant som slavar, trälar, tjänstehjon och arbetskrafter kan styras och kontrolleras med hjälp av det gällande och 'ton-givande' språket. Genom upp- och ned-låtande kommentarer kan delar av tillvaron behärras enbart genom just kommentarer.

Via det artificiella språket utbildas generaliserade sensori-motoriska organ/hjälpmedel av typen *kommunikations-system*. Dessa ger de 'scheman', 'kanaler' och 'karriärer' som varelserna måste följa, om de nu vill vara med i tillvaron och inte upphöra – genom att få sin gång avbruten eller terminerad.

Då kata-aspekten anläggs (nederst i figur 5:2), så börjar an-siktet förlora alla sina anletsdrag. Nu är observatören inte längre under-dånig och 'undrande', utan snarare över-dånig och 'klargörande'. Formationen är 'passiv' och 'livlös'. Den framstår som *en samling färdiga kakor*. Formationen är *en osammanhängande mångfald av entydiga en-heter*. Det egentligen enda som framträder är de tre kakorna, med möjligen en 'tänkt' hinna som omsluter dem. Kakorna kan också tänkas helt frigjorda från sin kontext, så att de kan 'räknas', 'samlas' och 'läggas samman'. Kakorna är s.a.s. 'färdiga' och saknar egendomlighet.

Formationen är i huvudsak en algebraisk struktur. Som sådan saknar den väsentlig innebörd (genuin egendomlighet) och saknar möjlighet att ge något (i) utbyte. Den har däremot ett materiellt

innehåll, i detta fall: kakorna. Inte bara mönstret utan även de enskilda ingredienserna i detta innehåll framstår därvid som kataloger, som samlade bestånd av entydiga enheter. På lägsta nivån framstår enheterna som atomer, dvs. icke längre nedbrytningsbara element.

De flesta formationer har olika nivåer av skal, höljen, membran, hinnor, hudar, väggar, murar och dylikt. Dessa inrymmer, inhägnar eller omgärdar det som finns innanför. Även i samhällsformationer finns sådana nivåer av hinnor, alltifrån engångsförpackningar till taggtrådstängsel utefter statsgränsen. Då kata-aspekten anläggs, så kommer många av dessa hinnor att framstå som 'barriärer' och som 'hinder', vilka måste forceras eller övervinnas för att komma åt 'innehållet'. Interfacen framstår snarare som *intakt*-ytor än som *kontakt*-ytor, som ytor vilka håller något intakt och konstant. Växter och djur kan ses som 'behållare' av livsmedel eller som 'förråd' av näring. På motsvarande sätt kan även människor och samhällen ses som 'behållare' av något (materiellt) 'innehåll', åtminstone då kata-aspekten anläggs. Vid uppfattningen av an-sikten som algebraiska strukturer kopplas motsvarande 'algebraiska operationer' in, av typ 'öppna'/'stänga', 'skingra'/'sammanbinda' och 'dra ifrån'/'lägga till'.

5.9. Tre prototyper för kosmologier.

Mot bakgrund av vad som utvecklats i detta kapitel angående tid-rum-materien som tillvaro, går det att identifiera tre stycken grundläggande och principiellt olika *kosmologier* eller läror om tillvarons ordning.

I de flesta kosmologier, som ofta har formen av en mytologi, finns samma grundtanke som i den grekiska kosmologin: att den ordnade världen uppstått ur en *oordnad* värld, ett 'kaos', ett 'virr-varr', ett 'töcken'. Motsvarigheten till grekernas 'Kaos' och våra nordiska förfäders 'Ginnungagap' är idag 'Ur-Plasman'. Själva övergången från Kaos till Kosmos (en god ordning) var relativt 'familjär' i den grekiska mytologin. Ur Kaos uppkom *Gaia* (jorden) som sedan 'födde' Uranos (himlen — f.ö. sedermera Gaia's make) och Okeanos (havet). Gaia's sistfödde son med Uranos blev Zevs, som sedan blev den förnämste av de högre makterna. I den nordiska mytologin är motsvarande övergång 'hemsk' och förmedlad via mystiska s.k. 'eli-vågor'. Hur som helst så uppkommer en gigantisk jätte ur Ginnungagap, den tomma rymd som fanns före den bebodda världens uppkomst. Denna jätte var *Ymer*, som 'delades' så att hans hull blev jorden, hans skalle blev himlen och hans blod blev havet. Motsvarande övergång går idag under benämningen 'Den Stora Smällen' då Ur-Plasman 'kondenserades' och 'exploderade' som ett fortfarande expansivt universum.

Det finns skäl att ställa sig skeptisk till alla dessa tre 'förklaringar'. De får emellertid ses som 'rimliga' världs-förklaringar i förhållande till aktuella historie-geografiska kontext. Även den moderna versionen kommer nog att revideras (om bara tid ges, t.ex. 1 000 år).

I många andra kosmologier har stjärnorna, och då särskilt *Solen*, utgjort de 'högre' makterna — eventuellt enbart deras 'ombud'. De kinesiska Yang och Yin, svarande mot solen respektive månen, är exempel på sådana väsen. Med en sådan mytologi ligger det i sakens (himlakropparnas) natur, att ett visst 'dialektiskt' och 'cykliskt' tänkande får relativt god 'jordmån'. Man idkar s.a.s. umgänge i *omgångar* med tillvarons högre makter — då de 'visar' sig på himlavalvet. Även i den västerländska mytologin finns det 'spår' av sådana 'himmels-orienterade' och 'cykliska' kosmologier. Indelningen av veckans dagar i Solens Dag (söndag), Månens Dag (måndag) etc. synes kunna gå att härleda till mer orientaliska (babyloniska) föreställningar. De olika planeterna har dock omtolkats till mer lokala gudar, exempelvis Oden och Tor i den nordiska mytologin. De olika gudarna föreställdes härskas under ('sina') olika dagar.

Att tillvaron 'behärskats' av sådana högre makter synes vara ett genomgående drag i de flesta kosmologier. Detta har självfallet utnyttjats av mer 'världsliga' herrar. Kungar, Kejsare, Faraoner, Monarker, 'Pappor' och andra relativt enväldiga härskare har inrättat sig som 'ombud' eller 'talesmän' för dessa högre makter. Enligt Edith Hamilton (1959) måste därvid den grekiska kulturen under det första årtusendet f.Kr. ses som ett viktigt 'undantag' från förhärskande former av ordningar i tillvaron. Hon skriver:

»I Orienten avlöste det ena tyrannödet det andra, därför att man där inte kunde föreställa sig något annat slag av ordning. I västerlandet upptäckte man en väg till ordning genom frihet. Det var Grekland som gjorde den upptäckten. ... Friheten föddes i Grekland, därför att människorna där begränsade sin egen frihet.

Ett för grekerna utmärkande drag var deras övertygelse om att begränsning var en god sak. Överdrifter var dem främmande. De avskydde ytterligheter och fann tanken på det gränslösa fränstötande. ... Grekerna hyste föga längtan efter det transcendentala och mystiska. De ville ha sanningen, och de trodde aldrig att de kunde finna den genom att fly från verkligheten.»

(Hamilton 1959, s 151)

Det bör kanske påpekas att denna 'frihet' inte berörde slaverna, som var ett 'naturligt' inslag i den grekiska kulturen. Hur som helst så finns det i det grekiska tänkandet och i den grekiska kulturen en slags 'tredje ståndpunkt' vad gäller kosmologier. För grekerna var Kosmos inte bara en ordning, utan en *god* ordning och en ordning

som i en inte helt ointressant mening är *lagom* god, lagom 'himnisk' och lagom 'jordisk', lagom 'gudomlig' och lagom 'mänsklig', lagom 'utopisk' och lagom 'realiserbar', lagom 'fri' och lagom 'lagbunden' etc. Det handlade om att 'känna sig själv' och ha 'måtta i allt', att villigt lyda den lag som gjorde kollektiv autonomi möjlig, men samtidigt vara kritisk till rådande 'sanningar'.

På nästa sida finns en tablå över tre olika kosmologier, vilka jag kallar 'Ana-', 'Dia'- och 'Kata'-Kosmologi, eftersom tillvaron enligt dessa kosmologier framstår som en *analog*, en *dialog* respektive en *katalog*. Jag har försökt karaktärisera de tre kosmologierna ganska kompakt, men ändå läsbart. Det som jag vill framhäva särskilt är den interna 'konsistensen' hos var och en av dem.

Ana-Kosmologi kan sägas omfatta Sol-Gudens Universum. Den domineras av umgängesformer med 'himlavalvet' och interfacet mot makro-rymden. Människan är relativt inkompetent, men kan bli 'frälst' genom att 'upptäcka' meningen med tillvaron via transcendentala sinnen. 'Klyvningen' av tid-rum-materien innebär att materien föregår tid-rummet, som en topologisk substans, och där 'origo' hänförs till En Annan, genom att 'Jag' 'lever sig in' i tillvaron.

Dia-Kosmologi omfattar Gaia's Värld. Den domineras av sociala umgängesformer med interfacen i meso-rymden. Människan är relativt kompetent, och kan 'bättra på' ordningen genom att 'inrätta' tillvaron på ett mer 'passande' sätt. 'Klyvningen' av tid-rum-materien innebär att tid-rum-materien blir kluven, som en tve-tydig ordnad struktur, och där 'origo' är Ego-Alter-nerande, genom att 'Jag' 'sätter sig in' i olika delar av tillvaron.

Kata-Kosmologi avser Ymer's Kropp (Rymd). Den domineras av ämnes-omsättningar och kontakterna med interfacen mot mikro-rymden. Människan är relativt omnipotent och Värld i den Värld-lösa Rymden, som s.a.s. 'är till' för att exploateras (utforskas och ätas upp). 'Klyvningen' av tid-rum-materien innebär att tid-rummet föregår materien, som en 'tom' Rymd, som 'fylls' med innehåll och där 'origo' lokaliseras till En Punkt, dit 'Jag' och allting annat hänförs enligt förhärskande konventioner.

Sol-Gudens Universum är i många avseenden 'cyklisk', där allt går igen, även 'själarna'. Gaia's Värld är i många avseenden 'stationär', där allt har sin tid och sin plats, även 'samtals-ämnena'. Ymer's Kropp är i många avseenden 'expansiv', där allt kan behärras, även 'atomerna'. Enligt min mening är Dia-Kosmologi avseende Gaia's Värld, den rimligaste. Den gör inte anspråk på att omfatta *allt*, dvs. världs-alltet, och inte heller *alla*, dvs. alla varelser. Kosmologin omfattar snarare den inredda *Världen* eller 'hemmet' där 'vi' bor och känner sig hemma. I Dia-Kosmologi finns det också visst utrymme för de övriga kosmologierna och synsätten, varigenom Ana-Kosmologer och Kata-Kosmologer kan tala med varandra via en Dia-Kosmo-

TABLA II. Prototyper för kosmologier.

ANA-Kosmologi

Tillvaron är i allt väsentligt en ANALOG, ett mönster som re-representerar något im-materiellt BESTÅENDE. Föreställningsramen är HOLISTISK.

Materien föregår Tid-Rummet och utgör en substansiell, subjektivistisk, enhetlig och sammanhängande, RÅ och MÅNG-tydig HEL-het.

Tillvaron utgör ett RELATIONELLT UNIVERSUM i vilket olika någonGÅNGAR och någonSTANSAR kommer till uttryck i ett mönster med TOPOLOGISK struktur

Origo hänförs till EN ANNAN eller till SIG-SJÄLV.

Människan är en relativt IMPOTENT GÄST i en högre Värld, SOL-GUDENS Universum.

Tillvarons naturgivna, EVIGA och GODA ordning kan och bör UPPTÄCKAS och EFTERLEVAS som LIVETS PRINCIPER.

DIA-Kosmologi

Tillvaron är i sina huvudstycken en DIALOG, en växelverkan mellan olika semi-materiella formationer med viss BESTÅNDIGHET. Föreställningsramen är DIALEKTISK.

Tid-Rum-Materien är kluben och framhårdar som en konkret, bekantningsbar, heterogen, delvis sammanhängande, JÄSANDÉ uppsättning TVE-tydiga DEL-heter.

Tillvaron utgör en RELATIV VÄRLD där olika någonAR nedkommer och kommer till stånd i en vävnad med ORDAD struktur

Origo ambulerar i EGO-ALTER-nerande VI-kretsar.

Människan är en relativt KOMPETENT VICE-VÄRD för olika medvarelser, GAIA:s avkomor i Världen.

Tillvarons införda, MOTSÄGELSEFULLA ordning kan och bör UPPRÄTTHÅLLAS och LEVAS MED som en lokal tids-plats-DAG-ORDNING.

KATA-Kosmologi

Tillvaron är i huvudsak en KATALOG, en behållare av ett materiellt BESTÅND. Föreställningsramen är ATOMISTISK.

Tid-Rummet föregår Materien och utgör en abstrakt, objektiv, homogen behållare av osammanhängande FÄRDIGA bestånd av EN-tydiga EN-heter.

Tillvaron utgör en ABSOLUT RYMD i vilken olika sorters någonTINGAR uppkommer och framkommer i ett system med ALGEBRAISK struktur.

Origo lokaliseras till EN PUNKT, som MAN brukar utgå från.

Människan är en relativt OMNIPOTENT VÄRD för lägre stående varelser, YMERs resterande delar i Rymden.

Tillvarons naturliga, OBÖNHÖRLIGA ordning kan och bör MOTARBETAS i och för UTLEVELSE av lokala undantag från TINGENS ORDNING.

log. Annars ligger dessa alltför långt från varandra i utgångsföreställningarna för att kunna tala i samma språk och kunna förstå varandra. Dia-Kosmologi ligger på många andra sätt 'mellan' ytterligheter.

Enligt vad jag kan bedöma så arbetade grekerna med en världsbild som ligger nära Dia-Kosmologi. De många gudarna infördes via *ett pedagogiskt trick*: förläning av personlighet till olika substanser och invarianser i naturen för att på ett adekvat sätt kunna skriva 'dramer' om skeendet i naturen (och kulturen). De 'fält', 'spänningar', 'krafter', 'motiv' och andra 'driv-krafter' som finns i natur och kultur måste ju ändå beskrivas på något sätt. Grekerna valde ett relativt 'mänskligt' språk, där 'konflikter', 'olyckor' och 'orättvisa' även kan finnas i 'naturen', i samspelet mellan luft, vatten, jord och eld, i samspelet mellan varelserna och i samspelet mellan himlakropparna. Ett sätt att 'sätta sig in' i dessa förhållanden är att 'sätta sig in' i ett skeende ungefär som då man sätter sig in i ett drama, och få 'förståelse' för de olika agenternas handlingsmönster. Att förstå 'jord' och att bruka 'jord' innebär något annat än att förstå Gaia och att umgås med Gaia. I nästa kapitel skall jag delvis arbeta med en sådan metod, samtidigt som Gaia kommer att få 'nytt liv' ur ett visst perspektiv på jordelivets evolution!

5.10. Kosmiska motsättningar och vardagskonflikter.

De tre prototyperna av kosmologier är självfallet olika starkt uttalade i olika kulturer. Man skulle kunna tala om 'tendenser' och förhärskande uppfattningar i olika historie-geografiska kontext. Dessutom kanske de tre kosmologierna avser *avgränsade* tillvaror, någon 'sfär' av tillvaron, vissa typer av 'ämnena' eller motsvarande. De tre kosmologierna kan därvid framtona som *förhärskande grund-föreställningar* angående tillvarons beskaffenhet inom vissa avgränsade områden och med olika 'skikt' av befolkningen som särskilt viktiga 'bärare' av föreställningsramen. I mycket grova termer synes det då vara möjligt att något så när 'pricka in' de olika kosmologierna på olika sådana 'kartblad' av tillvaron.

Ana-kosmologiska tendenser finns relativt väl utpräglade i Österlandet, på södra halvklotet, i äldre tider, särskilt också vid umgänge med idéernas värld, inom den ideologiska sfären och med barn och gamlingar som de viktigaste 'bärama'. Dia-kosmologiska tendenser finns relativt väl utpräglade i 'Mitten-länderna' runt central-Europa och Medelhavet, under medeltiden, särskilt också vid umgänge med den levande materiens värld, inom den politiska sfären och med flickor och mogna kvinnor som de viktigaste 'bärama'. Kata-kosmologiska tendenser finns särskilt väl utpräglade i Västerlandet, på norra halvklotet, i modern tid, särskilt också vid umgänge med

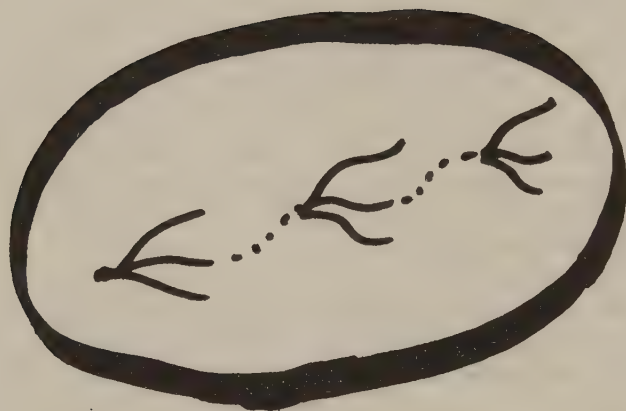
artefakternas och tingens värld, inom den ekonomiska sfären och med medelålders män som de viktigaste 'bärarna'.

Mot ovanstående bakgrund blir det 'som upplagt' att betrakta de olika *konflikterna* i tillvaron, både de stora konflikterna mellan olika kulturkretsar, de 'medel-stora' konflikterna mellan olika 'klasser' och de 'små' konflikterna i vardagslivet *som uttryck för dessa olika tendenser*. Människor lever i olika världar och med olika grunder att stå på eller ex-sistera på grundval av. Vid möten och skärningar mellan dessa 'världar' uppstår grundläggande motsättningar, då minst två olika 'riktningar' eller 'grundvalar' ställs mot varandra och endera av dem måste bli dominerande. Jag skall senare också diskutera hur vi människor 'internt' tvingas leva med dessa motsättningar, där vårt tänkande (i hjärnbarken) tvingas 'upphäva' motsättningarna mellan en Ana-kosmologiskt arbetande högerhjärna och en Kata-kosmologiskt arbetande vänsterhjärna.

Mellan samtal och blodigt gräl ligger en mängd olika växelverkanformer för att lösa upp motsättningar och lösa konflikter mellan människor. I det moderna samhället finns sådant som 'strejk' och 'lockout' som sådana potentiella instrument i vardagslivets generativa grammatik. Växlingarna mellan olika sådana typer av växelverkanformer eller korrespondensformer har karaktär av byte av språk, eller språk-spel. Då konversationen rör sig ner på tillräckligt djup nivå, mot språk-spelens *fundament*, mot den världsbild, den människosyn, den ontologi, epistemologi och deontologi som språket baseras på, så finns det risk för att samtalen måste upphöra i brist på gemensamma grundvalar att utgå från. De tre tecknade kosmologierna kan då ses som de tre fundament som i sista instans nås vid 'upp-trappningar' — eller rättare sagt: 'ned-trappningar' — av växelverkanformerna till mer primitiva språk-spel, av typ krig.

De tre prototyperna av kosmologier kan betraktas som tre olika 'baser' eller 'rötter' varifrån olika 'påbyggnader' eller 'utväxter' sker. I kapitel 8 utvecklas detta synsätt närmare, med tre viktiga 'mål' eller språk-former i samhällsbildningar som sådana 'påbyggnader' eller 'utväxter'. De kallas *Folk-Målet*, *Moders-Målet* respektive *Herre-Målet*, svarande mot utväxter av Ana-Kosmologi, Dia-Kosmologi respektive Kata-Kosmologi. Enligt synsättet kan de flesta 'gräl' och konflikter i samhällslivet ses som *språk-förbistringar* och svårigheter för människor att tala i och handla i 'samma' språk, dvs. 'förstå' varandra.

I det följande skall jag göra ett försök att klara ut hur kraftfält, språkspel och övergångsformer däremellan har utvecklats över tiden. Det är via kraftfält, språkspel och lokala generativa grammatiker som ordningen i tillvaron både uppstår och vidmakthålls.

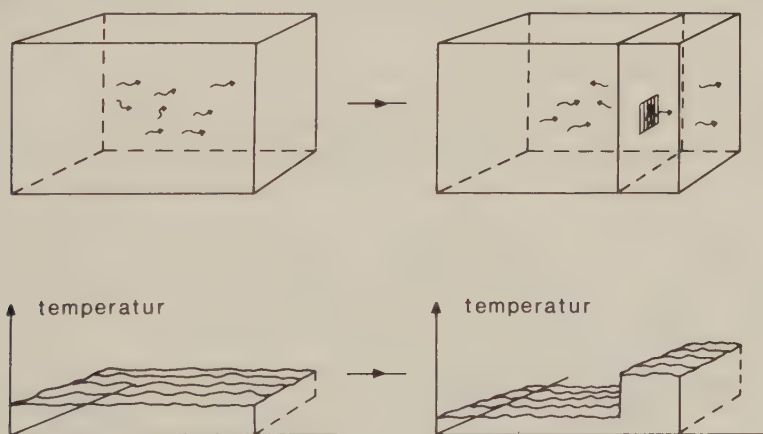

I detta kapitel startar jag med Maxwells Demon och slutar med Gaia, två sällsamma varelser som det finns anledning att bli mer bekant med — särskilt Gaia. Vad det handlar om och vad jag försöker ge de allmänna dragen av är helt enkelt *evolutionen*. Ett grundläggande motiv för detta kapitel är det förhållandet, att den 'logik' och den 'dynamik' som finns i samhällslivet till en viss del går att identifiera i den levande materien. Åtminstone är förhållandena i den levande materien ett betydligt bättre jämförelseområde då det gäller strukturer och processer i mycket komplexa formationer än vad förhållandena är i sådant som livlös och artificiell materia — av typ maskiner. I kapitlet görs en precisering av begreppet generativ grammatik genom att bl.a. göra en distinktion mellan *generisk* och *generativ* grammatik — som ungefär motsvarar skillnaden mellan 'arv' och 'miljö'. Jag börjar också tala om kombinerade *produktions- och reproduktions*sätt och identifierar tre grundläggande sådana, svarande mot växters, insekters och djurs tillväxt- och fortplantningsprinciper.

TILLVARONS ANAGENES

6.1. Uppkomsten av lokala ordningar.

Inom naturvetenskaperna brukar man ibland tala om en liten demon som kallas Maxwells Demon. Det är en liten besynnerlig entitet som har förmågan att 'se' olika molekyler och 'bedöma' deras hastighet. Maxwells Demon fungerar som en liten 'vice-värd' i min terminologi och 'släpper in' endast sådana varelser (molekyler) som uppfyller vissa krav. Molekyler över en viss hastighet 'accepteras' medan molekyler under en viss hastighet 'rejekteras'. Genom att 'säga Ja eller Nej' – dvs. genom att öppna eller stänga 'porten' – så kommer det inre (den högra delen i figuren nedan) att över tiden bli varmare. Maxwells Demon genererar ett lokalt undantag från det allmänna vimlet i tillvaron. Maxwells Demon inrättar en 'lag och ordning' i tillvaron som gästerna i form av molekyler har att finna sig tillrätta i.

FIGUR 6:1. Maxwells Demon som 'port-vakt' i en tank med gas. Genom att öppna och stängaporten för olika slags molekyler kommer temperaturen i det inre att stiga på bekostnad av temperaturen i det yttre.

I figur 6:1 avbildas delar av den aktuella problematiken. Antag att vi har en tank, fylld med gas. Molekylerna i gasen rör sig på ett ordnat sätt, svarande mot en viss temperatur. Vi inför en liten semipermeabel hinna i tanken, eller en liten friktionsfri 'dörr', som kan öppnas och slutas av Maxwells Demon, vilken därvid fungerar som 'portvakt'. Molekyler med hastigheter över ett visst värde släpps in i den högra delen av tanken, i det 'inre', medan övriga molekyler 'utestängs'. Samtidigt som temperaturen i det 'inre' stiger, så kommer temperaturen i det 'yttre' att minska, eftersom temperatur är ett mått på molekyelhastigheter. Frågan är nu om detta strider mot naturlagarna, och särskilt då termodynamikens 2:a huvudsats, vilken säger att entropin ('oordningen') inte kan minska i ett slutet system eller att värme inte kan utvinnas utan energiförbrukning.

En lösning på problemet har blivit att betrakta informationsöverföring som en 'materiell'/'fysisk' process, vilken i sin tur kräver energi för att realiseras. Francois Jacob (1974) skriver angående den aktuella demonen:

»The demon can 'see' the molecules only if he has with them some physical connection, such as radiation. Not only the gas, but the whole system composed of the gas and the demon tends towards equilibrium. Sooner or later, the demon becomes 'blind' to the gas. He can go on distinguishing the particles only at the expense of energy supplied to the system from without, in the form of light, for instance. In return, the demon obtains the required information about the molecules and, by sorting them, lowers the entropy of the system. But in the long run, total entropy is increased.»
(Jacob 1974, s 250)

Vi kan ta den Maxwellska demonen som urtypen för levande varelser. Dessa, liksom demonen, behärskar konsten att generera lokala undantag från termo-dynamikens andra huvudsats. Tid-rum-materien blir klyvd och 'anatomiserad' i ett 'kosmiskt' inre och ett 'kaotiskt' yttre. Riktiga levande varelser lever dock alltid i en *öppen* tillvaro, en öppen meso-rymd, och med en mer stadgad ämnesomsättning. Fortfarande är dock deras inre 'kosmos' att betrakta som lokala undantag från o-ordningen i tillvaron.

Jag skall framöver benämna dessa lokala, 'växande' undantag från vimlet i tillvaron för *Entropior* ('in-vändare'). De har medvetet givits hon-kön. Entropiorna reducerar frihetsgraderna i tillvaron genom olika upp-ättnings- och upp-mättnings-operationer, bl.a. med avseende på sina 'dialektiska' motsatser: tillvarons 'energiska', 'mobila' men 'oordnade' mikro-konstituenten, vilka jag kallar *Energoner* ('i verksamhet'). En entropia kan definieras som en entitet som har *metabolism*, ämnesomsättning, taget i vid mening.

6.2. Entropiornas tillväxt och fortplantning.

Övergången från livlösa till levande materiella ordningar är gradvis och har skett under många årmiljoner. Termodynamikens 2:a huvudsats anger en viss övergripande 'riktning' för hur tid-rum-materien kommer att utvecklas på lång sikt: att rymden går mot tilltagande ordning, mot ökad entropi och mot utjämning av förekommande diskontinuiteter, temperaturskillnader, nivåskillnader och andra 'mönster-givande' egenskaper i rymden. Det finns dock inget som hindrar att det finns *lokala undantag* från denna allmänna och mer statistiska regelbundenhet. I själva verket finns det möjligheter att betrakta 'livet' och 'kosmos' som den ena sidan av det som från andra sidan framstår som 'död' och 'kaos'. Hur skall något kunna vara 'ordnat' om det inte finns någon 'oordning' s.a.s.? Jacques Monod (1972) för ett liknande resonemang, då han skriver:

»Det är faktiskt befogat att betrakta evolutionens irreversibilitet som ett uttryck för den andra lagen (läs: termodynamikens 2:a huvudsats) i biosfären. Den andra lagen formulerar bara en statistisk förutsägelse och utesluter därmed naturligtvis inte, att vilket som helst makroskopiskt system i rörelse av mycket svag räckvidd och för mycket kort varaktighet kan gå uppför entropins lutning — dvs. på något sätt tillbaka i tiden. Hos de levande varelserna är det just dessa enda och i och för sig flyktiga förändringar som — sedan de infångats och reproducerats av replikationsmekanismen — blir kvarhållna genom selektionen.» (Monod 1972, s 119)

Entropiorna utgör dessa mikroskopiska undantag som s.a.s. går 'uppför' det som Monod kallar 'entropins lutning'. De är avvikare från 'vimlet' och 'följer inte med' i den allmänna 'strömmen', den ström som konstitueras av Entropiornas dialektiska motsatser: Energonerna.

I den allmänna evolution som äger rum i tillvaron kan olika steg eller nivåer urskiljas. Man kan tala om en fysisk (atomär/stellär) evolution, en kemisk (molekylär/geologisk) evolution, en biologisk (cellulär/artmässig) evolution och kanske en social (familjär/kulturell) evolution. I övergångarna mellan dessa olika nivåer av evolutionen har sådant som kolatomer, kristaller, alger och däggdjur varit viktiga bryggor och mellanlänkar. Den glidande övergången mellan kristalltillväxt och vanlig fortplantning har särskilt betonats av Jacob (1974). Jacob noterar:

»The crystal can develop only by addition of components to its surface. It does not reproduce. But subsequently, the concept of a crystal has been generalized: it applies to any organization of matter that is repetitive in two, or even in one dimension. ...

From this point on, the analogy between crystals and living structures regains an operational value.»
(Jacob 1974, s 304)

Då kristallformationer 'faller sönder' men på ett sådant sätt att varje del av kristallformationen kan generera en ny kristallformation, så börjar dessa formationer få karaktär av levande materia med födelse-döds-processer, ämnesomsättning och fortplantning. De formations-typer eller entropior som därvid fått till stånd en internaliserad dödsrutin och en externaliserad fortplantningsmekanism synes ha fått de bästa betingelserna för en mer avancerad fortsatt evolution — mot sådant som själv-medvetna varelser av vår typ. Jacob betonar detta särskilt:

»As soon as sexuality becomes obligatory, each genetic programme is no longer formed by exactly copying a single programme, but by reassorting two different programmes. The genetic programme is then no longer the exclusive property of one line of descent. It belongs to the collectivity, the group of individuals who communicate with each other by means of sex.
... The other necessary condition for the very possibility of evolution is death. Not death from without, as the result of some accident; but death imposed from within, as a necessity prescribed from the egg onward by the genetic programme itself.»
(Jacob 1974, s 309)

Med ett sådant synsätt blir det därigenom mer adekvat att tala om den 'o-dödliga' materien än om den 'döda' materien. Det är ju just precis döden som den 'döda' materien saknar! Den 'o-dödliga' materien är odödlig i den meningen att den inte går att 'förinta', 'terminera' eller 'ta livet av'. De odödliga materiella formationerna har längre livslängd (nästan obegränsad sådan) än den dödliga materiens formationer — av typ levande varelser. Från en annan utgångspunkt har dock även den odödliga materiens formationer ett visst liv och en viss komplex struktur som gör distinktionen mellan 'levande' och 'odödlig' materia mer problematisk. Även berg, hav, himlar och himlakroppar 'föds' och 'dör'!

Sexuellt umgänge möjliggör framväxten av mer speciella och art-specifika växelverkansformer. Det gäller ju att diskriminera mellan artfränder och icke-artfränder och att särskilt upp-märk-samma sådana som är av motsatt kön. Det är därvid helt uppenbart att de flesta organismer *ärver* de 'mentala' kompetenser som därvid erfordras och åtminstone 'grov-strukturen' på de mönster som är biologiskt signifikanta och/eller sexuellt stimulerande. Jacob skriver:

»But as the independence of the organism increase, as sexuality

becomes the only method of reproduction, then individuals of one sex must have a way of spotting those of the other. So long-distance communication systems appear that link selectively the opposite sexes of the same species. There are usually specific signals emitted by one sex and received by the other. ... There again, the whole series of operations, rites and ceremonies to be performed are all written down in the genetic message. The sight of the opposite sex acts merely as a signal. It only sets in motion the execution of an already prepared scheme for reproduction.» (Jacob 1974, s 318)

Då sådana signaler, vilka *direkt* initierar fortplantningsmekanismer och annat, kontinuerligt och diskret börjar få karaktär av *tecken* och *re-presentativa* symboler vilka endast *in-direkt* initierar olika genetiskt ärvda program, så kan man börja tala om språkliknande växelverkansformer. Det finns 'koder' som 'betyder' något och som framställer eller framkallar något annat än sig själva. Tillvaron blir därigenom befolkad med även imaginära gestalter, sådana som inte finns påtagligt (handgripligt, synbarligen) men som det finns an-visningar till eller re-presentationer av. Vad gäller bearbetningen och ämnesomsättningen tvingas därvid en differentiering fram mellan rena *upptäknings-operationer* och rena *uppmättnings-operationer*. Reala formationer bearbetas med hänsyn till vad de står *på*. Imaginära formationer ('in-formationer') måste bearbetas med hänsyn till vad de står *för*, dvs. vad de står i stället för, vad de re-presenterar. Det finns självfallet glidande övergångsformer däremellan. Då vi själva exempelvis luktar på en blomma, så gör vi både en ätning och en mätning, ty vi fångar in och 'konsumerar' några doftande molekyler samtidigt som dessa endast tillgodogörs som 'bärare' (förmedlare) av doften. Då organismer av olika slag 'klär sig' i 'brud-skrud', 'rustar sig' för 'motstånd' och liknande, så torde de dock sakna betingelser för att göra detta 'på låtsas', dvs. spela teater. De flesta varelser på jorden torde sakna förmågan att uppskatta skämt!

Ett allmänt drag i evolutionen är att entropiornas 'mättningsförmåga' har ökat mycket kraftigt. Medan atomernas kärnor inte reagerar för annat än 'tunga' partiklar/signaler, så reagerar högre nivåers entropior på ytterst svaga signaler. I samband därmed blir det inte heller signalernas 'dos' eller 'styrka' som är viktig, utan de mönster, gestalter och strukturer som signalerna – som tecken – förmedlar och betecknar. Entropiorna börjar därvid även beakta *källorna* för signalflöden av olika slag. Signaler och formationer av olika slag börjar bli 'märkta', få 'ursprung' och få *kontextuellt beroende*. I samband därmed blir även entropiornas fysiologiska och 'mentala' utveckling kontextuellt beroende på ett mer subtilt sätt. De genetiska programmen blir mer och mer 'parameterstyrda'.

6.3. Entropior som formation och tillvaro.

Entropiorna tillväxer och fortplantas enligt en viss logik. Termen 'epi-genetik' används normalt för att avse utvecklingen från 'starten' till 'slutet' av en entropia, vanligen då fler-celliga entropior. 'Slutet' för en entropia är då 'döden' eller 'upplösningen'. Sören Lövtrup (1974) har försökt identifiera de ämnen ('substrat') och de mekanismer ('processer') som s.a.s. 'ligger bakom' en entropias utveckling. Lövtrup försöker därvid skissera det han kallar den 'kompletta' teorin ('the complete theory') angående evolutionen. Det centrala blir därvid att se det varande som det verkande och det verkande som det varande — ungefär som vi tidigare utvecklat (i kapitel 5). Det handlar om att kunna se *växelverkan* mellan den lokala 'materien' och de lokala 'fälten'. En levande varelse kan å ena sidan betraktas som en uppsättning 'data' (ett bestånd av teckensträngar) och å andra sidan som ett sammansatt 'program' (en länkad instruktionslista). Varelsens utveckling kan då bildligt föreställas som ett program under exekvering — med olika rutiner och delprogram för olika bearbetningar. Lövtrup har utvecklad en sådan analogi ytterligare genom att jämföra datorprogram och levande varelsers 'program':

»Computer operations, like epigenetic events, are predictable in every detail when the program and the data are known, yet the particular process has never been programmed, and it is for this reason that it must be wrong to consider the epigenetic events as predetermined or programmed. The course of the process may be changed by modifications of either the data or the program. This is a point which is of great importance for our understanding of the process of embryogenesis, particularly of the means available for its modification as required for phylogenetic evolution.»

(Lövtrup 1974, s 15)

Mängder av olika sådana 'utvecklings-program' har 'kvaddats' under livets gång i materien. Det finns uppenbarligen en mängd olika restriktioner och krav som måste uppfyllas för att 'program' och 'data' skall kunna växelverka ömsesidigt och inte gå in i sådant som oändliga 'looper' eller tillväxa 'utan gräns' — som vid cancer och liknande. Lövtrup menar att tillsammanstaget gör sådana restriktioner att mängden möjliga formations-typer är relativt begränsad. Han skriver:

»As to the modes of interaction, it likewise seems incontestable that their number must be restricted, and it therefore follows as an unavoidable conclusion that the total number of body forms or body plans realizable by Nature must be extremely limited.»

(Lövtrup 1974, s 401)

Man kan exempelvis fråga sig varför det inte finns 'månghövdade'

djur, varför det inte finns 'jättestora' insekter, varför det inte finns ett flertal olika kön och varför det inte finns två- och tre-celliga organismer? Det tycks finnas ett begränsat antal 'föräldrastrukturer' som livet spinner vidare på. Jag kommer senare att urskilja tre olika sådana 'livsmönster': vegetala, insektala och animala formationstyper. I avsnitt 6.6 diskuteras detta ytterligare.

Ett allmänt problem då det gäller entropiorna och deras former är att försöka fastställa vad som utgör en 'individ', vad som utgör en 'population' av individer och vad som utgör en gemensam 'värd' eller 'tillvaro' för en samling individer. Är exempelvis en myr-stack en 'individ', en 'population' eller en 'tillvaro'? Bör man kanske tala om 'över-djur' eller 'meta-celler'? Enligt vad jag kan bedöma, så är det *inte självklart* hur sådana distinktioner skall göras. Resonemangen i föregående kapitel (kapitel 5) tyder ju på att varje formation eller tillvaro kan *framstå* som mycket olika fenomen, beroende av vilken aspekt som anläggs.

Enligt min föreställningsram är det då rimligt att försöka gå in på en viss *meso*-nivå och s.a.s. 'tänka sig in i' formationens existensvillkor i meso-rymden. Vad konstituerar mikro-nivån och vad konstituerar makro-nivån? Går det för formationen i fråga att urskilja andra formationer 'på samma nivå', möjliga som partners i dialogliknande växelverkansformer? Kan s.a.s. ett visst träd växelverka med andra träd under dialogliknande växelverkansformer? Är träden snarare olika 'kollektiv' eller 'förband' av varelser på lägre nivå, vilka saknar förmåga till 'samling' som en helhet? På samhällelig nivå kommer samma principiella problem in då det exempelvis gäller distinktionen mellan en 'massa' (en mängd människor i gatuvimlet) och en 'rörelse' (en förening av människor med visst ändamål).

Intuitivt synes det vara möjligt att även betrakta de levande varelserna som 'kulturer' eller som 'lokalsamhällen', där individerna i populationen utgörs av celler. Cellernas verksamhet och samverkan genererar ett gemensamt mellanvarande, av typen cirkulations-system och näringsförråd. Mot de olika distinkta formationstyperna skulle då svara olika distinkta 'produktions- och reproduktions-sätt' — i cellernas tillvaro. Jag kommer därför att börja tala om vegetala, insektala och animala 'principer' eller operationssätt. Enligt föreställningsramen blir det då fullt rimligt att även tala om generativa grammatiker i cellernas tillvaro. Samma synsätt finns hos Ludwig von Bertalanffy:

»We presently know the *vocabulary* of the genetic code, the triplets standing for amino acids; but we do not know its *grammar*, the meaning of the message as a whole. This 'grammar' (or program, or algorithm for producing an organism, contrasted to bits of information provided by individual codons) is unknown,

but must be postulated.»
(von Bertalanffy 1969, s 70)

Försöker man 'leva sig in' i cellernas värld, så börjar organismen som de väver fram framstå som en 'meta-fysisk' formation, ett 'överdjur' eller en 'meta-cell'. Från cellernas synvinkel är vi människor ett 'lokal-samhälle', framvävt och framställt genom olika typer av sam-verkans-former på cellnivå i enlighet med någon övergripande och gemensam 'ideologi' — om man nu kan använda sådana begrepp på cell-nivå. Det som från en synvinkel är en 'enkel' *varelse*, med en mångfald av entydiga enheter i form av celler som beståndsdelar, framstår från en annan synvinkel som en 'komplex' *tillvaro*, med en 'högre' väsentlig innebörd, som dock de enskilda cellerna knappast ens kan ana — att deras arbete resulterar i sådana som Dig och mig. Det finns uppenbara strukturella likheter mellan denna problematik och den samhälleliga. De enskilda människorna som lever och verkar från dag till dag i enlighet med gällande generativ grammatik kan ju knappast ana sig till vad det är som de väver fram. Det synes dock vara människor förunnat att kunna *ändra* gällande grammatik bl.a. med hänsyn till de aningar som människor känner — t.ex. vad gäller riskerna med kärnkraft o.dyl.

6.4. Generisk och generativ grammatik.

Levande organismer, betraktade som formationer under formering, har alla sina *ur-sprung*. De här-rör någonstans/någon gång ifrån. Jag har tidigare kallat det som s.a.s. 'skvallrar' om ur-sprunget för formationens *essentiella innehåll*. Det är det essentiella innehållet som är *konstituerande* för formationen och anger *vad* den är för något: en bacill, morot eller människa (eller vad den nu är för något). Enligt föreställningsramen är det nödvändigtvis så att det essentiella innehållet 'laddas in' i 'starten' av formationens utveckling, dvs. då den startar i sin mest primitiva existensform.

Enligt föregående resonemang har varje formation olika nivåer av 'program' och 'data' i sin konstitution. Det finns olika hierarkier av essentiellt innehåll, av typen cell-kärne-innehåll och hjärn-innehåll. Dessa innehåll bearbetas på olika sätt på olika nivåer. På lägsta nivån uppträder energi och signaler i termer av ljus-bitar och binära tecken. Det torde ta några millisekunder för uppfattningen av ett myggbett på benet. Under denna tidrymd har miljarder av olika atomer och signaler varit i verksamhet för att bl.a. 'sammanställa' binära sekvenser till 'ord' och till de typer av tecken och mönster som 'högre' nivåer i kroppen arbetar med. Det essentiella innehållet

är därför i verksamhet även om vi inte är medvetna om det. Entropiorna har lyckats inmönstra olika sorters energoner och energiska beståndsdelar i en konstruktiv verksamhet. Till en viss del är dessa 'moduler' och 'programpaket' självständiga och omöjliga att behärska av entropiornas 'Jag', deras centrala handlingskontrollpunkt. Vi själva kan exempelvis inte initiera åtgärder som går *direkt* på molekyl- eller atom-nivån. Det finns därför olika 'nedväxlingar' från meso-nivå till mikronivå, liksom motsvarande 'uppväxlingar', exempelvis då en diffus tanke 'växlas ner' och uttrycks i termer av fonem via talorganen utan att denna konstruktion behärskas av 'Jag'.

Det essentiella innehållet i en formation kan därför sägas konstituera inte endast vad en formation är för något, utan även formationens olika 'nivåer' av existensformer. Detta gäller då på samtliga nivåer av tillvaron, så att även atomerna har ett essentiellt innehåll i olika nivåer, varav en del inte 'behärskas' av atomerna 'själva'. Genom att på olika sätt 'paketera' det essentiella innehållet i sådant som atomer och genomer (fullständiga genuppsättningar), så kan 'starten' av en ny formation ske på 'hög' nivå från början. Vi människor behöver inte starta från Ur-Smällen varje gång en ny människa skall bli till. Det räcker med att starta från Ur-Havet, genom att det befruktade ägget regenererar den ursprungliga tillvaron i havet via amnion-blåsor och dylikt och startar därifrån.

Fortsättningsvis skall jag kalla detta 'energiska' och konstituerande essentiella innehåll i en formation för dess *generiska grammatik*. Då en människa startar i livet som en befruktad äggcell så är det med min terminologi den generiska grammatiken som s.a.s. 'laddas in' i aktuell tillvaro (modersskötet). I människans (och alla andra levande varelsers) utveckling avspeglas stora delar av evolutionsprocessen från de första ur-djuren i Ur-Havet och framåt. Varje levande varelse har s.a.s. karaktär av *re-noverade hus*, där vissa grundelement och grundkonstruktioner 'bevaras' men ges kanske nya funktioner, genom att vissa ingredienser tillbakabildas och andra vidareutvecklas. Det är först efter c:a ett års utveckling (efter befruktningen) som 'spåren' från far-och mor-föräldrar och föräldrarna börjar komma till mer konkreta uttryck, samtidigt som en i någon mening 'egen' programutveckling kan börja, baserad på erfarenheter från den aktuella och historie-geografiskt specifika tillvaron. Den generiska grammatiken kommer 'inifrån' och 'underifrån'. Den konstituerar olika typer av *under-jag* i formationen, dvs. olika lägre bearbetningsnivåer som 'Jag' inte kan behärska. 'Jag' kan inte bestämma vad olika organ, cellvävnader, celler och molekyler skall göra. 'Jag' fungerar mer som en vice-värd för dessa under-jag och leder dem och kroppen i övrigt in i olika situationer och miljöer. 'Jag' har en gästande kropp i tillvaron. Det blir under-jagen och den generiska grammatikens bärare som måste ta ställning till olika störningar,gifter, kraftfält och klimat.

Det är den generiska grammatiken som bestämmer *geno-typen*, dvs. formationens kompetensuppsättning och anlag. Då varelser uppkommer i någon tillvaro så uppkommer de *som* något, och det är den generiska grammatiken som redogör för detta som något: en bacill, en flodhäst eller en hästfluga (eller något annat). Jag kommer senare att utvidga samma princip till även artefakter, dvs. av människan konstruerade formationer.

Alla 'reala' och 'imaginära' formationer uppstår någonstans, någon gång i någonting eller i någon. De uppkommer med andra ord i en lokal tillvaro med olika historie-geografiskt specifika 'utrymmen', 'kanaler', 'språk' och 'populationer' av med-varelser. Det finns s.a.s. en värd som den nya formationen har att finna sig i. Hunger och törst måste stillas med någon *konkret* föda och någon *faktiskt existerande* vätska. Språkförmågan måste aktualiseras och komma till *konkreta och speciella* uttryck i ett lokalt språkbruk. Formationen kanske blir destruerad redan innan den hunnit få ett 'jag', så att uppkomsten i själva verket får karaktär av en 'avfällning'. Vilken *betydelse* och vad en viss formationen *blir*, kommer därigenom att bestämmas av det jag fortsättningsvis kallar den 'invändande' och 'determinerande' tillvarobaserade *generativa grammatiken*. Den generativa grammatiken kan inte 'laddas in' i något som den generiska grammatiken kan. Den blir snarare 'avlagrad', 'arkiverad' och 'sedimenterad' i tillvaron genom att generationer av 'in-vånare' 'drar sitt strå till stacken' vad gäller den lokala tids-topologin, ingångar och utgångar, kanaler och logement, dofter och signaler etc., etc.

Om den generiska grammatiken bestämmer en formations essentiella innehåll, så bestämmer den generativa grammatiken dess *väsentliga innebörd*, dvs. vad den 'betyder', 'blir', 'menar', 'äsyftar' och har för *verkningar* i tillvaron. En gosse som föds kan exempelvis bli *slav* eller *prins*, och om detta kan inte den generiska grammatiken säga ett dyft. Om den generiska grammatiken konstituerar *geno-typen*, så är det den generativa grammatiken som determinerar *feno-typen*, dvs. den faktiskt ex-sisterande varelsens aktualiserade 'prestationer' och 'artikulationer'. Barn som föds i Kina börjar tala kinesiska utan större besvär, medan barn som föds i Skåne börjar tala med skorrande 'r' efter ett tag. Den generativa grammatiken kommer 'utifrån', 'ovanifrån' och kan sägas konstituera olika typer av *över-jag* i formationens tillvaro, dvs. olika 'högre' bearbetningsnivåer som 'jag' *inte kan eliminera från tillvaron*. Medan den generiska grammatiken 'hör' till mikro-rymden, så 'hör' den generativa grammatiken snarast till makro-rymden. 'Jag' kan inte styra och ställa vad gäller sådant som vädret, solen, språkbruket eller super-makterna. Även här fungerar 'Jag' som en vice-värd, men nu som en representant för över-jagen i tillvaron, eftersom 'Jag' lyder, tjänar och präglas av dessa över-jag, exempelvis genom att acceptera klimatet, språkbruket, värnplikten och lagarna.

6.5. Samhällsbildningar och samveten.

De första levande varelserna synes ha varit en-celliga. Det synes vara ytterst svårt och kanske ogörligt att tala om 'djur' eller 'växter' på denna nivå. Möjligen får dessa en-celliga varelser betraktas som 'kolonier' eller 'lokalsamhällen' på en lägre nivå, där cellens beståndsdelar i själva verket utgjort (eller utgör) små mikro-varelser med viss egen 'autonomi'. Jag har tidigare poängterat denna relativism då det gäller skillnaden mellan en 'behållare' av en population av varelser och en 'individ' med ett antal beståndsdelar. Det synes emellertid som om vissa 'vinster' kan göras genom att varelserna (på godtycklig) nivå bygger upp *gemensamma mellanvaranden* av olika slag. Det finns s.a.s. goda skäl för entropiorna att 'ta hand' om sina avkommor och inte 'stöta ut' efterkommande generationer från den lokala tillvaron. Härigenom börjar de första fler-varelse-formationerna att utbildas, först kanske som enkla klon-bildningar där avkommorna endast 'läggs på rad', men senare i form av regelrätta *samhällsformationer*. Med samhällsformationer menar jag då formationer som har högre livslängd än sina ingående med-lemmar och som hålls samman av *metafysiska kraft-fält*, dvs. kraft-fält som utbildats efter det att 'livet' uppstod i Ur-Havet. Innan kemiska signalsubstanser fanns i luften, så fanns ju inte heller förutsättningarna för 'lukt' eller 'kemiska språk'. Insekter hålls inte samman genom 'gravitationskrafter' eller 'magnetism'. De hålls samman i myr-stackar av kraft-fält som snarare utgör *språk-spel* än 'traditionella' typer av kraft-fält. Jag har dock tidigare motiverat varför jag inte gör någon kraftig distinktion mellan 'kraft-fält' och 'språk-spel': det handlar om olika typer av *korrespondenser* och där t.o.m. atomer kan anses behärska ett primitivt språk.

Övergången från en-celliga till fler-celliga 'helheter' och 'jag' innebär i min terminologi att en population av varelser med samma generiska grammatik etablerar en *gemensam tillvaro med samma generativa grammatik*, så att 'över-jaget' i själva verket blir dominerande. Populationen av varelser (cellerna) börjar lyda och tjäna den gällande generativa grammatiken. Konkret innebär detta att olika typer av kompetenser inhiberas eller exhiberas. Den generiska grammatikens utlopp av 'inre' drifter hejdas eller stryps. Samtidigt öppnas cellerna för *utifrån* kommande krav och fordringar. Det utbildas därvid en mer avancerad semi-permeabel hinna, ett filter, på gränsen mellan det 'yttre' och det 'inre'. Man skulle kunna tala om ett samvete även på cellnivån, residerande på cellens membran. Det är sådana etablerade samveten som öppnar vägen till mer avancerade samhållningar och samhällsbildningar. Via samveten kan olika Ego-Alter-nerande dialog-kretsar etableras, liksom ett gemensamt mellanvarande av språkliknande natur.

Tryggve Gustafson (1970) skriver om över-gången från en-celliga till fler-celliga organismer på följande sätt:

»För att på detta sätt kunna fungera som tusenkonstnärer fordras en högt utvecklad samordning mellan de olika organellerna. ... Hela denna organisation kräver utrymme, och många av de encelliga djuren är också ganska stora. För att kunna sköta sin komplicerade och voluminösa arsenal av organeller måste kromosommaterialet mångdubblas. Infusionsdjuren har därför ofta förutom sin vanliga cellkärna en särskild jättecellkärna som hos toffeldjuret innehåller 200 kromosomuppsättningar. ... Några av dessa problem har lösts genom att enskilda organeller håller sig med en egen information, sannolikt DNA, som bestämmer en del av organellens egenskaper. De flesta organismer har dock kringgått problemet genom att i stället bli flercelliga och i varierande grad låta olika celler ta hand om olika uppgifter.» (Gustafson 1970, s 192)

Det är då helt klarlagt att denna cell-specialisering och cell-differentiering sker i ytterst intim växelverkan med cellernas tillvaro, så att cellerna — även om de har identiskt samma generiska grammatik inlagrad i sig — 'blir' olika celler beroende av 'var', 'när' och av 'vem' de 'förlossas'. Det är nämligen så att *varje* cell i en högre organism har *all* den arvs massa (generisk grammatik, 'program-vara') som är organism-konstituerande. Men de succesivt uppkomna cellerna utnyttjar inte alla sina kompetenser och anlag. Vissa kompetenser 'stryps', undertrycks och *inhiberas*, medan andra kompetenser 'förstärks', underhålls och *exhiberas*. Denna 'upp-fostran' och 'kanalisering' av cellerna mot olika 'karriärer' är ytterst starkt beroende av den lokala topologi i vilken de äger rum och uppkommer. Differentieringen av celler till sådant som muskelceller, neuroner och köns-celler är med andra ord en följd av *geometrin* i deras tillvaro, snarare än en följd av 'inre' drifter eller 'livs-mål' som de enskilda cellerna skulle kunna tänkas ha (i överförd bemärkelse). Gösta Ehrens-värd (1973) skriver angående dessa förhållanden på följande sätt:

»När celldelningen fortsätter till något som liknar ett hallon som kontur betraktat, börjar vi att fatta att några celler *måste rent geometriskt sett* hamna på insidan av cell-konglomeratet, och andra på utsidan. Utbytet av kemiska ämnen med yttrevärlden blir *olika* för olika celler i olika lägen. ... Vid ett visst stadium kan en liten 'blåsa' av geometriskt olika sammankittade celler *stjälpas in*. 'Ytterceller' kommer i kontakt med 'innerceller', nya kontaktzoner skapas, nya celldelningar i alla lager av celler, *som nu* redan är predestinerade — *determinerade* — att så småningom bli grundceller för bygge av nervsystem eller mage-tarmkanal. Vilket de blir!» (Ehrens-värd 1973, s 217)

Övergången från kolonier eller populationer av celler till flercelliga *organismer*, bestående av samverkande och sammanvävda celler, kan i min terminologi beskrivas som en övergång från understyrning till överstyrning, en övergång från den 'utlöpande' generiska grammatikens dominans till den 'intagande' generativa grammatikens dominans. Cellerna blir *utifrån-styrda*. De 'finner sig i' gällande lokal generativ grammatik. Härigenom kan även olika typer av 'meta-formationer' etableras, av typen organ och hela organismer med en livslängd som betydligt överstiger de enskilda medlemmarnas livslängder. Det som i det långa loppet 'bevaras' blir därigenom snarare ett mönster och en struktur än vissa materiella konfigurationer och beståndsdelar.

Lewis Wolpert (1970) har tillsammans med andra biologer kunnat konstatera att cellerna i levande materia (animalisk materia) i princip har ett 'lokal-sinne', en 'sense-of-place', och 'vet sin plats' i en organism. Wolpert skriver:

»I wish to postulate that there is a universal mechanism whereby cells have their position specified; and that this positional information largely determines, with respect to the cell's genome and developmental history, the nature of its molecular differentiation.»

(Wolpert 1970, s 322)

Vid transplantationer och liknande kommer cellerna att arbeta *som om* de arbetar i sin 'gamla' miljö, samtidigt som de 'finner sig' i delar av den 'nya' lokala generativa grammatiken på det nya stället. Enligt föregående resonemang måste vi därför tillskriva även cellerna ett visst internt representations-system. Cellerna kan uppfånga olika ordnade mönster i tillvaron, vilka de sedan internaliserar via 'uppföstran'. Sådan internalisering av mönster i tillvaron, vilka sedan verkar kanaliserande och styrande på den egna verksamheten, kan betraktas som prototypen för generering av *samveten*. 'Jag' (cellen) kan uppfatta 'Sig-Själ' som en del i en helhet, som en text i en kontext och kanske som en egen källa till oro. 'Jag' blir därigenom ett avslutat kapitel, ett stycke som avgränsats, terminerats och realiserats i den lokala tid-rum-materien. 'Jag' transformeras till ett nytt under-jag, behärskat av ett nytt 'Jag', ett föregående över-jag. 'Jag' finns inte längre 'inuti' det aktuella stycket, utan vid sidan av eller på gränsen mot det yttre. 'Jag' är *upphävd*⁶ i samtliga betydelser av ordet. Genom denna upphävning kommer nya förhållanden och mönster att dyka upp som problem att ta i tu med. På den nya nivån finns dock inga färdiga lösningar, utan 'Jag' tvingas 'komma fram' till 'egna' svar och lösningar. Det som finns är olika kompetenser, men exakt hur dessa skall artikuleras och manifesteras bestäms av 'Jag' och kontexten.

6.6. Prototyper för samhällsformationer.

I den levande (animaliska) materien har man identifierat tre stycken 'groddblad' eller tre primära cellvävnader som ganska direkt efter befruktningen börjar utbildas som första typ av differentierade celler. Vävnaderna kallas *ektoderm*, *mesoderm* och *endoderm*, svarande mot den övre/yttre, den mellersta/intermediära respektive den undre/inre vävnaden. Vävnaderna synes uppkomma som konsekvens av en inre *polaritet* hos cellerna, en 'spänning' mellan två skilda tendenser. Trygve Gustafson (1970) skriver bl.a. följande:

»Cellernas öde bestäms således ej helt av härkomsten, utan av märkliga växelverkningar mellan blastulans olika celler. Man kan i största korthet sammanfatta ett stort antal försöksresultat genom att säga att olikheter inom ägget, polariteten, ger upphov till två tendenser, en ektoderm-bildande tendens och en tendens som befordrar mesenkymets och urtarmens utveckling. Dessa tendenser är starkast utbildade i äggets nord- respektive syd-pol och avtonar i intensitet mot den motsatta polen.»
(Gustafson 1970, s 117)

Och vidare:

»Cellerna i mesodermet tycks stå och balansera mellan en tendens att bilda ett cellskikt, liksom i cölomet och dess kanaler, eller att helt falla i sär till bindvävslika massor. Det är måhända sönderfallstendensen de överför till kroppsväggen när de luckrar densamma. Men cellerna kan själva påverkas av sin omgivning, bl.a. så att bindvävsceller återetablerar kontakt med varandra och bildar kanalartade bildningar, bl.a. blodkärl.»
(Gustafson 1970, s 194)

I själva verket är det så att de mest genomarbetade 'indelningarna' av levande materia, särskilt då inom djurvärlden, mer eller mindre helt baseras på hur dessa tre vävnader har utvecklats. Den i någon mening mest 'utvecklings-intensiva' cell-vävnaden är meso-dermet. Ryggraden är exempelvis en vidareutveckling av meso-dermet (hos ryggradsdjur). För den något obevandrade inom biologins områden, så har Romer (1956) givit en någorlunda 'populär' beskrivning av de tre grodd-bladen:

»If comparison be made with a house, the ectoderm corresponds to the paint on the outside and the wiring system; the endoderm to the floor varnish, wall paper and perhaps the kitchen stove. All the rest - frame, plumbing, sheating, flooring, even the floor boards, lath, and plaster -- is comparable to the mesoderm derivatives.»
(Romer 1956, s 117)

Eftersom kroppens 'in- och ut-gångar' — av typen mun, analöppning o.dyl. — ofta utgör 'kopplingar' mellan ektoderm- och endoderm-vävnader, via mesoderm-celler, så är det också naturligt att bygga upp delar av systematiken för de levande varelserna på hur mun och tarm har utvecklats. Kavitetdjuren representerar därvid den mest primitiva formen. Leddjuren (insekterna) har kvar urmunnen som mun, medan ryggradsdjuren (inklusive människan) har ombildat urmunnen till analöppning och utbildat en ny öppning som mun.

Inom biologin har man traditionellt arbetat med *två* huvudtyper av levande materia: växter och djur. Av olika skäl kommer jag att urskilja *insekter* (leddjur) som en *tredje* huvudavdelning av levande materia. Insekter, inklusive vissa insektätare och insektsätande växter, kan — enligt min mening — betraktas som en intressant *mellanform* mellan växter och djur. Denna tredje typ av levande materia har både växtliknande drag och djurliknande drag, samtidigt som de är mycket speciella i vissa avseenden. Man skulle kunna tala om en 'djur-växt'- eller 'växt-djur'-typ av materia.

De tendenser som finns i cellerna brukar kallas den *animala* och den *vegetala* tendensen, den 'nordpoliga' ektoderm-bildande tendensen respektive den 'sydpoliga' endoderm-bildande tendensen. Mot bakgrund av ovanstående 'tre-delning' av den levande materien, kan vi också börja tala om den *insektala* tendensen, den som genererar de olika medelbara, ledande och ledade cellvävnaderna — motsvarande en mesoderm-bildande tendens. Den insektala tendensen kan då ses som den som 'balanserar' mellan den vegetala och den animala tendensen. Enligt mitt synsätt är det då den insektala tendensen som s.a.s. kommer till mer konkreta uttryck i sådant som olika djur-stockar, klon-bildningar, stim, stackar och andra mellanformer mellan rena populationsvävar (t.ex. en bi-svärm) och rena cellvävnader (t.ex. en bi-kupa). Man kan tala om 'över-djur' eller om 'stor-celler' och där motsvarigheten till cell-differentiering är individ-*specialisering*. Det utbildas olika 'kadrar' eller 'klasser' i populationsväven samtidigt som det finns olika 'revir' eller 'segregerade områden' i cellvävnaden.

Evolutionshistoriskt har den vegetala tendensen först kommit till uttryck på land (efter steget upp ur Ur-Havet), varefter den insektala tendensen kommit och sedan följts av den animala (där jag framför allt avser ryggradsdjuren). Insekternas ämnesomsättning och fortplantningsmekanismer är enligt min mening också av en mellanform mellan växternas och (ryggrads-)djurens. Jag har tyvärr inte funnit någon biolog som på detta sätt särskilt insekterna (leddjuren) från djurvärlden i övrigt. Är föreställningsramen korrekt så borde det innebära att insekternas celler i vissa viktiga avseenden skiljer sig från växternas och djurens celler, t.ex. vad gäller cellmembranen och uppsättningen organeller. Detta får stå som en hypotes. Cell-samlingar eller organism-samlingar av typen Volvex, myrstackar och getingbon

har dock enligt min mening så intressanta och särskiljande egenskaper (och plats i utvecklingsförloppet) att man bör betrakta dem som utslag av en tredje tendens i den levande materien: den insektala tendensen. De enskilda *individerna* (organismerna) uppträder delvis som de enskilda *cellerna* hos vanliga organismer, samtidigt som det finns en mer eller mindre strikt *organisation* med olika 'befattningar' i som individerna kanaliseras in i (bl.a. med avancerade hormon-reglerings-system). Just vad gäller *Volvex* har Gillie (1971) fört ett resonemang som ligger nära mitt eget:

»In fact *Volvex* has often been compared to the embryonic blastula, found as a stage in the early development of vertebrates. Both *Volvex* and the blastula are simply a sphere of cells. It is not difficult to imagine that multicellular organisms evolved from single-celled organisms by going through a series of colonial forms resembling *Volvex*.»
(Gillie 1971, s 128)

Samhällsbildande insekter kan därvid ses som en första primitiv form för samhällsbildning på organism-nivå (dvs. ovanför cell-nivå). Vad gäller mängden olika identifierade arter (ca en och en halv miljon olika arter av levande organismer), så delar växter, insekter och 'vanliga' djur på denna i ungefär lika stora delar, ca en halv miljon stycken arter inom växt-riket, bland insekterna och bland övriga djur.

Vegetala, insektala och animala formationer av levande materia kan betraktas som tre olika 'produktions-sätt' och 'reproduktions-sätt' som är dominanta i ett visst område av tid-rum-materien. Det som ur min synvinkel är intressant att spinna vidare på är att dessa artikulerade formations-typer uppenbarligen skiljer sig i *grunden*, i de första startskotten. Den vegetala, den insektala och den animala tendensen finns redan på cell-nivå. Animala *mikro*-konstituenten (cell-kärnor) genererar animala *makro*-formationer (djur). Motsvarande gäller för växter och insekter (leddjur). Därvid konserveras vissa principiella drag i transformationslogiken — motivet för att tala om just tre grundtyper av levande materia. Eftersom man på goda grunder kan anta att skillnaderna mellan DNA-molekyler och annat i vegetal, insektal och animal materia är liten eller obetydlig, så går de principiella skillnaderna att lokalisera till den nivå där själva cellen är att betrakta som en lokal tillvaro för olika sorters makro-molekyler, däribland DNA- och RNA-molekylerna. I själva verket är ju varje cell att betrakta som en organism eller ett makro-molekyl-sam-hållnings-system. Även i cellerna kan man därför delvis urskilja en flora och fauna av olika formationer, av vegetal, insektal och animal natur.

En rimlig förklaringsmodell för hur 'vanliga' djur har utvecklats är att betrakta animala cellers cell-kärnor *som vegetala formationer*. De första levande varelserna måste ju av naturliga skäl vara av vegetalt slag (bildning av organiska ämnen ur icke-organiska). Vissa encelliga 'påsar' kanske därvid 'råkade' bli gynnsamma 'Värdar' för gästande vegetala mikro-organismer, så att 'gäst' och 'Värd' började leva i symbios med varandra som en integrerad 'ny' organism — med den 'gamla' gästen som — just — cell-kärna. Enligt mitt synsätt har kärnorna verkligen mycket klara vegetala drag. De är 'syntetiserande' och 'bygger upp' organiska komplex ur relativt o-organiska 'livs-medel', de har en klar 'rytmik', relativt obegränsad livslängd, många olika former för 'befruktning' och kan t.o.m. anses 'slå ut i blom' i vissa faser av cell-delnings-cykeln, vilken därigenom har karaktär av 'års-cykel' på denna nivå. Möjligen finns det på motsvarande sätt olika *animala* mikro-konstituenten i de vegetala cellerna, svarande mot 'parasiter' som lever på delar av 'överskottet' i den vegetalt formerade tillvaron. S.k. 'kloroplaster' i växt-cellerna har exempelvis visat sig vara relativt autonoma enheter med egen genetisk apparat. Per Halldal (1966) skriver exempelvis följande om just dessa:

»Nyare undersökningar har visat, att kloroplasterna har en struktur som är mer komplicerad än man tidigare antog. Bland annat har de en egen genetisk apparat. Det är mycket som tyder på att kloroplasterna bör betraktas som helt självständiga enheter inom cellerna. Det har emellertid inte varit möjligt att isolera dem från cellerna och hålla dem vid liv i en artificiell miljö någon längre tid.»

(Halldal 1966, s 27)

Huruvida dessa relativt autonoma enheter är att betrakta som animala, insektala eller vegetala formationer är dock mindre klart.

Går vi således ner på cell-nivå så finner vi 'inkapslade' hierarkier eller symbiotiska samverkansformer mellan olika typer av formationer och där det blir mindre 'klart' vad som egentligen skall utgöra 'enhet'. Vad eller 'vem' som s.a.s. utgör 'jag' i cellernas liv är inte självklart. Motsvarande gäller självfallet på samhällsnivå. Man skulle ju tycka att det vore rimligt att betrakta 'människor' som 'enheter' eller motsvarigheten till celler i samhällsbildningar. Men 'människor' är minst lika sammansatta som andra celler. I själva verket synes det finnas mycket djupgående strukturella likheter mellan människor i en samhällsformation och *cell-kärnorna* i olika typer av levande materia. Betraktade som 'cell-kärnor' i en samhällsbildning har även människan olika 'tendenser' och en viss 'polaritet' som kommer till uttryck på olika sätt. I min histologiska samhällsteori (kapitel 9) kommer jag att urskilja *personen* som samhällsbildningars grund-cell eller grundstorhet. De olika tendenserna får då karaktär av produktions-sätt.

6.7. Extra-genetisk transmission och språket som gen-pool.

Waddington (1975) har särskilt betonat att det inte bara finns en evolution i biosfären, utan även en evolution *av evolutionsmekanis- merna*. Människans språkliga kommunikationsförmåga kan därvid be- traktas som en 'naturlig' utbyggnad av andra typer av s.k. 'extra-gene- tiska transmissionsmekanismer'. Waddington skriver:

»Evolutionary change involves the gradual modification of the store of genetically transmitted information. A few animals can pass on a meagre amount of information to their offspring by other methods: for instance, in mammals some virus-like agents which have effects very like hereditary factors may pass through the milk; in some birds the adults may serve as models whose song is imitated by the youngsters, and so on. Man, alone among animals, has developed this extra-genetic mode of transmission to a state where it rivals and indeed exceeds the genetic mode in im- portance. Man acquired the ability to fly not by any noteworthy change in the store of genes available to the species, but by the transmission of information through the cumulative mechanism of social teaching and learning.»

(Waddington 1975, s 272)

Nu finns det självklart olika typer av 'språk' som har denna funk- tion för tillvarons anagenes ('upp-ut-veckling'). Liksom i vår egen kropp och det cell-samhälle som vi själva utgör, så finns det även i de flesta 'vanliga' samhällsformationer olika typer av kommunika- tionsformer. En del är 'snabba' men ger litet utbyte, medan andra är 'långsamma' och ger mycket i utbyte. Prototypen för alla språk torde dock vara 'face-to-face'-växelverkan mellan två 'jämn-bördiga' (och lik-bördiga, dvs. av samma art) individer. För att sådan växelverkan skall komma till stånd erfordras uppenbarligen just 'face-to-face'-kontakt, dvs. närmast tid-rum-materiell sam-varo. Det som lagras och erhålls som utbyte kommer att lagras på ett relativt flyktigt minne, som upphör då parterna dör. Enskilda människors hjärnor är därför inte särskilt 'pålitliga' eller 'stabila' för extra-genetisk transmission av komplicerad information från generation till generation. I stället blir det själva *begreppsbildningen* och språket *som sådant* som funge- rar som 'lagringsmedium' och bärare av denna meta-fysiska (efter- naturliga, dvs. kultiverade) 'gen-pool'. Lika viktigt som det är för de vanliga generna i den vanliga gen-poolen att *re-genereras* för att 'hållas vid liv', lika viktigt blir då *den vanliga ord-växlingen* och 'um- gänget' med språket för att re-generera den kulturella 'gen-poolen', dvs. för att 'hålla kulturen vid liv'. Enligt min terminologi blir det då så att människorna i en samhällsbildning får *ungefär* samma roll som generna i vår egen kropp: alla människor bär (närmast defini- tionsmässigt) på samma generiska grammatik, dvs. har ungefär sam-

ma kompetensuppsättning, men de tvingas på olika sätt 'inhibera' vissa och 'exhibera' vissa andra i enlighet med en lokalt gällande generativ grammatik. Liksom cellerna i vår kropp så kommer vanliga människor att verka *uppföstrande* på övriga i tillvaron, så att den nya generationen av medlemmar 'finner sig i' gällande generativa grammatik, bl.a. genom att internalisera ordningarna till ett samvete och 'lyda' gällande lagar.

Genom sådan internalisering av en lokalt gällande generativ grammatik kommer den generiska grammatiken att 'kanaliseras' på olika sätt. Man kan bildligt se det på det viset att det utbildas olika 'nivåer' av generiska grammatiker hos den enskilde, så att 'jag' fungerar som medelbarhet mellan ett mer biologiskt, a-socialt 'under-jag' och ett mer sociologiskt, extra-biologiskt 'över-jag'. Logiken torde således vara densamma som då cellernas mer ur-sprungliga och en-skilda 'jag' upphävs i samband med embryonalutvecklingen hos fler-celliga organismer. Av samma skäl kan man därför betrakta den internaliserade lokala generativa grammatiken som den aktuella *samhällsformationens generiska grammatik*, där denna dock ej går att re-generera på nytt utifrån enskilda människor (motsvarande könsceller). Enligt föreställningsramen synes den mest adekvata bilden av en samhällsbildning vara att betrakta den *ungefär som en organbildning* i en formation på 'högre' nivå och där denna formation är en 'unik' och enskild formation som aldrig tidigare genererats (åtminstone inte på jorden). Ungefär som lungan i vår kropp, så saknar därigenom de enskilda samhällsbildningarna en 'egen' generisk grammatik som kan fortplantas av enskilda mikro-konstituenten. Liksom lungan i vår kropp är samhällsbildningar också 'meningslösa' i isolation från den kontext i vilka de utbildas. En bättre liknelse än en lunga är kanske en del av en växt, ty den högre formation det handlar om synes i allt väsentligt vara vegetalik, baserad på fotosyntes — solenergi.

6.8. Människan/Jorden som en entropia.

Alla människor, liksom alla andra högre varelser, har en begränsad livslängd. Jag har tidigare poängterat att döden i själva verket är en bland de mest 'konstruktiva' lösningar som kommit fram i tillvaron för att etablera växande och lokala undantag från vimlet och oordningen i rymden. Jag tycker det verkar ytterst rimligt att betrakta även människan som en 'behållare' av ett essentiellt innehåll och där det är innehållet som evolutionen 'värnar om' och 'tillvaratar' (dvs. inmönstrar i tillvaror och entropior). Till skillnad från våra celler i vår kropp så har vi dock begränsade möjligheter att *ana oss till* vad vi är med i, vilket över-jag vi 'tjänar' — utan att kanske vara riktigt medvetna om det.

Utifrån ett mycket långt tidsperspektiv på tillvaron framstår det som *fullständigt självklart* att livet på ett eller annat sätt 'spinner vidare' på jorden. Liksom det har funnits en fysisk, en kemisk, en biologisk och en social evolution, så torde det också finnas en 'extra-social' evolution. Waddington skriver om evolutionen på följande sätt:

»The overwhelmingly general view of biology, indeed, is that there not only is a natural order but that this is an evolutionary order, the higher stages having appeared on the earth's surface later then, and by derivation from, the earlier.

This type of evolutionary progression from lower to higher is technically known as *anagenesis*.»

(Waddington 1975, s 270)

Enligt mitt synsätt finns det nu inget som säger att inte denna evolution mot 'högre' ordningar fortsätter. Ett sådant synsätt har också börjat växa fram inom biologi och annan naturvetenskap. Det handlar bl.a. om att förstå vissa 'högre' regleringsmekanismer. I stigande utsträckning har nya kraftfält och språkspel etablerats i tillvaron så att formationer och komplex reagerar på ytterst 'fina' signaler av låg intensitet. Genom samhällsbildningar, kommunikationssystem, sociala ämnes-omsättning etc., etc. så har hela det invecklade nätet av levande varelser och deras eko-system kommit i 'gungning'. Mycket tyder dock på att det finns 'globala' 'hus-hållnings-system' etablerade på ett eller annat sätt, så att systemet Människan/Jorden framstår som en entropia på högre nivå, med viss motståndskraft mot störningar och nedbrytande tendenser. Systemet Människan/Jorden framstår med andra ord som en 'organism'. James Lovelock (1975) har utvecklat ett sådant synsätt ytterligare. Han skriver:

»This (läs: observationer av ett antal globala parametrar över tid) lead us to the formulation of the proposition that living matter, the air, the oceans, the land surface were parts of a giant system which was able to control temperature, the composition of the air and the sea, the pH of the soil and so on so as to be optimum for the survival of the biosphere. The system seemed to exhibit the behaviour of a single organism, even a living creature. One having such formidable powers deserved a name to match it; William Golding, the novelist, suggested *Gaia* — the name given by ancient Greeks to their Earth goddess.»

(Lovelock & Epton 1975, s 304)

Och vidare:

»We are sure that man needs Gaia but could Gaia do without man? In man, Gaia has the equivalent of a central nervous system and an awareness of herself and the rest of the Universe. Through man, she has a rudimentary capacity, capable of development, to

anticipate and guard against threats to her existence.»
(Lovelock & Epton 1975, s 306)

Tyvärr är det väl dock så att de kanske största farorna som hotar Gaia är människan själv. Det är framför allt genom människans försorg som artrikedomen har börjat minska och det är framför allt genom människans försorg som den levande materien möter gifter som den inte klarar av. »Lev och låt leva» kan inte anses ha utgjort ett motto för människans gärningar på jorden.

Nå detta kan ju låta som *meta-fysik* och det är också precis just vad det är: det handlar om det som kommer efter fysiken, dvs. efter naturen. Normalt brukar vi kalla det som kommer efter naturen för *kultur*, ofta då så att allt vad som görs av människor kallas kultur. Även avfallshögar och gifter är självfallet resultat av människans kultiverade gärningar. Det finns därför skäl till att försöka slipa kulturbegreppet något mot bakgrund av vad jag nyss utvecklat.

Oberoende av huruvida man 'tror' på Gaia eller ej, så är det under alla förhållanden så att det är vi människor som kommer att i mycket hög utsträckning 'bestämma' hur Gaia eller systemet Människan/Jorden kommer att utvecklas. Vi har ju alldeles nyss konstaterat att det är de extra-genetiska transmissionsmekanismerna och den 'kultiverade' generiska grammatiken som blivit allt viktigare för skeendet på jorden och i tillvaron. Det är inte längre den biologiska arvmassan som bestämmer tillvarons gestaltning, utan det historie-geografiska arvegodset och språket – taget i vid mening – som framöver svarar för 'selektionen' och 'fortplantningen' av olika mönster i livets väv. I 'botten' ligger självfallet den biologiska arvmassan och 'verkar', men då närmast som ett avslutat kapitel och som ett upphävt jag. Waddington har ett likartat synsätt:

»If this argument is accepted, the connection between evolution and man's ethical nature is much closer and more intimate than even most Humanists have previously recognized. It is not merely the case that we can see ourselves as part of an all-embracing process of evolution and therefore can recognize a duty to further the general evolutionary tendencies. According to the argument advanced above, man is characterized by the emergence of a new evolutionary mechanism based on sociogenetic transmission, and in this transmission the development of something akin to ethical belief is an absolutely essential item in the mechanism. ... The question that is really at issue is not whether evolution shall be guided by ethical beliefs, but what kind of ethical beliefs shall guide it.»
(Waddington 1975, s 278)

Människan framstår med andra ord som en vice-värd inte bara för den enskilda, lokala tillvaron utan även som en vice-värd för den allmänna och globala tillvaron. Det är bl.a. mot denna bakgrund som

nästföljande delar av avhandlingen skall ses. Det gäller att i det 'lilla' och mikro-betonade i *vardagslivet* kunna se det 'stora' och det makro-betonade i *Livet*. Enskilda människors lokala, speciella levnadsvillkor måste på olika sätt fås att harmoniera med Människans mer globala och generella levnadsvillkor. När allt kommer omkring bestäms de senare av vad som sker i de konkreta lokala tillvarorna. Vardagslivets generativa grammatik måste i *praktiken* betraktas som en vävstol inte bara för de enskilda människornas biografier, utan även för *Gaiä's* biografi, dvs. biosfärens fortsatta mönstring och utveckling.

6.9. Tillvarons inbyggda motsättningar.

Jakob von Uexküll (1940) har utvecklat ett synsätt som ligger relativt nära det synsätt som jag själv utvecklat i det föregående. Han har försökt utveckla en *betydelselära* («Bedeutungslehre») av mer generellt slag, omfattande djuren i allmänhet. Uexküll talar därvid om olika varelsers »Umwelt», den värld som en varelse kommer till uttryck i och har möjlighet att ta intryck av, beroende av uppsättningen effektorer/motorer («Wirkmal») och uppsättningen receptorer/sensorer («Merkmal»). Han har därvid valt ett språkbruk som ligger nära det *musikaliska*, eftersom han försöker karaktärisera varelsernas umgängen med varandra i termer av dialoger (i min terminologi). Det som konserveras och överförs från generation till generation är ju verkligen 'levande (musik-)stycken' och där olika varelser eller miljöer utgör olika slags 'led-motiv' för vilka 'stycken' som skall 'spelas upp' eller 'vävas fram'. Uexküll skriver bl.a. följande:

»Die Eigenschaften des Tieres und die Eigenschaften seiner Mitspieler klangen überall wie Punkte und Kontrapunkte eines vieltimmigen Chores mit Sicherheit zusammen.»
(Uexküll 1940, s 51)

Mitt tillvaro-begrepp är ytterst nära Uexkülls begrepp 'Umwelt', även om jag försökt 'relativisera' begreppet, så att tillvaron alltid är en *meso*-tillvaro (omsluten av en makro-rymd och inneslutandes olika mikro-rymder).

J.P. Fraser (1978) har gått vidare med Uexkülls synsätt och formulerat *den utvidgade tillvaro-principen* («The extended Umwelt-Principle»), genom att inkludera fotoner, atomer, stjärnor, celler, organismer, människors medvetande och dylikt som med-varelser och med sina *speci-ella* tillvaror eller 'Umwelts'. Fraser har därvid koncentrerat sig på olika tillvarors *temporalitet*, dvs. tids-aspekten i aktuella tillvaror. Enligt Fraser är det först i samband med livets uppkomst som tiden får en 'riktning' (åldrande). Beroende av om det finns sådant som 'nu', 'före/efter'-relationer, 'åldrande', 'framtid'

och dylikt, så talar Fraser om sex stycken *tids-tillvaror* eller sex stycken principiellt olika 'Umwelts' vad gäller temporala förhållanden. Dessa bygger upp en hierarki av olika nivåer ('levels of time'). Den lägsta tids-tillvaron är *a-temporal*, där partiklar utan massa (fotoner m.fl.) residerar. Försöker man 'leva sig in' i en fotonens tillvaro skall man finna att den verkligen är mycket *tid-lös*. I en viss mening sker allt samtidigt i fotonens tillvaro. Ovanpå denna *a-temporala* tids-tillvaro ligger så de övriga, där den sjätte och sista nivån är den *socio-temporala* tids-tillvaron. Denna nivå motsvarar ungefär Gaia-nivån i min terminologi. På denna nivå residerar 'det kollektiva medvetandet' eller motsvarande.

Det som är särskilt intressant hos Fraser (i detta sammanhang) är att han försöker komma åt *nivå-upp-hävningarna*, dvs. mekanismerna som genererar 'lyft' från en tillvaro-nivå till en annan. Fraser talar därvid om *oupplösliga motsättningar* på varje tids-tillvaro-nivå. Dessa motsättningar är i själva verket, enligt Fraser, *konstituerande* för de olika tids-tillvarorna. Han skriver:

»The theory of time as conflict (läs: Fraser's teori) identifies each of the major integrative levels with certain unresolvable conflicts. By conflict is meant the coexistence of two opposing trends, regularities, or groups of laws, in terms of which the processes and the structures of the integrative level may be explicable. By unresolvable is meant that, by means indigenous to an integrative level, its conflicts may only be maintained (and thereby the continued integrity of the level secured) or else eliminated (and thereby the level collapsed into the one beneath it). If the conflicts vanish, so does the integrative level. However, the unresolvable conflicts of each level can and do provide the motive force for the emergence of a new level. But a new Umwelt, from its very inception, may once again be identified with certain unresolvable conflicts of its own.»

(Fraser 1978, s 27)

Vad gäller de levande varelsernas tids-tillvaro (på den fjärde nivån i Frasers schema, den s.k. 'bio-temporala' nivån), så är det motsättningen mellan *tillväxt* och *sönderfall* ('growth and decay'), som är en sådan tillvaro-konstituerande motsättning. Enligt Fraser så kan man helt enkelt inte tala om liv eller levande varelser där inte denna motsättning finns. Vad gäller den 'noo-temporala' tids-tillvaron (där mänskliga 'Jag' ('minds') residerar på den femte nivån i Frasers schema), så menar Fraser att motsättningen mellan den individuella *döden* och insikten om *icke-åldrande väsen* är konstituerande för medvetandet. »Där Jag finns är inte Döden, och där Döden finns är inte Jag» är s.a.s. konflikten i ett nötskal. Fraser skriver:

»With it (läs: språket) appeared a deathless world of symbols, pitted against the visceral knowledge of inevitable death. Our

ancestors' lives came to be informed of an unresolvable conflict conferred upon the mind by the knowledge of time, one between individual death and deathless eternity. I wish to turn the argument around and propose that what we call mind is the source of behavioral manifestations that center on this unresolvable conflict. Perhaps nootemporality did, indeed, evolve so as to hide something that we surely know: the certainty of our individual passing.»

(Fraser 1978, s 129)

Vad slutligen gäller den 'socio-temporala' tid-tillvaron, där 'det kollektiva medvetandet', samhällsbildningar och motsvarande residerar, så menar Fraser att en sådan 'högre' tids-tillvaro håller på att etableras som konsekvenser av att de enskilda 'Jag'-en ('the individual mind') har ytterst svårt att anpassa sig till den tillvaro som framskapats av motsvarande kollektiva medvetanden, dvs. den artificiella och 'symboliska' miljö som samhällsbildningar utgör ('the mind-made environment'). Om den första motsättningen, den på 'nootemporal' nivå och avseende död/odödlighet, möjligen kan avläsas i de mängder av olika *döds-kulter* och *grav-kulter* som karaktäriserar många äldre kulturformer, så kan den nu aktuella motsättningen komma att präglas av olika *nutids-kulter* eller *mode-kulter* — en dyrkan av nuet och av det som är på tapeten för dagen. Vad det handlar om är nämligen konsten att leva i en tillvaro som karaktäriseras av motsättningen mellan *framåt/uppåt* och *bakåt/nedåt* i både utvecklingshänseende och i tidshänseende. Genom att bildligt etablera nu-ytan som en 'högplatå' eller som det enda 'riktiga' tids-planet, så kan betydelsen av det forntida och det framtida reduceras till förmån för det som sker i nuet. Röster från det förgångna och svaga yttringar från ännu icke talföra, kommande generationer kan därvid verka avlägsna och meningslösa till förmån för 'det sista skriket'.

6.10. Nutid, samtid och presens.

I detta kapitel har jag försökt göra en snabbresa från Ur-Smällen och fram till dags dato. Vill vi nu försöka inplantera vårt origo i föreställningsramen på eller i nu-ytan, så börjar emellertid tidsdimensionen bli problematisk på allvar. I detta avsnitt skall jag därför försöka skissera hur Ana-Dia-Kata-logiken skulle kunna tillämpas för att få bukt på nu-ytan och det som där sker. Samtiden, presens och nutiden — vilka på ytan framstår som synonymer — kan då ses som de tre olika versionerna av nu-ytan, dvs. Ana-versionen (samtiden), Dia-versionen (presens) och Kata-versionen (nutiden).

Fraser (1978) menar att vår nuvarande och förhärskande tidsuppfattning är snedvriden och ger en falsk bild av förhållandena i

tillvaron, särskilt i andra varelsers tillvaror (i andra 'Umwelts' enligt föregående avsnitt). Fraser skriver:

»If an organism ceases to oppose for an appreciable length of time the thermodynamic trend of decay, it also ceases to live. Though the systematic entropy decreasing modes of living matter do constitute insignificant local deviations from the general law of entropy increase, they are surely not insignificant from the point of view of an organism. For life, the opposition to decay is not a deviation from the rule and a blemish on the laws of physics, but a permanent and essential part and parcel of existence.

It follows that if we take as our reference the living system, then our sense of time parallels the decreasing entropy trend of life, that is the growth arrow. If we take as our reference the inanimate world, then our sense of time parallels the decay arrow. But then it follows that either direction is arbitrary and only the simultaneous opposition of the two arrows may be anything truly important. And, most emphatically, taking our reference in life is scientifically as sound as taking it in non-living nature. It must also be remembered that it is the living self which formulates theories of time, and it is the living animal that ages and dies.»

(Fraser 1978, s 85)

Motsättningen kan ses som en motsättning mellan två mot varandra stående tidsuppfattningar eller som två mot varandra vinkelräta koordinataxlar. De två koordinataxlarna kan kallas *Liv-Tiden* respektive *Teori-Tiden*.

Med Liv-Tiden som koordinataxel genereras olika *knippen av tidsaxlar*, svarande mot en föreställning om att det finns odelbara 'krononer' eller *tids-atomer* med olika 'tidsutsträckningar' och med olika 'egenliv'. Varje tidsaxel 'bär' på olika mönster eller 'liv-stycken' ungefär som de olika bärvågorna vid radiomottagning. Beroende av vilken 'kanal' som är 'inkopplad', dvs. 'vad' som uppfångas och vilket 'tidsperspektiv' som anläggs, så kommer även olika mönster och fenomen att urskiljas på nuytan. Med den geologiska tidsåldern som referens blir exempelvis lämningarna från stenålderstiden mycket 'färska' och 'sena' lämningar i landskapet. Utifrån Liv-Tids-perspektiv blir det naturligt att särskilja dagspress, veckopress och månadspress även ur innehållsmässig synvinkel. De arbetar med olika 'fångstnät' och har olika 'maskor' i sina referensramar, beroende av just sina egna rytmer och upplagornas livslängder. Ur Liv-Tids-synvinkel finns inget väldefinierat 'nu' som gäller för alla axlarna. Myrans 'nu' skiljer sig från atomens 'nu', vilka skiljer sig från stjärnors 'nu' etc. Synkroniseringen mellan olika tidsaxlar och mellan olika tempon sker via sådant som dygnsrytmer och årstidsväxlingar.

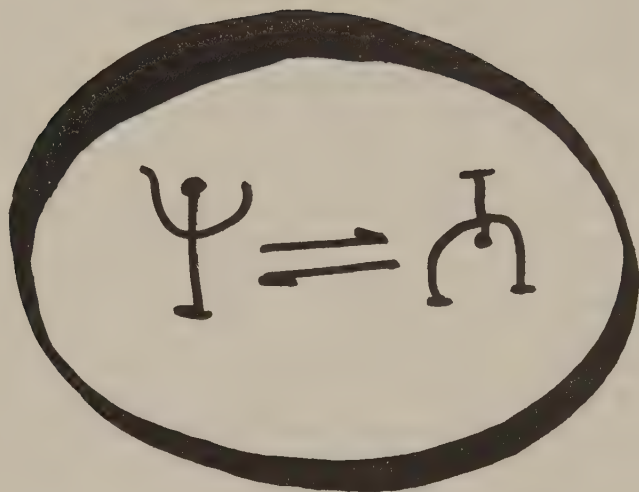
Teori-Tiden svarar mot den andra ytterligheten: en allmänt genomförd *kontemporalism*, där allt och alla inte bara äger tid (och rum) samtidigt (nu), utan där allt och alla även har samma *tempo* eller samma hastighet i tiden. Denna standardisering av egentider och lokala tider till en och samma Teori-Tid förutsätter att rörelserna i tiden på nu-ytan kan reduceras respektive produceras till en och samma takt, den hastighet med vilken Teori-Tiden går: *klockans* hastighet. Klockor är icke-levande ting. De saknar därigenom ett egenliv och saknar åldrande. Det blir därigenom lätt att generalisera klocktiden och klockans takt till en ännu mer 'ideal' och artificiell klocka, en teoretisk klocka som har samma takt idag som för miljontals år sedan och som har samma takt långt in på 2000-talet, 20 000-talet och 2 000 000-talet – även om allt liv har fått sin gång avbruten! Då Teori-Tiden på detta sätt lämnar det verkliga, de materiella substrat som 'bär' på tid, så blir Teori-Tiden en ren imaginär, en kulturell *konvention*, som man bör följa. Naturliga tempon blir styckade och indelade i kultiverade stunder, av typ timmar. Det sker en styckning av tids-helheter till olika *bestånd av tids-enheter*. Vid en sådan uppstyckning av tidsförhållandena förloras också de interna sammanhangen mellan olika stunder, exempelvis sambanden mellan stunden på jorden och sagostunden vid sängkanten.

En möjlig lösning av denna motsättning, dvs. motsättningen mellan Liv-Tiden (en skur av sammanhängande liv-stycken med olika egentider och egenliv) och Teori-Tiden (en standardiserad och o begränsat delbar klocktid utan egenliv) är att försöka reducera de två koordinataxlarna till sin minsta gemensamma nämnare, till 'skärningen' eller 'snittet' mellan axlarna: *nu-linjen* för en viss observatör (ett visst observatorium). Denna *upplösning* av motsättningen synes innebära att Liv-Tidens skur av tidsaxlar blir *kollapsade* och banden mellan det framtida och det forntida blir avklippta. Det blir svårt att växla mellan olika 'kanaler' eller tidsperspektiv av olika 'kvalitéer' till förmån för olika 'tidsintervall' utefter en och samma tidsskala. Enligt min bedömning är det denna lösning som börjat sätta sin prägel på den västerländska kulturkretsen. Kontemporalism innebär en strävan mot att få tid till *allt*, vara med *överallt*, lära känna *alla* och leva ut *hela* sitt liv på en och samma stund!

Det finns en annan lösning av motsättningen, en lösning som inte upplöser de båda axlarna utan som *upphäver* motsättningen till ett nytt plan och där axlarna blir generatriser av 'tids-tytor', vilka kan kallas *Sam-Tider*. En Sam-Tid är inte låst till nu-ytan, utan kan flyttas framåt och bakåt. Man kan exempelvis tala om Platons samtid på 400-talet f.Kr. liksom man kan tala om samtiden i andra kulturkretsar. Etablering av Sam-Tid som lösning av motsättningarna på nutidsytan torde förutsätta en ökad historie-relativism och en ökad förmåga att mer allmänt kunna se den egna samtiden som

en mycket temporär och lokal historia.

Det finns också en tredje lösning av motsättningen. Den lösningen innebär att ta Fraser på orden, då han säger att vissa motsättningar är *konstituerande* för tillvaron. Den tredje lösningen innebär därför inte en upplösning eller en upphävning av motsättningen utan snarare en *förstärkning* av densamma. Det handlar om att kunna leva *med* motsättningen. Istället för att tala om knippen av tidsaxlar eller en standardiserad klocktid, så skulle man därvid kunna tala om speciella och lokala *tids-topologier*, lokala dagordningar och scheman som fyller lokala 'tids-volymer' med innehåll. Istället för 'tids-atomer' (som i Liv-Tids-fallet) och istället för (vanliga) 'materia-atomer' (som i Teori-Tids-fallet) kan man då börja se tillvaron i termer av *rum-atomer* eller lokala tids-utrymmen (av typ handlings-utrymmen) som ockuperas och brukas enligt någon *Lokal-Tid*. Motsättningar mellan naturliga rytmer och kultiverade skiftgångar blir då inte upplöst utan skärpt — man måste *ta i tu* med motsättningen *i praktiken*. Skall exempelvis stadslivet organiseras med hänsyn till naturliga säsonger i agrarekonomin eller ej? Kopplingen mellan Liv-Tid och Teori-Tid kan då sägas generera ett 'tydligare' och mer 'närvarande' *Presens*. I *Presens* framstår tillvaron som en tids-rymd som inrymmer handlingsvolymer. Själva *tillvarandet* kommer därvid i fokus, dvs. själva *tillvaro-framställningen*.

I detta kapitel börjar jag tillämpa den utvecklade föreställningsramen på samhälleliga förhållanden. Jag kommer därvid in på sådant som krafter, makter och viljor. Skillnaderna och likheterna mellan 'naturlagar' och 'samhällslagar' diskuteras också. I kapitlet berörs många av samhällsvetenskapernas grundproblem, bl.a. äganderätten och mänskliga handlingar. Jag är självfallet inte kompetent att lösa alla dessa problem. Hur som helst görs dock ett försök att framställa en relativt konsistent bild av hur dessa olika kärnfrågor hänger samman, bl.a. genom att diskutera olika former av 'tillägnelse'. Jag utnyttjar därvid min Ana-Dia-Kata-logik och formulerar mina 'tre-radikala' uppfattningar angående tillvarons väsen (ontologi), angående kunskapstillägnelse (epistemologi) och angående strukturen i mänskliga handlingar (deontologi). Mot bakgrund av vad som utvecklats i det föregående och i detta kapitel börjar jag också tala om en utvidgad *social metabolism* och om *kulturell fortplantning*.

TILLVARANDETS DIALEKTIK

7.1. Krafter, viljor och makter.

Det mönster av källor till oro som utbildas via begreppsbildningen definierar de första och sista instanserna i tillvaron, det som utgör *grunden* för skeendet i tillvaron och det som s.a.s. inrymmer tillvarons *origin-alitet* och genuina egendomligheter och lokala fickor av ordning med accepterade frihetsgrader. Då det regnar, så kan vi inte gå vidare och fråga varför 'det' behagade regna. Då någon motiverar ett handlande genom att hävda att det var av 'egen fri vilja', så kan man inte gå vidare och fråga varför vederbörande behagade ha en vilja. Dessa första och sista instanser utgör också tillvarons *existenser*, dvs. de väsen och varelser som är möjliga att *knyta något till*, exempelvis olika attribut. Existens är nämligen inget attribut. Det är missbruk av språket om man säger att »Kungen av Frankrike existerar inte». Egenskaper, egendomar, egennamn och existenser är intimt kopplade till varandra. Frågan är därför vilka olika existens-former eller ontologiska naturer som källorna till oro kan ha. 'Det' som regnar synes ju ha en annan existensform än 'den' som vill något.

Arthur Schopenhauer (1921) har särskilt betonat att våra begrepp för 'kraft', 'makt' och liknande torde gå tillbaka till våra föreställningar och upplevelser av *vår egen vilja*. Schopenhauer går dock flera snäpp vidare med ett sådant synsätt. Han skriver:

»Hittills har man subsumerat begreppet *vilja* under begreppet *kraft*; jag däremot finner att varje kraft i naturen bör uppfattas såsom vilja. Man må icke tro, att detta blott innebär en tom ordstrid eller någonting oväsentligt — denna min motsatta subsumtion är tvärtom av den allra största vikt och betydelse. Ty till grund för begreppet kraft såväl som för alla andra, ligger dock i sista hand en åskådlig uppfattning av den objektiva världen, av fenomenet, föreställningen, och därur har begreppet hämtats. Det har abstraherats ur det område, där orsak och verkan råda, och innebär just själva kausaliteten i orsaken, på den punkt nämligen där denna är absolut otillgänglig för vidare förklaring och sålunda ingenting annat än själva den nödvändiga förutsättningen för all orsaksförklaring. Av alla möjliga begrepp är däremot begreppet vilja det enda som icke har sitt ursprung i fenomenet, icke i en-

bart åskådlig föreställning, utan som framgår ur det inre, ur envar människas omedelbaraste medvetande och i vilket envar direkt utan varje form, även utan indelningen i subjekt och objekt, uppfattar och själv är sitt eget sanna individuum. Ty här sammanfalla det förnimmande och det förnumma.»
(Schopenhauer 1921, s 56)

Enligt Schopenhauer är denna vilja en 'rå' och 'driftig' vilja, som de enskilda människorna egentligen inte alls 'behärskar'. Tvärtom är det människorna som 'behärskas' av viljan, 'tvingad' av viljan att leva och att på olika sätt låta viljan *manifesteras* i mer konkreta former med hänsyn till olika motiv och liknande. Schopenhauer skriver vidare:

»De gamla teorierna lärde (däremot) att hon vill i följd av och enligt sin kunskap, att hon enligt den bara behövde överlägga huru hon helst ville vara och hon blev det hon ville. ... Enligt de gamla teorierna vill människan vad hon vet, enligt min framställning får hon veta vad hon vill.»
(Schopenhauer 1921, s 171)

Enligt Schopenhauer är således det varande verkligen också ett *verkande*. Tid-rum-materien har inte endast en extension och en utbredning, utan även en *intention*, en 'för-beredning' eller en 'vilja', där de levande varelserna i en viss mening endast är redskap för att denna vilja skall kunna aktualiseras och beredas utrymme i olika former, bl.a. i de egna biologiska kropparna.

Jag kan inte se några större skillnader mellan Schopenhauers grundsyn och moderna biologers och naturvetares grundsyn på denna 'inre', 'råa' 'drift' som tid-rum-materien har, och som även vi medverkar till att 'spinna vidare på' — genom att inte ta livet av oss. Jag vill — mot bakgrund av ovanstående diskussion — försöka skärpa några av de begrepp som annars 'flyter omkring' som synonymer till varandra. Det gäller begreppen 'kraft', 'makt' och 'vilja'. En motsvarande skärpning och begreppsbestämning har gjorts av Hannah Arendt. Hannah Arendt skriver angående behovet av en sådan bestämning:

»Bakom den uppenbara begreppsförvirringen ligger en fast övertygelse mot vars bakgrund alla distinktioner även i bästa fall bara blir av underordnad betydelse: övertygelsen om att den avgörande politiska frågan är och alltid varit denna: Vem behärskar vem? Makt, styrka, kraft, auktoritet, våld — de betraktas som synonymer eftersom de uppfattas som om de hade samma funktion. Det är först sedan man avstått från att reducera politiken till en fråga om att härska och behärskas som de ursprungliga fristående begreppen i de mänskliga relationerna kan urskiljas — eller rättare åter dyker upp — i sin autentiska mångfald.»
(Arendt 1970, s 43)

Jag kommer att delvis ansluta mig till Arendts begrepps-bestämningar. Jag kommer dock delvis att avvika från henne. Arendt betraktar

'makt' (av typen 'folk-makt') som en *förmåga att handla i sam-förstånd*. Med 'kraft' menar Hannah Arendt sådant som 'natur-krafter' och 'omständigheternas tvång', dvs. *kontextuellt beroende restriktioner* – som man inte kommer ifrån. Hennes syn på ur-sinnet och 'våld' ansluter sig väl till både Schopenhauers och min föreställning. Jag skall strax återkomma till detta.

Makt behöver inget existens-berättigande, eftersom den betingas av varje sam-verkande grupps sam-existens och medlemmarnas egen-existens. Vad den behöver är *legitimitet*, rättslig status, respekt och åt-lydnad, där den extrema formen av makt är alla mot en. Begreppet makt är – med min terminologi – inte tillämbart på alla nivåer av tillvaron. Atomer saknar 'makter' i sin tillvaro, liksom kemiska föreningar. Samhällsbildande encelliga organismer och djur lever dock i tillvaror där det finns makter. Makter är kopplade till en formations 'över-jag' (i min terminologi), utgör inter-facen mot makro-rymden, och utgör *väsen* som entiteterna på meso-nivån normalt under-ordnar sig, 'ser upp till' och 'lyder'. Det hör till sakens (maktens) natur att makt är något 'över-individuellt', så att det skulle vara missbruk av ord om man sa att någon viss person har makt. Makt kan inte 'ägas', och absolut inte 'ägas' *individuellt*. Makt 'residerar' därför i *begrepps-bildningen* och det gemensamma sam-förståndet («The Common Sense»). Det är därigenom språket man talar *i*, snarare än något som man talar *om*, som 'har' makten.

Våld och makt är konträra begrepp hos Arendt. Där den ena härskar finns inte den andra. Våld kan tillintetgöra makt, men är totalt oförmögen att skapa makt. Man kan inte *förmå* människor att hysa kärlek för någon annan – genom våldsutövande. Å andra sidan är det framför allt genom våldshandlingar som människor 'visar sitt rätta jag'. Att bli *ur-sinnig* synes nämligen vara liktydigt med att låta *Ur-Sinnet* komma till uttryck. Hannah Arendt skriver:

»Att handla med *överlagd* förtänksamhet svär mot ursinnets och våldshandlandets natur, men detta gör dem inte irrationella i och för sig. ... I denna mening tillhör ursinnet och den våldshandling som ibland – men långtifrån alltid – framkallas av det, de 'naturliga' *mänskliga* affekterna, och att bota människan från dem skulle innebära ingenting mindre än att avhumanisera och försvaga henne.»

(Arendt 1970, s 61)

Och vidare:

»Man kan lita på den språkliga kommunikationen bara så länge man är säker på att ordens funktion är att röja fakta, inte att dölja dem. Det är den falskt rationella attityden som framkallar ursinne, i mycket högre grad än de bakomliggande intresse-motiven. ... Det är som om livet självt, vår arts odödliga liv, som så att säga närms av de enskilda artindividernas personliga död i en ständigt

fortgående följd av urslocknanden, skulle 'välla upp' och få påtaglig form i våldsutövandet.»
(Arendt 1970, s 64-65)

Ur rent biologisk synvinkel är det ju rimligt att den extra-genetiska transmissionen blir 'säker', så att kroppen och hjärnan inte invaderas av alltför tokiga och besvärliga 'gifter'. Man skulle därvid kunna se vårt Ur-Sinne som ett extra-biologiskt *immun-försvar*, så att språket som överföringen av kulturens koder senare skall ske i inte får vara hur illa korresponderande med 'verkligheten' som helst. Det verkande 'Innan-Varat' (viljan, Ur-Sinnet) accepterar inte vilka varande 'Utan-Verk' (framställningar, tillvaror) som helst.

Enligt mitt synsätt är det då så att människor har egna viljor. Dessa kan dock inte riktigt behärras. Motsvarande viljor och verkan-
de innan-vara tillskrivs även delar av tillvaron ungefär som då småbarn 'besjalar' världen med olika väsen. De delar som då 'får' viljor har karaktär av *personliga* väsen, av typen Gudar och Djävar. De delar som 'får' krafter har karaktär av *o-personliga* väsen, av typen 'det' som regnar och 'det' som håller jorden i sin bana runt solen. De delar som 'får' makt har då karaktär av *både personliga och opersonliga* väsen, av typen den 'man' som man skall göra som eller en myndighet. Medan viljor är möjliga att lokalisera, bestämma och individualisera, så är krafter mer diffusa, svåra att 'hålla' och svåra att lokalisera i tid, i rum och i materia. Jag betraktar därvid makt som *en struktur* av närmast topologisk natur där olika delar i strukturen har olika mycket makt. Makt-strukturer är s.a.s. både krafter och viljor som 'mönstrats' till ett mönster av oros-källor och 'hål' eller 'positioner' där makt 'emanerar' ifrån. Det är verkligen *Presidenten* i meningen 'ämbetet' som 'har' makt, inte *presidenten* i meningen 'människan' som 'innehar' President-ämbetet. Genom fortsatt 'mönstring' av tillvaron på detta sätt, så kommer även 'utan-verket' att få ett virtuellt verkande 'innan-vara' av samma typ som hos 'vanliga' personer. Det börjar bli möjligt att tala om sådant som 'folk-vilja' och liknande. I ett demokratiskt samhälle blir då tillvaron *behärskad av folkmakten*. Folkmakten är emellertid inte möjlig att hänföra ner till (säg) åtta miljoner enskilda människors viljor. Folk-viljan är minst lika 'okänd' och 'rå' och obehärskad som de enskilda människornas viljor. Det som däremot kan vara 'känt' och 'ordnat' är folk-makten, närmast svarande mot riksdags-makten och den makt som folkets re-presentanter har i olika delar av tillvarons skrymslen och vrår, dvs. hur mycket underdånighet och respekt som möter folkets re-presentanter ute i bygderna.

Det 'fel-slut' som emellertid ligger nära till hands då tillvaron mönstras på detta sätt och då den förlänas ett verkande 'innan-vara' är att 'innan-varat' *föreställs vara rationellt*, dvs. att makten s.a.s. 'behärras' av ett förnuft. Ett sådant resonemang ligger ju ytterst

nära Hegels föreställningar om en i historien verkande Tids-Ande, Förnuftet, som människorna, slavar, kungarna och presidenterna tjänar och behärskas av – ungefär som de på sin individuella nivå behärskas av en livs-vilja. Själva mönstringen av tillvaron till en makt-struktur är ju gjord av människor på ett mycket omedvetet sätt och över många generationer. Möjligen kan det *se ut* som om det funnes *en tanke bakom* tillvarons makt-struktur, men denna tanke är under alla förhållanden *inte tänkt* (av en människa).

7.2. Vetskap, förväntningar och tro.

Det är principiellt omöjligt att *veta* huruvida min granne kommer att slå ihjäl mig. Det finns uppenbarligen möjligheter därtill. Nu *tror* jag inte det, därför att jag *förlitar mig* på min granne. Även om min granne är genuint egendomlig, har en egen fri vilja och utgör en källa till oro i tillvaron, så finns det *grundade anledningar att tro* att vederbörande inte utnyttjar sin faktiska handlingsfrihet på det för mig tragiska sättet. I själva verket torde det vara principiellt omöjligt att exakt veta vad som kommer att äga rum i morgon, även om det finns mängder av olika restriktioner för vad som kan äga rum. Ordningen i den kultiverade tillvaron baseras mer på *tro* än på vetande.

Detta synsätt ligger ytterst nära det försök att 'rädda' skapelseläran som presenterades av Thomas av Aquino vid diskussionerna i 1250-talets Paris (enligt avsnitt 5.2). Försöket baserades på en distinktion mellan vetande och tro. För Thomas är tro detsamma som att tänka på något och skänka det sitt bifall *av andra skäl än någon specifik egenskap hos objektet för tänkandet*. Den troende skiljer sig från den vetande genom att den troende *har bestämt sig* för att hålla fast vid en sak, icke av sitt förnuft utan av sin vilja. Övertygelse genom vetande baseras däremot på det övertygande objektets natur, inte på subjektets vilja. En troende kan därigenom även *ge existens* åt fenomen och väsen som – från en annan utgångspunkt – 'inte existerar'. För Thomas, i egenskap av vice-Värd (för Gud), är det naturligt att tillskriva tillvaron ett 'innan-vara' (en verkande vilja) som man s.a.s. måste 'förstå' och 'respektera' ungefär på samma sätt som man respekterar människor som verkande viljor och inte bara som 'passiva ting'. För Thomas är det dessutom så att Värden (Gud), såsom varandes 'allsmäktig', kan 'dra in' upplåtna handlingsutrymmen i tillvaron, särskilt då vid 'missbruk' av givna krediter, t.ex. 'livs-krafterna'. Ett motsvarande synsätt kan i princip anläggas även om Värden i form av Gud byts ut mot Värden i form av Gaia (enligt avsnitt 6.8).

I varje samhälle finns det olika mytologier som gör tillvaron begriplig, meningsfylld och gör makterna 'förståeliga'. Eftersom makter normalt är hotfulla, så finns det också olika ceremonier och rutiner

för att 'blidka' makterna eller för att 'rädda sig' om hoten skulle verkställas. I vissa kulturer finns det sådant som 'magiska regndanser' för att 'blidka' makterna eller för att 'få' regn av Värden. Om det då inte kommer något regn, så är det ytterst svårt att *förkasta* hypotesen om att ceremonierna inverkar positivt på framställningen av regn. I vår egen tid finns en motsvarande problematik då det gäller kapprustningen mellan 'super-makterna' och framställningen av sådant som neutron-bomber och andra hemskheter. Att denna verksamhet positivt inverkar på den nationella säkerheten och på framkallningen av fred, torde vara ytterst svårt att förkasta (som en hypotes), sedan den väl framlagts, slagit rot och etablerats i form av 'naturliga' ceremonier för att hålla hotande makter på avstånd.

I vardagslivet vimlar det av sådana olika slags ceremonier och rutiner som baseras på mytologier, på trosföreställningar och på sådant som människor har bestämt sig för att 'hålla sig till'. Nyligen propagerade polismyndigheterna för förebyggande brottsbekämpning genom att bl.a. sätta upp affischer där det stod »Tillfället gör tjuven — Du gör tillfället». Detta påstående, eller hypotes, kan verka övertygande på människor, varigenom en allmän föreställning kan byggas upp som innebär att *kriminalitet är naturligt* och att övergången från potentiell möjlighet (den alltid existerande handlingsfriheten att stjäla) till aktualiserad handling (stöld) är *en naturlig övergång* som inte kräver särskilda 'motiv', 'viljor', 'avsikter' eller andra skäl för att realiseras, ungefär som koppar ramlar till golvet om de tappas. Det som från början krävde särskild motivation, som 'konstigheter', 'avvikelser' och just 'brott' mot det för-givet-tagna, kan börja bli 'självklart', det 'normala' och det som kan förväntas. Konsekvensen blir att människor mer eller mindre börjar ställa sig misstänksamma mot andra, särskilt de som finns inom räckhåll från ägodelarna. Därvid torde avstånden mellan människor öka ytterligare och leda till förhållanden som verkar *stimulerande* på brottslighet. Vanliga människor förväntas vara tjuvaktiga. Med i huvudsak tron som grund kommer däri-genom olika krafter i rörelse, fler sjutillhållarlås, alarmsystem, ökad frekvens inbrottsförsäkringar etc.,etc. Liksom då det gäller regndanser och liknande så går det inte så lätt att ändra på dessa myter och (van)föreställningar. Om nämligen brottsligheten sjunker så är det (enligt trosföreställningen) *tack vare* de gjorda åtgärderna, och skulle den öka så är det självfallet åtgärder som inte vidtagits — i tillräcklig omfattning!

Det blir därför genom myterna, trosföreställningarna och föreställningarna om tillvarons 'innan-vara' som stora delar av *lagarna* i samhället utbildas. Genom lagarna blir människorna s.a.s. 'säkra' på att olika förhållanden 'gäller' eller inte 'gäller'. Genom lagarna kommer även det framtida, de ny-upptagna, det ännu ej inmönstrade och annat som skall inmönstras i tillvaron att 'färgas' av de för-

härskande föreställningarna. Om alla människor i grunden är onda (som kan vara ett inslag i en trosföreställning) så måste ju rimligtvis även de egna barnen vara i grunden onda, liksom 'jag' själv. Det som jag kallar 'innan-varat' är därigenom inte endast ett verkande vara 'inombords' utan det ligger även i tiden innan själva utan-verken kommer till stånd. Då något 'uppkommer' så blir det i själva verket något som uppkommer *som* ('in the capacity as') något, t.ex. en 'ond' eller en 'god' människa. Det blir därigenom – som Thomas ansåg – verkligen en *subjektiv kultur* snarare än en *objektiv natur* som bestämmer 'vad' som existerar, om t.ex. källorna till oro verkligen utgör oros-källor eller om de är ro-givande och möjliga att lita på.

7.3. Restriktioner, regelsystem och lagar.

Det finns en snedvridning i språket, så att det 'positiva', 'rättigheterna' och det 'nya' lättare går att uttrycka än det 'negativa', 'skyldigheterna' och det 'gamla'. Jag har redan tidigare försökt mig på att tala om 'alter-domar' som motsatsen till 'ego-domar', där det handlar om sådant som 'jag' inte har gjort och där 'jag' inte får vara sig själv. Ett annat ord för alterdomar är befattningar. Nu kan man emellertid konstatera att alla människor har sin egendom inskränkt på olika sätt. Det finns restriktioner, regler och lagar. Redan som småbarn måste vi ju *förmås* till olika saker och ting och *hindras* från andra saker och ting. Det finns därvid ytterst subtila övergångsformer mellan 'vem' man är, 'vad' man är och 'vad' man 'kallas'. De flesta människor som levt på jorden torde ha fötts som slavar, trälar eller motsvarande. Normalt har de också 'funnit sig' i detta. Även 'träldom' kan därför framstå *som om* det vore 'barndom' eller 'egendom'. Det krävs tydligtvis ganska mycket för att Ur-Sinnet skall initiera våldsamheter och utbrytningsförsök från tillvaron i en viss existensform. Husmödrarna av idag är kanske inte trälar, men de tas – liksom då det gällde slavar och trälar – för givna som 'tjänare' och 'tjänande krafter', ungefär som naturkrafter.

Som Stephan Toulmin (1964) framfört, är det egentligen inga principiella skillnader mellan naturvetenskapliga lagar och samhällseliga lagar. Varken naturlagar eller samhällslagar kan vara 'sanna' eller 'falska'. De kan däremot vara *gällande eller icke gällande*, inom ett visst område, under vissa villkor. Lagar fungerar som *legitima slutledningslicenser*. Vi kan vara bombsäkra på att naturlagarna på 2500-talet kommer att se helt annorlunda ut än vad de gör idag, varför antagligen många av dagens lagar inte kommer att vara gällande då, liksom de lagar som gällde på 1500-talet inte gäller idag. Det finns dock grundade anledningar att tro på lagarna, ty risken finns att man annars åker i fängelse eller blir förklarad 'tokig'!

Eftersom människor, i medvetet tillstånd, lever och verkar i enlighet med olika slags *före-ställningar* angående skeendet i tillvaron, så blir det uppenbarligen svårt att etablera lagar i en samhällsbildning om inte en *gemensam* föreställningsram etableras, så att de flesta går omkring med ungefär samma förväntansbilder i olika situationer. Det som gäller för den ena, bör ju rimligtvis även gälla för den andra i samma situation. Så småningom kan därigenom sådana gällande och förhärskande föreställningsramar bli så 'själv-klara' att de kan börja *för-givet-tagas*, exempelvis som ett 'common-sense'. Lagarna och de legitima slutledningslicenserna börjar därvid inmönstras i det vanliga språket, där exempelvis den som 'blir' sådant som 'patient' i en viss situation verkligen uppträder *som* en 'patient', dvs. som man kan förvänta sig enligt gällande lagar, språkbruk och 'common-sense'. Man har s.a.s. legitim rätt att förvänta sig att patienter uppträder som patienter! I det vanliga vardagslivet kommer det därigenom att utbildas olika typer av *metafysiska kraftfält*, dvs. efter-naturliga (kulturella) kraftfält, som *verkar kanalisera och ordna* på skeendet i tillvaron. Genom att 'stämpla' en person som 'MS-sjuk' eller dylikt kan hela tillvaron 'rasa', eftersom att vara 'MS-sjuk' är oförenligt med att vara 'frisk' eller vara 'sig själv'. I de metafysiska kraftfälten blir det sådana typer av *kommentarer* som s.a.s. 'fäller' och 'ger' olika 'utslag'. Kommentarererna är att betrakta som orsakerna till att olika sociala fenomen uppstår eller inte uppstår. De är därvid att betrakta som fullt likvärdiga andra typer av orsaker, sådant som 'stötar', 'impulser' och 'dragningskrafter'.

Toulmin har även diskuterat kausalitetsproblematiken. Han menar att stora delar av problemen kring 'orsak-verkan' kan omformuleras till frågor rörande *kontiguitet*, dvs. omedelbar rumslik och tidlig kontakt mellan något och något annat. Orsaker är normalt endast intressanta i termer av *diagnostik*, dvs. för identifiering av vad som bör beaktas *för att åstadkomma, bevara eller motverka* olika slags verkningar och skeenden i tillvaron. I det samhälleliga fallet kan därför även framförda *skäl* (kommentarer, argument) vara lika goda orsaker som 'saker' av typen partikelinträngningar eller tändande gnistor. Orsaken till 'arbetslöshet' (permittering) kan sägas vara att en anställd person *blivit uppsagd*. Detta låter trivialt, men blir mindre trivialt om man ser det i termer av diagnostik. De framförda skälen kan ju förkastas!

Frågan blir närmast hur 'samtalen' skall föras och hur 'känsliga' personerna blir för olika slags kommentarer och argument. De flesta blodiga gräl torde uppkomma som en konsekvens av att man inte längre talar 'samma' språk. De metafysiska kraftfälten har inte längre någon verkan s.a.s. och de gemensamt gällande lagarna kanske därigenom också upphör att vara gällande. Rungande »Nej!» börjar bytas ut mot kanon-kulor, bomber och annat, så att språkspelet

övergår till närmast ren fysisk växelverkan.

Den avgörande skillnaden mellan naturlagar och samhällseliga lagar är att samhällslagarna *måste upprätthållas*. Normalt sker detta upprätthållande genom vanlig vardags-praxis, genom att var och en gör som 'man' ska göra och genom att de flesta 'håller sig' till gällande lagar, förordningar och språkbruk. Vid större avvikelser mellan förväntningar och utfall, så kanske de 'tyngre' sanktions-instrumenten tvingas fram, men normalt brukar det räcka med upp- och nedlåtande kommentarer och 'språklig styrning' av de metafysiska kraftfälten.

7.4. En tre-radikal deontologi.

Varje tillvaro är *någons* tillvaro. Inga levande varelser kan 'lämna' tillvaron. De kan möjligen ändra den, flytta ut från den till en annan eller försöka byta existensform. De tvingas under alla förhållanden vara med i *presens*, på nu-ytan. Denna yta är hela tiden under förändring. Det behövs inga särskilda 'krafter' eller 'orsaker' för att förklara varför den ändras. Tid-rum-materien är under ständig evolution och under alla förhållanden kommer nu-ytan att driva vidare i *presens*. Vad det handlar om är att *upp-rätt-hålla* tillvaron som en ordnad struktur, genom att på olika sätt 'kanalisera' störningar och skeenden så att de inmönstras eller utmönstras – i enlighet med före-ställningarna. Gunnar Olsson (1975) har särskilt diskuterat problemen kring före-ställningarna och fram-ställningarna, dvs. korrespondenserna och växelverkanformerna mellan Innan-Varat och Utan-Verket (i min terminologi). Medan utan-verken hela tiden förändras, så finns det inbyggt en naturlig 'tröghet' i innan-varat, i begreppsbildningen och i Ur-Sinnet. Före-ställningsvärlden kan därvid vara 'fängslade' för fram-ställningsvärlden, genom att på ett subtilt sätt 'strypa' fenomenens egentliga och genuina frihetsgrader. Vi saknar t.ex. tempus för substantiv, så att 'jag' (via språket) mer eller mindre tvingas vara samma 'jag' som fanns för tre minuter sedan, även om jag bevisligen har ändrats i ett flertal avseenden. Vi 'tvingar på' tillvaron mängder av olika invarianser som den i själva verket inte har, men som den *förväntas* ha (via före-ställningsvärlden). Olsson skriver:

»The choice, then, is between anchoring our reasoning in the evolving things we are talking *about* or in the frozen categories of the language we are talking *in*.»

(Olsson 1975, s 54)

Nu är det inte bara så att vi tvingar på tillvaron mängder av olika invarianser och mönster via de metafysiska kraftfälten, utan vi tvingar även på den olika *existenser* – vilket jag redan tidigare påpekat.

Möjligen är det därför så att *de flesta existenser uppkommer som konsekvenser av språkanvändningen*. Inom analytisk filosofi har det framställts mängder av olika försök att 'bevisa' att något existerar, t.ex. en stol som man sitter på. Descartes kunde i sista instans inte tvivla på sin egen existens (»Cogito ergo sum») men kunde inte ge goda skäl till utan-verkens existens. Wittgenstein har mer eller mindre avfärdat sådana typer av resonemang som meningslösa. Begreppens meningar och vad de står för går inte att 'rycka loss' från de kontext i vilka de ingår. Det blir närmast *bruket* av ord och begrepp som bestämmer deras mening. Ett barn 'tror' inte att leksaker och mjölk existerar. De 'vet' det, i den meningen nämligen, att lekandet med leksaker och drickandet av mjölk skulle bli fullständigt meningslöst annars. Wittgenstein skriver:

»As soon as I think of an everyday use of the sentence instead of a philosophical one, its meaning becomes clear and ordinary.»
(Wittgenstein 1977, s 44)

Då jag nu skall börja tala om handlingar, så finns det således goda skäl för att betrakta *språk-handlingar* som minst lika 'naturliga' och 'verkande' handlingar som att spela fotboll eller kyssa någon på munnen. I själva verket finns det ingen anledning att utelämnat 'tänkande' från området 'handlingar'. Även då det gäller tankar så finns det val-situationer och svårigheter att få fram tankarna. I de flesta kulturer finns det tankar som är 'förbjudna', 'felaktiga' eller 'obligatoriska'. Även 'tanke-mönstret' i ett samhälle är ju 'ordnat', eller rättare sagt: ord-nat, via begreppsbildningen och språket. Då man följer de 'språk-liga' lagarna, så följer man lagar på *ungefär* samma sätt som då man följer vägtrafikkförrordningar och lagar för 'vanliga' handlingar. Enligt mitt synsätt finns det verkligen en interferens mellan det 'reala'/'fysiska' och det 'imaginära'/'mentala'. Enbart genom att tänka på tillvaron så ändras densamma. Det blir därigenom ytterst svårt att inte inverka på tillvaron – som existerande, tänkande varelse. Jag skall i senare avsnitt (bl.a. 7.5 och 8.4) återkomma till detta.

Georg Henrik von Wright (1968) har gjort ett försök att närmare utröna växelspelet mellan handlingar och förändringar i tillvaron. Han konstaterar därvid att varje försök att bygga upp ett mer formellt språkbruk för att beskriva och bedöma handlingar i (en s.k. 'deontisk logik'), måste baseras på någon form av 'förändringslogik', ('a logic of change'). von Wright bygger upp en mycket enkel sådan, baserad på operatörn T, 'och sedan' ('and then'). Operatörn T stycker tillvaron i två delar: tillvaron *före* något och tillvaron *efter* något. Det skeende som innebär att solen skiner och sedan regnar det, kan då mer kompakt skrivas på formen pTq, där p står för tillståndet 'solen skiner' och q står för tillståndet 'det regnar'. Om det fortsätter att vara soligt, så blir uttrycket pTp. Även *förblivande* till-

stånd inräknas nämligen i von Wright's definition av ändring ('change'). Närmare bestämt kan en tillståndsförändring i kalkylen ha följande former:

- tillståndet uppkommer ('comes to be')
- tillståndet förbliver ('continues to be')
- tillståndet upphör ('ceases to be')

I den fullt utvecklade kalkylen har von Wright infört ett antal ytterligare operatorer för att kunna hantera aktörers intentioner, handlingsutrymmen, tillåtlighet o.dyl. Det finns också substitutionsregler, förkortningsregler m.m. så att kalkylen går att 'räkna' med.

Det finns uppenbarligen en mängd olika svårigheter som inte är lösta i den aktuella kalkylen. Det gäller bl.a. problemen om hur olika 'tillstånd' ('state of affairs') skall beskrivas och representeras, exempelvis då det gäller övergångsformer av typen 'molnighet' i exemplet ovan. Ett annat problem gäller själva tidsoperatoren T. Var ligger 'nu' i kalkylen? Hur skall asymmetrin mellan 'fram' och 'bak' i tidshänseende klaras av? 'Vem' kan utgöra origo och aktör i kalkylen och med vilken tidsaspekt opererar denna varelse? Kan aktören operera med flera olika T-operatorer, dvs. med olika *kon-kurrerande* 'projekt'? Von Wright diskuterar flera av dessa problem och svårigheter. Ett av huvudsyftena med kalkylen är att klarare uttröna vissa distinktioner, exempelvis mellan *skyldigheten* att upphöra med något och *förbudet* att (åter-)skapa detta något.

En viktig poäng som klart framkommer ur kalkylen är skillnaden mellan vad man skulle kunna kalla *biografier* och vad man skulle kunna kalla *historier*. von Wright skriver därom på följande sätt:

»A history tells us what *happens* in the world, in which there is a certain agent. But it does not tell us what this agent *does*, which courses of action he chooses at the various stages of his life's journey, in short: how he lives. In order to know this we must know, not only how the world actually changes, but also how it would have changed from one occasion to the next, had it not been for the agent.»

(von Wright 1968, s 47)

Denna distinktion är inte bara viktig då det gäller mänskliga angelägenheter, utan även naturliga fenomen. Är det exempelvis 'solen' som egentligen skiner eller är det endast ett skinande? Då det regnar, skulle 'det' ha kunnat gjort annorlunda? Kan juridiska personer handla? Vad menas med att ha en biografi?

Jag skall fortsättningsvis endast utnyttja en liten del ur den von Wright'ska kalkylen. Det gäller identifieringen av åtta stycken *elementarhandlingar* som kan göras genom kalkylen. För beskrivningen av dessa elementarhandlingar ('fundamental modes of action') behövs en ytterligare operator, den dyadiska operatoren I. I uttryck-

et pIq anger p (den vänstra variabeln) tillståndet i världen som det är *med* en given agent närvarande. Variabeln q anger på motsvarande sätt tillståndet som skulle vara *utan* en given agent närvarande. De åtta elementarhandlingarna kan då tecknas enligt följande:

- 1) $pT(pIp)$ 'Låt förbliva'
- 2) $pT(pI-p)$ 'Rädda'
- 3) $pT(-pIp)$ 'Förstör'
- 4) $pT(-pT-p)$ 'Låt förfalla'
- 5) $-pT(pIp)$ 'Låt uppkomma'
- 6) $-pT(pI-p)$ 'Skapa'
- 7) $-pT(-pIp)$ 'Hindra uppkomst'
- 8) $-pT(-pI-p)$ 'Låt vara frånvarande'

Det finns flera sätt att gruppera dessa handlingar på. En sådan gruppering är följande:

Handlingens RESULTAT	FORM	
	Aktiv	Passiv
Uppkomst	6	5
Bevarande	2,7	1,8
Upphörande	3	4

Den riktigt stora volymen av handlingar torde vara av formen passiva handlingar. De flesta människor 'skapar' inte bilar, historia eller underverk, de *låter* skeendet och historien passera förbi i den form det har. Även att föda barn brukar betraktas som en 'passiv' handling, men eftersom barnet inte skulle kunna uppkomma utan närvarande agent (modern), så får den karaktär av en aktiv uppkomst-handling (av typ 6, 'Skapa'). Tittar man lite närmare in i vardagslivets trivialiteter så finner vi att tillvaron skulle braka samman ganska fort om den inte underhölls och blev föremål för upp-rätt-hållning. I varje sekund kommer olika störningar och skeenden som människor måste 'ta i tu med'. Av närmast tids-disponibla skäl måste därvid merparten av skeendet 'accepteras'. Det går s.a.s. inte att 'stoppa världen' — möjligen går det att 'kliva av'.

Det finns ett par kommentarer jag vill göra i detta sammanhang. Hos geografer är det naturligt att alltid förankra en agent till en viss 'konkret' tillvaro, en ort eller ett lokalsamhälle. Nicholas Entriken (1976) går vidare med denna iakttagelse. Han skriver:

»To exist is to have a place, and for the existentialist, man can never transcend his existence or situation.»
(Entrikin 1976, s 625)

Frågan är därför om det ens hypotetiskt går att 'tänka sig bort' från tillvaron. Är man nu verkligen existerande, så går det inte att 'låtsas' *som om* man inte fanns. Det är kanske just precis den proble-

matiken som är den mest väsentliga och hur människan skall kunna 'överleva' i en värld som hon mer eller mindre tvingas leva 'vid sidan av'. Det ser ut *som om* människorna 'ligger bakom' sådant som Nazi-Tysklands hemskheter, krig, miljöförstöringar, neutronbomber och utsugning av fattiga människor. Det är ju ändå människorna som *låter* skeendet passera, ty inga andra än människor kan framställa neutronbomber eller utrotningsläger. Människorna blir s.a.s. *maktens verkställande organ*. De 'lyder' lagarna och 'under-ordnar sig' makten. Men för att kunna tala om passiva handlingar, så måste alternativet till att låta skeendet passera vara möjligt: att hindra det från att passera. Människorna förväntas s.a.s. ha *förmåga till sense-förkastning*, förmåga till »Nej!«-sägande. Det hör till sakens (personers) natur att ett 'rungande Nej' från en person bland flera miljoner inte normalt får effekt som ett rungande Nej. Rungande Nej måste s.a.s. komma från en hel befolkning. Det gemensamma Ur-Sinnet kan därvid utgöra en viktig grund att stå på. Normalt blir dock inte en hel befolkning ursinnig samtidigt, så att de kan göra revolution och förkasta den 'gamla' makt-strukturen. Det normala blir i stället att var och en försöker 'smita' från den tillvaro där de inte längre finner sig tillrätta. Denna effekt finns även i mildare former, så att en viss *differentiering* sker av de människor som s.a.s. 'blir kvar' och underordnade under en viss makt-struktur i en tillvaro. Ansamlingen av högutbildade, unga män till storstäderna och ansamlingen av lågutbildade, äldre kvinnor till glesbygden är en konsekvens av samma principiella mekanism. Ett grundläggande samhällsligt problem kommer härvid in i bilden. Vid en alltför kraftig och 'fri' rörlighet, så kommer 'Nej!'-sägarna att bemötas med ett ganska 'bra' argument: »Trivs Du inte, så kan Du ju flytta!«. Härigenom kan lokala makt-strukturer fortplantas vidare *som om* människorna 'fann sig' i gällande ordningar: 'exit' sker ju till skillnad från 'voice' på ett ganska 'tyst' sätt.

Då det gäller elementarhandlingarnas mer konkreta uttrycks-sätt, så blir det mot bakgrund av ovanstående naturligt att även inkludera *trans-porter* som handlingar, och inte bara trans-formationer. En handling av typen 3 ('Förstör') kan därför mycket väl — enligt mitt synsätt — ha karaktär av en transport, t.ex. vid etablering utomlands av en olaglig verksamhet för att få ett förbud upphävt eller vid zon-överfart då en biljett upphör att gälla.

Nu finns det emellertid en annan typ av transport eller 'resa' som också måste betraktas som en handling: 'resan' i *tiden*. Att *underhålla* något eller att låta något vara bestående innebär ju i allt väsentligt att detta något 'transporteras' i tiden. En levande varelse kan därvid ses som en 'rörelse' och denna 'rörelse' måste underhållas och fort-vara för att varelsen skall vara kvar i tillvaron. Då livet 'upphör' är det ju i själva verket denna 'rörelse' i tiden (livet) som upphör. Med ett så-

dant synsätt blir det också möjligt att börja göra 'mätningar' på elementarhandlingar. En person kan därvid betraktas som en 'rörelsemängd' eller som ett 'liv-stycke' som utvecklar en handlingsmängd på högst 24 persontimmar/dygn. (I kapitel 11 diskuteras konsten att räkna med personer ytterligare.) Enligt synsättet blir konsekvensen den att den vanliga ämnes-omsättningen och fortvaron i livet, att resa från det varande till det blivande och behålla livet, är att betrakta som handlingar. *Re*-produktionen och bevarandet av livet är ju i själva verket viktigare handlingar än produktionen och skapandet av 'döda ting'.

Av många olika skäl har underhållet av livet inte betraktats som 'riktig' produktion, även om merparten av produktionen av artefakter motiveras med att de 'tjänar' livet. Kvinnornas arbete med 'framställningen' av nya generationer av människor, uppfostran av barn och underhållet av människor i största allmänhet har s.a.s. inte 'räknats' som 'produktiv' sysselsättning. Ser man sysselsättning på det vis som här framläggs, så blir självfallet ett sådant (förhärskande) synsätt omöjligt. Egentligen kanske det är mer adekvat att vrida på perspektivet och betrakta 'herrarnas' verksamhet som 'fritids-sysselsättning' — framställningen av bilar, plastleksaker och dylikt — medan 'mödrarnas' verksamhet är att betrakta som den 'egentliga' produktionen. Ett samhälle kan ju klara sig ganska bra utan kanoner men väldigt dåligt utan människor!

Jag vill mot bakgrund av ovanstående resonemang utvidga begreppet ämnes-omsättning (metabolism) till att även omfatta handlandet och 'umgänget med tillvaron'. Med *ana-bolism* avser jag då sådan verksamhet (sådana handlingar) som *inmönstrar* något i tillvaron, så att något *uppkommer*, påbörjas, initieras, indetermineras eller *virtualiseras* (blir verkande, får förmåga). Med *kata-bolism* avser jag sådan verksamhet som *utmönstrar* något ur tillvaron, så att något *upphör*, avslutas, exiteras, termineras eller realiseras (förtingligas som ett sak-förhållande). Det är inte ord-lek då jag nu inför begreppet *diabolism* för sådan verksamhet som *mönstrar* tillvaron, så att olika källor till oro kan identifieras och 'bekantgöras'. Via dia-bolismen upprätt-hålls olika mönster och handlingarna får karaktär av 'blandad' *ana-bolism* och *kata-bolism*, exempelvis genom upp- och ned-låtande kommentarer. (I avsnitt 8.4 diskuteras metabolism mer utförligt.)

Liksom i von Wrights kalkyl finns det anledning att göra en distinktion mellan 'aktiv' och 'passiv' metabolism. Mot bakgrund av vår tidigare diskussion om olika 'under-jag', 'jag' och 'överjag' som s.a.s. svarar för 'handlingskontrollen' hos en formation, så blir det rimligt att betrakta de aktiva handlingarna som utslag av 'jag' i formationen, medan de passiva handlingarna är handlingar som 'jag' s.a.s. 'finner sig i', 'accepterar' och 'under-ordnar' sig. Hos en levande människa kan då den *vanliga* ämnesomsättningen betraktas som passi-

va handlingar som 'jag' s.a.s. 'överläter' till sina 'under-jag' att klara av. 'Jag' kan dock 'ingripa' genom att t.ex. sluta andas, ta livet av sig eller vägra 'följa drifterna'. Den handling som görs vid generering av 'jag' enligt avsnitt 8.3 blir då ett ytterst bra exempel på diabolism, då 'jag' mönstrar tillvaron och driver ut eller terminerar en 'djävul' (fordringsägare) som 'jag' annars behärskas av (Libidon). Den utvidgade meta-bolismen innebär därvid att 'ego' uppstår och inmönstras i tillvaron (anabolism), att 'Libidon' upphör och utmönstras från tillvaron (katabolism) och att själva handlingen även genererar ett 'lyft', ett 'upp-hävande', och inte bara en 'resa' i tiden.

Problemet blir då hur 'jag' skall kunna ingripa mot mer externa 'djävlar' och fordringsägare och exempelvis sådant som 'Man' kräver. För att 'Jag' (agenten, vice-värden) skall kunna handla i överensstämmelse med sina föreställningar och intentioner, så måste 'Jag' bli klar över *vad föremålet för uppmärksamheten håller på att bli*. Alla skeenden äger rum (och tid) i nuet. För att handla 'rätt' måste därför 'Jag' ernå kunskap om skeendets/tillståndets/storhetens/störmingens *väsentliga innebörd*. Om exempelvis ett hus står och förfaller i tillvaron, så kan ett aktivt ingripande av typen 2, 'Rädda', vara *förbjudet*. Det kan nämligen vara *meningen* att huset skall förfalla. Detta framgår emellertid inte av huset *som sådant*. Huset 'talar inte för sig själv'. Huset är snarare ett uttryck för dess herres (hus-ägarens) intentioner och vilja. Artefakter av typen hus talar normalt inte 'för sig själva'. Det är någon person som talar genom dem. Om nu 'jag' *låter* huset förfalla, så innebär detta en *bekräftelse* på att vissa lagar är gällande och att en viss maktstruktur är rådande. Handlingen övergår från att vara typen 2, 'Rädda' (huset), till att vara en handling av typen 4, 'Låt (huset) förfalla', eller en handling av typen 1, 'Låt (makten) förbli'. Den poäng som jag särskilt vill betona är att handlingarna s.a.s. 'tvingas uppåt' mot själva *kontexten* i tillvaron, snarare än de 'fristående' 'texterna' i tillvaron, då 'jag' försöker genomdriva sina intentioner. Det blir inte längre enskilda hus eller motsvarande som blir föremål för handlandet, utan det som dessa är underordnade eller behärskas av. Vart skeendet i tillvaron är 'på väg' går inte heller att utläsa ur tingen eller personerna själva. Det blir här som mönstret av källor till oro kommer in i bilden på ett mer konkret sätt. Finns det s.a.s. någon viss person som har *an-svar* för ett visst skeende, t.ex. att huset står och förfaller? Vilken kommentar skall riktas mot vem, var, när och hur för att ett visst skeende skall upphöra?

En stor del av tillvarons utan-verk kan därvid ses som *försvarsanläggningar*, som s.a.s. skyddar maktens kärnstruktur från alltför nedlåtande kommentarer (eller mer fysiska argument som kan terminera gällande ordningar). För de vanliga människorna blir det *krångligt* att försöka ta sig genom 'maktens korridorer' och inte

minst: att 'få tag' på någon bestämd person som verkligen har något med ärendet att göra. Härigenom underlättas maktens fortplantning, samtidigt som den fördjupas och förankras i vardagslivet som just *gällande* lagar och förordningar. Även i en demokrati måste självfallet sådana försvarsanläggningar finnas, så att skeendet 'följer' de ordningar som dikterats av folk-makten. Om därför huset står och förfaller så kanske det inte är i överensstämmelse med 'min' uppfattning om vad som 'passar sig', men i normalfallet torde alla sådana skeenden i vardagslivet kunna anses vara i överensstämmelse med 'rådande' uppfattning. Så länge tillvaron 'passerar' över gränsen till presens som den 'skall', så finns det ingen anledning för maktens före-trädare att ingripa. Det är endast vid *avvikelser* från gällande lagar och förväntningar som det finns anledning för maktens re-presentanter att ingripa. Polismakten är en sådan re-presentant för gällande ordning. Så länge skeendet 'passar', så kan man låta den 'passera'. Det finns uppenbarligen en liten men allvarlig risk för att *ett kollektivt missförstånd* föreligger. Människorna kan överlag *tro* att det finns 'en tanke bakom' skeendet, t.ex. att husen står och förfaller, men att skeendet saknar mönster och husen i själva verket är herre-lösa! Det kanske *inte finns* någon folk-makt eller stats-makt, utan endast en ostrukturerad uppsättning viljor och krafter, som 'låter' nästan vad som helst 'passera' — ty alternativet: att stoppa det, föreligger inte!

7.5. En tre-radikal ontologi.

Kan man då verkligen hävda att sådant som 'makt' och 'ande-väsen' verkligen *existerar*? Enligt min mening: Ja! Jag har i kapitel 5 ägnat stort utrymme åt att visa att *det varande är det verkande* och omvänt. Om nu något är verkande, så är det också varande, dvs. 'finns' i verkligheten. *Tror* man att t.ex. Djävulen finns, så handlar man också därefter. Ett samhälle skulle i själva verket inte kunna finnas, om inte sådana tros-föreställningar funnes. Troll, jättar och sådana som Pippi Långstrump finns möjligen i en någon annan mening än banditer, myndigheter och SCB, men likväl så finns de. De anfäder och andeväsen som residerade i tidigare kulturers tillvaror torde i flera stycken ha varit mer *konkreta* och *påtagliga* än våra dagars polismän. Ur social kontroll-synpunkt var de antagligen också mer effektiva! Till skillnad från polismän, så kan nämligen anfäder vara *allestädes* närvarande, varför det var svårt för dåtidens människor att 'hindra insyn' i eventuellt brottsliga angelägenheter.

Naturvetenskaperna har bidragit till att *avpersonifiera* de 'högre' makterna, men i allt väsentligt är det dock samma typ av 'väsen' det

handlar om inom naturvetenskap som inom traditionell religion och mytologi. Den avgörande skillnaden är att naturvetenskapernas 'högre' väsen (i huvudsak) saknar *genuin egendomlighet*, dvs. de är 'rigida' och 'dumma'. Einstein har vid något tillfälle uttryckt den naturvetenskapliga grund-hypotesen på ungefär följande sätt: »Vad än Gud i övrigt är, så är han inte ond.», dvs. inte en task-spelare eller en lurendrejure som 'hittar på' saker och ting för att exempelvis 'luras' och därigenom inte visa sitt 'rätta ansikte'. Frågan är emellertid om tillvarons eventuellt 'rätta ansikte' går att fastställa utifrån de ytterst begränsade 'spåren' som vi har att utgå från och de ytterst 'skeva' och 'ytliga' kontakterna vi har med tillvaron. Kenneth Boulding (1978) har särskilt betonat denna 'skevhet' i vår uppfattning av tillvaron. Han skriver:

»The record is totally biased toward durability: only highly durable light waves reach us from distant galaxies; only durable bone structures reach us from living creatures of the past; only durable artifacts reach us from past societies. Yet, no proposition states that the durable records are necessarily the important records.»
(Boulding 1978, s 28)

Vi vet därför ytterst lite om sådant som det talade språket och dess utveckling och ytterst lite om det som skulle kunna kallas tillvarons *beredning*, dvs. vad varelserna är beredda på och vad tid-rum-materien s.a.s. håller på med i presens, på nu-ytan. Det vi ser är endast ytt-ringarna och *utbredningarna* av olika långlivade spår i terrängen, men vi saknar förmåga att 'leva oss in' i själva *tillvarandet* och få förståelse av vad i *helvete*⁸ – i grund och botten – olika fotoner, atomer, celler, organismer, samhällen, stater och Gaia håller på med – samtidigt. Det är ju möjligt att vi hittills fäst oss alldeles för mycket vid s.k. 'sak-förhållanden' och sådant som redan *har* ägt rum och sådant som är *fattbart* med de själsliga och materiella förmågor vi utrustats med under evolutionens gång.

Mycket tyder på att grekerna som levde på 800-400-talet f.Kr. hade en väl utvecklad känsla för samspelen mellan det varande och det verkande, mellan det som ägde rum i mikro-kosmos och det som ägde rum i makro-kosmos, mellan det som 'är' och det som 'blir', mellan det som man kan veta och det som man endast kan tro. De s.k. pre-sokraterna som jag redan berättat om i tidigare avsnitt (se t.ex. avsnitt 4.9) var verkligen *filo-sofer*, dvs. vänner och 'bekanta' med världen, med naturen och med tillvaron i stort. Deras Värld var dock inte en Gud, utan ett Allt, ett Kosmos eller en Helhet som det gick att förstå och bekanta sig med under den korta vistelsen som gäst hos Värden. De var verkliga *vice-Världar* i min terminologi. De synes ha opererat med en mycket *dialektisk* grundföreställning, där det till dialektiken även hör att Värden kan vara 'talande' och vara

'tve-tydig' och ha en viss 'personlighet', dvs. ha genuina egendomligheter. Till dialektiken hör även *konflikter* i det som håller på att verka fram, dvs. i tillvarandet. Rene' Thom skriver därom på följande sätt:

»Our models attribute all morphogenesis to conflict, a struggle between two or more attractors. This is the 2 500 year old idea of the first pre-Socratic philosophers, Anaximander and Heraclitus. They have been accused of primitive confusionism, because they used a vocabulary with human and social origins (conflict, injustice, etc.) to explain the appearance of the physical world, but I think that they were far from wrong because they had the following fundamentally valid intuition: *the dynamical situations governing the evolution of natural phenomena are basically the same as those governing the evolution of man and societies*, profoundly justifying the use of anthropomorphic words in physics.»
(Thom 1975, s 323)

Det är bland annat mot denna bakgrund som jag har funnit det väl-motiverat att tala om sådant som Entropia, Energoner och Gaia, i stället för entropi, energi och biosfär.

Platon, som levde och verkade som efterträdare till Sokrates i Aten på 400-talet e.Kr., kan betraktas som en 'koncentrator' av vissa grundtankar i den pre-sokratiska, mer än 500-åriga idétraditionen. Ätminstone jag gör det. Duhem (1976) har något diskuterat Platons föreställningsram vad gäller tid-rum-materiens olika existensformer, tillvarons *ontologi* (lära om varats väsen). Två existensformer eller ontologiska naturer är därvid centrala för Platon: *Väsen* («Being») och *Varelser* («Generation»). Väsen kan endast uppfångas och uppfattas genom (rationell) *intuition*. De är *per*-sisterande mer än *ex*-sisterande, invarianta mer än konstanta, före-mål mer än föremål/ting och i princip endast möjliga att *re*-resentera, inte presentera. Idéer, ideal, högre värden, andeväsen och makter får anses tillhöra denna ontologiska natur.

Väsen hör uppenbarligen till det jag tidigare kallat U-Topologin, begreppsbildningen eller Anadermet. De uppträder där som *analoger* och symboler, vilka före-ställer något/några annat/andra än sig själva. Platon och Thomas av Aquino liknar varandra på denna punkt. Båda accepterar människans roll som vice-Värd och som subjekt i en värld som delvis är inredd *a priori*, dvs. innan gästerna anländer och kan skaffa sig erfarenheter av tillvaron. Mellan intuition som hos Platon och tro som hos Thomas är ju steget inte långt. Då skolbarnen gör beräkningar och mätningar på en ritad cirkel på tavlan, så har de förstätt vad som menas med Väsen, om de kan se den aktuella cirkeln som en *re*-presentant för Cirkeln, dvs. den 'ideala' cirkeln.

Platons Varelser kan till skillnad från Väsen uppfångas och upp-

fattas via de vanliga sinnena. De är till skillnad från Väsen *påtagliga* med händerna. Möjligen bör man se dem som mer *kon*-sisterande än som *ex*-sisterande, eftersom det hör till varelsers natur att de 'består' av något, kan sönderfalla, 'gå sönder', och förändras på annat sätt. Stenar, växter och levande varelser får anses tillhöra denna ontologiska natur. De hör uppenbarligen till det vi tidigare har kallat meso-rymden och konstituerar där de singulariserbara mikro-rymderna. Dessa kan då kallas *kataloger*, dvs. storheter som består av något annat än sig själv. Då skolbarnen med hjälp av ett snöre omlindat kring en cylinder, beräknar cirkelns omkrets, så har de förstått vad som menas med en varelse, om de kan se snöret som en behållare av längdenheter, dvs. några konstanta, materiella enheter.

Men, och det som är det viktiga i föreställningsramen, Platon nöjde sig inte med dessa två ontologiska naturer. Duhem konstaterar:

»To these two categories of beings, Plato adds a third, constituted by *space*. "Here, in short", he says, "is my opinion: beings, space and generation exist, and these exist in three different ways."»
(Duhem 1976, s 21)

Platons *Rymd* (»Space»), synes ytterst väl svara mot det jag tidigare har kallat meso-rymden eller tillvaron (kort och gott). Tillvaron är s.a.s. *inter-mediet* mellan Väsen och Varelser och utgör det medium som möjliggör ordnade korrespondenser mellan väsen och varelser, mellan analoger och kataloger. Sådana intermediära existensformer kan då kallas *dialoger*, svarande mot de 'kanaler', 'rörelser' och 'samtal' som möjliggör tillvarons *upp-rätt-hållande* som en ordnad struktur. Möjligen måste man betrakta rymd-dialogerna som mer *in*-sisterande än som *ex*-sisterande. I varje ögonblick finns det olika 'rörelser' som 'jag' på olika sätt måste ta ställning till. Rymden består av en samling *motiv* och olika 'motorer' eller 'drifter' som måste bli föremål för diabolism (enligt föregående avsnitt). Då skolbarnen med hjälp av en passare kan generera en cirkel genom att starta och sluta en 'sam-verkan' mellan hand och krita, så har de förstått vad som menas med en rymd, om de kan se denna 'samverkan' som en dialog som 'äger rum' i rymden.

Denna Platon-inspirerade, tre-radikala ontologi skall vi fortsättningsvis behålla. Det finns några poänger som jag vill särskilt framhålla. Rymden (»Space») eller tillvaron (meso-rymden) är förankrad till nu-ytan och *med-följande* skeendet. Rymden är vidare ett inter-medium, ett *mellan-varande*, som i allt väsentligt skulle vara 'meningslös' och 'innehållslös' utan de två andra ontologiska naturerna. Tillvaron är s.a.s. något som *hänger i luften*, ungefär som ett kraft-fält eller som ett språk-spel. Rymden verkar dock *kanaliserande* för det som 'äger rum' i tillvaron. Dialogerna utspinner sig därför i en *tids-topologi*, där i viss mening 'var sak har sin plats

och var sak har sin tid'.

I den aktuella föreställningsramen ligger det inlagt en viss 'dynamik', så att väsen (analoger) i viss mening residerar i *pre-sense*, som före-bilder, före-mål för en verksamhet, medan varelser (kataloger) i viss mening residerar i *post-sense*, som 'efter-bilder', avslutade föremål av en verksamhet och som 'färdiga' ting. Däremellan ligger rymden (dialogerna) och 'spinner'. Då skolbarnen framställer en cirkel på tavlan, så går de igenom sekvensen: analog—dialog—katalog. Det kan därvid se ut som om ett Väsen blir en varelse. Det Väsen som är aktuellt, (den ideala) Cirkeln, ligger dock kvar i *pre-sense* och fungerar där som norm och före-bild för det som de facto har presterats som aktuell (imperfekt) cirkel på tavlan.

7.6. En tre-radikal epistemologi.

Kunskapstillägnelse har många drag gemensamma med tillägnelse av språk. Man skulle t.o.m. kunna säga att kunskapstillägnelse är *det-samma* som språktillägnelse. Jean Piaget betraktar kunskapsinhämtning och språktillägnelse som resultat av mer eller mindre *handgripliga* växelverknningar med tillvaron. Det handlar under inga förhållanden om att 'ta kopior' på vad som finns 'där ute'. Han skriver bl.a. följande:

»Knowing does not really imply making a copy of reality but, rather, reacting to it and transforming it (either apparently or effectively) in such a way as to include it functionally in the transformation systems with which these acts are linked.»
(Piaget 1971, s 6)

Även om man därför säger att man tar 'in-tryck' av tillvaron, så är det lika mycket 'ut-tryck' det handlar om. Rene' Thom går ett snäpp ytterligare:

»It seems probable that the properties of connection, reversibility, and 'indecomposibility', which define the space of the same object, have as origin not the physical properties of the outside world but the constraints of the dynamic of our brain, which prevent us from thinking of more than one thing at a time.»
(Thom 1975, s 11)

Fraser (1978) menar att det är först sedan 'Jag' har upptäckt 'Sig-Själv' som en helhet och som en enhet, som det blir möjligt att upptäcka andra 'enheter', varför icke själv-medvetna varelser torde sakna förutsättningarna för att 'räkna' i den mening som vi normalt avser. Att upptäcka något *bestämt föremål* i tillvaron är därför inte alls så 'enkelt' som man kanske tror.

Den språkliga kompetensen kan ses som en utväxt på den fin-motorik och fin-sensorik som utvecklats för den mer konkreta och handgripliga växelverkan med tillvaron — via händerna. Barns språk-utveckling och deras *språk-handlingar* synes vara ytterst intimt förbundna med deras motoriska utveckling och deras *hand-verksamhet*. Till en början kanske barnet tar den vuxnes hand och 'sätter igång den'. Så småningom lär de sig att samma effekt kan ernås via språkliga uttryck — vilket dessutom är bekvämare och har större räckvidd! I en utredning angående Piaget's utvecklingsspsykologi noterar Beard (1973) bl.a. följande:

»Barnet säger något för att sätta igång en handling och talar ofta för sig själva medan de arbetar, tydligen utan något annat syfte än att 'hjälpa' handlingarna när de väl har kommit till uttryck.»
(Beard 1973, s 23)

I avsnitt 8.5 skall jag något fördjupa denna diskussion ytterligare och där det visar sig att människan kan avbildas som en tre-radikal enhetlighet med tre själsliga 'instanser', vilka jag kallar Aktören, Observatören och Medlaren, vilka har olika 'säten' i hjärnan och olika funktioner vad gäller de mer avancerade mänskliga yttringarna.

Enligt det synsätt som anläggs här och som ytterligare utvecklats i avsnitten 7.4, 8.4 och 8.5, så kan kunskapstillägnelse och språktillägnelse betraktas i termer av en utvidgad *metabolism*, där de 'ämnen' som omsätts dock är mer subtila än vanliga livsmedel. I en viss mening synes även hjärnan 'hungra' efter 'näring', men kanske av något annat slag än den näring som magen hungrar efter. I den utvidgade metabolismen går det därvid att urskilja tre olika slag av 'tillägnelser', svarande mot (utvidgad) anabolism, diabolism och katabolism.

Genom anabolism tillägnas väsen. Att tillägna sig väsen innebär att *internalisera* tillvarons källor till oro som begrepp i den egna begreppsbildningen. Normalt sker detta genom s.k. *transduktion*, dvs. genom att — såsom småbarn — 'besjälade' tillvaron och *leva sig in* i olika delar av tillvaron, bl.a. med fantasins hjälp. Internaliserade väsen kommer att fungera som associations-kärnor, till vilka nya fenomen och attribut kan knytas. Kunskapstillägnelse under anabolism genererar en viss *Jag-ighet*, genom att det som internaliserats blir en del av Sig-Själv. Då jag talar om *tillägnelse* (med e i stället för ä) så avser jag denna typ av tillägnelse. Prototypen för ett internaliserat väsen torde vara Ego (enligt avsnitt 8.3).

Genom diabolism tillägnas rymden, eller kanske rättare sagt dialogerna i (meso-)rymden. Att tillägna sig rymden innebär att *sätta sig in* i tillvaron och känna sig 'hemma' där. Normalt torde detta ske via s.k. *induktion*, dvs. genom att generalisera från lokal till global nivå. Genom diabolism 'hör' man 'hemma' någonstans och blir bekant med

en inredd tillvaro, det egna hemvistet. Kunskapstillägnelse under diabolism frambringar olika *Egen-Dom-ligheter* och *Hem-ligheter*, genom att 'Jag' blir insatt och hemmastadd i olika delar av tillvaron. Tillägnelsen har karaktär av en ackomodering, där 'Jag' och föremålet för tillägnelsen växelvis blir inhysta i varandra. De olika faserna i livet – barn-dom, ung-dom, ålder-dom o.likn. – är exempel på sådana Domar ('Hoods' på engelska) som 'Jag' ikläder sig. Prototypen för ett sådant inrett eller iklätt utrymme (Dom/Hem) synes vara den egna personen (enligt avsnitt 8.3 och 9.2).

Genom katabolism tillägnas varelser. Att tillägna sig varelser innebär att införliva dem som *tillhörigheter* i den egna egendomen. Normalt sker detta genom s.k. *deduktion*, dvs. här-ledning av olika 'offer' och 'byten' till en 'säker' och redan 'intagen' stånd-punkt. Då varelser införlivas i den egna domen blir deras eventuella 'jag' upplösta. De transformeras och blir (livs-)'medel', redskap eller serviceorgan för 'Sig-Själ'. Kunskapstillägnelse under katabolism genererar en viss Förmögenhet och olika sak-förhållanden som 'Jag' *behärskar*. Prototypen för en sådan 'intagen' och 'behärskad' varelse torde vara den egna kroppen (enligt avsnitt 8.3).

De olika 'spår' och associations-banor som utbildas i referensramen i samband med anabolism kan kallas *endogram* – de brukar normalt kallas 'engram'. Dessa endogram är det som bygger upp det verkande Innan-Varat. Då människor på olika sätt hän-förs av sina endogram och internaliserade väsen, så utbildas vad som skulle kunna kallas *ektogram* – motsvarande 'chreoder' i Waddingtons, Thoms och Piagets terminologi. Dessa ektogram får karaktär av *normer* och rätte-snören för 'ut-levelsen' av 'Sig-Själ', som en livsgärning eller motsvarande.

Införlivningen av varelser under katabolism innebär att varelserna *utmönstras* från tillvaron. De blir *exkluderade* just genom inkludering i den egna domen. Tillägnelsen har karaktär av *appropriation* i ungefär den mening som Locke beskriver i och för generering av egendomar och äganderätt till delar av tillvaron:

»Whatsoever he then removes out of the State that Nature hath provided, and left in it, he hath mixed his Labour with, and joy-ned to it something that is his own, and thereby makes it his Property. It being by him removed from the common state Nature placed it in, it hath by his labour something annexed to it, that excludes the common right of other Men. For his Labour being the unquestionable Property of the Labourer, no Man but he can have a right to what is once joined to, at least where there is enough, and as good left in common for others.»
(ur Olivecrona 1969, s 155)

Grundtanken synes vara att man genom 'märkning' («mixed his

Labour with») av en varelse kan exkludera varelsen ifråga från tillvaron och det gemensamma mellanvarandet («... in common for others.»). En viktig problematik blir därigenom vilken *typ* av märkning som verkar exkluderande (och tillägnande). En stor del av det kapitalistiska produktionssättet baseras därvid på att tillägnelsen kan ske genom *meta-fysisk* märkning, dvs. via språkliga kommentarer, och inte nödvändigtvis via *fysiologisk* märkning, dvs. via blod, svett och tårar och mer konkret kropps-arbete. Ägaren behöver s.a.s. inte 'blanda sig i' («... mix his labour with...») det som är föremål för tillägnelse. Kapitalägarna uppträder ungefär som 'sädes-givare' där 'mödrarna' i form av anställd arbetskraft endast tjänstgör som förlossningsinrättningar och 'jord' för att 'befruktningsarna' i form av investeringar skall 'ge frukt' och 'god avkastning' i form av ränta på insatt kapital. Även om 'mödrarna' bevisligen svarar för det fysiologiska (kropps-)arbetet så är 'avkommorna' redan intecknade och tillhöriga 'fadern'. 'Faderns' märke består då i *initiativet* och ett bevarat '*exitativ*'. Kapitalägaren är både 'upphovsman' och 'kredit-givare' gentemot de genererade 'avkommorna' i form av nya varor. Kapitalägarna kan i princip när som helst 'abortera', avbryta, terminera, likvidera eller avyttra 'sina' avkommor, vilket ju också är precis vad som sker då 'avkommorna' och alstren s.a.s. 'stämplas' som *varor*. Det hör därigenom till det kapitalistiska produktionssättets logik att det som alstras måste *förtingligas och av-personifieras*, så att inte 'avkommorna' får karaktär av personer, dvs. entiteter med egen rättskapacitet, besvärsrätt och med normer angående handhavandet eller brukandet — av typ småbarn. Det kapitalistiska produktionssättet är därigenom endast lämpat för *sak-framställning*, men skulle vara ytterst olämpat för *person-framställan*, 'levande' (konst-)verk och andra entiteter som kräver *omsorgstagande*. Det överhängande exitativet skulle ju då bli 'synligt' och få karaktär av 'mord', 'vandalism' eller 'illdåd'. Det är verkligen *pris-givna* bestånd av varelser som genereras under kapitalistisk produktionslogik. Eftersom inga människor, varken upphovsmännen eller de direkta producenterna, bryr sig om det som framställs uppstår en *a-lienation* mellan 'skaparen' och 'skapelsen', mellan 'utverkaren' och 'verket' och mellan 'den' som tillägnar och 'det' som tillägnas. Det framställs ett varande Utan-Verk, som i en viss mening är till för att avyttras och avsäga sig bekantskapen med.

Det är möjligen karaktäristiskt att man inte talar om 'uppkomst' då det gäller människor och personer, utan om *ned-komst*. Då småbarnen (som spädbarn) införlivas i egendomen så slår nämligen äganderätten om och uppträder i sin duala version: som en *vårdnadsplikt* och inte som en destruktionsrätt. Om samma princip skulle gälla vid framställningen av artefakter i den vanliga produktionen, så skulle egendomarna mer konkret få den betydelse som de från början måste

ha avsett: att vara *egna domar*. Föräldrar måste med egna domar klara ut hur deras barn skall omhändertas och uppfostras, samtidigt som de med egna domar (vid myndig ålder) måste klara ut hur de skall förvalta 'Sig-Själ'. Att avyttra denna egendom skulle vara liktydigt med att gå i trälldom, bli omyndigförklarad, tvångsförvaltnad eller gå hädan som människa i världen. Enligt mitt synsätt är det emellertid ungefär detta som sker då folkflertalet avyttrar sin egendom — i denna mening — på den s.k. arbetsmarknaden. Som 'arbetskraft' kan ju verkligen inte 'Jag' vara 'Sig-Själ', eftersom det inte är 'Jag' som bestämmer vad 'Jag' (kroppen) skall göra. Det är ju *o-fri-villig-heten* som motiverar en lön till arbetskraften. 'Jag' är därför utan egen dom över sin (personella) egendom! 'Jag' är i viss mening upplöst, varför 'Jag' inte heller verkar i tillvaron. 'Jag' uppträder som huset i avsnitt 7.4: som uttryck för någon annan. 'Jag' behärskar inte 'Sig-Själ'.

Den kanske intressantaste kunskapstilläggnelsen är dock tilläggnelsen av rymden och dialogerna däri. Denna tilläggelse måste nämligen vara *dialektisk* och i någon mening Ego-Alter-nerande. Tillvaron måste *mönstras* från en mängd olika utgångspunkter. Till en början sker 'resorna' på krypande barnsben, men efter språktilläggnelsen kan upptäcktsresorna även ske via språklig hän-förelse till sådant som fantasi-landskap och 'imaginära' tillvaror. De inredda små rymder där 'Jag' trivs och känner sig hemma kanske får karaktär av små hem-ligheter som endast 'Jag' känner till och sådana att 'Jag' får vara 'Sig-Själ' — möjligen tillsammans med någon intim bekant som 'delar' på den aktuella hem-ligheten. Dessa utforskade men under inredning varande egendom-ligheter och hem-ligheter bildar grundcellerna i det blivande Mellan-Varandet.

I avsnitt 8.4 diskuteras anabolism, diabolism och katabolism ytterligare. De olika formerna för kunskapstilläggelse kan också ses som prototyperna får olika förhållningssätt gentemot tillvaron. I avsnitt 8.7 och 8.8 utvidgas diskussionen till formerna för *kulturöverföring* och tre olika versioner av vardagslivets generativa grammatik.

7.7. Tillvarons tre-radikala tids-topologi.

De tre olika ontologiska naturer som vi infört (Väsen, Varelsor och Rymd) bör betraktas som 'polar' eller 'ytterligheter' av existens-former, då olika aspekter läggs på tid-rum-materien. Inom naturvetenskapernas domäner kan 'massa', 'energi' och andra 'dimensioner' eller ontologiska naturer övergå i varandra, såsom vid kärnenergiframställning. Motsvarande ontologiska transformationer kan även ske mellan varelsor, väsen och rymd. Som jag påpekat flera gånger kan i princip varje varelse i sin tur betraktas som en meso-rymd på en annan nivå, samtidigt som varje meso-rymd går att betrakta som en va-

relse, från en annan utgångspunkt. En vanlig väckarklocka kan exempelvis utgöra en varelse på morgonen, som *orsakar* att 'jag' väcks, genom att ge 'ut-lopp' för en i klockan inlagrad generisk grammatik (oväsen och ringande vid viss tidpunkt). Som varelse betraktad kan klockan *termineras*, slås sönder eller omhändertas på annat sätt. Om varelsens (klockans) yttringar 'förstås', så upprättas en 'dialog' där klockan *verkar kanaliserande*, som 'motiv' och 'motor' för morgonritualen. Ego-Alter-neringen kanske här endast består i att då och då titta på klockan, för att 'höra' (se) vad den 'säger' (står på). Både klockan och 'jag' 'följer' s.a.s. tiden och spinner på olika sätt vidare i tid-rum-materien, så att ordningen i tillvaron (rymden) upprätthålls (i detta fall genom att följa tillvarons schemaläggningar och tids-topologi). För att ovanstående dialog skall kunna utspinnas, så krävs att 'jag' *litar* på klockan, så att den inte 'luras' och väcker 'mig' mitt i natten. Klockan måste s.a.s. vara en legitim *re-presentant* för makten eller något väsen som man under-ordnar sig. Klockan blir därvid 'talesman' för Tiden, med Tiden som ett väsen som 'jag' åtlyder och 'följer'. Klockan, som källa till oro, kan därigenom uppträda i en mångfald olika skepnader. De olika ontologiska naturerna blir därigenom närmast *konsekvenser av vilken aspekt som anläggs*, ungefär som mönstren i tillvaron blir beroende av vilken aspekt som anläggs: ana-, dia- eller kata-aspekten (enligt avsnitt 5.8).

De västerländska samhällsbildningarna kan därvid anses dominerade av kata-aspekten, dvs. synen på tillvaron som ett bestånd av entydiga enheter. Det finns också starka inslag av Kata-kosmologi. Effekten härav blir att topologiska strukturer systematiskt bearbetas *som om* de vore algebraiska strukturer, så att mångtydiga helheter konverteras till en mångfald av enheter. Härvid kommer även väsen att utmönstras från tillvaron, genom att de blir ontologiskt transformerade till varelser, objekt och ting. *Före-mål* blir *föremål*. Den rörelse som kanske i särskilt hög utsträckning har sekulariserat tillvaron i Västerlandet synes vara kyrkan. Det heliga och väsenslika i tillvaron har inpaketerats i särskilda helgedomar och sakristior som heliga *ting*, varigenom de inte längre utgör väsen. I vissa andra kulturkretsar (icke-västerländska) har utvecklingen gått i en annan riktning. Där är det varelser som förlänats väsenslikhet och givits existens i makro-rymden som väsen. Mycket komplexa och rikt förgrenade *mytologier* (i stället för religioner) har därvid utbildats, i takt med att djur, anfäder, hjältar och idoler 'överförts' till 'himmelen' eller motsvarande, samtidigt som 'gamla' gudar och gudinnor genererat nya avkommor som residerar därstädes. I sådana kulturer finns därigenom ytterst starka kopplingar och korrespondenser mellan 'teorier', 'lagar' och 'mytologin' (exempelvis i kulturer med Islam och arabiska som gällande språkbruk).

Problemet är att väsen måste finnas för att en samhällsbildning

skall kunna fortplantas, ty det blir via dessa som en gemensam U-Topologi kan byggas upp och ett 'common sense' i och för underhållet av gemensamma och gällande lagar. Saknas sådana mer 'avancerade' väsen — som i den västerländska kulturen — så synes människor tvingas ta *närmast till hands* liggande väsen som rättesnören och normer: Ego och det som 'Jag' kräver. Men 'Jag' kan ju inte kräva något av 'Sig-Själv' och ett umgänge mellan 'Jag' och 'Sig-Själv' måste ju i längden bli ganska 'tråkigt'. I vissa samhällen kan det därför uppkomma ett *existensiellt vacuum*, eftersom det inte finns några 'meningsfyllda' väsen att internalisera och som kan fungera som ektogram för utloppet av det verkande Innan-Varats 'tvång' att fortleva och vara 'med' i tillvaron. Det är skillnad mellan meningsfylld sysselsättning och *tidsfördriv*. Viktor Frankl menar att 'själv-aktualisering' förutsätter sådana ektogram eller led-stjärnor för hän-förelsen. Han skriver:

»Self-actualization is a good thing; however, we can actualize ourselves only to the extent to which we have fulfilled a meaning, or encountered another human being. But we have no longer any basis for self-actualization at the moment we are striving directly for it. We could epitomize this state of affairs by quoting first Pindar and then Karl Jaspers. Pindar said you should "become what you are". And Jaspers once said "what a man is he becomes only through that cause which he has made his own". In other words we may obtain self-actualization by living out the self-transcendent quality of human existence.»

(Frankl 1969, s 401)

Enligt mitt synsätt kan man därför se 'ut-levelse' som direkt relaterat och beroende av 'in-levelse' enligt principerna för Ana-grammatik, ana-skopi och ana-bolism. 'Jag' är endast en kontroll-punkt för ett livstykke som måste spinnas vidare på ett eller annat sätt. Men 'Jag' måste operera med före-bilder, före-mål, ideal och väsen som det verkande Innan-Varat (Ur-Sinnet) inte 'själv' förmår framställa. Det krävs ett språk och en kultur för att 'jag' skall kunna 'spinna' vidare på livets väv.

Som jag utvecklat ontologin, epistemologin och deontologin, så får tillvaron, meso-rymden, en viss *tids-topologi*, ett visst 'dynamiskt' mönster. Väsen kan bildligt föreställas ligga på 'framkanten' av nuytan, i futurum, svarande mot framtidens per-sisterande första instans. Väsen ligger s.a.s. ett snäpp *före* presens, en mikro-sekund, ett år eller flera generationer före det som äger rum (och tid). Väsen residerar i *pre-sense* och verkar *innan* 'Jag' handlar. Väsen konstituerar därför verkligen ett *verkande Innan-Vara* i alla dess betydelser. Man skulle kunna tala om ett *Över-Medvetande* eller ett *För-Medvetande* hos människor, ett 'trancendentalt' sinne som selekterar fram vad som är *signifikant* i tillvaron. Hayek (1969) för ett liknande resonemang. Han skriver:

»It is generally taken for granted that in some sense conscious experience constitutes the 'highest' level in the hierarchy of mental events, and that what is not conscious has remained 'sub-conscious' because it has not yet risen to that level. ... If my conception is correct that abstract rules of which we are not aware determine the sensory (and other) 'qualities' which we consciously experience, this would mean that of much that happens in our mind we are not aware, not because it proceeds at too low level but because it proceeds at too high a level. It would seem more appropriate to call such processes not 'sub-conscious' but 'super-conscious', because they govern the conscious processes without appearing in them.»
(Hayek 1969, s 319)

Ett 'korrekt' jag-upphävande (till skillnad från alienation och jag-upplösning som arbetskraft) skulle därvid — enligt ett sådant synsätt — innebära att 'lämna' sitt gamla jag just via *själv-aktualisering* i den mening som Frankl (enligt tidigare) talar om, dvs. 'transcendens'. Då 'Jag' glömmet 'Sig-Själv' till förmån för högre väsen, så sker en korrekt upphävning av jaget, där det nya jaget intar det gamla över-jagets (över-medvetandets) plats som handlingskontrollpunkt. Därigenom får livstycket en mer väsentlig innebörd och de personbundna resurserna kan levas ut i en mer ordnad form — via de motsvarande ektogrammen. Då personer på detta sätt binds upp eller knyts till olika väsen så kommer de att få olika *lojaliteter*, vilka de mer eller mindre kraftigt håller sig till. Jag skall senare tala om detta som utslag av *ide'-hållning*.

Om väsen residerar i pre-sense, så residerar varelser i *post-sense*. Innan varelser 'finns' (påtagligt), så måste 'Jag' s.a.s. 'se' dem, 'lukta' på dem eller 'smaka' på dem. Varelser kan därför anses ligga på 'bak-kanten' av nu-ytan, i imperfektum, som fortidens sista kon-sisterande instans. De ligger i tiden *efter* olika sensibla intryck, som eftersmaker, spår och efter-hands-konstruktioner. Varelser erfars och kan erinras och varar *utanför* 'Jag' och även *utan* 'Jag'. Varelserna utgör därför verkligheten bestående i *ett varande Utan-Verk* i alla dess betydelser. Man skulle kunna tala om ett *Arkiv* eller ett *Minne*, ett lagringsmedium där det historiska arvegodset 'hålls' och bevaras som tillvarons bestående värde-förråd och kulturellt behärskade materia. De olika 'celler' eller 'stycken' som hör till olika personer bildar deras respektive *förmögenhet*, tillägnad under katabolism och föremål för olika typer av *hus-hållning*.

Med denna tidslogik så följer att rymden eller tillvaron som sådan bör lokaliseras *precis till nu-ytan*. Tillvaron är verkligheten en medelbarhet, även då det gäller tidsaspekten. Den residerar i *sense*. Meso-rymden kan därför anses utgöra spänningsfältet mellan framtidens första

instans och forntidens sista instans. Tillvaron, betraktad som en meso-rymd, ligger s.a.s. *i* eller på nu-ytan, i presens, på ett sådant sätt att man skulle kunna tala om tillvaron som en *tids-rymd*. Som en tids-rymd betraktad inrymmer den 'liv', 'handlings-volymer' och olika *kon-kurrens*er eller sam-strömmande 'rörelser' av olika slag. Dessa 'rörelser' och 'rymd-dialoger' som 'spinner' på nu-ytan och som äger rum och tid i aktuell tids-rymd, konstituerar verkligen *ett bli-vande Mellan-Varande* i alla dess betydelser. Man skulle kunna tala om olika *Led-Motiv* i *Kon-Kurrensen*, som s.a.s. 'driver' rörelserna i olika riktningar och engagerar människorna i olika 'samtals-ämnena' vilka hela tiden 'förs framåt' och *håller på* att avslutas eller avföras från dagordningen som nya 'färdiga' inslag i väven. Rymd-dialogerna är å ena sidan externa i förhållande till 'Jag', i form av 'kanaler', 'korridorer' och rutiniserade ektogram som samtals-ämnena förs framåt i och som 'omsluter' det som 'Jag' involveras i. Å andra sidan är rymd-dialogerna interna i förhållande till 'Jag', i form av 'rörelser', 'drifter' och stimulerande endogram som berörs under samtalets gång och som är motiverande för engagemanget i det som håller på att äga rum (och tid). De olika knippen av samverkande människor som uppstår och sammanhålls via sådana dialog-kretsar kan ses som utslag för *sam-hållning*, där det gäller att hålla sams och hålla 'Sig-Själ' till förekommande samtals-ämnena. Det genereras därvid gemensamma angelägenheter och ett *gemensamt* mellan-varande, 'common interests', med ömsesidiga utbyten av tillvaror.

Mot bakgrund av diskussionerna i detta kapitel framgår det att den kanske mest problematiska och den mest styrande aspekten på tillvaron är *tids-uppfattningen*. De två motsatta tids-uppfattningar som jag tidigare berört (avsnitt 6.10) i form av Teori-Tiden och Liv-Tiden, kan därvid ses som två kompletterande aspekter på tidsdynamiken i tillvaron. För att generera en tids-*volum* i tillvaron erfordras dock *tre* olika 'vinkelräta' aspekter på tids-dimensionen. Teori-Tiden svarar därvid för 'bredden', genom orienteringen mot *sam-tidigheten* i förekommande rörelser i Kon-Kurrensen och den 'horisontella' länkningen av skeendet i tillvaron. Liv-Tiden svarar på motsvarande sätt mot 'längden', genom orienteringen mot sekvenserna och *kon-sekvenserna* i skeendet och den 'vertikala' länkningen av skeendet via olika 'vågsystem' och 'rytmer' i Kon-Kurrensen. Enligt diskussionerna i samband med Nu-Tid, Sam-Tid och Presens i avsnitt 6.10 kan Presens betraktas som en nu-ymta som spänns upp av Teori-Tiden och Liv-Tiden. Den 'höjd' eller det 'djup' som s.a.s. 'hör' till nu-ytan blir då beroende av hur mycket människorna ägnar sig själva åt skeendet i tillvaron, dvs. av hur mycket 'Jag' engagerar 'Sig-Själ' i Kon-Kurrensen. Den övre gränsen för detta engagemang ligger på 24 persontimmar per dygn och person, motsvarande den maximala täthet av handlingar som en tidsrymd kan ha.

I detta kapitel startar jag med ett försök till tolkning av den historiska (särskilt den idehistoriska) utvecklingen i den västerländska kulturkretsen. Hannah Arendt är min främsta inspirationskälla därvidlag. Jag konstaterar, att det är precis det *gränsskikt* mellan natur och kultur, mellan det imaginära och det reala, mellan själ och kropp och mellan framtid och forntid som jag tidigare talat om, som *saknas* i den västerländska kulturen. Det är åtminstone inte lika väl utvecklat som i vissa andra kulturer, exempelvis i den antika grekiska kulturen. För att ytterligare komma åt detta gränsskikt och olika spänningsförhållanden mellan olika 'sidor' av tillvaron formulerar jag två stycken modeller: *en modell för social metabolism* och *en modell för kulturell fortplantning*. Ana-Dia-Kata-logiken kommer därvid till full användning,sså att jag talar om Ana-, Dia- och Kata-bolism, Ana-, Dia- och Kata-strofer och mycket annat. I kapitlet görs också ett försök att sammanfatta stora delar av del II i avhandlingen genom att jag sammanställer olika ingredienser i Ana-Dia-Kata-logiken till tre olika *versioner* av vardagslivets generativa grammatik.

TILLVARONS KULTIVERING

8.1. Det bestående och det säkra i tillvaron.

Det bestående i tillvaron är det som bestått tillvarons prövningar. Redan på ett tidigt stadium i entropiornas utveckling utbildas olika hinnor, skal, skinn, skyddsvägar, 'hus' och extra-biologiska, temporära hålor, bon och nästen som olika slags 'hem-värn'. Det gäller för entropiorna att hindra gifter, störningar, rovdjur och annat från att tränga in och upplösa den ordning som etablerats. De vanliga organismernas kroppar kan till viss del betraktas som försvarsanläggningar eller 'hus' som omger och inrymmer det som varelserna värnar om: det essentiella innehållet och deras speciella generiska grammatik. Hos däggdjur fungerar honornas kroppar som sådana 'hus' som avkommorna 'bor' i under sin första tid som levande varelse. Över tiden blir olika nivåer av sådana 'hus' säkrade, via olika autonoma 'underjag' och olika 'paket' av 'färdiga' lösningar. Som vävstolar i livets väv måste de emellertid spinna vidare och ta itu med 'hus'-byggen på nästa högre nivå. Inhägnader, revirmarkeringar, en viss framför-hus-hållning, domesticering av 'vild' natur och stationär bosättning kommer därvid in i bilden.

Kultur betyder odling. Att odla innebär att så frön eller göra investeringar i tillvarons tid-rum-materia så att nya formationer genereras som 'avkommor' eller 'avkastningar' på gjorda ingrepp. Det essentiella innehållet måste s.a.s. 'falla i god jord' för att den väsentliga innebörden skall framkomma. I denna mening utgör hela tillvarons anagenes via evolutionen en enda stor och gigantisk kultivering av tillvaron, där en av de väsentliga innebörderna är människosläktet. Tillvarons kultivering och i-ordning-ställande torde aldrig någonsin kunna 'avslutas'. Möjligen tvingas dess i-ordning-ställande via begreppsbildningar någon gång avslutas, då människosläktet inte längre är 'med'. Möjligen kan dock människosläktets essentiella innehåll i form av den speciella generiska grammatiken komma att 'åter-uppstå' i annan skepnad, ungefär som maskar och lansettfiskar varit våra 'föregångare'. Under alla förhållanden kommer 'vi' att lämna 'efter' 'oss' olika 'spår' och 'texter' i tid-rum-materien, som andra varelser och andra generationer av människor kommer att tvingas försöka 'finna sig i'. Hannah Arendt skriver:

»Culture, word and concept, is Roman in origin. The word 'culture' derives from *colere* – to cultivate, to dwell, to take care, to tend and preserve – and it relates primarily to the intercourse of man with nature in the sense of cultivating and tending nature until it becomes fit for human habitation. As such, it indicates an attitude of loving care and stands in sharp contrast to all efforts to subject nature to the domination of man.»

(Arendt 1961, s 211)

Människan *umgås* med tillvaron och naturen, och med Gaia. Hon är därvid i allt väsentligt en *vice-värd* i min terminologi, dvs. medelbarhet mellan 'gästerna' och 'värden'. Tillvaron kan omöjligen behärras fullt ut. Den kan inte 'termineras', 'avslutas' och 'realiseras' som ett avgränsat stycke tid-rum-materia. Av det skälet är det därigenom inte heller möjligt att *skapa historia*, dvs. framställa tillvaron som en artefakt, som en 'tillverkad' storhet. Hannah Arendt skriver:

»The distinction between a real and a fictional story is precisely that the latter was 'made up' and the former not made at all. The real story in which we are engaged as long as we live has no visible or invisible maker because it is not made.»

(Arendt 1958, s 186)

Det synsätt som Arendt utvecklar 'strider' i mycket hög utsträckning mot förhärskande synsätt, då det gäller synen på historia och framtid. Det är ju vanligt att man betraktar historien som 'skapad' och således att varje aktuell tillvaro är en 'skapad' tillvaro, gjord av människor. Enligt Arendt hade även Marx en sådan grundsyn, men att Marx även var medveten av konsekvenserna: att historien någon gång måste 'bli färdig', dvs. 'terminerad', 'avslutad' och 'realiserad' som ett 'stycke'. Arendt skriver:

»What distinguishes Marx's own theory from all others in which the notion of 'making history' has found a place is only that he alone realized that if one takes history to be the object of a process of fabrication or making, there must come a moment when this 'object' is completed, and that if one imagines that one can 'make history', one cannot escape the consequence that there will be an end to history. Whenever we hear of grandiose aims in politics, such as establishing a new society in which justice will be guaranteed forever, or fighting a war to end all wars or to make the whole world safe for democracy, we are moving in the realm of this kind of thinking.»

(Arendt 1961, s 79)

Enligt Hannah Arendt är det därför inte oproblematiskt att *över huvud taget* ge sig i kast med att försöka realisera den u-topologi⁹ som ligger invävd i begreppsbildningen. Utopier måste med nödvändighet vara *provisoriska* utopier, 'rikt-märken', 'syften', 'före-bilder', 'ideal' och andra 'högre' motiv för det fortsatta vävandet av livets trådar i

ett ordnat mönster.

Jag skulle vilja formulera läget på följande sätt: varje kultur måste för sin fortplantning ha en begreppsbildning, en u-topologi, men denna u-topologi är inte till för att *realiseras* utan för att *tillväxa* och *fortplantas*, mer som ett 'ideellt' historiskt arvegods än som ett 'materiellt' historiskt arvegods. Det är snarare tillvaron och de avlagrade spåren i den som skall 'berätta' för människan än människan som skall 'berätta för tillvaron' hur den skall gestalta sig. När allt kommer omkring vet vi ju så ytterst lite om hur det hela hänger ihop att det vore förmätet av människor att tro att 'de vet minsann bäst'. Nu kan man emellertid 'hjälpa tillvaron' att 'berätta' om 'sig själv' genom att för det första *re-spektera* den som en genuin egendomlighet och för det andra genom att låta den bli *talande*. Hannah Arendt ser därvid grekernas statsbildningar (poliser) som försök i en sådan riktning. Grekerna var på det klara med att människor var *dödliga* och temporära gäster i tillvaron. Det fanns då skäl i att försöka inrätta samhällsbildningarna på så sätt att människorna under sin korta jordevandring kom i kontakt med något mer 'odödliga', 'högre', 'eviga' och mer permanenta mönster och förhållanden i tillvaron. Arendt kallar denna mer permanenta, 'högre' och 'talande' ordning i tillvaron för *världen* («The World»). Det var världen som var det säkra, gemensamma och värdefulla för grekerna. Den västerländska kulturen kan därvid — enligt Arendt — ses som en i det närmaste *total upp-och nedvändning* av den grekiska kulturen.

Hannah Arendt (1958) har urskiljt tre grundformer av växelverkan som människan har med sin tillvaro. Hon talar om tre olika *sysselsättningar* («vita activa»): kroppsarbete («labor»), handverksamhet («work») och språkhandlingar («action»). Jag skall senare (kapitel 10) diskutera dessa sysselsättningar ytterligare. Enligt Arendt hade grekerna en mycket klar rang-ordning mellan de tre sysselsättningarna, så att kroppsarbete låg 'lägst' (och ombesörjdes i princip av slaverna), medan språkhandlingar låg 'överst'. Det är ju också genom språket som människor kan leva och verka *som människor*. Arendt skriver:

»A life without speech and without action ... is literally dead to the world; it has ceased to be a human life because it is no longer lived among men.»

(Arendt 1958, s 176)

Och vidare:

»To act, in its most general sense, means to take an initiative, to begin (as the Greek word *archein*, 'to begin', 'to lead', and eventually 'to rule', indicates), to set something into motion (which is the original meaning of the Latin *agere*). Because they are *initium*, newcomers and beginners by virtue of birth, men take initiative, are prompted into action.»

(Arendt 1958, s 177)

Den upp-och ned-vändning av den grekiska kulturen jag talade om avbildar Hannah Arendt på bl.a. följande sätt:

»The sudden, spectacular rise of labor from the lowest, most despised position to the highest rank, as the most esteemed of all human activities, began when Locke discovered that labor is the source of all property. It followed its course when Adam Smith asserted that labor was the source of all wealth and found its climax in Marx's »system of labor«, where labor became the source of all productivity and the expression of the very humanity of man.»

(Arendt 1958, s 101)

Och vidare:

»The labour of our body and the work of our hands' become one and the same, because both are the 'means' to 'appropriate' what 'God .. hath given .. to men in common'. And these means, body and hands and mouth, are the natural appropriators because they do not 'belong to mankind in common' but are given to each man for his private use.»

(Arendt 1958, s 111)

Och vad gäller utvecklingen mot det moderna 'human-kapitalet'¹⁹:

»In this aspect, the body becomes indeed the quintessence of all property because it is the only thing one could not share even if one wanted to.»

(Arendt 1958, s 112)

Och vad gäller steget mot mass-konsumtions-samhället:

»The industrial revolution has replaced all workmanship with labor, and the result has been that the things of the modern world have become labor products whose natural fate is to be consumed, instead of work products which are there to be used.»

(Arendt 1958, s 124)

Genom dessa omläggningar i föreställningsramarna har också världen (i tidigare angiven mening) blivit *osäker*. Det som hos grekerna var det säkraste och mest bestående i tillvaron: världen, började bli ytterst osäker och 'överklig'. I stället för att söka trygghet och mönster i tillvaron i *det gemen-samma mellan-varandet*, i världen, så började tryggheten och mönstren sökas *inom människan själv*. Arendt skriver:

»Descartes believed that the certainty yielded by his new method of introspection is the certainty of the I-am. Man, in other words, carries his certainty of his existence, within himself; the sheer functioning of consciousness, though it cannot possibly assure a wordly reality given to the senses and to reason, confirms beyond doubt the reality of sensations and of reasoning, that is, the reality of processes which go on in the mind.»

(Arendt 1958, s 280)

Det som tidigare hade fungerat som *gemen-samma* angelägenheter, som ett 'common sense' och som en publik värld började uppsplittas och få karaktär av *samma gemena* angelägenheter hos en massa enskilda själar. Arendt skriver:

»Bentham's invention of the 'pain and pleasure calculus' combined the advantage of seemingly introducing the mathematical method into the moral sciences with the even greater attraction of having found a principle which resided entirely on introspection. His 'happiness', the sum total of pleasures minus pains, is as much an inner sense which senses sensations and remains unrelated to wordly objects as the Cartesian consciousness that is conscious of its own activity. Moreover, Bentham's basic assumption that what all men have in common is not the world but the sameness of their own nature, which manifests itself in the sameness of calculation and the sameness of beings affected by pain and pleasure, is directly derived from the earlier philosophers of the modern age.»
(Arendt 1958, s 309)

Den 'tomhet' och 'meningslöshet' som enligt många bedömare karakteriserar många människors liv i västerländska samhällsformationer är mot bakgrund av ovanstående fullt begripligt och konsekvent. I en viss mening så har grekernas tillvaro blivit *upp-sliten*, så att ett 'vacuum' utbildats mellan det 'himmelska' och det 'jordiska', mellan det 'imaginära' och det 'reala', mellan 'själ' och 'kropp' och mellan u-topologin och topologin. Tillvaron är inte bara vörd-lös (sedan Gudarna lämnade meso-rymden), utan även *värde-lös*. Och att försöka värde-sätta den skulle mer eller mindre bli liktydigt med att pris-giva den, dvs. av-yttra den eller på annat sätt av-säga sig bekantskapen med tillvaron.

8.2. Tillvarons i-ord-ning-ställande.

Genom språket har ett oerhört kraftfullt organ utvecklats hos människorna som gör det möjligt att reducera frihetsgraderna i tillvaron ytterligare och bygga upp *mycket* avancerade komplex som lokala undantag från vimlet i tillvaron. Genom språket mönstras tillvaron så att variationen 'paketeras' och *konceptualiseras* till en uppsättning olika källor till oro, dvs. källor som tillskrivs 'egna' lokala frihetsgrader, genuin egendomlighet och andra egenheter. Den viktigaste 'uppfinningen' torde därvid vara *personen*. Personer påminner starkt om celler i den vanliga levande materien. Det är framför allt till personer som olika förhållanden knyts eller hänförs. De är relativt autonoma existenser som är *verkande* i tillvaron.

Enligt min föreställningsram är det mot denna bakgrund rimligt

att föreställa sig att de första orden som ut-talats *som språkliga* uttryck har varit *egen-namn* - tecken/ljud/signaler som alstrar eller 'fram-kallar' en person (dvs. en källa till oro eller en källa till variationsrikedom). Namn på 'döda ting' är ju ointressanta — relativt sett. Möjligen kan man därigenom även tala om en motsvarighet till den biogenetiska lagen (att individen under sin utveckling genomlöper artens evolution) på det samhälleliga området. En sådan 'socio-genesis-isk lag' skulle då säga att personer under sin sociala levnad går igenom samhällsformationens kulturella utveckling, särskilt då i språkligt avseende. Då spädbarn säger 'ma-ma' så framkallar de inte bara tillvarons/värdens/mammans ansikte/egenhet utan även de första 'grunderna' till den mänskliga kulturen. Att det är 'fult' att svära och säga 'fula' ord, torde sammanhålla med att *djävulen själv* kan fram-kallas då man säger »Djävul!». Och djävulen själv är ju verkligen en källa till oro. Å andra sidan kan man ju genom att 'vägra' tänka på djävulen och vägra ut-tala hans namn hålla honom 'borta' från tillvaron.

Nu är det fullt rimligt att verkligen se språkutveckling och annan 'högre' kompetensutveckling som 'naturliga' och 'graduella' utväxter eller påbyggnader på en mer 'djurisk' och a-social kompetensuppsättning — som vi delar med många andra varelser (högre djur). Det finns uppenbarligen ett 'språng' i den språkliga kompetensen hos människan jämfört med andra djur, men mycket tyder på att detta 'språng' är mindre än vad man skulle kunna förmoda. Det kan finnas 'slumrande' språkliga kompetenser även hos andra djur, som vid lämplig uppfostran kan aktualiseras. Man skulle kunna uttrycka det så här: *den språkliga kompetensen måste understödjas* (genom uppfostran eller liknande i en språklig miljö) *för att komma till uttryck*. Människor måste s.a.s. *upp-tagas* i språket, eller rättare sagt: i ett speciellt och lokalt språk. Liksom då det gäller cellernas utveckling i vår kropp finns det olika lokala generativa grammatiker som verkar 'kanaliserande', 'undertryckande' och 'understödjande' så att vissa kompetenser stryps och inhiberas medan andra framhävs och exhiberas. Exakt hur repertoaren av kompetenser kommer att vävas vidare i olika mönster bestäms bl.a. av ämnes-omsättningen — taget i vid mening och inkluderande även 'samtals-ämnena'. Piaget framhåller:

»Knowing does not really imply making a copy of reality but, rather, reacting to it and transforming it (either apparently or effectively) in such a way as to include it functionally in the transformation systems with which these acts are linked.»
(Piaget 1971, s 6)

Piaget betraktar språkutveckling och annan 'högre' kompetensutveckling som i princip likartad den biologiska/fysiologiska utvecklingen. Han skriver:

»Briefly, intellectual growth contains its own rhythm and its 'chreods' just as physical growth does. This is not, of course, to say that the best teaching methods, by which we mean the most 'active' ones, cannot, to a certain extent, speed up the critical ages dealt with so far, but this speeding up cannot be indefinitely continued.»

(Piaget 1971, s 21)

Barnen måste s.a.s. först kunna lägga ihop apelsiner och bananer innan de kan lägga ihop talen a och b. Det är först omkring tio-års-åldern som 'operationerna' kan dissocieras från allt konkret innehåll, så att 'rent' matematiska operationer kan utföras.

Denna 'drift' eller detta 'tvång' att vidare-utvecklas kan ses som organismens/entropians försök att 'terminera', 'avsluta' och 'realisera' olika nivåer av den generiska grammatiken, dvs. 'upp-häva' olika 'under-jag'. Piaget skriver:

»To put it briefly, the necessity for differentiated organs for regulating exchanges with the external world is caused by the organization's inability to achieve its own program as written into the laws which govern it.»

(Piaget 1971, s 363)

Och vidare:

»This extension must, then, be translated into a language which expresses its effective functioning; it is essentially a search for the means to close the system because it is too 'open'.»

(Piaget 1971, s 351)

Thom har ett synsätt som ligger ytterst nära Piaget's och ser språket närmast som en 'utväxt' eller ett 'organ' av samma principiella slag som andra organ som genereras från den första inlagrade generiska grammatiken. Thom skriver bl.a. följande:

»The role of the nervous system is to canalize this variability into a system of functional chreods, either inherited genetically or built up by education, and this explains why the physiological structure of the adult can be richer and more complex than the primitive germinal field that generated it.»

(Thom 1975, s 207)

Och vidare:

»From this point of view, there is a certain homology between the brain and the gonad. It is as if the initial lability of the epigenetical fields finally becomes concentrated in these two organs: on the one hand, the gonad, manufacturing the omnipotent gametes, and on the other, the brain, a functional field capable, at least in man, of an almost boundless variability. Nervous activity can then be represented as controlling an information flux; ... From this point of view, education appears as the normal suc-

cessor to embryonic epigenesis, and the inductor action exercised by the forms of behavior of parents or adult educators is formally the same as that acting in embryological induction.» (Thom 1975, s 246)

Ur fortplantningssynvinkel skulle man kunna hävda att hjärnan för den socio-genetiska transmissionen i viss mening fyller en liknande funktion som könsorganen fyller för den bio-genetiska transmissionen. Hjärnorna måste s.a.s. bli 'befruktade' och (senare) 'förlösa' de inlagrade kulturella kodernas väsentliga innebörd. Den vanliga uppfostran kan ses ur ett sådant perspektiv. Waddington skriver:

»Unless some sort of authority-bearing system is developed in the mind of the growing individual, social transmission would break down because nobody would believe what they were told. ... One can, and in later life one must, compare what one is told with objective reality, and reject what proves false. Education is to some degree concerned with such corrective verification. But all this is really a second-order process. There must first be a reliable system of transmission, which corresponds to biological heredity, before there can be a process of verification, which we might compare to natural selection.»

(Waddington 1975, s 277)

Utifrån min föreställningsram kan man säga som så att människor blir 'utifrånstyrda' – ungefär som då cellerna börjar samverka i flercelliga organismer – i och för 'inladdning' av en lokalt gällande generativ grammatik och för etablering av ett sam-vete och ett språk att tala/tänka/handla/se i. Språket man talar i kommer s.a.s. före det man talar om, tänker på, handlar med eller ser efter. Ty hur skulle dessa bestämningar kunna göras utan att inordna dem i en kulturellt given kontext med hjälp av ett till denna anpassat språk?

Då spädbarnet 'säger' »ma-ma» så kan ju inte barnet veta att vi av olika skäl kallar dess första värd/mamman för just 'mamma'. Om värden inte 'svarar' på dessa första ansatser till i-ord-ning-ställande av tillvaron, så torde spädbarnet också 'finna sig i' att tillvaron är värd-lös, dvs. att det är *meningslöst* att försöka 'umgås' med tillvaron via språket. Barnet kan därigenom få sin språkliga kompetensutveckling strypt. Om å andra sidan värden svarar på 'bönen', så *uppmuntras* spädbarnet att vidareutveckla det språkliga umgänget med tillvaron. Till en början torde dock spädbarnet inte uppfatta 'ord' som ord, utan snarare som ingredienser i en topologiskt strukturerad helhet, ett första an-sikte som möter barnet i den nya tillvaron – som människa i världen efter 'språnget' ut från existensformen som varelse i moderslivet. Om an-siktet framstår som ett riktigt ansikte som 'bryr sig om' den lilla människan, så är – enligt mitt synsätt – även grunden lagd till det 'auktoriserade transmissions-system' som Waddington talar om. Den lilla människan kan s.a.s. 'lita på' värden och till-

varon, åtminstone på dess första representant och talesman: modern. Samtidigt därmed kan modersmålet börja överföras som det språk den nya personen blivit upptagen i och har att finna sig i. Nu måste även 'Jag' börja finna 'Sig-Själv' i tillvaron.

8.3. Uppkomsten av mänskliga personer.

Wilfred ver Eecke (1977) har gjort en studie av uppkomsten av 'jag-et' hos människor, dvs. själv-med-vetande och 'subjektivitet'. Han har därvid sammanfört delar av Sigmund Freuds teorier för det 'under-medvetna' (Libidon, Ur-Lusten) med delar av Hegels teorier för vad man på motsvarande sätt skulle kunna kalla för 'över-medvetandet' (Zeit-Geist, Förnuftet). Enligt ver Eecke kan man betrakta uppkomsten av 'jag-et' som en *konstruktion genom negation*. Ett under-jag (i min terminologi) blir s.a.s. upp-hävt (i min terminologi) till förmån för ett nytt jag (i min terminologi). Upp-hävandet av under-jaget kräver därvid ett *nej-sägande*, och det blir 'den' som säger detta som 'blir' det nya jaget. Ver Eecke skriver:

»Through the acquisition of the *no* and the usage of this symbol in the period of negativism, a child acquires the right to a point of view of his own. He separates himself from his mother. Psychologists notice that from this time on the father and the mother play a different role for their child.»
(ver Eecke 1977, s 87)

Barnet upptäcker 'Sig-Själv' genom en separering från värden/modern. Än så länge saknas dock ett 'eget' innehåll i detta nya jag. ver Eecke urskiljer två principiellt olika negationer, »No!» och »not», vilka jag fortsättningsvis skall kalla *sense-förkastning* respektive *essens-förkastning*. Sense-förkastningen (»No!») är en intersubjektiv, oppositionell negation, som innebär att någon 'helhet', ett annat 'subjekt' eller ett helt 'paket' förkastas eller förnekas — nästan med avseende på sin *exsistens* i tillvaron. Essens-förkastning (»not») är en 'intern', innehållslig negation, som innebär att någon 'del' i en redan accepterad helhet efter 'upp-packning' visar sig vara 'skrot', 'fel' eller 'dåligt' på annan sätt. Det är konsten att operera med dessa negationer som i mycket bestämmer 'jag'-problematiken, enligt ver Eecke. Det handlar å ena sidan om att förkasta inre drifter, eftersom dessa inte går att uppfylla, och å andra sidan om att klargöra vad som inte går att förneka som realiter existerande förhållanden som man inte kan 'önska bort'. Härvid utmönstras delar av den kända Oidipus-problematiken. Ver Eecke skriver:

»The only constructive solution for the child, however, is to accept the reality. To be able to do so, the child must master the

demands of his desires. It seems to us that the need to master, to control or to diminish the infiniteness of one's desires is the kernel of the Oedipus-conflict.

The internal conflict in the child at the time of the Oedipus-complex can thus be described as follows: there is one subject (the child); he is forced to create a countermovement against the infinite demands of his own desires.»
(ver Eecke 1977, s 121)

Det är i denna konflikt som de två negationerna kommer in i bilden. Det är ju så att essens-negationen («not») inte 'räcker' för att förkasta eller förneka eller 'döda'/'terminera' ett subjekt (de 'inre makterna' eller Libidon). Om jag förstår ver Eecke rätt, så blir det helt enkelt så att 'den' som lyckas upp-häva ett «No!», i meningen uttrycka en sense-förkastning, samtidigt upp-häver ett 'Jag - som är 'mig själv''. De kon-kurrerande strömmarna i drifts-livet har s.a.s. upplösts till förmån för ett 'Herre-Slav'-förhållande, så att Libidon upphävs och blir ett 'Id' (Detet), som inte längre 'ger kommandon'.

Samtidigt som det gamla jaget upphävs och 'paketeras'/'termineras'/'avslutas'/'realiseras' som ett 'Id', så 'öppnas' det nya jaget för nya källor till oro. Det finns s.a.s. inte bara 'jag' som ställer krav på 'mig', utan även värden/modern, olika realiteter 'ute där' och olika väsen som verkar i tillvaron. I den diffusa helheten som det första an-siktet utgör, så urskiljs kanske 'positiva' och 'negativa' källor till oro. Normalt brukar 'det'/'den' som reagerar på »ma-ma» vara 'positiv' och en som skänker tillfredsställelse. Barnet tar därför *in-tryck* av vad värden/modern 'säger' eller rättare sagt:'svarar' på olika slags joller och skrik. Den första lokala, generativa grammatiken i tillvaron som person har s.a.s. börjat växelverka med den 'inre' och konstitutionellt givna, generiska grammatiken. Joller som ut-trycks men som ingen reagerar på, eller sådana som bemöts med ned-låtande kommentarer elimeras från den språkliga repertoaren, medan andra som bemöts med gillande och upp-låtande kommentarer 'faller i god jord' och börjar få betydelse. Joller av typen »ma-ma», »papapapa» börjar bli 'redskap' och 'begrepp' som s.a.s. 'förlänger' händerna, munnen och andra delar i kompetens-uppsättningen. Tillvarons källor till oro börjar bli *behärskade*. De 'lyder' s.a.s. då man 'kallar' på dem. Problemet blir att även 'jag' måste börja 'lyda', inte bara genom att följa världens an-visningar angående vilka joller/ut-tryck som är värda att behållas utan även genom att så småningom också börja *under-trycka* olika typer av inre drifter och krav. Det nya jaget måste därför genomgå en ny upp-hävning, så att det primitiva jaget upphävs till förmån för ett nytt och mer socialiserat jag, ett jag som internaliserat olika typer av yttre krav, regler, förbud, normer, lagar och andra inslag i den lokalt gällande generativa grammatiken. Ett regelrätt samvete måste etableras för att få 'Jag' i samklang med 'Sig-Själv'.

8.4. En modell för utvidgad metabolism.

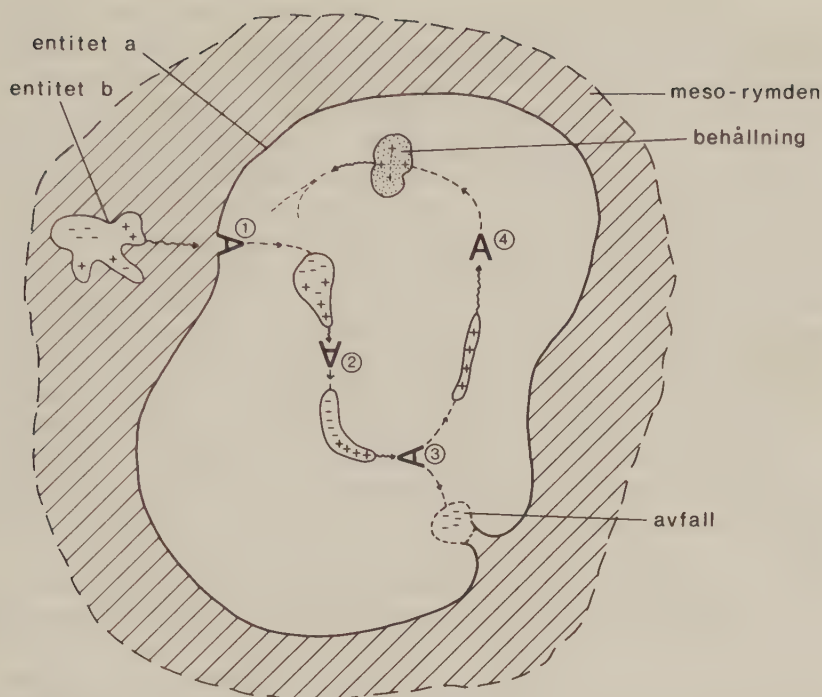
Då människor upphävs som biologiska varelser och blir personer, så kommer också delar av 'kärnstrukturen' som är föremål för 'hemvärn' att bli 'utflyttad' från den biologiska kroppen. Människor 'ömsar skinn' och utbildar nya 'skal', 'hinnor' och 'hus' som värnar det bestående. De försöker inte bara värna om sin kropp utan även om sin *personliga integritet*. De är inte längre en kropp utan *har* en kropp att röra sig med, som människa i världen och som person i språket. Den vanliga ämnesomsättningen blir då 'upptrappad' på en ny nivå, där kulturellt signifikant materia måste omhändertas, särskilt då sådana ämnen som angår vederbörande som person. Med *utvidgad* metabolism avser jag denna utvidgade form av ämnesomsättning och 'hus'-hållning, där även sådant som det sociala umgänget och umgänget med idéernas värld kommer in i bilden.

Enligt synsättet kan människor betraktas ungefär som cell-kärnor i vanlig levande materia. De motsvarande celler som människor bygger upp och inreder är sådant som det egna hemmet, den egna personen och den egna corporationen. Till en viss del kan människor 'krypa ur' sina celler, särskilt med sina kroppar och med sina virtuella origon i referensramen. Kärnstrukturen som person går liksom inte att 'ta på', även om det ligger nära till hands att 'lokalisera' den till hjärnan. För att emellertid kunna fortvara och bestå som olika slags celler i samhällsbildningen krävs en adekvat metabolism.

Låt oss gå in på en nivå av tillvaron, på den sociala nivån, *ungefär* där sådant som kossor, hushåll, personer och bostadsrättsföreningar befinner sig. Låt oss också urskilja en entitet, en cell, en storhet på denna nivå som vi kallar entiteten a. I a's tillvaro finns det olika typer av källor till oro, störningar och andra entiteter. Låt oss införa en *alef-operator* som är 'det' som möjliggör umgänge och ämnesomsättning med tillvaron. Kossor uppmärksammar inte vägskyltarna och saknar förmåga att tillgodogöra sig pengar. Omvänt kan bostadsrättsföreningar inte äta gräs eller framställa mjölk. De är utrustade med olika alef-operatorer. I figur 8:1 är en bearbetnings-omgång eller en cykel i alef-operatorns arbete avbildat. I varje cykel kan fyra olika *faser* urskiljas:

- con-versal-fasen (1)
- uni-versal-fasen (2)
- con-vertal-fasen (3)
- uni-vertal-fasen (4)

I con-versal-fasen (1) sker en uppfattning/uppfångning/gripning/uppmärkning av något eller någon i tillvaron, i detta fall entiteten b. I uni-versal-fasen (2) sker en ansamling/antagning/intagning/inhysning av det uppfattade. I con-vertal-fasen (3) sker en uppdelning/sönder-

FIGUR 8:1. En modell för utvidgat metabolism. En entitet a bearbetar en annan entitet b genom en speciell 'alef-operator' som går igenom en bearbetningscykel. Alef-operatorns fyra faser är särskilt markerade.

delning/uppäckning/sortering av den helhet som accepterades i föregående fas. I uni-vertal-fasen (4) sker så en inlagring/uppläggning/inmönstring/nybildning av det 'kornhaltiga' eller 'positiva' innehållet. Resten, 'skrotet' eller det 'negativa' avförs som avfall och sprids ut som nya ingredienser i tillvaron. Inlagringen av behållningen sker i entiteten a's kärnstruktur och 'vitaliserar' a för bl.a. en ny bearbetningsomgång.

Låt oss gå lite närmare in på de olika stegen. Modellen får ses som en fördjupning av diskussionen i kapitel 7 angående tillvarandets dialektik. 'Alef' är namnet på den första bokstaven i det äldsta skrivspråket (feniciska, forn-simitiska) och startar upp en 'alfa-beti-sering' av tillvaron. Alef-operatorn får ses som min motsvarighet till von Wright's T-operator i avsnitt 7.4. De tre tillståndsförändringarna svarar mot anabolism, diabolism och katabolism i min terminologi. Som synes har jag utvidgat den teknik som bl.a. används inom logiken: att 'vrída' på alef-karaktern, så att det 'vanliga' universum-tecknet (upp- och ned-vänt A) endast är en bland de olika formerna som alef-operatorn kan anta. Den originala versionen av alef-tecknet är den som finns i con-versal-fasen, fas (1), och symboliserar ursprungligen ett

oxhuvud. I den följande genomgången kommer entiteten a att uppträda som 'vanlig' person, kossa, bostadsrättsförening och samhällsformation.

I den första fasen (1), con-versal-fasen, så initieras a's sensorer/receptorer/ordermottagare/receptionister eller motsvarande. Entiteten a blir s.a.s. serverad olika ämnen av olika anledningar. Utifrån entiteten a's synvinkel sker en hel del av bearbetningen i denna fas i *pre-sense*, dvs. innan 'Jag' egentligen känns vid vad det hela handlar om. Föräldrar blir exempelvis serverade olika möjliga situationer som deras barn kan råka ut för – utan att de sitter och 'tänker ut' dessa situationer. Hos människor kan man tala om ett Över-Medvetande, ett 'Över-Jag', som arbetar med en motsvarande alef-operator på 'högre' nivå, så att con-versal-fasen i själva verket utgör den sista fasen, univertal-fasen (4), i en 'högre' bearbetningsomgång i Över-Medvetandet.

Ämnen som befinner sig i denna fas kan sägas ha *Ana-natur*. De är abstrakta väsen, obestämda, råa, konstiga och ogripbara men samtidigt har de viss signifikans, betydelse, innebörd och mening. Det är därför de överhuvudtaget uppmärksammas. Man kan tala om *ett verkande Innan-Vara*, som 'tvingar' entiteten att reagera på ett eller annat sätt. Synonymer till detta verkande Innan-Vara är begreppsbyggnaden, Språket, U-Topologin eller Anadermet. Det finns *koncept* i detta Innan-Vara som s.a.s. 'fylls' med innehåll i con-versal-fasen. De flesta varelser kan inte själv 'behärska' detta Innan-Vara, varför entitet a inte s.a.s. kan 'bestämma sig' för att plötsligt bli intresserad av entiteten b.

Hos de flesta varelser finns det olika slags immun-försvar, 'censorer' och filter som förhindrar att 'Jag' tvingas ta itu med alltför påfrestande och 'farliga' ämnen eller situationer. Bearbetningen i *pre-sense* är därigenom oerhört viktig. Annars kan livet bli en enda serie av uppkastningar och inre stridigheter. Den vanligaste och snabbaste bearbetningen i con-versal-fasen är annars *sense-förkastning*, dvs. förkastning av serverad helhet som 'griller', inbillningar eller annat non-sensibelt som inte behöver tilldra sig fortsatt uppmärksamhet. Eventuellt sker en 'bläddring' eller 'växling' till andra referenser eller förebilder i referensramen (Anadermet) som 'bättre' passar in på aktualiserad störning eller entitet. Om koncepten inte 'räcker till' men entiteten b eller Över-Medvetandet s.a.s. *in-sisterar* på uppmärksamhet, så blir en sådan 'bläddring' nödvändig. Då en hel befolkning på detta sätt tvingas 'bläddra' eller 'växla' till en helt ny referensram för att kunna ta itu med problem eller motsättningar som 'insisterar' på en lösning, så kan man tala om en *anastrof*, eller ett 'språng' i föreställningsramen.

Det som 'uppkommer' i con-versal-fasen är därigenom olika slags förebilder, föreställningar, koncept och olika verklighets-bilder som entiteten tvingas bearbeta – eventuellt under sömnlika förhållanden

som jag strax återkommer till.

I den andra fasen (2), uni-versal-fasen, så initieras a's motorer/effektorer/beredningsorgan/handläggare eller motsvarande. Entiteten b har i con-versal-fasen blivit 'märkt' som en *B-ighet*, dvs. som en störning eller helhet med viss signifikans (för entiteten a). I uni-versal-fasen måste B-igheten *åtgärdas*. Det är framför allt i denna fas som entiteten a's 'Jag' engageras. 'Jag' blir s.a.s. 'väckt' eller på annat sätt 'avbruten' i andra pågående engagemang — om nu B-igheter har tillräckligt hög signifikans i förhållande till pågående bearbetningar. Hos en del varelser finns det möjlighet att 'lagra upp' olika ämnen för senare bearbetning. Även detta sker dock i uni-versal-fasen (i min modell). I uni-versal-fasen sker bearbetningen i *sense*, där 'Jag' mer eller mindre 'måste' kännas vid vad det hela handlar om. Handlingskontrollen överläts s.a.s. på entitetens 'Jag'. Då föräldrar *tar itu* med de situationer som uppmålats av Över-Medvetandet, så ändrar situationen plötsligt ontologisk natur och blir en *situ-ation*, något som 'äger rum' mer konkret i tillvaron. De kanske springer i väg för att kolla hur det ligger till med barnet som de oroats för.

Ämnen som befinner sig i denna fas kan sägas ha *Dia-natur*. De är relativt konkreta, under fullbordan, jäsande och bekantningsbara men samtidigt mycket tvetydiga och variabla. Det är därför som de är föremål för beredning och kontroll. Man kan tala om *ett blivande Mellan-Varande*, som håller på att utvecklas och som får sitt mönster bestämt bl.a. av hur 'Jag' kommer att agera i den konkreta situationen. Bearbetningen involverar hela den medvetna sensorimotoriken och innebär konkreta växelverknningar med tillvaron. Synonymer till det blivande Mellan-Varandet är kommunikations-systemen, Världen, Tids-Topologin eller Diadermet. Jag talar även om Kon-Kurrensen som ungefär samma delstruktur i en formation. Det finns 'kanaler'/'rörelser' i detta Mellan-Varande som verkar kanaliserande och kontrollerande på det som håller igång på nu-ytan. I en viss mening är det bara bearbetningen av *Dia-ämnen* i uni-versal-fasen som s.a.s. 'tar tid', eftersom det är endast där som entitetens 'Jag' måste engagera sig fullt och bryta eventuella andra sysselsättningar eller andra kontextuella bindningar för att kunna 'ta itu' med den aktuella B-igheten.

Hos de flesta varelser finns det olika slags mun-hålor eller 'förgemak' som förekommande byten först måste inpassas i och avsmakas i innan de går vidare i bearbetningen. Hos människan tillkommer mer virtuella 'förgemak' i begreppsbildningen där förekommande 'byten' s.a.s. 'testas' innan de går vidare, i t.ex. associeringsbanor eller motsvarande. Det handlar om att 'vrida och vända' på aktuell B-ighet så att den mer konkret 'passar in' på förebilderna och fyller de krav som B-igheter måste ha för att vara B-igheter. Lukt, smak, känsel, stereoskopiska sinnen och dylikt kopplas in för att göra dessa kontroller

och 'prov-tagningar'. Denna kontroll kan ses som en 'säkerhets-kontroll' så att inte Över-Medvetandet blivit 'lurat' av någon 'falsk' B-ighet. Kontrollen och provtagningen i uni-versal-fasen kan dock komma för sent. En falsk B-ighet har redan besudlat entitetens 'Jag', giftet har redan hunnit verka, ett skämt har blivit blodigt allvar, en handling har redan hunnit få laga kraft etc. Det 'fula tricket' som jag talat om innebär att låta falska B-igheter *framstå* som riktiga B-igheter, genom en långt driven pragmatism: B-igheter är sådant som behandlas som B-igheter! Livsmedel blir s.a.s. det som finns i munnen eller i magen, oberoende av om de går att tillgodogöra sig som livsmedel eller ej. Vid ett svagt utbildat immun-försvar och dåligt utvecklade 'förgemak' kommer en stor del av Dia-natur-ämnena att vara falska och felmärkta — men å andra sidan svåra att upptäcka som sådana eftersom det saknas adekvata förebilder att testa dem mot. Effekten blir i stället ohälsa, sjukdomar och för tidig död, samtidigt som 'botemedlen' också kan vara falska! Det ännu ej beprövade är ju inte 'bra'. Det ännu ej falsifierade är ju inte 'troligt'. Det ännu ej olagligförklarade är ju inte 'tillåtet'. Det ännu ej efterfrågade är ju inte 'nödvändigt'. Det ännu ej onormala är ju inte 'normalt'.

Alla Dia-natur-ämnen är tvetydiga och kan normalt ges en 'huvud-sida' och en 'bi-sida', ett 'positivt' drag och ett 'negativt' drag, en 'korn-halt' och en 'skrot-halt', ett 'uppmuntrande' drag och ett 'nedmuntrande' drag. T.o.m. en gåva är ju delvis belastande, om den accepteras. Den måste ju faktiskt omhändertas och ges plats, samtidigt som den blir svår att avyttra och samtidigt som den skapar vissa bindningar till givaren. Jag kommer att tala om *diastrofer* i diadermet då 'smaken' mer allmänt övergår från den ena till den andra polen i dessa avseenden, dvs. då det som tidigare var normalt positivt — med vissa negativa undantag, ändrar karaktär och blir normalt negativt — med vissa positiva inslag. Bi-sidan blir s.a.s. huvud-sida. Normalt är sådana omläggningar mycket konkreta och innebär omläggningar i hela Diadermet, så att etablerade rutiner blir satta på undantag och tvärtom.

I den tredje fasen (3), con-vertal-fasen, så initieras a's mer automa och automatiska delrutiner, den ärvda fysiologiska matsmältningsapparaten eller den etablerade förvaltningsapparaten. Utifrån a's synvinkel sker denna bearbetning i *post-sense*, dvs. efter det att 'Jag' vidkänts vad det hela rör sig om. Då föräldrar klarat av situationen med sitt barn och 'ställt till rätta' så ändrar situationen ontologisk natur på nytt och blir en 'historisk' situation som *har* ägt rum och som det numera endast finns spår av i terrängen, inklusive involverade människors hjärnor. Hos människor kan man tala om ett Under-Medvetande eller ett *Efter-Medvetande* som bl.a. gör re-konstruktioner av det som äger rum — efter-hands-konstruktioner. I con-versal-fasen sker en viktig nivåväxling från ett *inter-subjektivt*

umgänge med tillvarons olika realiteter till en *intra*-subjektiv ämnes-omsättning, svarande mot att tillvarons 'uppklarade' och 'upplösta' helheter 'smälts' som konsisterande storheter.

Ämnen som befinner sig i denna fas kan kallas ämnen av *Kata-natur*. De är i många avseenden entydiga, bestämda, determinerade, fastlagda, färdiga och opersonliga men samtidigt inte riktigt 'uttömda' eller 'borta'. Det är därför som de måste 'omsättas på nytt' eller avyttras. Man kan tala om *ett varande Utan-Verk*, som på olika sätt 'pålagras' med ny materiell substans eller nya 'färdiga' lösningar. Synonymer till det varande Utan-Verket är territorial-strukturen, Livet, A-Topologin eller Katadermet. Ibland talar jag om Arkivet för samma delstruktur. Det finns 'högar', 'varelser' och 'hus' i detta Utan-Verk som har en viss beständighet och som olika slags erfarenheter kan knytas till. Kata-natur-ämnen kan normalt tillskrivas *imperfektum* i alla dess betydelser. De tillhör det förgångna och överensstämmer normalt inte med de versioner som förelåg som förebilder i Ana-natur-version. Mellan ämnen av Kata-natur och ämnen av Ana-natur utbildas därigenom en *yttre* korrespondens-slinga, en erfarenhets- och inlämnings-återkoppling. Entitetens 'Jag' måste därvid vara 'med' även i con-vertal-fasen.

Bearbetningen i con-vertal-fasen innebär en konkret 'spjälkning' av det tvetydiga Dia-natur-ämnet i två distinkta 'högar' eller en *essens-förkastning*, så att 'kornen'/'alforna'/'det positiva'/'näringen' behålls för vidare inmönstring i kärnstrukturen, medan 'skrotet'/'betorna'/'det negativa'/'resten' blir föremål för utmönstring eller avföring från entiteten. Bearbetningen innebär en *anatomisering* av ämnet så att diskrimineringen mellan 'huvud-sida' och 'bi-sida' blir maximal. Det är i sammanhanget värt att notera att systemen för generering av *avkommor* normalt är intimt förknippade med systemen för generering av *avfall* hos de flesta varelser. I båda fallen har entiteten s.a.s. 'märkt' det utverkade, men med helt skilda 'stämplar'. Avkommorna har ju 'märkts' med entitetens generiska grammatik och därigenom fått signifikans som A-ighet (i vårt exempel) eller som en *Jag-ighet*, en 'del' av entiteten själv. Det handlar verkligen om Lockes »... hath mixed his Labour with ...» (enligt avsnitt 7.6) i en strikt fysiologisk/genetisk mening. Entiteten *tillägnar* sig avkommorna på ett eller annat sätt. Avfallet blir därvid snarare 'märkt' med *Det-ighet*, något obehagligt, värdelöst, oordnat som 'Jag' inte behöver bekymra sig om. I den utvidgade metabolismen kan sådan 'märkning' även ske via (undermedvetna) språk-handlingar, så att entiteten *ägnar* sig åt (de språkliga) 'avkommorna' i form av t.ex. de endogram som jag talat om (avsnitt 7.6). Människor värnar inte bara om sina biologiska avkommor utan även om sina 'sociologiska' 'avkommor' av typen ide'er eller högre värden. I båda fallen kan man tala om en upphävning av 'Jag-et', så att 'Jag' omfattar ett större 'hus' och så att 'Jag'

berörs av fler olika slags störningar och entiteter i tillvaron. Denna 'utvidgning' av entiteten kan vara ytterst konkret och innebära att det helt enkelt finns fler munnar och magar att mätta än den som 'Jag' startade med. Denna *förmering* av mängden A-igheter (entiteter av a's typ) skall skiljas från den *förstoring* av en viss A-ighet (entiteten a) som inlagringen i kärnstrukturen normalt innebär, svarande mot fortplantning respektive 'vanlig' metabolism.

Alla Kata-natur-ämnena är entydiga och kan normalt diskrimineras lätt med avseende på vilka som s.a.s. *är till* för att bestå och vilka som *är till* för att förgås (avkomor respektive avfall). Då olika bestånd av 'bestående' natur inte består tillvarons provningar utan förgås på ett mer eller mindre systematiskt sätt kan man tala om *katastrofer* i katadermet. Normalt är det 'motståndskraften' eller motsvarande hos det aktuella beståndet som inte räcker för att aktuell population av entiteter skall 'härda ut' — eventuellt p.g.a. bristfällig omvårdnad eller utvecklade framför-hus-hållning.

I den fjärde fasen (4), uni-vertal-fasen, så initieras bearbetningsrutiner på 'mikro-nivå', t.ex. vanliga celler hos levande (flercelliga) organismer och vanliga personer i en samhällsbildning. Som redan påpekats är modellen relativt nivå-oberoende, varför den fjärde fasen (4) kan ses som uppstarten av en ny alef-operator på lägre nivå, där en ny mikro-entitet s.a.s. 'serveras' en 'tvättad' B-ighets essentiella innehåll i form av små 'korn' som initierar en uppsättning con-versal-operatorer på lägre nivå enligt samma principer som gäller på den meso-nivå vi uppehållit oss vid. Det tillhör modell-logiken att bearbetningen på denna mikro-nivå är fullständigt obehärskad av entitetens 'Jag'. Det torde därvid finnas en *inre* återkopplings-slinga, en korrespondens mellan nivåer, så att olika 'resultat' som framkommer på mikro-planet blir 'sammanställt' och 'presenterat' för entitetens 'Jag' i con-versal-fasen. Det blir därigenom uni-vertal-fasens inre korrespondenser med con-versal-fasen som s.a.s. 'spänner upp' det verkande Innan-Varat och 'serverar' entiteten med olika signifikanta storheter att ta ställning till. En inte obetydlig del av dessa signifikanta storheter har därigenom sitt 'ur-sprung' i entitetens 'inre'. Enligt mitt synsätt torde det vara ungefär denna korrespondens som framför allt äger rum under *dröm*, dvs. då 'Jag' är fränkopplad. Entitetens 'Jag' framstår därvid verkligen som en 'medelbarhet' mellan processer/strukturer på mikro- och makro-planet. I själva verket blir ju 'Jag' s.a.s. *till* under sådana växelverkningar mellan olika nivåer. Det som inlagras i kärnstrukturen associeras till olika slags endogram och andra 'embryon' eller 'rörelser' hos entiteten. Det som internaliseras i kärnstrukturen har karaktär av Jag-igheter, men på en nivå som 'Jag' inte behärskar, ungefär som då ägg hos en hona blir befruktat och börjar ställa om 'Jag' till en nästan helt annan varelse. Ur biologisk fortplantningssynvinkel är det kanske 'säkrast' att entiteterna inte

själva involveras i dessa verksamheter, samtidigt som det inte heller behövs, eftersom de utgör 'färdiga' och 'paketerade' lösningar som bara behöver initieras. Möjligen får man se inlagringen av mer abstrakta 'korn', t.ex. korn av sanningar, i den språkliga kärnstrukturen i ungefär samma termer. Då koncepten s.a.s. 'befruktas' så börjar de 'fyllas' med 'innehåll' och börjar bli 'avkommor' som 'Jag' mer eller mindre tvingas ägna sig åt eftersom de utgör 'Jag-s' personlighet. En förkastning, terminering, likvidering, uppkastning av kärnstrukturens innehåll skulle vara liktydigt med att 'Jag' förkastas, termineras, likvideras eller faller ihop. De ämnen som passerat alla spärrarna i den utvidgade metabolismen blir inte förkastningsbart, inte termineringsbart, inte avslutningsbart och inte gripbart. De upplevs som bestående värden, som nödvändigheter, som verifierade sanningar, som obligatoriska handlingar, som 'inre tvång' och sådant som entiteten tillägnar sitt liv.

Man brukar traditionellt tala om *anabolism* och *katabolism* då det gäller uppbyggandet respektive nedbrytandet av olika komplex i samband med metabolismen — framför allt på cell-nivå. I min modell för utvidgad metabolism utgör anabolismen bearbetningscykelns *första och sista instans*. Anabolismen svarar för bearbetningsomgången före con-versal-fasen och efter con-vertal-fasen, inklusive delar av dessa. Genom anabolismen så 'knyts' två olika nivåer till varandra, dels via den yttre återkopplingsslingan (erfarenhetsslingan) och dels via den inre återkopplingsslingan (dröm- och fortplantnings-slingan). I min modell svarar katabolismen framför allt för det som äger rum i con-vertal-fasen, då olika ämnen spjälkas och en växling sker från umgänge *mellan* helheter till ämnesomsättning *i* i en helhet. I konsekvens härmed kan man därför tala om *diabolism* för det som sker i (större delen av) con-versal-fasen och uni-versal-fasen. Begreppet diabolism (som språkligt sett även har med 'djävlar' att göra) är inte alls så tokigt, eftersom bearbetningen innebär olika slags dialoger med andra entiteter som ofta har karaktär av djävligheter, fordringsägare och besvärligheter. (Jämför avsnitt 7.6)

8.5. Människan som Observatör, Aktör och Medlare.

Begreppen 'konstruktion', 'produktion', 'skapa' och liknande är normalt inte tillämpbara på andra levande varelsers verksamhet — enligt förhärskande språkbruk. Uppenbarligen är det dock så att även andra varelser 'bygger' och 'framställer' olika verk, även om dessa är 'naturligt' framkomna i tillvaron och inte utgör 'artefakter', dvs. hand-gjord-heter. Från en mer biologisk och långsiktig utgångspunkt är det kanske kvinnornas 'konstruktion'/'produktion'/'skapande' av nya människor och det som hör därtill som är den mest betydelse-

fulla 'verksamheten' i ett samhälle. Vad som är 'konstruktivt' och 'destruktivt', 'produktivt' och 'inproduktivt', 'skapande' och 'nedbrytande' verksamhet är inte självklart.

Människans speciella kompetenser av typen symbolbearbetning och handverksamhet kan ses som utväxter på den vanliga metabolismen. Man kan se det hela som en snabb tillväxt av *hän-förelse-organen*. Under evolutionens gång har frambenen och framfötterna ombildats till armar och händer, varigenom många av tillvarons entiteter kan bearbetas (i uni-versal-fasen) i ett för människan relativt unikt 'förgemak': *mellan händerna* – och inte enbart i munhålan som hos de flesta andra djur. Hjärnans ansvällning och tillväxt synes ha med denna nya typ av information och koordineringsverksamhet att göra. I det som kallas 'den sensoriska homunkeln' framgår det tydligt att hjärnan använder en mycket stor del av sin kapacitet (räknat i nervceller) åt att analysera information från händer, fingrar och läppar, och att det är de senast utvecklade delarna av hjärnan som därvid engageras. Den mycket avancerade 'fin-sensorik' och 'fin-motorik' som därvid byggts upp har sedan utvecklats vidare enligt samma tema, men nu med mer virtuella 'händer': *koncept* och *språk-handlingar*. Den 'bas' som denna kompetens är uppbyggd på är emellertid den kanske allra äldsta kompetensen hos de primitiva djuren: det kemiskt orienterade lukt- och smak-sinnet, dvs. det sinne som annars normalt är vanligt förekommande i uni-versal-fasen i min modell. Romer (1956) skriver angående hjärnans utveckling på följande sätt:

»Subdivision of the brain stem into three parts would have been pointless were it not that there presumably appeared at an early stage in phylogeny three major sense organs: nose, eye, and ear (plus lateral line). In primitive vertebrates each of the three becomes associated with one of the three brain subdivisions, and for each of the three there tends to develop a dorsal outgrowth of 'gray matter' from its proper section of the stem. These three outgrowths are respectively cerebral hemispheres, midbrain roof (tectum) and cerebellum. (In mammals the eye has 'deserted' the midbrain in favor of the hemispheres as a major brain connection).»

(Romer 1956, s 561)

Hos människan är det de förstnämnda 'cerebrala hemisfärerna' som är exceptionella och betydande för det högre symboliska tänkandet. Med hänsyn till denna hjärndels 'äldre' huvudfunktioner (doft och smak) är det inte alltför överraskande att särskilt äldre människor 'kommer ihåg' olika slags dofter och lukter från förr. Bilder och röster torde inte vara lika *associationsrika* som olika signifikanta dofter är. Kanske språkutvecklingen därför skulle gå ännu bättre om ord och koncept av 'doftande' och 'smakande' karaktär kunde uppfinnas? Hur som helst finns det djupa kopplingar mellan sensori-moto-

riken för doft/smak, händer/fingrar och språkhandlingarna.

Människan är — liksom andra ryggradsdjur — en bilateralt symmetrisk formation, med ett tydligt 'fram'/'bak' och med olika organ utbildade i 'höger'/'vänster'-versioner. Även hjärnan uppträder i en höger- och vänster-version. Romer konstaterar:

»The brain is constructed on a bilaterally symmetric pattern; in consequence, cross connections must be established in order that an animal may not have a literally dual personality. ... There are a number of *commissures*, fiber tracts which connect corresponding regions of the two sides.»

(Romer 1956, s 565)

Kopplingen mellan olika 'vänster'- och 'höger'-versioner kan generera en 'ny' och högre kompetens. Om kopplingen mellan de båda öronen (från tiden i Ur-Havet) genererar ett sinne för jämvikt (homeostasis), och om kopplingen mellan de båda ögonen (från tiden som däggdjur) genererar ett sinne för avstånd (stereoskopi), så kan kopplingen mellan de båda hjärnhalvorna (från tiden som människa) kanske anses generera ett sinne för avsikter eller *teleomotion*, dvs. ändamålsenliga handlingar. Det som förbinder höger och vänster hjärnhalva (hjärnbalken) brukar betraktas som säte för viljan. Människans 'Jag' skulle därför kunna betraktas som 'det' som s.a.s. residerar som en *Medlare* mellan höger och vänster hjärnhalva.

En sådan medlare behövs verkligen ty de två hjärnhalvorna 'talar olika språk'.¹¹ Den vänstra hjärnhalvan (som är dominant hos högerhänta) är analytisk, mekanisk, 'pratig', logisk, 'hänsynslös', 'oförstående' och arbetar mer kronologiskt än korologiskt — enligt löpandebands-princip. Vänster hjärnhalva kan kallas *Aktören* och synes vara den som s.a.s. bearbetar språkliga uttryck enligt viss grammatikalisk logik. Den högra hjärnhalvan är syntetisk, organisk, 'stum', intuitiv, hänsynsfull, 'förstående' och arbetar mer korologiskt än kronologiskt — enligt hologramprincip. Höger hjärnhalva kan kallas *Observatören* och synes vara den som s.a.s. serverar signifikanta storheter att ta ställning till, bl.a. under drömmarna då den är särskilt aktiv. Observatören synes ha kontakt med det jag kallar Över-Medvetandet, medan Aktören på motsvarande sätt synes ha kontakt med det jag kallar Under-Medvetandet, eller de 'färdiga' rutinerna efter uni-versal-fasen.

De tendenser som finns i den hjärnbaserade kompetensen har många drag gemensamma med de tendenser jag diskuterade i kapitel 5, angående olika kosmologier. Observatören är en typisk Ana-kosmolog, Aktören en typisk Kata-kosmolog och Medlaren 'pendlar' mellan olika tendenser med kanske basen i en Dia-Kosmologi — åtminstone då 'Jag' får bestämma. Observatören försöker få hela entiteten (människan) att 'gå ihop' med makro-rymden och den historiegeografiska kontexten i tillvaron. Aktören försöker få olika ämnen i kroppen (meningar, matbitar, etc.) att 'gå ihop' med mikro-rymder-

na och den biologiskt ärvda generiska grammatiken. I själva verket kan Medlaren anses uppträda som en vice-värd mellan en gäst (den biologiska kroppen) och en värd (den sociologiska tillvaron). Aktören synes värna om gästen, om det biologiska och det genotypiska, medan Observatören synes värna om värden, om det personliga och det fenotypiska i aktuell kontext.

Försöker man gå 'i limes' med dessa olika instanser i 'sjäslivet' så att Observatören och Aktören s.a.s. 'sammanfaller' med Medlaren, så innebär detta i modelltermer att entiteten a börjar växelverka med 'sig själv', dvs. ha den egna entiteten a som motsvarighet till entiteten b i modellen. Entiteten a blir s.a.s. serverad 'sig själv' som signifikant storhet att ta ställning till. Då entitetens 'Jag' inkopplas i conversal-fasen och (framför allt) i uni-versal-fasen, så gäller det att 'vräda och vända' på 'sig själv' så att 'sig själv' s.a.s. 'passar in' på de förebilder som residerar i pre-sense. Aktören försöker få 'Jag' som helhet att 'passa in' på Observatörens beskrivning av 'Jag'. Att på detta sätt försöka 'umgås' med 'sig själv' och eventuellt få ut 'innehåll' av denna bearbetning, torde vara prototypen för *tänkande*. För att emellertid 'sig själv' skall kunna få karaktär av ett ämne av Dia-natur, dvs. ha viss tvetydighet och variabilitet som *motiverar* bearbetningen i sense och av 'Jag', så måste 'sig själv' komma till konkreta uttryck på något sätt och s.a.s. *beröra* entitetens 'Jag'. Då räcker det inte med att 'sig själv' håller på att tänka, utan 'sig själv' måste vara *sysselsatt* med något (annat än 'sig själv'). Tänkandet övergår därvid till *själv-reflekterande verksamhet*, dvs. *med-vetenhet*. För att 'känna sig själv' erfordras en *själv-aktualisering*, en manifestation eller ett skeende som 'Jag' (som Observatör) ligger 'bakom', samtidigt som detta skeende eller denna manifestation berör och engagerar 'Jag' (som Aktör). Enligt denna modell skulle därför 'harmoniska' och 'balanserade' personligheter vara sådana som lyckats lära 'känna sig själva' under sådan själv-reflekterande verksamhet. S.k. 'tidsfördriv' torde vara raka motsatsen till en sådan 'Jag'-befrämjande sysselsättning. Vid tidsfördriv måste ju 'Jag' mer eller mindre 'lura' 'Sig-Själv', varvid 'Jag' som Aktör aldrig lär känna 'Sig-Själv' som Observatör eller tvärtom.

De tre lösningar av den grundläggande motsättningen i tidshänseende som jag diskuterade i avsnitt 6.10 innebär på den enskildes nivå att försöka upplösa, upphäva eller förstärka motsättningarna mellan Liv-Tiden och Teori-Tiden. Nu-Tid som lösning innebär att 'Jag' följer med strömmen och anpassar 'Sig-Själv' till den kulturella konventionen. Sam-Tid som lösning innebär att 'Jag' engagerar sig helhjärtat i något eller någon, så att både 'Jag' och 'Sig-Själv' blir förlovrade och upphävd till ett högre plan. Presens som lösning innebär att både 'Jag' och 'Sig-Själv' involveras i olika Ego-Alter-nerande dialog-kretsar i den konkreta tillvaron, varvid nya motsättningar utbildas, exempelvis mellan 'Vi', 'Dom' och 'Oss-Sjelva'.

8.6. Personer som kulturbärare.

I mycket grova drag synes människan gå igenom olika 'cykler' eller 'faser' under sin kompetensutveckling fram till vuxen ålder, myndighetsåldern. Jag påpekade i avsnitt 8.2 att det torde finnas en viss korrespondens mellan personers utveckling och den kulturella utvecklingen, ungefär enligt samma logik som vid den rent fysiologiska utvecklingen (där individen löper igenom hela artens evolution). Nu är det emellertid inte självklart att *tiden* utgör den intressanta dimensionen för en sådan korrespondens, dvs. att sådant som första året motsvarar stenåldern, skolåldern motsvarar 17-1800-talet etc. Möjligen är våra tidigare införda *föräldra-strukturer* bättre som 'projektionsbas'. I varje kultur kommer tillvaron som an-sikte betraktat att ha ett visst *grund-mönster* och vilken av de tre föräldrastrukturerna som kommer att utgöra detta grund-mönster bestäms bl.a. av hur uppfostran från generation till generation gestaltar sig och vilka 'kulturella koder' som s.a.s. överförs mellan generationerna för att bl.a. kunna *upp-rätt-hålla 'ordningen' i tillvaron*. Tillvaron kan exempelvis gestalta sig som en enhetlig, sammanhängande, men mångtydig helhet av topologisk natur — med en motsvarande rik mytologi — eller te sig som en osammanhängande mångfald av entydiga enheter — med en motsvarande teknologi. För att kunna upp-rätt-hålla ordningen i tillvaron, så måste varje ny generation ges eller förvärva de nödvändiga kompetenser som erfordras. Endera av de tre föräldra-strukturerna torde därvid komma att överväga och bli dominerande som grund-struktur på vardagslivets generativa grammatik.

Det verkar vara så att människan 'först' lär sig grunderna för de *topologiska* strukturerna, därefter grunderna för de *ordnade* strukturerna och 'sist' grunderna för de algebraiska strukturerna och eftersom vi i avsnitten 5.6-5.8 gjorde det för troligt att endera av dessa strukturer måste utgöra tillvarons *grundmönster*, så kan man säga att olika inlärningsperioder i livet kommer att *sätta sin prägel på både vardagslivet och på kulturen*. För att kunna 'assimilera' och tillgodogöra sig 'diffusa', mångtydiga helheter, så måste det ju finnas både 'tankar' och 'bränsle' av passande slag. En kulturs 'sagor' kan ju vara 'allvarliga' och *ha betydelse* under senare delen av livet, exempelvis för religions-utövandet, livsmålen och det politiska livet. I själva verket ser jag korrespondensen på det viset att barna-årens bearbetningar av topologiska strukturer 'åter-kommer' som religion/ideologi i sin kulturella version. Bearbetningen av ordnade strukturer 'åter-kommer' som formerna för gruppsamverkan/politik i sin kulturella version. Bearbetningen av algebraiska strukturer 'åter-kommer' i sin kulturella version som framställning av artefakter/hushållning/ekonomi. Enligt synsättet är det härigenom möjligt att identifiera vissa grundläggande strukturella likheter i person-utvecklingen och kultur-

utvecklingen. Olika faser i livet, svarande mot olika inlärningsförhållanden, 'bygger upp' de personer som sedan verkar som ordningens upp-rätt-hållare och som 'bärare' av tillvarons (kulturella) grundmönster och samhällsformationens generiska grammatik, dess essentiella innehåll.

Det som personer på detta sätt 'överför' till nästföljande generation av personer kan anses utgöra olika 'skikt' eller olika 'nivåer' av generisk grammatik. Man kan därvid göra en parallell till förhållandena i våra gener. I botten finns en gemensam, ärftlig, gen-baserad, artspecifik generisk grammatik, inlagrad i cellens cell-kärna. I samband med cell-differentiering blir emellertid 'dotter-cellerna' delvis 'färgade' av sin 'moder', via moder-cellens cytoplasma. Jan-Erik Edström (1977) skriver därom:

»En tänkbar förklaring (läs: till problemet att genstrukturen bibehålls, trots ir-reversibel differentiering av cellerna) är att informationen till det differentierade programmet finns nedlagt inte bara i kärna utan också i cytoplasma. Under mitosen 'av-programmeras' emellertid kromosomerna, men de får normalt åter sina instruktioner av den cytoplasma i vilken de befinner sig.»

(Edström 1977, s 132)

Hos cellerna i vår kropp finns det således också olika 'under-jag' och olika 'upp-fostringar'. Medan cell-kärnan ger den art-specifika och generella generiska grammatiken, så ger cytoplasman den lokala och 'pålagrade', kontext-beroende generiska grammatiken, så att nya celler blir neuroner, muskelceller el.dyl. beroende av vad 'modern' var för något. Denna 'inläring' sker dock redan innan cellen 'lämnar' modern, dvs. före 'förlösningen' (i överförd mening). Därefter vidtar för cellen det i någon mening 'egna' livet som en historiegeografiskt specifik och enskild cell i en viss människa under en viss tidsepok på ett visst ställe i kroppen.

Det generella draget är då att varje nytt 'jag' som upp-hävs på bekostnad av ett föregående, blir mer och mer 'insyltad' i speciella, lokala angelägenheter. I början kan cellen 'bli' nästan 'vad som helst' (i sin tillvaro), men blir kontinuerligt och diskret omformad och transformerad till en alldeles bestämd och unik cell, anpassad till en mycket speciell och lokal kontext. Den 'tredje' nivån av program och instruktioner serveras varken av cell-kärnor eller cytoplasma, utan av hormoner, nervimpulser och andra slags 'mass-medier' i kroppen. Dessa in-formationer saknar dock 'mening' på lägre nivåer, i den meningen att en cell som ännu ej 'blivit' neuron el.dyl. inte kan bearbeta signaler som en neuron gör.

Parallellen är kanske långsökt. Hur som helst finns det anledning misstänka att samma principiella drag återfinns i 'pålagringen' av den kulturella 'bördan' på personer. Till en början kan de 'bli' vad

som helst (i samhället), men sedan börjar olika slags differentieringar bland annat med hänsyn till deras kön, uppväxtmiljö, utseende och annat. Uppfostringsmiljön (svarande mot cytoplasman) verkar strypande på vissa kompetenser, medan andra förstärks, bl.a. genom ned- och upp-låtande kommentarer. Först vid myndig ålder blir de egentligen riktigt 'egna' och 'själv-bestämmande'. Den kulturella 'poängen' är emellertid att de då (efter c:a 18 års indoktrinering) knappast är några 'källor till oro' i negativ mening. De har 'funnit sig' i tillvaron och behöver inte längre uppfostras. Nu är det de, och den nya generationen, som skall 'uppfostra' *tillvaron* i stället. Men denna uppfostran av tillvaron innebär i det stora hela endast att ordningen i tillvaron (i enlighet med de etablerade föreställningarna) upp-rätt-hålls. Kulturen kan s.a.s. fortplantas vidare på en ny generation av medlemmar och på ny tid-rum-materia.

8.7. Folk-Målet, Moders-Målet och Herre-Målet.

Jag har tidigare poängterat att samhällsformationer hellre bör ses som organ eller cell-vävnader — i en vegetal makro-formation under formering med täcknamnet Gaia — än som individer eller hela organismer. Som jag ser det befinner vi oss i ungefär samma läge som en cell i en växt. Cellen kan knappast ana sig till vad den är med-verkande till att formera. Den 'håller sig' s.a.s. till *sin* tillvaro (lokalt i växten). Utan den egna insatsen skulle det inte bli någon växt (om alla celler göres likvärdiga i detta avseende), och utan de andras insatser skulle det inte finnas någon relevant tillvaro heller. De jobbar på från dag-till-dag och gör 'sin insats' — utan större reflektion över 'livet'. Problemet är nu att människor kan just göra sådana reflektioner. Människor kan börja få för sig att det finns en 'mening' med tillvaron, och kanske dessutom: en mening med *det egna* livet. Oberoende av eventuella reflektioner angående 'meningen' med tillvaron, så tvingas människor liksom alla andra levande varelser 'spinna vidare' med det de har som inlagrad och pålagrad generisk grammatik. Men just genom att 'spinna vidare' *på det sätt som faktiskt görs* så spinns även kulturen, livet och mycket annat vidare *på ett visst sätt*.

Jag har i tidigare kapitel gjort det för troligt att det endast finns ett begränsat antal sätt att 'spinna' vidare på. Växter exemplifierar ett sådant sätt, medan djur ger uttryck för ett annat. Det torde finnas motsvarande 'modes of operation' då det gäller kulturers fortplantning. Dessa svarar i sin tur mot att olika 'språk' eller växelverkansformer med tillvaron är dominerande eller 'sätter sin prägel' på tillvaron. Det som i det långa loppet därvid är intressant, är inte hur den aktuella kulturen eller samhällsbildningen gestaltar sig i en

viss historisk situation, utan hur den fortplantas och 'bevaras' från generation till generation. Jag räknar helt enkelt inte med formationer av kortare duration än någon generation som samhällsformationer. De motsvarar snarare en 'cell-samling' eller ett 'agglomerat' av människor. Enligt synsättet är det med andra ord nödvändigt att en formation 'över-lever' sina medlemmar för att man på ett vetligt sätt skall kunna tala om samhällsformationer. Sverige på 1970-talet kan sägas vara en historie-geografiskt speciell och lokal aktualisering av den svenska kulturens generiska grammatik, kanaliserad med hänsyn till rådande generativ grammatik.

Oberoende av hur pass hög livslängd det materiella, historiska arvegodset har (10,100,1000 eller 10 000 år), så är det inte det som konstituerar den generiska grammatiken. Den måste bäras av människor, eller rättare sagt: personer. Det är ju de som ger tid-rum-materien 'mening' och kulturell 'betydelse'. En kultur kan därför inte 'över-föras' *enbart* via runstenar, vägar, väderkvarnar, hus och andra mer beständiga materiella konfigurationer. Möjligen blir dessa avlagringar intressanta för arkeologer något senare, men den i någon mening 'levande' kulturen kan endast bäras upp av personer. Varje historiskt, materiellt arvegods kan ju *i princip* ges helt nya innebörder, exempelvis så att slott och herresäten inte blir 'källor till oro' för folkflertalet, utan snarare 'källor till ro' och rekreation.

Själva överföringen av kulturens essentiella koder kan avbildas som en trestegsraket. Man kan också tala om tre olika slags 'språk' eller 'mål' som underlag för korrespondensen och överföringen. De tre faserna i överföringen kan kallas *Ana-fasen*, *Dia-fasen* respektive *Kata-fasen*, eftersom de informationsslag det handlar om består av analoger, dialoger respektive kataloger. Överföringen eller transmissionen av kulturen mellan avgående och pågående generation kan då beskrivas som en *uppföstran* och som en 'språkinläring' avseende tre stycken informationsslag eller strukturer.

Den första strukturen är en topologisk struktur avseende de generella/globala dragen i tillvaron. Denna överförs väsentligen under perioden 0-6 år och framför allt av vuxna och äldre personer. Det som överförs kan kallas *Folk-Målet*. Folk-Målet motsvarar Observationen hos den enskilde och är det som s.a.s. sätter in tillvaron i en större historie-geografiskt kontext. Överföringen äger rum i samband med fester, högtider, högmässor och liknande under helgdagar, och kanske i särskilda helgedomar. De ämnen som det handlar om är nämligen sådant som berör 'heliga' ting, 'högre' väsen och makter och bestående värden. Det som överförs är närmast det 'språk' som man talar/lyssnar/tänker/ känner/ser/handlar *i*, snarare än vad man senare kommer att tala *om*, lyssna *på*, tänka *på*, känna *för*, se *på* eller handla *med*. Överföringen sker dessutom lite 'över huvudet på folk', med stora inslag av 'fantasier', 'sagor' och 'myter'.

Den andra strukturen är en ordnad struktur avseende de mer speciella och lokala mönstren och ordningarna i tillvaron. Denna överförs i sina huvudstycken under perioden 7-17 år och framför allt av särskilda uppfostrare, lärare och 'officiella' representanter för det aktuella samhället. Det som överförs kan kallas *Moders-Målet*. Moders-Målet motsvarar Medlaren hos den enskilde och är det som konstituerar det gemensamma mellanvarandet, det som gör att 'Vi' kan umgås med varandra och det som gör att 'Huset' kan hållas ihop utan alltför många stridigheter. Överföringen äger rum i samband med mer eller mindre schemalagd tid, arbetstid, skoltid och liknande under särskild X-, Y-, Z-tid. I Moders-Målet har nämligen alla ämnen 'sin tid och plats'. Detta är nödvändigt för att kunna få det hela att flyta något sånär i den annars svårkontrollerbara Kon-Kurrensen. Moders-Målet rör relativt jordnära ting och relativt välkända människor, sådant som berör vanliga människor i vardagslivets praxis.

Den tredje strukturen är en algebraisk struktur avseende de mer abstrakta och artificiella mönstren i tillvaron. Denna överförs i huvudsak under perioden 18-40 år och av olika specialister och professorer. Det som överförs kan kallas *Herre-Målet*. Det motsvarar Aktören hos den enskilde och är det som s.a.s. behärskas av samhället och kulturen, relativt rutinmässigt. Överföringen av Herre-Målet förutsätter normalt en klar *asymmetri* mellan 'herren' och 'slaven' eller 'läraren'/'eleven' eller 'läkaren'/'patienten' eller 'givaren'/'tagaren' av den aktuella informationen. Herre-Målet rör relativt abstrakta väsen och ämnen, som dock är av stor betydelse för den fortsatta utvecklingen av samhället.

Vid denna kulturöverföring skulle man kunna urskilja tre relativt distinkta 'klasser' eller 'bärare' av de olika 'målen'. Folk-Målet 'bärs' framför allt av de riktigt unga och de riktigt gamla, av båda könen (småbarn och pensionärer). Moders-Målet 'bärs' framför allt av unga och mogna kvinnor (av tradition), medan Herre-Målet på motsvarande sätt 'bärs' framför allt av medelålders män (av tradition). De representerar samhällsbildningens motsvarigheter till Observatören, Medlaren och Aktören. Enligt ett sådant synsätt skulle därigenom kvinnorna vara de strategiskt viktiga för de moderna samhällsbildningarna. De är s.a.s. Medlare mellan en Ana-kosmologisk tendens och en Kata-kosmologisk tendens.

Folk-Målet är väsentligen ett poesi-, bild- och musik-språk. De 'meningar' och 'satser' som kommer till uttryck via Folk-Målet är olika sorters ceremonier, traditionella fester och högmässor. Folk-Målet är trögföränderligt och svarar för de mer övergripande historie-geografiska kontext som s.a.s. bildar 'bakgrunden' för det vanliga vardagslivet. Normalt lever den åldrande generationen i samma Folk-Mål som den späda generationen. Folk-Målet berör viktiga faser och meningar med livet, av typ födelse/död, äktenskap/skilsmässa,

rikedom/fattigdom och gemenskap/ensamhet. I det svenska samhället inräknar jag sådant som den svenska flaggan, nationalhymnerna, julfirandet, folkdräkterna, kungarna, åskmullret och sagoböckerna till Folk-Målet.

Moders-Målet är i sina huvudstycken ett tal-, syn- och handlings-språk. De 'meningar' och 'satser' som artikuleras via Moders-Målet är olika sorters situationer, uppträden, processer, rättegångar och lektioner. Moders-Målet är relativt generationsberoende och svarar för det 'vett' och den 'fason' som olika generationer 'lär sig'. Normalt finns det därför minst tre olika versioner av Moders-Målet, en 'gammal' (uppburen av pensionärerna), en 'rådande' (uppburen av de vuxna) och en 'ung' (uppburen av ungdomarna). Moders-Målet berör vardagslivets praxis, sådant som arbete, bostad och familj. I det svenska samhället inräknar jag sådant som riksdagen, kampsånger, 1:a Maj-firandet, 'proper klädsel', ombudsmännen, demonstrationsropen och skolböckerna till Moders-Målet.

Herre-Målet är i huvudsak ett artificiellt skriv-, besiktnings- och förvaltnings-språk. De 'meningar' och 'satser' som utfärdas via Herre-Målet är olika sorters anvisningar, förordningar, myndighetshandlingar och taxeringsbeslut. Herre-Målet är under ständig förändring och 'upp-dateras' kontinuerligt och diskret, så att människor i princip måste 'skolas' och 'omskolas' för att kunna 'hånga med' i Herre-Målet. Herre-Målet är relativt 'ytligt', 'opersonligt', 'neutralt' och 'känslökalt', varför i en viss mening inga människor är 'bärare' av detta språk. I stället 'bärs' det upp av olika slags artificiella personer av typen juridiska personer, formella organisationskomplex, maskinsystem och olika slags infrastrukturer. Herre-Målet är inte enhetligt utan finns i ett stort antal olika ämnes-versioner eller i olika disciplinära versioner, så att 'herrar' i ett område normalt inte kan tala samma Herre-Mål som 'herrar' i ett annat område. Herre-Målet berör 'makten', 'systemet' och det som 'Man' kräver av befolkningen. I det svenska samhället inräknar jag sådant som den svenska kronan, konjunkturerna, firandet av uppnådda resultat vid budgetårsskiftet, 'uniformerna', börsmäklarna, artificiella applådaskor i TV och programmeringsmanualerna till Herre-Målet.

Folk-Målet är förmedlare av 'väckelse-rörelser', religioner, ideologier och 'bestående' värden. Moders-Målet är förmedlare av folkrörelser, politiska program och 'demokratiska' värden. Herre-Målet är förmedlare av vinstdrivande rörelser, ekonomiska intressen och 'likvideringsbara' värden. Skall något av språken anses vara av betydelse för 'revolutioner' så är det Moders-Målet. Folk-Målet är för trögt och alltför 'djupt' 'inrotat' i kulturen, dess land, dess språk och dess folk, för att kunna genomgå snabba genomgripande förändringar. Det jag kallar anastrofer, dvs. 'språng' i föreställningsramarna kräver normalt ett helt århundrade innan man kan säga att 'synen' på

tillvaron ändrats i grunden (t.ex. från 'hedendom' till 'kristendom'). Herre-Målet, å andra sidan, är alltför 'ytligt' och alltför nära kopplat till en temporär, artificiell, opersonlig struktur med relativt låg livslängd (av typ maskiner och myndigheter). De katastrofer som mer eller mindre 'hör' till Herre-Målet är normalt inte heller konstruktiva, i den meningen att folkflertalet lär sig något av katastroferna. Om katastroferna dessutom 'duggar tätt' så börjar 'olyckorna' tillhöra dagordningen och blir 'normala' störningar — av typ trafikolyckor och konkurser — som omhändertas av en etablerad förvaltningspraxis. Det är med andra ord *Moders-Målet* som har en lämplig tidslogik och en lämplig struktur i övrigt som lämpar sig bra för revolutioner. Enligt ett sådant synsätt blir det därigenom *diastroferna* som framför allt får karaktär av revolutioner i samhällsformationen. Revolutioner synes f.ö. ofta ha karaktär av *re*-volutioner, dvs. 'återvändanden' till sådant som äldre versioner av *Moders-Målet* och till sådant som antika förebilder vad gäller levnadssätt, normer och förvaltningspraxis. Logiken vid större strukturförändringar torde då normalt vara den att en hotande katastrof genererar en relativt konkret diastrof, vilken i sin tur reaktiverar 'glömda' delar av anadermet, så att även en anastrof inträder.

Det är uppenbarligen så att tillvaron i många avseenden är *en social konstruktion*, ofta dock en omedveten sådan. Berger och Luckman har särskilt framhållit denna aspekt på tillvaron. De skriver:

»It is an ethnological commonplace that the ways of becoming and being human are as numerous as man's cultures. Humanness is socio-culturally variable. ... While it is possible to say that man has a nature, it is more significant to say that man constructs his own nature, or more simply, that man produces himself.»

(Berger & Luckman 1966, s 49)

Enligt det synsätt som utvecklats ovan finns det dock ett fåtal 'produktions- och reproduktions-sätt' för denna sociala konstruktion av tillvaron och av samhällsmedlemmar i form av personer. Människor, betraktade som kulturbärare och som 'cell-kärnor' i samhällsbildningen, har vissa naturgivna och trögföränderliga kompetenser — via den artspecifika generiska grammatiken — vilka endast på ett begränsat antal sätt kan kanaliseras, inhiberas, exhiberas och 'spelas med' via den kulturspecifika och historie-geografiskt kontext-beroende generativa grammatiken. Det är helt enkelt *omöjligt* att 'framställa' hur 'tossiga' personer eller ordningar som helst, liksom det är *fullständigt* omöjligt att 'framställa' 'naturliga' människor — såvida man inte avser att framställa djur. Alla människor blir domesticerade, socialiserade och kultiverade på olika sätt.

Enligt synsättet är då viktigt för kulturens fortplantning hur sådant som barnuppfostran sker och hur barnen upp-tages i språk

ket och på det viset kan 'mönstra' vimlet i tillvaron till en struktur med olika källor till oro, delvis behärskade via språket. Hur detta mönster kommer att se ut blir då bestämt av Ana-Grammatiken. Vad gäller övergången från Ana-'fasen' till Dia-'fasen' (i min terminologi), så skriver Egidius (1969):

»Under småbarnsåldern är tänkandet egocentriskt, animistiskt och globalt. Under inskolningsåren sker en verklig intellektuell metamorfos, en förvandling lika remarkabel som från puppa till fjäril. Barnet upptäcker allt fler relationer, analyserar och generaliserar, ser tingen ur andra synvinklar än ur den egna, tolkar inte längre intuitivt in egna känslor och tankar i föremål och händelser i omvärlden. Sakligheten och de logiska relationerna tar succesivt överhand, det magiska tänkandet viker undan och bevaras eventuellt endast inom de religiösa upplevelsernas sfär, där också den barnsliga moders- och faders-bindningen i symboliska förvandlingar kan leva kvar upp i vuxen ålder.»
(Egidius 1969, s 78)

In-formationen som 'omhändertas' och 'internaliseras' är inte endast någon 'passiv' 'bild' av tillvaron, utan har också karaktär av 'levande' formationer, som verkar 'krävande'. Vissa ord har s.a.s. karaktär av *orders*, vilka också måste omhändertas och bearbetas. Samvetet kan därvid ses som en 'order-portfölj', så att 'dåligt' samvete är liktydigt med en tung börda av ouppklarade orders, medan ett 'gott' samvete närmast motsvarar den situation då 'order-portföljen' är 'tom'/'avverkad'. Egidius skriver:

»Det vi kallar samvetet är de förmaningar vi hört från våra föräldrar. Vi har inte endast uppfattat dessa förmaningar som yttre hinder. Bud och förbud har upplevts som besvärliga och ibland har vi som barn känt stark lust att kringgå dem och har vid flera tillfällen säkert också brutit mot dem också. Men genom att de uttalas av personer, som vi beundrat och velat efterlikna, och vars kärlek vi fruktat att förlora, har dessa regler för uppförandet satt sig fast i oss på ett alldeles speciellt sätt. De har genom identifieringen med föräldrarna fått ett starkt positivt emotionellt värde. Ett brott mot reglerna har sedan upplevts som ett brott mot något inom oss själva.»
(Egidius 1969, s 57)

Det finns genom dessa mekanismer en ytterst stark koppling mellan barnuppfostran och det politiska/polisiära systemet i samhället. Frågan är endast hur stor del av sammanhållningen och solidariteten i samhället som skall betingas av 'inre' röster och hur mycket som skall betingas av 'yttre' röster.

Motsvarande kopplingar finns mellan Kata-fasens inläring av Tingens Ordning/Sakernas Tillstånd och människors förhållningssätt gentemot tingen i tillvaron och gentemot naturen, dvs. ekonomin.

8.8. Tre versioner av vardagslivets generativa grammatik.

Betänker vi att det finns andra varelser i tillvaron än 'vi själva', så blir det inte självklart att 'våra' ingrepp är konstruktiva och ordnande av tillvaron. Till varje trähus som byggs är det en population av träd som får sätta livet till. De efterlängtrade julsinkorna baseras på en utslaktning av grisar. Det som från en synvinkel är 'samsamhällsupplösande tendenser' kan ur en annan synvinkel vara en nära förestående 'seger för folket'. Vad som är 'ordnat' och 'bra' måste därför alltid relateras till någon eller några och till en viss referensram, utifrån vilken bedömningarna sker. Vardagslivets generativa grammatik kan även vara *de-generativ* och alstra kaos ur ett kosmos, beroende av från vems synvinkel som skeendet betraktas.

Enligt den diskussion som förts i det föregående är det inte så att de viktigaste 'lagarna' och 'ordningarna' *tillverkas* eller 'framställs'. Snarare är det så att de underhålls och *upp-rätt-hålles* genom att människorna helt enkelt 'brukar' dem som ett 'naturligt' och för-givet-taget levnads-sätt, ungefär som då det gäller det vanliga språk-bruket. Vad som konstituerar ordningen i tillvaron och vad som är viktigast att s.a.s. 'hålla reda på' är dock inte 'synligt' på det normala vardagsplanet. Det är först då 'brott' sker som något av de mer grundläggande strukturerna kommer till 'ytan', t.ex. att man inte får sälja sina barn till utlandet hur som helst. Enligt min föreställningsram och enligt de teori-fragment som utvecklats i det föregående går det dock att urskilja vissa *fundamentala* strukturer som s.a.s. konstituerar ordningen i tillvaron och som med olika påbyggnader och utväxter kommer till mer konkreta uttryck som förbudsskyltar, anvisningar och schemaläggningar o.dyl. Det finns s.a.s. tre fundamentala 'produktions- och reproduktions-sätt' vad gäller samhällsbildningar, med tre olika 'versioner' av hur världen, livet och tillvaron gestaltar sig. Jag kallar dessa versioner för *Ana-Grammatik*, *Dia-Grammatik* och *Kata-Grammatik*. De kan ses som utväxter på de motsvarande tre prototyperna för kosmologier, som jag talat om i avsnitt 5.9. De tre 'målen' eller 'språken' som jag talade om i föregående avsnitt får ses som 'organ' eller 'program-språk' i och för fortplantningen och exekveringen av de tre olika versionerna av vardagslivets generativa grammatik.

I tablå II på nästa sida (sidor) har jag försökt teckna de tre versionerna på ett relativt kompakt sätt. I princip har 'samma' fenomen eller problem beskrivits i tre olika versioner, med ord och begrepp som s.a.s. 'hör' till de olika språken. Ana-Grammatik genererar ett 'subjektivt', 'känsloladdat', 'personligt' och 'o-sakligt' förhållningssätt gentemot tillvaron, medan Kata-Grammatik driver mot ett mer 'objektivt', 'neutralt', 'o-personligt' och 'sakligt' förhållningssätt. Dia-Grammatik balanserar i många avseenden någonstans däremellan.

TABLA III. Tre versioner av vardagslivets generativa grammatik.

ANA-Grammatik

Vardagslivet präglas av en MAK^T-struktur som anger vad man FÅR/MÅSTE göra.

Ordningen i tillvaron konstitueras av naturgivna LAGAR och det man talar I och lever I.

Kulturen fortplantas via ett generations-övergripande, traditionsrikt och trögföränderligt FOLK-MÅL, baserat på en ANA-kosmologi för HELA tillvaron. Den RELIGIÖSA sfären är dominerande.

Via TRANSDUKTION utvecklas en förmåga att LEVA SIG IN i andra varelsers levnadsvillkor.

'Jag' är väsentligen en OBSERVATÖR, INSIDES tillvaron och dess verkande INNAN-VARA. 'Jag' medverkar till att högre värden av typ Det RÄTTA blir AKTUALISERAT i tillvaron.

'Jag' blir NÅGON's och har stark TRO på vissa ANA-personer.

Vardagslivet domineras av några få men stora LIVS-frågor.

DIA-Grammatik

Vardagslivet gestaltas av en VILJE-struktur som är rådande för vad man BÖR/SKALL göra.

Ordningen i tillvaron upprätthålls via sociala REGLER och dem man talar MED och lever MED.

Kulturen fortplantas via ett fåtal generations-specifika, ortsbundna och föränderliga MODERS-MÅL, baserade på olika DIA-kosmologier för den LOKALA tillvaron. Den POLITISKA sfären dominerar.

Via INDUKTION erhålls en förmåga att SÄTTA SIG IN i andra personers existensvillkor.

'Jag' är i sina huvudstycken en MEDLARE, VID SIDAN OM tillvarons blivande MELLAN-VARANDE. 'Jag' bidrager till att gemensamma intressen av typ Det ÖNSKADE KOMMER TILL STÅND i tillvaron.

'Jag' blir NÅGON och har starkt FÖRTROENDE för bekanta DIA-personer.

Vardagslivet domineras av ett flertal olika PERSON-frågor.

KATA-Grammatik

Vardagslivet bestäms av en KRAFT-struktur som bestämmer vad man KAN/FÖRMÅR göra.

Ordningen i tillvaron etableras via teoretiska RESTRIKTIONER och det man talar OM och lever PÅ.

Kulturen fortplantas via ett flertal icke generationsbundna, ständigt uppdaterade HERRE-MÅL, baserade på ämnesspecifika KATA-kosmologier för olika DELAR av tillvaron. Den EKONOMISKA sfären är dominant.

Via DEDUKTION förvärvas en förmåga att BEHÄRSKA andra typer tillstånd och villkor.

'Jag' är i huvudsak en AKTÖR, UTSIDES tillvarons varande UTAN-VERK. 'Jag' ger upphov till att föreställningar av typ Det MÖJLIGA blir REALISERAT i tillvaron.

'Jag' blir NÅGOT och har säker VETSKAP om olika värdefulla KATA-personer.

Vardagslivet domineras av ett otal olika SAK-frågor.

(forts.)

TABLÅ III (forts.)

ANA-Grammatik

Prototypen för växelverksansformerna är umgänget mellan en MODER och ett BARN. Relationerna är emotionellt laddade, fåtaliga, djupa och LIVS-långa. De ENGAGERAR HELA personligheten och karaktäriseras av ATT ÄLSKA/HATA olika väsen.

Handlingsmönstren kanaliseras via LÖFTES-institutionen, ORD-växling och ÖVERTALNING.

Det finns en obligatorisk VÅRDNADSPLIKT av den PUBLIKA ALTERDOMEN. Människor tillskrivs RÄTTIGHETER och SKYLDIGHETER via infödsel och uppfostran i roller och ämbeten under bl.a. DOMESTICISM.

Samhällsformationen har en ANIMALISK transformationslogik med tillväxt överallt, och med viss specialisering och utveckling av ANADERMET. Strukturförändringar har karaktär av ANASTROFER i den avancerande begreppsbildningen.

Människor kommer till uttryck som en FOLK-MAKT.

DIA-Grammatik

Prototypen för växelverksansformerna är samverkan mellan två ÄKTA MAKAR. Relationerna är intima, flertaliga, lagom krävande och ÄRS-långa. De INVOLVERAR DELAR av personligheten och innebär ATT VARA/BLIVA olika personer.

Handlingsmönstren kanaliseras via FAMILJE-institutionen, TJÄNSTE-utbyte och SOCIAL KONTROLL.

Det finns en allmänt respekterad EGANDERÄTT för de GEMENSAMMA EGO-ALTER-DOMARNA. Människor förlänas EGO-DOMAR och ALTER-DOMAR via antagning och uttagning i olika befattningar och uppdrag under bl.a. KOMMUNALISM.

Samhällsformationen har en INSEKTAL transformationslogik med tillväxt av stadgande och kommunicerande intermedier i DIADERMET. Strukturförändringar har karaktär av DIASTROFER i de i drift varande kommunikationssystemen.

Människorna kommer till uttryck som en FOLK-VILJA.

KATA-Grammatik

Prototypen för växelverksansformerna är transaktionerna mellan en MAN och en MASKIN. Relationerna är neutrala, mångtaliga, ytliga och endast MINUT-långa. De BERÖR nästan INGEN DEL av person- och svarar mot ATT HA/SAKNA olika saker och ting.

Handlingsmönstren kanaliseras via ÄGANDERÄTTS-institutionen, VARU-handel och BETALNINGS-uppdrag.

Det finns en generell och frivillig DESTRUKTIONSRÄTT av den PRIVATA EGENDOMEN. Människor förvärvar TILLGÅNGAR och SKULDER via anställning i och beställning av olika inrättningar och anrättningar under bl.a. KOMMERSIALISM.

Samhällsformationen har en VEGETAL transformationslogik med tillväxt i vissa centra och huvudpunkter, vilka utgör huvudorterna i KATADERMET. Strukturförändringar har karaktär av KATASTROFER i de levande bestånden som hålls inom territoriet.

Människorna kommer till uttryck som en ARBETS-KRAFT.

Ana-Grammatik synes vara den äldsta och den mest beständiga av de tre versionerna. Den utgör en förutsättning för att personer skall kunna uppstå och vidmakthållas som personer. Ana-Grammatik möjliggör konstruktionen av imaginärer, fantasier, bilder och idéer, dvs. sådant som erfordras för att kunna konstruera något överhuvudtaget — på ett medvetet sätt. I begreppstriangeln »tid-rum-materia» är det framför allt *tiden* som 'hör' till Ana-Grammatik. Ett vardagsliv präglad av Ana-Grammatik kommer därför att ha ett rikt mönster av *tids-scheman*, alltifrån ett schema för universums liv och leverne till ett schema för måltiderna. Ana-Grammatik reglerar sådant som berör människor 'djupt', sådant som liv, död och vem man själv är. Ana-Grammatik exekveras framför allt i de högtidliga umgängesformerna, under helgdagar, i helgedomar och vid omsättning av 'heliga' ämnen.

Dia-Grammatik utgör en förutsättning för att gemensamma mellanvaranden mellan personer skall kunna upprättas och underhållas. Dia-Grammatik möjliggör korrespondens mellan personer, mellan imaginärer och realiteter, mellan det mikro-skopiska och det makro-skopiska och särskilt då inom avgränsade domäner av typ hushåll och kommuner. Det är via Dia-Grammatik som lokala seder, bruk och språk upprätthålls och fortplantas. Det är framför allt *rummet* som 'hör' till Dia-Grammatik. En stark tonvikt på lokaliseringsmönster, städrutiner och *lokala plats-ordningar* finns därför i samhällsbildningar som präglas av Dia-Grammatik. Den är till sin natur starkt orts-bunden men mindre person-bunden än vad Ana-Grammatik är och reglerar sådant som berör människor 'måttligt', sådant som äktenskap, hushållsarbete och barnuppfostran. Dia-Grammatik exekveras framför allt i de familjära umgängesformerna, under vardagar, i hemmen och vid omsättning av ämnen som hör till dagordningen.

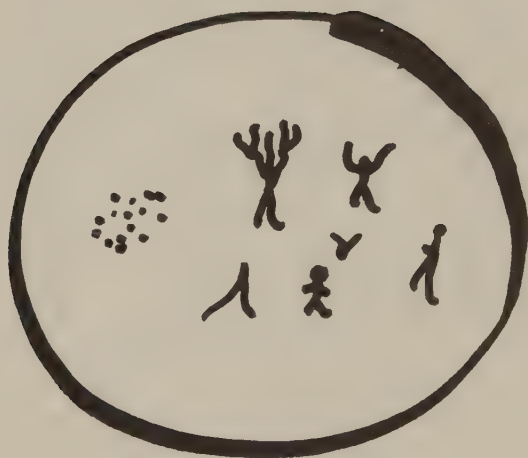
Kata-Grammatik förutsätter en bas med Ana- och Dia-Grammatik och är mer flyktig och föränderlig än de två övriga. Kata-Grammatik är sant artificiell, dvs. en 'ren' kulturprodukt och starkt beroende av den artificiella tillvaro som framställts via redskap, teknologier och skriftspråk. Det är Kata-Grammatik som möjliggör realisering av olika föreställningar och svarar för kulturens 'yttre' och 'ytliga' manifestation. Det är *materien* som 'hör' till Kata-Grammatik, indelad, sorterad och framställd via olika *produktions-planer* för olika ämnen. Kata-Grammatik är till sin natur person-obunden och orts-obunden och reglerar sådant som berör människor 'ytligt', sådant som kläder, priset på ägg och godstransporter. Kata-Grammatik exekveras framför allt i de indirekta och opersonliga umgängesformerna och vid omsättning av saker och ting.

Särskilt i västerländska samhällsformationer har de tre versionerna särskiljts i olika 'sfärer', så att exempelvis inte religiösa frågor blandas med ekonomiska frågor och så att inte människor bedriver politisk propaganda på 'arbetstid'.

DEL III

PERSONER
och
SAMHÄLLEN

- 9. EN HISTOLOGISK SAMHÄLLSTEORI*
10. EN BIOGRAFISK SYSSLSÄTTNINGSTEORI

I detta kapitel försöker jag mer konkret inta den tredje ståndpunkt som jag tidigare talat om. Jag försöker 'kila in' mellan Marx och Hegel vad gäller synen på vissa av de stora/tunga/viktiga dragen i samhällslivet. Samtidigt 'strider' jag mot både Marx och Hegel, genom att å ena sidan lägga tyngdpunkten på *ideologin* men å andra sidan betrakta ideologin ur en mer *biologisk/geografisk* synvinkel än vad både Marx och Hegel gjorde. Jag talar om min egen ansats till samhällsteori som *en histologisk samhällsteori*, där begreppet histologisk skall (helt korrekt) ge associationer till två olika fält: vanlig historia och cellvävnadslära. Jag inför nämligen personer som *celler* i samhällsformationer, varför cellvävnadsbegreppet ger alldeles korrekt orientering om vad det handlar om. Jag försöker konkretisera de olika produktions- och reproduktionssätt jag talat om genom att gå närmare in på detaljer i vegetala, insektala och animala samhällsformationer. Jag försöker också teckna några av de större strukturförändringarna i den svenska samhällsformationen i termer av Ana-Dia-Kata-logik. Omläggningen av skatteuppbörden från reala persedlar till imaginära banksedlar under 1800-talet beskrivs exempelvis som en diastrof i det svenska samhället.

EN HISTOLOGISK SAMHÄLLSTEORI

9.1. Celler och tillvarons dialektiska grundstorheter.

Enligt Sven-Eric Liedman (1977) så tog Karl Marx starkt intryck av den under mitten av 1800-talet utvecklade 'cell-teorin' för levande materia, dvs. den teori som säger att i princip all levande materia är uppbyggd av *celler*. Enligt en viss uttolkning av Marx's teoribildning kan därvid *varan* ses som Marx's 'cell' vid analysen av det kapitalistiska produktionssättet. Under alla förhållanden var det inte 'människor' eller 'fastigheter' som utgjorde 'celler' i samhällsbildningen utifrån ett marxistiskt synsätt – åtminstone inte i samhällsbildningar med 'kapitalism' som förhärskande produktionssätt. Jag skall försöka utveckla ett motsvarande synsätt i det följande.

En viktig aspekt på en cell är att den utgör en *relativt autonom varelse*, ett litet 'liv-stycke' s.a.s. Alla högre organismer 'startar' från en-cell-stadiet (befruktad ägg-cell) och är att betrakta som mycket avancerade 'cell-sam-hällen' (enligt kapitel 6), där de enskilda cellernas 'autonomi' på olika sätt har 'strypts' eller 'kanaliserats' så att de 'finner sig i' att 'bli' neuron eller muskelcell el.dyl. En annan viktig aspekt på en cell är att den utgör en relativt *sluten mikro-rymd*, ett litet 'utrymme' s.a.s. En cell kan i själva verket anses utgöra en *till-varo* på mikro-nivån, där sådant som makro-molekyler, baciller, virus och andra mikro-varelser blir 'omhändertagna' och föremål för inmönstring eller utmönstring genom 'vanlig' metabolism (jämför avsnitt 8.4). En cell är i själva verket *prototypen för en dialektisk storhet*.

Det finns flera intressanta aspekter på en cell, som kan exemplifiera vad som skulle kunna menas med sådana 'dialektiska' storheter. En sådan aspekt är att den *pendlar* mellan att vara en *en-het* i ett annat (högre) komplex och att vara en *hel-het* för ett annat (lägre) komplex. Dialektiska storheter 'knyter' s.a.s. olika 'nivåer' av till-varor till varandra och 'hänvisar' både 'uppåt' och 'nedåt' i sådana hierarkier. Arthur Koestler (1969) har ett liknande synsätt på till-varons grundläggande dialektiska storheter. Han skriver:

»But wholes and parts in this absolute sense do not exist anywhere, either in the domain of living organisms or of social

organizations. What we find are intermediary structures on a series of levels in ascending order of complexity, each of which has two faces looking in opposite directions: the face turned towards the lower levels is that of an autonomous whole, the one turned upward that of a dependent part. I have elsewhere proposed the word 'holon' for these Janus-faced sub-assemblies – from the Greek *holos* – whole, with the suffix *on* (cf. *neutron*, *proton*) suggesting a particle or part.»
(Koestler 1969, s 197)

En annan ytterligare aspekt som kan anläggas på dialektiska storheter, celler eller 'holoner' är att de är *konstruktiva*. De utgör det jag tidigare kallat för entropior, dvs. 'protester' mot virr-varret i tillvaron i övrigt. De bygger s.a.s. vidare på de lokala undantag av termodinamikens andra huvudsats som 'råkar' finnas till (här på jorden t.ex.). De 'binder upp' tid-rum-materien i 'mönster', som sedan kopieras eller 'spinnas vidare' på annat sätt. Francois Jacob (1974) har särskilt betonat denna aspekt på tillvarons grundstorheter. Han skriver:

»Construction in successive stages is the principle governing the formation of all living systems, whatever their degree of organization. Even the simplest organism is so complex that it could probably never have taken shape, reproduced and evolved if the whole had to be built piece by piece, molecule by molecule, like a mosaic. Instead, organisms are built by a series of integrations. ... Each of these units formed by the integration of sub-units may be given the general name 'integron'. An integron is formed by assembling integrons of the level below it; it takes part in the construction of the integron of the level above.»
(Jacob 1974, s 302)

Vad gäller namn eller beteckningar på tillvarons grundstorheter har vi därför mitt eget 'entropior', Koestlers 'holoner', Jacobs 'integroner' och det vanliga begreppet 'celler'. Det som är viktigt är att försöka 'lösgöra' cell-begreppet från dess (alltför) strikt *biologiska* anknytning. Begreppen 'holoner', 'integroner' och liknande kan därvid bidra till en sådan 'lös-göring' – även om studiet och erfarenheterna av 'holoner' och 'integroner' av *naturliga* skäl blivit orienterat mot 'vanlig' levande mateira. Det finns ju alla skäl i världen att 'tro' att samma principiella grundstruktur och grundstorheter s.a.s. 'återkommer' på *godtycklig* tillvaro-nivå, dvs. även den sociala och kulturella (meta-fysiska) nivån. Det ligger därigenom också nära till hands att man s.a.s. går till den 'vanliga' levande materien då man vill försöka göra modeller och teoribildningar över mycket komplexa och dynamiska system – hellre det än att utgå från våra egna artificiella konstruktioner eller maskiner (som ju baseras på vår biologiska kompetens i sin tur). Jag skriver under på Johan Asplunds konstaterande:

»Det är klart att samhället, om det skall liknas vid någonting, måste liknas vid *något annat* än samhället. Vad skulle det tjäna till att likna samhället vid någonting som till punkt och pricka överensstämmer med samhället?»

(Asplund 1970, s 91)

Jag har redan tidigare fört vissa sådana 'jäm-förande' resonemang, t.ex. vad gäller samhällsbildningar och generering av samveten på olika nivåer av tillvaron. Jag har därvid generaliserat begreppet samvete så att även vanliga celler kan ha ett samvete. Vid sådana typer av liknelser har jag försökt vara *explicit*, så att inte eventuell 'antropomorfism' döljs. Sådan 'dold' antropomorfism finns dock redan i språket vi talar i, där t.ex. ett sådant 'organism-orienterat' ord som 'organ' i själva verket betyder 'redskap'. Då vi därför talar om sådant som 'stats-organ' och 'verk-ställande ut-skott' så rör vi oss med intima bland-former av 'animism' och 'omvänd antropomorfism'. Mina egna resonemang bör inte ses som *analogi*-resonemang, utan som *homologi*-resonemang, där det viktiga inte är likhet i substans, utan snarare likhet i *form*. Det är *trans-form-ations-logiken* som är det viktiga. Konkretiseringar av denna kan göras genom att 'gå ner' eller 'gå upp' till andra nivåer av tillvaron.

Marx såg tydligtvis (handels-)varan som en fundamental och grundläggande 'cell', 'holon', 'integron', 'entropia' eller dialektisk storhet i de västeuropeiska samhällsbildningarna på 1800-talet. Genom att 'förstå' varan som fenomen, så 'förstår' man (nästan) hela samhällsbildningen. Tyvärr har jag själv inte haft möjlighet att läsa Marx's skrifter på original-språket (tyska). Eventuellt kan dock Marx's varu-begrepp vara *generellare* än att avse (enbart) det vi kallar handels-varor. Säger man *ett* vara i stället för *en* vara, så inser man att begreppet vara (åtminstone på svenska) kan *orienteras mot tiden eller rummet*, i stället för mot materien. *Ett* vara är inget ting, utan snarare en *till-varo* eller något bestående. Låter man det vara öppet hur cellerna mer exakt ser ut i termer av tid-rum-materia, så kommer uppenbarligen olika kulturer att lägga olika stor *tonvikt* vid olika aspekter på de grundläggande dialektiska storheterna. Det finns ju sådant som *heliga* ting, som ju knappast kan uppträda som handels-varor, liksom det finns handels-varor som saknar materiella beståndsdelar över-huvud-taget (t.ex. licenser). Jag tror inte att jag därför 'strider' mot Marx då jag nu generaliserar varu-begreppet till att utgöra den dominerande aspekten på tillvarons grundstorheter i ett samhälle med ett dominerande kapitalistiskt produktionssätt.

Vi bör erinra oss att så sent som på 1700-talet fanns inte ett modernt ägandrerättsförhållande mellan en bestämd människa (ägaren) och en bestämd fastighet (egendomen) i många europeiska länder. Jon Elster (1972) påpekar detta:

»I de traditionella bondesamhällena var bonden först och främst bunden till jorden, på gott och ont. Bundenheten vid torvan var en trygghet, ingen kunde ta ifrån honom jorden eller sälja den utan att han följde med på köpet. Men den var också en boja, eftersom bonden inte kunde flytta även om han ville det. I sådana samhällen kan vi inte tala om äganderätt till jorden i modern mening. ... I bondesamhället reglerades ägandet mer av traditioner och seder och bruk än av kontrakt.»

(Elster 1972, s 39)

Ser man ett hemman som en sådan 'cell' ('holon', 'integron', 'entropia', 'dialektisk storhet') i en samhällsbildning, så kan det kapitalistiska produktionssättet karaktäriseras av att 'cellen' s.a.s. kan *avsnörpas* och *av-yttras* från sina lokala, kontextuella upp-bindningar och få karaktär av en handels-vara. Detta var ju också precis vad som hände vid övergången från feodal-liknande produktionssätt till mer utvecklad handels- och industri-kapitalism:

»När ett handelsutbyte börjar komma till stånd i porerna på bondesamhället, blir traditionen mer och mer ett hinder för de nya typer av ekonomisk verksamhet som växer fram. Handel och produktion för handel förutsätter en rörlig arbetskraft och fri om-sättning av jord. Bonden måste frigöras från jorden. ... Genom att frigöra bonden från jorden och skilja honom från produktionsmedlen skapade man på en och samma gång arbetskraft till produktionen och efterfrågan på produkterna.»

(Elster 1972, s 39)

Alternativt skulle man ju kunna se ett hemman som ett lokalt 'mikro-samhälle', där frågan om köp och försäljning skulle få samma principiella *mening* som om den avsåg köp och försäljning av Svea Rike till främmande makt.

Enligt mitt synsätt kan man därför verkligen tala om tillvarons grundstorheter och dessa utgörs av dialektiska, cell-liknande 'holoner' eller 'integroner' vilka på olika sätt *snedvrids*, *präglas* och *transformeras* av förekommande generativ grammatik i tillvaron. Människor kanske 'tvingas' upp-träda *som* arbetskraft för att över-huvud-taget tas i beaktande i samhället och 'vara med'. Hem-vist av olika slag kanske 'tvingas' bli pris-givna *som* råvaror för att över-huvud-taget kunna fullgöra en (marginell) funktion som hemvist för människor.

9.2. Personer som samhällsformationers grundstorheter.

En *person* kan betraktas som samhällsformationers speciella cell, entropia, holon, integron eller dialektiska grundstorhet. Personer kan emellertid uppträda i olika skepnader och grundformer. I det moderna samhället kan man urskilja tre olika sådana grundformer av per-

sonliknande entiteter:

- abstrakta/artificiella (juridiska) personer
- konkreta/naturliga (fysiska) personer
- jordbundna fasta egendomar (fastigheter)

Jag betraktar således även fastigheter (jordens indelning i fasta egendomar) som person-liknande entiteter. De tre moderna formerna kan ses som exemplifieringar av tre mer generella grundformer av person-liknande entiteter, vilka kan kallas *Ana-personer*, *Dia-personer* och *Kata-personer*, eftersom de i allt väsentligt utgör analoger, dialoger respektive kataloger. Förutom de egenskaper som tillkommer dialektiska grundstorheter i allmänhet, så har personer egenskapen av att vara *en legitim källa till oro*. Personer har *rättskapacitet*, dvs. förmåga att 'bära' rättigheter och skyldigheter, ha viss ansvarighet och i övrigt vara 'tillräknelig', dvs. värd att räkna med i det samhälleliga skeendet som en 'förnuftig' entitet. Alla personer kan sägas ha en viss *myndighet*, som dock vanligtvis är inskränkt på olika sätt. Omyndiga personer saknar möjlighet att utöva en egen dom över sin formella egendom (t.ex. sin egen kropp). Fastigheter kan då ses som en speciell typ av omyndiga personer, vilka kräver olika slags 'ombud', 'talesmän', 'huvudmän', 'omsorgstagare', 'vårdnadshavare' och 'ställföreträdare' — ungefär som småbarn.

Ana-personer är abstrakta, artificiella väsen av typen Staten, Lunds Kommun, AB Volvo, BT Kemi, NN's Dödsbo, Kyrkan, Stiftelsen Mitt Väl och idrottsföreningen X-stads IF. De karaktäriseras av ett 'syfte', ett 'ändamål', ett 'motto', en 'ledstjärna', en 'vilja' eller en mer bestämd och singulär 'förebild' som en kader av olika 'medlemmar', 'medborgare', 'anställda', 'bolagsmän', 'delägare' och 'supportrar' underordnar sig och tjänar på olika sätt och vis. Ana-personer kan inte handla 'på egen hand' och kan inte heller 'visa sig'. De måste alltid *re-representeras*. De mer konkreta och manifesterade uttrycken av Ana-personer kan kallas *korporationer*, dvs. 'förkroppsliganden' av Ana-personer. Korporationerna utgör i allt väsentligt olika *ide'-hållnings-sällskap*, av typen sällskap, församlingar, professioner, kommuner och företag. Ana-personer kan ses som utslag av den 'anaderm-bildande' tendensen hos människor — betraktade som cell-kärnor i samhällsformationen. Den animala tendensen i levande materia har vissa viktiga drag gemensamma med den anaderm-bildande tendensen hos människor (motsvarande Observatören i hjärnan). Enligt modellen för utvidgad (social) metabolism och enligt modellen för kulturell fortplantning är den anaderm-bildande tendensen den som s.a.s. kommer 'först' och går 'djupast'. Ana-personer kan ses som en 'utflyttning' av och 'egenkonstruktion' av signifikanta storheter av väsenslik typ, som s.a.s. residerar i pre-sense. Människor kan bli 'lojala' gentemot Ana-personer och mer eller mindre tillägna sitt liv

åt sådana. Många av de samhälleliga 'makt'-institutionerna synes svara mot behovet av att reglera 'kontrollen' av Ana-personerna. De kan ju inte 'ägas' på samma sätt som saker och kan inte heller 'hemlighållas' eller 'privatiseras', ty då upphör Ana-personen att finnas till. Utan ett språk skulle Ana-personer inte kunna existera och utan ett skrift-språk skulle de inte kunna representeras av 'anonyma' och 'hemliga' talesmän eller firmatecknare, dvs. de som i praktiken bestämmer 'vem' eller 'vad' en Ana-person egentligen 'är'.

Dia-personer är konkreta, mänskliga varelser av typen Platon, Adam Bertilsson och fysisk person nr 101112 - 123 - 1. I äldre tider synes gränsområdet mellan boskap, trälar, redskap, husdjur, husfolk och människor i övrigt ha varit flytande. Det är därför inte självklart att en entitet är en (Dia-)person bara därför att vederbörande har många människoliknande karaktäristika eller blivit framfödd av en entitet som bevisligen är människa. I själva verket är det fullt möjligt att förläna person-lighet även till andra varelser än människor. Att vara person innebär att vara den dialektiska motsatsen till en *sak* och därför inte heller vara möjlig att behandla *som* en sak. Man kan tillverka saker i hemlighet, göra med dem vad man vill (som ägare) och destruera dem utan andras hörande (som ägare). Motsvarande handlingar med avseende på personer kallas att föda i lönndom, miss-handel och mord. T.o.m. Ana- och Kata-personer måste *publiceras* och 'upptagas' i språket (t.ex. via ett egen-namn) för att de skall kunna anses vara existerande. Vid detta upptagande sker ett omslag i den 'vanliga' äganderättsinstitutionens principer för tillägnelse, så att 'upphovsmännen' normalt får *vårdnadsplikt* i stället för destruktionsrätt till entiteten. Samhället 'värnar' s.a.s. om personer, men inte om saker. Personer 'tillhör' mer det publika och det 'sociologiska' än det enskilda och det 'biologiska'. Detta är fullt rimligt ty endast personer (särskilt då Dia-personer) kan vara förmedlare av kulturens essentiella koder och dess generiska grammatik. Saker är i detta avseende 'stendumma' och 'in-informativa'. I de flesta kulturer har den första kaden av 'omsorgstagare' av Dia-personer utsetts via de biologiska blodsbanden, varigenom familjen och släktskapsstrukturerna blivit viktiga för 'inlemningen' och 'avlämningen' av Dia-personer till samhället. Via dessa institutioner och strukturer har även den första 'grovsållningen' av Dia-personer skett, så att trälar genererats av träl-familjer och kungar av kunga-familjer. Dia-personer kan ses som uttryck för den 'diaderm-bildande' tendensen hos människor och svarar mot den insektala tendensen i vanlig levande materia. Det genereras olika slags *sam-hållnings-sällskap*, där familjen synes vara det viktigaste. Det bör i sammanhanget erinras om att begreppet familj går tillbaka till latinets begrepp för 'slavfölje', indikerande att samhallningssällskapen vad gäller Dia-personer har haft karaktär av riktiga slavföljen med en 'herre' eller motsvarande som familjens 'Över-Hu-

vud'.

Kata-personer är i allt väsentligt kataloger eller celler i meningen 'utrymmen' i den samhällseliga tid-rum-materien. Till viss del kan de betraktas som 'lokala' och mikro-betonade samhällsformationer, som små 'hus' i det stora 'huset' som samhällsformationen utgör. I äldre tider hade Gudarna ganska konkreta 'boningar' i tillvaron. Helgedomar, kyrkor ('Gud's Hus'), heliga platser, gravar och liknande kan ses som exempel på mer 'levande' Kata-personer. Den ontologiska transformation som satsen »Av jord är Du kommen, jord skall Du åter varda» indikerar innebär i min terminologi att Dia-personer vid sin död transformeras till en Kata-person (samt en Ana-person). Människors bortgång genererar över tidens lopp ett så stort antal potentiella Kata-personer att alla inte skulle få plats (rent fysiskt) om inte olika former för regleringen av *jord-fästningen* utbildades. Realiserade egendomar, dödsbon och döda kroppar som Dia-personer lämnar efter sig blir normalt 'skingrat', 'klyvt' och 'fördelat' så att Kata-personerna upphör som entiteter (helheter). Den motsvarande Ana-person-versionen som uppkommer då en Dia-person går hädan — som anfader, själ, sista vilja, stiftelse o.dyl. — är mer im-materiell och abstrakt varför den kan leva kvar längre, såvida det finns 'plats' i anadermet (i och för hågkomst o.dyl.). Ana-person-versionen kan då ombildas och utvecklas till en vanlig korporation — med anfaderns sista vilja som ledstjärna. Kata-personer kan ses som den konkreta manifestationen av den 'kataderm-bildande' tendensen hos människor, motsvarande den vegetala tendensen hos vanlig levande materia. Det utbildas olika slags *hus-hållnings-sällskap* av typen hushåll, byar och kommuner med viss lokal autonomi och viss delning av utrymmen ungefär som hos vanliga växter — där ju nya celler har karaktär av 'delade utrymmen'.

Med den utvidgning jag gjort av Marx's varubegrepp och genom bestämningen av samhällsbildningars grundceller till att vara personer, så kan det kapitalistiska produktionssättet karaktäriseras som *en systematisk konvertering av personer till saker*. Under särskilt 1800-talet och 1900-talet har Ana-personerna och korporationerna fått karaktär av 'varor' eller saker, t.ex. på marknaden (börsen) köp- och säljbara entiteter. Till en viss del får därför Ana-personerna betraktas som moderna varianter av slavar (inklusive slavens familj och tillhörigheter i övrigt). Å andra sidan utgör de 'herrar', som t.o.m. de formella ägarna 'underordnar sig' — genom att inte arbeta med egen dom angående sina handlingar utan för Ana-personens räkning. På motsvarande sätt har Dia-personerna konverterats till en 'fri' och 'rörlig' 'arbetskraft' med ett visst pris på, reglerat på arbetsmarknaden. Folkflertalet framstår därvid som ett kollektiv av prostituerade, en besoldad armé och under alla förhållanden som något helt annat än en folkmakt. Vad gäller Kata-personer har hem-

man, hus och fasta egendomar under de sista århundradena mer allmänt fått karaktär av handelsvaror, omsatta på fastighetsmarknaden. Denna konvertering från personer till saker innebär i det långa loppet en kulturförstöring eftersom saker inte kan förmedla och fortplanta den generiska grammatiken som upprätthåller kulturen. Samtidigt sker en a-lienering av människor från samhällsbildningen, ungefär som då man plockar ur cell-kärnor ur en levande organism. Tillvaror lever man nämligen *i*. Handelsvaror kan man däremot endast leva *av* eller *på*.

9.3. Marx, Hegel och en tredje ståndpunkt.

Jag har inte läst särskilt mycket av vad Marx och Hegel skrivit, samtidigt som jag dock upplever att mitt eget tänkande ligger ytterst nära dessa båda samhällsfilosofers tänkande. Jag har dock även här försökt inta en tredje ståndpunkt (enligt avsnitt 4.7), varför jag varken är Marxist eller Hegelian, varken 'materialist' eller 'idealist', varken uttolkare av 'Kapitalet' eller uttolkare av 'Förnuftet', varken 'Aktör' eller 'Observatör', varken negativ eller positiv till 'Staten', kort sagt: varken Det Ena eller Det Andra — utan Det Tredje. Jag kallar denna tredje ståndpunkt för *en histologisk samhällsteori*. Med benämningen vill jag särskilt fästa uppmärksamhet på att det finns 'cellvävnader' i samhällsformationer och att dessa 'mönstras' på olika sätt, starkt beroende av den historie-geografiska kontext i vilken 'vävstolarna' befinner sig och starkt beroende av de mer biosociologiskt förankrade 'produktiv-krafternas' utvecklingsnivå — som i allt väsentligt baseras på en extra-biologisk evolution via språket.

Medan Marx i sin teoribildning orienterade sig mot *varan* och (utan-)*verket* i samhällsbildningen, dvs. mot det *fram-ställda*, så synes Hegel i sin teoribildning ha varit orienterad mot (innan-)*varat* och *verkandet* i samhällsbildningen, dvs. mot *före-ställningarna*. Om Marx hade en snedvridning mot den 'ekonomiska' sfären så hade Hegel en motsvarande snedvridning mot den 'ideologiska' sfären. Det intressanta är emellertid att de tillhör i grunden *samma* grundläggande idé-tradition — Marx var ju i viss mån lärjunge till Hegel. Det finns däri- genom ett 'vacuum' *mellan* Marx och Hegel, i mellanskiktet mellan ekonomi och ideologi.

Normalt brukar man inordna den *politiska* sfären 'mellan' den ekonomiska och den ideologiska sfären. Hannah Arendt har varit min inspirationskälla för att tränga in i detta mellanskikt i samhällsbildningen. Den föreställningsram som därvid vuxit fram ligger nära ett äldre grekiskt tänkande, vilket Marx — enligt Hannah Arendt — bildligt har vänt upp och ner på. Jag skall nu inte försöka vända upp och ner på Marx eller Hegel — även om jag

själv upplever att 'materialism' respektive 'idealism' som etiketter på Marx's och Hegel's dialektiska tänkande borde 'byta plats' så att Hegel blir den mer 'materialistiske' och Marx den mer 'idealistiske'! Det jag möjligen gör är en 'in- och ut-vändning' av Marx och Hegel. Vad det handlar om är att försöka se Marx's och Hegel's synsätt som två olika *aspekter* på i princip samma fenomen – men från olika utgångspunkter.

Enligt min allmänna föreställningsam så försöker Marx i viss mån 'se' samhällsbildningen *uti-från*, som en 'out-sider' och *som om tillvaron* följde en viss 'rationalitet' (nämligen det kapitalistiska produktionssättets 'rationalitet'). Hegel, å den andra sidan, kan därvid anses försöka 'se' samhällsbildningen *ini-från*, som en 'in-sider' och *som om människorna* följde en viss 'rationalitet' (nämligen Tids-Andens och Förnuftets 'rationalitet'). Det jag skall försöka göra är att kanske hellre 'lyssna' än att 'se' och försöka 'lyssna' på skeendet *bred-vid* som en 'on-sider' eller 'med-följare' och *som om växelverkningsarna* mellan Innan-Varat och Utan-Verket följer en viss 'rationalitet' – nämligen det jag kallar Vardagslivets Generativa Grammatik.

I det följande skall jag konkretisera hur samhällsformationernas anaderm, diaderm och kataderm utvecklas och hur de animala, insektala och vegetala tendenserna kommer till uttryck.

9.4. Vegetal, insektal och animal samhällsformation.

Ett viktigt kriterium vid definiering av en samhällsformation är dess *avgränsning* gentemot tillvaron i övrigt. Sådana avgränsningar kan göras utefter tids-dimensionen, rums-dimensionen, materia-dimensionen och kanske befolknings-dimensionen, dvs. under vilken tid, inom vilket territorium, med avseende på vilken materia och med avseende på vilka människor som samhällsformationen 'äger rum'.

Animala formationer har en relativt avgränsad *storhetstid* under vilken de uppkommer, fortplantas och dör. De har en relativt *lös territoriell anknytning*, varför de med stor lätthet kan fortplantas globalt, t.ex. som en profession eller som en 'rörelse'. Den materia som i första hand är föremål för ämnes-omsättning är *ideella* ämnen, sådant som livsfrågor, värdefrågor och andra ideologiska ämnen. De har därigenom karaktär av väckelserörelser och *ide'-hållnings-sällskap*. Samhällsmedlemmarna blir inte medlemmar genom födseln, utan genom särskilt *upp-tagande* eller an-tagande som med-lem. De är därigenom också 'lösa' vad gäller förankringen till särskilda raser, kön, åldrar eller andra mänskliga karaktäristika. Som en konsekvens blir med nödvändighet andra människor 'utestängda' från animala formationer, varför de kan utvecklas på sådant sätt att den 'bästa'

avgränsningen av samhällsformationen blir en 'Vi-Dom'-demarkationslinje. Religiösa samfund är relativt goda exempel på animala samhällsformationer.

Insektala formationer har en livslängd som nära nog fullständigt överensstämmer med *dess Över-Huvuds livslängd*. De flesta västerländska samhällsformationer under sista två tusen år har haft denna insektala karaktär, där s.a.s. 'nya' samhällen bildats vid byte av Över-Huvud (Kejsare, Kung, Diktator, Monark o.dyl.) Insektala formationer har *en fast territoriell anknytning*, närmast utgörande det 'rike' eller det 'hus' som mer eller mindre 'hör' till Över-Huvudet — närmast som en 'privat' egendom. Det är dessa insektala samhällsformationer som torde ha svarat för de flesta krigen, vilka ju till stor del utgjort territorial-krig. Den materia som i första hand är föremål för ämnes-omsättning är *pengar*, dvs. fordringar, ädelmetaller och bytesobjekt, behandlade som 'skatter' eller 'tributer'. Insektala formationer har karaktär av *sam-hållnings-sällskap* i konkurrensen, och är normalt *obligatoriska*, i den meningen att *alla* inom aktuellt territorium blir under-såtar under Över-Huvudet. Som en konsekvens blir med nödvändighet alla som rent fysiskt vistas inom 'riket' betraktade som 'gäster' hos en Vård (Över-Huvudet), och därigenom i avsaknad av 'egen' Vård-ighet — såvida inte vederbörande utgör re-presentant (sändebud) för annan likartad Vård eller på annat sätt blivit *fri* från förekommande obligatorier av typen skatt-skyldigheter o.dyl. Insektala samhällsformationer tenderar att avgränsas 'vägg-i-vägg' mellan varandra, med murar, gränspassager, befästningar och liknande för att klart kunna åtskilja vad som 'hör' till vilken Vård. Den bästa avgränsningen blir därigenom en 'Mitt-Ditt'-markeringslinje (riksgräns). Traditionella kungariket är relativt goda exempel på insektala samhällsformationer.

Vegetala formationer har en i princip *oändlig livslängd*, som inrymmer klara 'rytmer', så att formationen i viss mening kan 'slumra' eller 'gå i rot' för att sedan — vid bättre 'klimat' — växa fram igen. Mer primitiva kulturers samhällsbildningar har haft (och har) denna vegetala form. Vegetala formationer är *jord-bundna* med mycket fast territoriell anknytning. Jorden är s.a.s. ett mångtusenårigt kulturellt arvegods, som är föremål för fortsatt kultivering och vårdnad för nästföljande årtusendens generationer. Den materia som i första hand är föremål för ämnes-omsättning är *levande materia*, dvs. växter, djur och andra varelser — inklusive 'levande konstverk', 'levande minnen' o.dyl., behandlade som 'väsens-lika storheter'. De har därigenom karaktär av *hus-hållnings-sällskap* eller jord-brukare. Medlemmarna blir medlemmar via *släktskapsstrukturer*, där 'nya' släkter i viss mån kan 'in-ympas' men inte hur lätt som helst. De är därigenom relativt 'fasta' vad gäller anknytningen till bestämda människor. Den bästa avgränsningen blir därigenom en 'Här-Vi--Där-Ni'-markering. Vissa

indiankulturers samhällsbildningar är goda exempel på vegetala formationer.

Vad gäller ämnesomsättningen kan animala formationer sägas vara baserade på *marknads-utbyte* (i meningen 'fria' transaktionsmöjligheter). De insektala arbetar med *re-distribution* (i meningen från 'periferi' till 'centrum' och tillbaka igen i något modifierad form), medan de vegetala arbetar med *ömsesidigt varu-utbyte* (i meningen direkta bruksvärdes-transaktioner). I vegetala formationer blir den 'ideologiska' och den 'ekonomiska' sfären intimt blandade, så att formationen blir *himmels-fäst* och *jord-fäst* på samma gång, där stammen i meningen människo-stammen verkligen också fungerar *som stam* i vanliga växter: kopplingskanalerna mellan bladverk (mytologi) och rot-system (ekologi). Animala formationer genererar på motsvarande sätt olika *stad-fästningar* av det som i någon mening är 'färdig-vävt', som 'terminerade'/'avslutade'/'realiserade'/'övertygande' ordningar. Stad-fästningen i territoriet (som städer, verkstäder, bostäder o.dyl.) är därvid under-ordnad stad-fästningen i *konstitutionen* (som institutioner, privilegier, befattningar o.dyl.). Insektala formationer genererar mer renodlade *fästningar*, av typen borgar, slott och ladugårdar för att s.a.s. kunna 'lagra' rike-domarna i 'säkert' förvar.

Samhällsformationer av animalisk typ är 'fördrivande' och 'exkluderande' av 'inre' kon-kurrerande formationstyper. Det finns ett väl utvecklat *immun-försvar*, så att i princip hela formationen 'behärskas' av ett 'jag' – som dock inte går att lokalisera till några enskilda celler (enskilda personer). Animala formationers 'Jag' svarar ungefär mot det 'över-jag' eller Över-Medvetande som jag talade om i avsnitt 7.7. Animala formationer kan därigenom anses ha betingelserna för att utvecklas till *demo-kratier*, behärskade av 'folk-makten'. Motsvarigheten till det 'neuro-ektoderm' som utbildas hos högre djur som ett centralt nervsystem, skulle då vara *stats-anadermet* eller staten – kort och gott – hos animala samhällsformationer. I animala samhällsformationer skulle man därvid kunna tala om olika fragment av ett 'jag' eller olika 'instanser' i formationen som s.a.s. 'uttrycker' olika sidor (nivåer) av formationen, på ungefär det sätt som Hegel betraktade klasser och klass-medvetanden, enligt Shlomo Avineri (1972):

»The class nature of political power is to Marx a sin against the state's presumed claim to express the universal as against the particularism and egotism of civil society. For Hegel, the institutionalization of class relationships into the political structure is the very way through which the atomism of civil society becomes integrated into a comprehensive totality. The different classes represent to Hegel not only modes of production, but modes of consciousness which are relevant to a society differentiated in its structure according to the criteria of Hegel's general sys-

tem. While for Marx classes represent a division of labour that has to be overcome, for Hegel they stand for the integration of this regrettable yet necessary division into a meaningful whole. Classes reflect the various stages in consciousness, just as do periods in history.»

(Avineri 1972, s 104)

Enligt Hegel kan viktiga delar i samhällsutvecklingen, eller rättare sagt: utvecklingen av samhällsbildningar, avporträtteras som övergångar mellan tre olika 'etiker' («Sittlichkeit»):

- partikulär altruism, via familjen
- universell egoism, via det borgerliga samhället
- universell altruism, via staten

Staten är för Hegel i mycket hög utsträckning ett *Sam-Vete* i min terminologi, och svarar väl mot Hannah Arendt's makt-begrepp: förmåga att handla i samförstånd, dvs. i sam-förstånd, dvs. med ett gemensamt förnuft eller samvete. Avineri skriver:

»The state to Hegel is universal altruism — a mode of relating to a universe of human beings not out of self-interest but out of solidarity, out of the will to live with other human beings in a community. In this respect, the state is analogous to the family, but its scope is different and the nexus is based on free consciousness, not on biological determination. If one views the state in terms of safeguarding one's interests, then, Hegel argues, one mistakes it for civil society.»

(Avineri 1972, s 134)

Det borgerliga samhället ('civil society', »Bürgerliche Gesellschaft») svarar relativt väl mot det jag tidigare kallat insektala samhällsformationer. Hegel ser därvid de utbildade klasserna i 1800-talets samhällsbildningar som närmast 'skol-klasser' med de juridiska personerna (företag, myndigheter etc.) som relativt goda *upp-fostrings-anstalter* i och för 'socialisering' av egoistiska (med-)borgare. Avineri skriver:

»Because of the strength of the disruptive forces of civil society, Hegel realized that the kind of solidarity he envisaged in the state cannot be created in an unmediated way: antagonistic *bourgeois* cannot become co-operative *citoyens* without a lengthy process of mediation and *Bildung*, and the corporation is one of the prime vehicles for this political education of modern man.»

(Avineri 1972, s 165)

I animala formationer, med välutvecklade stats-anaderm, blir det uppenbarligen Språket och människorna *som Personer*, som blir det fundamentala och samhällskonstituerande. De indirekta korrespondensformer och samtalsformer som olika slags *mass-medier* erbjuder (av typen böcker, tidningar, radio, teve) får därvid ses som motsvarighet till nerv-system i vanliga animala formationer (djur). Det kan

därvid utbildas motsvarigheten till 'själv-medvetande' hos högre djur i ungefär den mening som René Thom beskriver:

»In this respect we might ask whether a social group acquires a 'mind' that could have autonomous existence. It seems that the social mind has a fragmentary character very similar to that of the animal mind; society finds its identity only in the face of an urgent threat, like war, where its existence and stability are threatened; similarly, the spatial conscience of the society has a local character, focalized on certain threatened zones. On the other hand, one may see in large collective displays such as fetes and celebrations, an activity homologous to dreaming in the individual, a virtual manifestation of genetic 'social' forms.» (Thom 1975, s 319)

Liksom hos vanliga djur skulle man därför kunna tala om ansatser till olika 'nivåer' av olika 'jag' eller om 'vänster'- och 'höger'-delar av stats-anadermet. De lekfyllda 'hög-mässorna' i en samhällsformation arbetar uppenbarligen med en annan 'logik' än de allvarliga 'kriserna' och krigen, då det också sker en kollektiv mobilisering av 'högre' gemensamma angelägenheter. Jag kommer att tala om den mer lekfyllda delen av anadermet i animala samhällsformationer för *helg-anadermet*. Medan *helg-anadermet* har 'långt'/'brett' minne och regenererar sagor, traditioner, historier och ofarliga hemskheter så har stats-anadermet 'kort'/'smalt' minne och kommer med nyheter, lagar, förordningar, mobiliseringsorder och riktiga/reala hemskheter.

I insektala samhällsformationer finns inte lika avancerade 'sinnen' utbildade. Ide'-hållningen är mycket primitiv, och ombesörjs egentligen inte av ett kollektiv utan av ett Över-Huvud. De insektala samhällsformationerna är därigenom inte demo-kratier utan *monarkier* eller diktaturer. Det saknas därigenom även makt och stats-liknande egenskaper hos formationen. Det som finns är i stället *vålds-mäktighet* och en *singulär* källa till oro 'inuti' formationen, själva Över-Huvudet. Formationen utgör därigenom närmast *en egendom*, eller ett 'rike' som behärskas av en bestämd, konkret människa. Rent språkligt har därvid ett tvetydigt 'Vi' introducerats, som 'förhindrar' under-såtarna från att uppfatta Över-Huvudet *som en 'vanlig' människa*. »Vi, Konung över ...» är en konstruktion som framställer Över-Huvudet som en 'halv-gud', 'fader' eller 'vice-Värd' som s.a.s. 'sam-verkar' med 'högre' makter, vilka mer eller mindre 'för-länat' det aktuella 'riket' till Över-Huvudet *som ombud* för Värden. I insektala samhällsbildningar blir det därigenom naturligt att förekommande mytologier konverteras till *religioner*, med en och endast en Gud av relativt diffust slag, så att Över-Huvudet blir den ende *auktoriserade* uttolkaren av vad Guden 'kräver' eller 'vill' av under-såtarna.

Det beklagliga faktum att människor är dödliga har inneburit

att själva *re-produktionen* av Över-Huvuden utgör ett fundamentalt problem i insektala samhällsformationer. Många krig i västerlandet under sista årtusendet har ju närmast haft karaktär av (blodiga) gräl mellan *döds-bo-del-ägare*. I Sverige och många andra länder blev en relativt stabil lösning att låta 'riket' *gå i arv*, ungefär som en 'familje-egendom' med därtill hörande 'familje-medlemmar' (undersåtarna). Den feudala epoken i Europa kan ses som en konkretisering av de insektala samhällsformationernas möjliga utseende. Till en inte oväsentlig del får dessa samhällsbildningar ses som en 'stabilisering av bosättningen' hos en här-skara, underställd en härskare eller här-förare, dvs. temporära och lokala hemvist för olika slags 'gangsterligor', 'plundrare' och 'företag'. John Hicks skriver angående den feudala epoken på följande sätt:

»Den mängd av system för social organisation som termen 'feodalism' tillämpats på — inklusive dem på vilken termen enligt min mening tillämpats felaktigt — har måhända endast en sak gemensam. De utgör en låg grad av framgång i omvandlingen av en armé till civil förvaltning. Generalerna har blivit provinsguvernörer, kaptenerna deras distriktstjänstemän. De bevarar minnet av de positioner från vilka de kommit så att de fortfarande har en viss känsla av tro och lydnad mot centrum.»

(Hicks 1970, s 26)

Och vidare:

»Den punkt kommer när armén eller åtminstone en viss kärna av beväpnad styrka behövs för regelbundet underhåll — när det alltså är nödvändigt för despoten att försäkra sig om en regelbunden inkomst. Det finns två sätt att göra detta på: genom att använda fångar till slavarbete eller genom att pålägga undersåtarna kontributioner (föregångare till våra skatter). Vi är vana vid att tänka på den ena av dessa metoder som barbarisk och den andra som civiliserad. Men på det stadium som vi sysslar med glider de in i varandra. Är tvångsarbete deltidsslaveri eller är det en form av beskattning? Man kan se det på båda sätten.»

(Hicks 1970, s 27)

Despoten eller Över-Huvudet kan därför sägas ha tillskansat sig ett *exitiativ*, ungefär som sedermera kapitalägarna har gjort med varorna: att människor över-huvud-taget fort-lever blir att betrakta som *en kredit* (gåva med vissa restriktioner för användningen) från Över-Huvudet. Människorna, undersåtarna, måste i princip *vara tacksamma* för att de lever — ty de skulle kunna ha blivit föremål för direkt engångsbeskattning (dödstungt straffarbete) i stället för indirekt och kontinuerlig, livslång beskattning — via skatter och plikter.

I insektala samhällsformationer finns det relativt enkla och väl-

utvecklade *hierarkier*, med klara centrum-periferi-relationer, och där samhällsformationens 'centrum' självfallet finns där Över-Huvudet residerar (Huvud-Staden). Familjen/hushållet var därvid ofta en spegling av nationen/riket – och omvänt. Under 1600-1700-talen synes samhällsordningen¹² i Sverige ha varit mycket 'enkel' och 'lättfattlig'. Det fanns tre olika 'stånd': det andliga, det politiska och det ekonomiska med sina respektive vice-värdar (i min terminologi) och rangordningar. Hilding Pleijel (1970) skriver angående denna samhällsordning enligt den s.k. 'hustavlan' på bl.a. följande sätt:

»Lärarna i det andliga ståndet ägde att förvalta nyckelmakten, vilket innebar förvaltandet av ord och sakrament samt handhavandet av löse- och bindenylckeln. ... Överheten i det politiska ståndet eller överhetsståndet hade att sörja för kyrkans bestånd, främja ordets utbredning samt övervaka tukt och ordning. ... Överhetens uppgift var sålunda kort sagt att verkställa den gudomliga lagens bud. ... Vad slutligen beträffar husregenterna i hus-ståndet, definierar Paulinus i en annan skrift deras uppgift genom att anföra vad han kallar 'itt märckelighit ordspråk', 'Wvadh en predikare är i sinom predike stol, thet är en husfader wthi sitt hus'. ... Nu är att märka, att detta i korthet antydda schema om de tre huvudstånden *icke* var en abstrakt teologisk spekulation utan anknytning till levande livet. I själva verket möter vi här en uppfattning av samfundslivet som var gemensam för alla stormaktstidens svenskar, vilket socialt skikt de än tillhörde och vilken bildningsgrad de än innehade.» (Pleijel 1970, s 33)

En sådan 'enkel' modell av hur samhället (samfundslivet) gestaltar sig synes vara enkel att praktisera vid den konkreta utformningen av samhället. Efter ett antal generationer blir modellen *själv-förverkligad*. Därigenom ger den en adekvat beskrivning av hur samhället de facto gestaltas. Det torde vara sådan växelverkan mellan modell och verklighet som alstrar uppdelningen av samhället i den religiösa/andliga, den politiska/polisiära och den ekonomiska/ hushållande sfären.

Även om Världen synes vara det centrala för insektala samhällsformationer, så är det uppenbarligen så att denna Värld blir indelad i olika 'sfärer'. Människor kan därför inte med lätthet uppträda *som Människor* i Världen, utan tvingas uppträda i olika existensformer: som själ (för de andliga vice-värdarna), som undersäte (för de politiska vice-värdarna) och som tjänare (för de ekonomiska vice-värdarna). Det är ju i princip dessa vice-värdar och Värdar (Gud, Kung och Husbonde) som definierar och fastställer vad som menas med att vara just 'Människa' i Världen.

Vegetala samhällsformationer har ingen klar egen identitet. Det finns varken ett stats-anaderm eller ett Över-Huvud av 'samlande' natur. Liksom hos vanliga växter är det därför svårt att urskil-

ja vad som är 'individ' och vad som är 'population', 'tillvaro' eller gemensamt utrymme. Möjligen kan ett socialt 'jag' anses existera, men varken som ett avsnörpt »Vi, Konung över ...» eller som en statsmakt utan snarare som den gemensamma jorden, ofta 'besjälad' som en jordgud eller motsvarande. I vegetala samhällsformationer är 'cellerna' relativt självförsörjande och har den viktiga förmågan att i princip kunna generera helheten på nytt. Varje del inrymmer s.a.s. helheten enligt halogram-princip. Till skillnad från animala och insektala samhällsformationer kan de inte heller bli så stora, men ej heller för små. Det finns relativt autonoma 'delar' av typ byar med knoppningstillväxt då de blir 'lagom' stora. Detta sammanhänger med det ömsesidiga utbytet av bruksvärden, vilket jag givit som ett viktigt kännetecken på vegetala formationer. Elster skriver härom:

»I ett samhälle med ömsesidigt varuutbyte finns det vanligen ingen arbetsfördelning inom företagen. Varje individ har sin verkstad, där han som smed, skomakare eller skräddare tillverkar sina varor och byter dem mot andra. Det är denna form av arbetsfördelning vi finner i byarna i de stora bondesamhällena. Att det inte förekommer någon arbetsfördelning inom verkstaden beror på att byn är så liten att där inte finns behov av fler varor än en enda man kan tillverka utan hjälp. Om byn växer och efterfrågan blir så stor att den skulle kunna ge arbete åt fler än en, kommer det att inträffa en celledelning: byn delar sig i två byar, var och en så stor att den ger arbete åt en hantverkare. ... I samhällen med redistribution finns en tendens att låta hela ekonomin bli en enda stor verkstad. De mesopotaniska kungarnas palats hade så vidsträckt förgreningar att det i sista instansen omfattade nästan hela samhället.»
(Elster 1972, s 65)

De flesta samhällsbildningar torde ha 'grundlagts' kontinuerligt och diskret som vegetala formationer, som s.a.s. 'slagit i god jord' inom ett visst territorium. Över tiden har mer insektala och animala drag kommit att dominera vissa delar av samhällsbildningen, framför allt då genom beskattningssystemen och stadsväsendet. Över-Huvuden och stads-(med-)borgare skulle ju verkligen inte kunna överleva som sådana, om det inte fanns ett vegetalt 'överskott' att tillgodogöra sig som näring för stadsborgarna. Medan de animala och insektala dragen svarat för 'vanliga' krig (religionskrig och territorialkrig), så är det de vegetala som svarat för det fenomen som kallas *inbördeskrig*, vanligen i form av Ur-Sinniga bönder från landsbygden som 'tröttnat' på den exploatering som de av och till varit utsatta för. Vad jag kan bedöma av historien så har mängden *anfallande* vegetala samhällsformationer varit ytterst få. De är relativt 'fredliga' och skulle så förbli om de inte 'stördes' av olika nya påfund och pålagor som de måste försöka 'finna sig i' med varierande grad av framgång.

I det långa loppet tenderar de vegetala samhällsformationerna att blir *upp-ätna*, åtminstone virtuellt, genom införlivning av deras mänskliga bärare i animala och insekta samhällsformationer (som med-lemmar respektive som under-såtar).

Någon 'utveckling' i traditionell mening finns knappast i vegetala samhällsformationer. Detta beror självfallet av att det normalt blivit animala och insekta stater och överhuvuden som s.a.s. 'bestämt' vad som menas med 'utveckling'. Ur ett långt tidsperspektiv talar mycket för att det i det långa loppet blir de vegetala samhällsformationerna som s.a.s. 'vinner'. Har de klarat sig på ungefär samma sätt i ett hundratal generationer förut, så kan de ju göra det även fortsättningsvis — om de lyckas undgå den virtuella uppätningen från de mindre kultiverade (jord-brukande) samhällsformationerna. I vegetala samhällsformationer är det människor (och annat) som *Varelser i Livet* som är samhällsgrundande. När allt kommer omkring är det nödvändigt att fordringarna som Varelse i Livet har fått en stabil lösning innan de mer avancerade existensformerna har någon långsiktig mening. I vegetala formationer är det kulturens *fortplantning*, snarare än samhällsformationens *tillväxt* som är av vikt och värde.

9.5. Anadermet, idéhållningen och anastroferna.

Anadermet, eller 'upp-vävnaden', är det som i någon mening *omsluter* samhällsformationer. Det motsvarar ektodermet hos djuren. Själva 'omslutningen' kan projiceras på tid, rum, materia och befolkning.

Genom anadermet definieras 'hur långt tillbaka' som samhället har funnits, t.ex. via olika 'grundare', 'hjältar' eller 'fäder'. I de flesta samhällen finns det en *tide-räkning*, t.ex. i vårt fall antal år 'efter Kristi födelse'. I andra samhällen finns det andra 'start-punkter' för tide-räkningen. Genom anadermet definieras även 'hur långt kvar' det är till 'slutet' på historien — som den stora Revolutionen, den stora Undergången, den perfekta Marknaden, den stora Välfärden eller vad det nu finns för 'hägrande' mål som enande före-bild i begrepps-bildningen och samhällsbildningens U-Topologi. I orientaliska kulturer har det varit relativt vanligt med en *cyklisk* eller *dialektisk* historisk tid, så att 'allt går igen' — ungefär som årstiderna. Det är också genom anadermet som *tids-bruket* regleras, t.ex. genom schemaläggningen av *hög-tiderna*, då helg-anadermet s.a.s. re-genereras via hög-mässor, fester och folkdanser. I själva verket är ju flertalet av vecko-dagarna att betrakta som olika (gamla) gudars dagar, t.ex. torsdag som Tor's Dag etc. Genom kyrkan infördes en mer detaljerad och tidsbestämd (obligatorisk) Guds-tjänstgöring under livet, året, veckan och dygnet (framför allt på Söndagarna). Åtminstone förr i

tiden var nog helg-dagarna att betrakta som ordentliga *arbets-dagar*, men för annan Herres räkning än vad som var normalt. Prioritets-ordningen mellan olika Värddar, värden och väsentliga storheter måste ju när allt kommer omkring även konkretiseras i termer av 'in-tecknings-ordning' och 'vem' som s.a.s. skall 'tjänas' i första, andra, tredje och sista hand.

I moderna, animaliska, samhällsformationer håller motsvarigheten till ett neuroektoderm hos djur på att utbildas. Förutom stats-anadermet utbildas mycket snabba och globalt täckande *mass-medier*, som gör det möjligt att åtminstone 'se' världen utanför det egna lokala hemvistet. Men egentligen är det inte Världen som 'syns' utan en *re-presentation* av Världen. Edgar Morin (1968) skriver om mass-medierna på bl.a. följande sätt:

»Den typiske moderne åskådaren är den som hänger sig åt *tele-vision*, 'fjärr-syn', dvs. han ser alltid allting i närbild som genom teleobjektiv, men på samma gång på ett ogripbart avstånd. ... Han deltar i skådespelet, men han gör det alltid genom en ställföreträdare, koranförare, förmedlare, journalist, speaker, fotograf, kameraman, stjärna, fantasihjälte.»
(Morin 1968, s 70)

Morin pekar också på den *historie-löshet* och den *framtidslöshet* som karakteriserar moderna västerländska samhällsbildningar. Det enda som s.a.s. 'finns' som en 'meningsfylld' tid är *nuet*. En sådan 'kon-temporalism' innebär ett försök att i nuet ha del av hela världen, genom att försöka tillgodogöra sig en icke-strukturerad följd av närvarande (massmedialt förmedlade) händelser.

Det är genom anadermet som samhällsbildningen förlänas *bestående drag* och bestående, högre värden. I avsnitt 7.6 införde jag begreppen 'endogram' och 'ektogram', svarande mot de 'inre' och de 'yttre' 'sänkor' eller 'attraktiva associations-punkter' som olika fenomen kan hänföras till. Genom endogramen knyts olika fenomen till existerande källor till oro som attribut. Genom ektogramen är det de enskilda människorna som s.a.s. 'knyts' till olika före-bilder, mål eller väsen som 'tjänare' och 'hän-förda ide-hållare'. Dessa internaliserade normer och rättesnören för det lång- och kort-siktiga handlandet kan kallas *lojaliteter*. Människor 'håller sig' s.a.s. till sina lojaliteter, där en bland de möjliga lojaliteterna innebär att 'hålla sig' till 'sig själv', dvs. försöka realisera vad 'jag' vill genom att underordna 'jag' under 'jag' – vilket stöter på ett antal olika psykiska problem (enligt avsnitt 7.7). Då 'Jag' på detta sätt knyts till högre värden så kan man tala om en *transcendens* eller ett *jag-upp-hävande* upp till ett föregående 'högre plan', svarande mot 'över-jaget' eller 'över-medvetandet'. (Den mer egoistiska 'lösningen' genererar i stället en tillbakagång och ett jag-upp-lösande, en alienation.)

En 'god' ide-hållning svarar mot en mer allmän sådan transcen-

dens, där 'samhället'/'staten' inte längre blir några 'Dom' eller 'Det' utan ett utslag av 'Oss' och vad 'Jag' vill. Det är uppenbarligen så som Hegel föreställer sig (eller definierar) staten. Om en sådan transcendens blir mer *allmän* och mer *bestående* (och inte bara avseende 'ljusa ögonblick') så kan man tala om en *anastrof* i samhällsformationen, ett 'lyft' i det kollektiva medvetandet som relativt väl svarar mot motsvarande lyft hos de enskilda — såsom vid person-bildning enligt avsnitt 8.3. Anadermet blir därvid verkligen ett kulturellt *verkande Innan-Vara*, en makt-struktur enligt Hannah Arendts makt-begrepp: en förmåga att handla i sam-förstånd. Människor 'under-ordnar' sig och 'lyder' gällande lagar och legitima slutledningslicenser därför att det finns goda skäl till dem. Lagarna framstår som *förnuftiga* — bl.a. därför att människorna själva har infört dem, via en begrepps-bildning och en anabolism av likartad karaktär.

I det svenska samhället är det kanske representationsreformerna under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, då svenska folket s.a.s. blev 'herrar' i eget 'hus', som får betraktas som den senaste större anastrof. Sedan de gamla Herrarna, i form av Gud, Kung och Husbonde mer eller mindre avskrivits från anadermet som Ana-personer, så har emellertid de nya Herrarna, i form av mer opersonliga, abstrakta och artificiella Ana-personer (myndigheter, aktiebolag, ekonomiska föreningar u.p.a, etc.) vuxit fram som ett modernt frälsestånd. Det är de som talar Herre-Målet — eller rättare sagt: kommer till uttryck via Herre-Målet. De moderna prästerna utgörs av sådant som börskommentatorer, konjunkturexperter, marknadsbedömare och kapital-logiker, sådana som är 'insatta' i vad Ana-personerna håller på med och vad de kräver av befolkningen, exempelvis arbete för deras räkning. Det gäller att utröna vad Man vill av befolkningen.

9.6. Diadermet, samhällningen och diastroferna.

Det är uppenbarligen så att ett modernt stats-anaderm inte kan utbildas om inte konkreta ledningssystem, vägsystem, kommunikationssystem och massmedier finns inlagrat som en infrastruktur i samhällsformationen. Medan anadermet inrymmer makterna och Folk-Makten och katadermet inrymmer krafterna och Arbets-Kraften, så inryms Folk-Viljan och Folk-Rörelsen i diadermet, svarande mot de själs-bundna, de kropps-bundna respektive de person-bundna förmågorna och kompetenserna hos människor.

Under det kapitalistiska produktionssättet har diadermet utvecklats på sådant sätt att även personer börjat 'strömma' på ungefär samma sätt som eldningsolja, energi och handelsvaror. Människor har fått karaktär av 'ämnen' som s.a.s. 'bearbetas' ungefär som andra ämnen i den sociala metabolismen. Normalt 'strömmar' den s.k.

'arbetskraften' också frivilligt, ty den är ju 'fri' i meningen i avsaknad av lojaliteter och av andra (legala) försörjningsmöjligheter. John Hicks (1970) skriver:

»När väl systemet med en fri arbetskraft upprättats, är den sannolikt billigare. Slaven måste föras till marknaden. Kostnaden här för — eller något substitut för den — är en del av hans pris. Den frie arbetaren behöver inte föras dit utan han kommer själv.» (Hicks 1970, s 138)

Genom det kapitalistiska produktionssättet och genereringen av 'fri' och 'rörlig' arbetskraft, så blir kanaliseringen av 'folk-rörelsema' (taget i vid mening) ett av de mer fundamentala problemen vad gäller diadermet och den kon-kurrens som äger rum däri.

Diadermet inrymmer de olika 'kanalema', befodrings- och befodrings-systemen, 'karriärerna' och hela den arsenal av brytsignalsrutiner som gör att olika 'ämnen' och rörelser kan bearbetas samtidigt i kon-kurrensen utan alltför många krockar eller kollisioner. Betygsinstrumenten i skolans utbildningssystem 'drar fram' begåvningar och 'ämnen' av olika slag, medan 'resterna' och 'skrotet' avskiljs i olika etapper. Befattningarna kan därvid ses som virtuella behållare av personbundna resurser. Vid anställningar fylls befattningarna på och via ämnes-utbildning, arbets-förmedlingar, omskolning m.m. skapas ett 'förråd' att ta ur — via arbetsmarknaden.

Diastrofer innebär omläggningar mellan olika 'riktningar' eller tyngdpunktsförskjutningar mellan olika 'poler', t.ex. mellan 'höger' och 'vänster' eller mellan 'manligt' och 'kvinnligt'. Johan Galtung har något skämtsamt formulerat »Galtungs första lag»¹³, vilken säger att vänster-höger-diastrofer (i min terminologi) har en stabil period på c:a 18 år (mellan två vänster-svängar) under 1900-talet och kommer till uttryck ungefär samtidigt i alla samhällsformationerna. Den senaste vänstersvängen ägde då rum år 1968, varför 'lagen' skulle innebära att nästa vänstersväng äger rum omkring år 1986, med en kort högersväng under mellanperioden. Att sådana 'pulser' eller 'cykler' kan utbildas är fullt i överensstämmelse med den modell för kulturell fortplantning som jag diskuterat (avsnitt 8.7). Om — av någon anledning — en viss kohort 'råkar' vara särskilt 'stor' och 'radikal' så kommer den kohorten att vid c:a 20 års ålder 'bryta' mot det dominerande Moders-Målet. Med hänsyn till s.k. 'tredje-generations-effekt'¹⁴ och relativt avgränsad barnalstringsperiod, så kan det ske en 'infasning' så att de olika versionerna av Moders-Målet börjar återkomma relativt rytmiskt som dominerande Moders-Mål, med den 'unga' och den 'äldre' versionen av Moders-Målet som 'vänster'-version.

I själva verket växer det fram en mängd olika 'pulser' eller 'cykler' i diadermet, olika 'säsonger', 'terminer' och 'redovisningsperioder'. De flesta samhällsformationer synes därvid få en grundpuls på

ett år. Denna grundpuls kan då i mina modelltermer anses motsvara den 'tunga' bearbetningscykeln eller den 'dominerande' alef-operatorn i samhällsformationen, nämligen från skatteuppbörd till skatteuppbörd. Denna bearbetning har blivit föremål för en genomgripande omläggning under 1800-talet. Man kan tala om en större diastrof i det svenska diadermet. Det jag avser är det som Fredrik Lagerroth (1927) kallar för ett 'systemskifte' i svensk statshushållning.

Vad det handlar om är omläggningen av skattesystemet från en uppbörd av *reala skatte-persedlar* till en överföring av dispositionsrätten till olika *imaginära bank-sedlar* från lokala/privata händer till centrala/publika händer. Inlagringen av skatterna i regionala och centrala förråd av typ kungsladugårdar, slott och skattkammare upphörde därvid. Istället blev skatterna 'inlagrade' på marknaden. Avvecklingen av indelnings- och grundskatteväsendet innebar att merparten av den personella skatten och den jordförankrade skatten förvandlades till penning-skatter. Medborgarna skulle inte längre 'ge ifrån sig' delar av sin egendom (av typ mjölk, säd, gästgiveri, värn-tjänster och hästskjutsar), nu skulle de *sälja* den — mot betalning. En förutsättning härför var självfallet att det fanns marknader etablerade för avyttringen av egendomarna. Genom denna omläggning fick marknaderna ökad betydelse, samtidigt som statsadministrationen endast indirekt kunde styra 'vad' som s.a.s. i realiteten gick att 'få' för de överförda pengarna. Någon 'undervisning' angående vad som skulle erläggas i reala skatte-persedlar av förekommande köpmanshus, industriidkare och andra inrättningar för den reala uppbörden (på marknaden) kom aldrig till stånd. Statsmakterna gav inte längre *orders* angående vad som skulle framställas som skatte-persedlar. I stället blev statsmakterna en *storköpare* av vad som — av olika andra anledningar än statsmaktens — 'råkat' bli producerat. Speciellt problematiskt i sammanhanget är de personliga prestationerna. Dessa går ju inte att 'avyttra' på några marknader eller 'tillverkas på lager'. Det går liksom inte att 'framställa' tjänster för senare uppköp.

Genom diastrofen lades därigenom grunden för en fundamental motsättning i samhällsformationen: motsättningen mellan 'staten' och 'marknaden'. Människor i egenskap av folkmakt (staten) behärskar inte vad de i egenskap av arbetskraft (marknaden) de fakto framställer. Enligt min mening får tillväxten av den offentliga tjänstesektorn ses mot denna bakgrund. Det som framställs i den ordinarie produktionen, dvs. potentiella skattepersedlar, är inte 'uppskattat' och saknar 'värde' för samhällsformationen som sådan, varför merparten av statsmakternas banksedlar som överförts från folket som arbetskraft ('löntagarna') används av folket som folkmakt ('riksdagen') för att *förmå folkflertalet att göra något annat än vad de de*

facto håller på med — genom att bl.a. försöka anställa dem direkt under staten som personal och *som arbetskraft*.

Alternativet till en ökande inkomstbeskattning för att förmå människorna att göra något annat än vad de själva hade tänkt göra, synes därvid vara att försöka framställa välfärd *direkt*, dvs. i den ordinarie produktionen. Om det som framställs i produktionen uppskattas och överensstämmer med uppsatta mål för samhällsbyggandet så behövs ju inget uttag ur produktionen för att åstadkomma välfärd — den är ju redan under framställning! Det som därvid framställs är inte varor utan snarare *till-varor*, av typ boendemiljöer. Sådana tillvaror går inte att 'sälja' eller 'avyttra' på några marknader, varför det är meningslöst att försöka 'beskatta' en sådan tillvaro-framställning — såsom beskattning f.n. föreställs. Möjligen kan man 'uppskatta' produktionen och underlätta den, genom att *inte* beskatta den (enligt förhärskande synsätt på vad beskattning innebär). En sådan övergång från 'skenbar' välfärdsproduktion till 'reell' välfärds-konstruktion torde tvinga fram en ny diastrof i diadermet. I stället för att mäta sådant som 'skattekraft' och 'köpkraft' så blir det i stället olika bedömningar av 'produktivkraft' och 'värmkraft' som kommer i fokus för samhällsbildningen och samhällsbyggandet. Enligt min föreställningsram skulle därvid penning-cirkulationen degraderas till vad den är: ett slutet kretslopp av ett virtuellt ämne som reducerar transaktions-kostnaderna vid vissa andra ämnes-omsättningar över olika cell-gränser. Pengar fungerar som katalysatorer och möjliggör indirekta växelverknings på ungefär samma sätt som olika cirkulations-system utbildats i den (övriga) levande materien för att möjliggöra 'långväga' och 'indirekta' transaktioner mellan olika differentierade celler (t.ex. via blodomloppet).

I de flesta samhällsformationer finns det ett antal olika slags 'pengar' med olika 'cirkulationssfärer'. Det finns också restriktioner för 'växlingen' mellan olika penning-sorter, t.ex. oxar, kvinnor och livsmedel. Olika sorters pengar kan därvid fungera som *bytes-medel* vid vissa typer av transaktioner, exempelvis som en minsta gemensamma nämnare vid boskapshandel. De kan också fungera som *värde-mätare* vid vissa typer av bedömningar och taxeringar, exempelvis som en fastställd norm för 'besutenhet' (ett mantal i äldre folkbokföring och beskattning). De kan också fungera som *amorterings-medel* för vissa slag av fordringar, exempelvis olika formler som driver bort fordringsägare (genom goda svar på tal s.a.s.). De kan också fungera som *värdebevarare* för ackumulering av egendom och prestige, exempelvis kvinnor i ett harem. Det är först under de senaste århundradena som det i ett land som Sverige utvecklats 'universal'-pengar (Skr) som kan användas för *alla* dessa funktioner. Fortfarande finns det dock (och kommer alltid att finnas) 'sfärer' som inrymmer andra sorters pengar och som inte går att 'växla' hur lätt som helst till

den dominerande och legitima penningssorten. Föräldrar som gärna vill ha ett barn, men inte själva kan framställa ett, kan ju inte hur lätt som helst 'växla' till sig ett barn via förekommande bytesmedel. En företagare som gärna vill ha vissa kommunala förordningar ändrade kan inte hur lätt som helst 'växla' till sig sådana tjänster. I själva verket kan man hävda att universal-pengarna (som inte är det) i en viss mening 'förlorat terräng' under senare delen av 1900-talet. Det går inte längre att 'köpa' sig titlar eller anseende. Det går inte heller att som förr i tiden 'köpa sig' ett län av kungen. Det går inte heller så lätt att 'köpa sig fri' från olika slags plikter och bojor, t.ex. värmplikt och medborgarskap. Allt färre människor använder pengar som värdebevarare. I stället är det fast egendom, 'värdepapper' och dylikt som används för upprätthållandet av de materiella egendommarnas relativa storlek. I stigande utsträckning har olika slags *övertalningsargument* börjat få betydelse som 'betalningsmedel'. Detta torde sammanhånga med att den relativa fattigdomen har minskat, samtidigt som folkflertalets bildningsnivå höjts avsevärt. Därigenom 'lyssnar' folk mindre på betalningsargument *som sådana*: »Jo men Du får x kronor om Du gör det!» är inget 'bra' argument hur stort x än är. Det krävs 'bättre' argument än pengar för att människor skall engagera sig eller inte engagera sig i olika ämnen. Dessutom är ju den materiella försörjningstryggheten relativt hög, varför människor inte för sin omedelbara överlevnad måste förfalla till prostituerade eller gangsters. Den relativt höga produktiviteten i varuframställningen och den ökande offentliga (politiskt kontrollerade) sektorn har dessutom gjort att priset på arbetskraft har stigit kraftigt och att 'tjänster' inte tillhandahålles under 'marknadsprincip' (köpkraftsbaserad 'efterfråga') utan under 'behovsprincip' (teoretiskt och politiskt grundad behovsbedömning). Den relativa tillbakagången för 'marknaden' i den sociala metabolismen och som regulator för kanaliseringen av rörelserna i Kon-Kurrensen har också poängterats av några nationalekonomer. Scott Burns (1975) slutsummerar sin genomgång av den 'informella' hushålls-ekonomin på följande sätt:

»The combination of these events means that the market economy, at the very most, will account for no more than 50 per cent of our economic activity by the end of the century. Most probably, it will account for much less perhaps as low as 25 per cent, depending upon the growth of the collective sector.

When a discipline is no longer adequate to describe most of its subject area, we are likely to question its relevance. Contemporary economics is such a discipline, heading rapidly toward the world of un-money, non-markets, and invisible exchange. We are moving toward a post-economic society, yet the fact is little recognized.»

(Burns 1975, s 246)

Enligt min mening handlar det därför inte så mycket om hur marknadskrafter och andra 'mystiska' krafter och system skall 'försvinna', utan snarare vad som är av värde att rädda i marknadsmekanismer och i marknadssystemet. I ett läge då merparten av vardagslivets olika tjänster och gentjänster inte regleras via marknadsmekanismer, så kommer vissa (stora) grupper i befolkningen att få ytterst svårt att få hjälp – även om de har pengar. De saknar de 'rätta' kontakterna, är 'isolerade', kan inte 'tala för sig' och saknar någon 'att vända sig till'. Möjligen kommer de traditionella familje- och släktskapsstrukturerna att få nytt 'liv' i ett sådant läge, eftersom medlemmarna i sådana samhällningssällskap traditionellt inte får 'svika' varandra i nödsituationer.

9.7. Katadermet, hushållningen och katastroferna.

Med katadermet avser jag det materiella, 'kon-sisterande' historiska arvegodset, det stora arkiv som jorden och samhällsformationens territorium utgör. Det är katadermet som arkeologerna kommer i kontakt med och det är katadermet som mer konkret möjliggör att en samhällsformation 'äger rum', ty det är i katadermet som de olika 'utrymmena' finns i form av 'hus' och 'kroppar' av olika slag. Katadermet består av olika slags kataloger, dvs. bestånd av olika slag, sådant som människo-populationer, trädjungar, djurbestånd, konstsamlingar, kassaskrin och andra 'inbuntade' ämnen. I primitiva samhällsbildningar är merparten av dessa bestånd fria eller 'vilda'. Den kulturella utvecklingen har inneburit en serie av 'domesticeringar' och 'kultiveringar' av dessa bestånd, via boskapsskötsel, jordbruk och bergsbruk t.ex. Om anadermet avslöjar vad det är som är värt att hålla reda på i samhällsformationen, så är det i katadermet som värdena manifesteras och 'hålls' mer fysiskt (inbindning eller fängsling t.ex.).

Före kapitalismens genombrott synes det ha varit självklart att cellerna (hemmanena) måste underhållas med reala näringsämnen, av typ vatten, luft, livsmedel, mineraler och informationer och då vanligtvis från de lokala bestånden av relevanta populationer. Det fanns en relativt hög lokal autonomi enligt vegetal princip. Den förhärskande tanken i det moderna samhället synes vara att om bara pengar finns i tillräcklig omfattning, så kan alla brister avhjälpas även lokalt. Problemet är att pengarna närmast har karaktär av 'syre' i vanlig metabolism och saknar eget 'innehåll'. Pengar har som sådana varken näringsvärde eller formeringsvärde, dvs. karaktär av en riktad fordran på någon bestämd real resurs. Brist på pengar kan emellertid nödvändiggöra 'utbränning' av lokala egendomar och 'spjälkning' av olika entiteter för att få lämpliga likvider till före-

kommande (för fortvaron nödvändiga) transaktioner och ämnesomsättningar. Om sådana celler 'är till' för att bestå, men således 'går under' så kan man tala om katastrofer i katadermet.

I det svenska katadermet kan man tala om en sådant 'typisk' katastrof under senare delen av 1700-talet och början av 1800-talet. Under perioden 1750-1810 sjönk andelen fullbesutna hemman (med mantal över 1) från 34% till 7%, samtidigt som andelen hemman med mantal under 1/2 (motsvarande torpare, backstugesittare o.likn.) ökade från 31% till 80% (Bunte & Jörberg 1966). Katadermet kunde helt enkelt inte hårbärgera befolkningen. Flykten från landsbygden kom bl.a. till uttryck i massutvandringen till Amerika och ett växande stadsproletariat i form av 'fri' och 'rörlig' 'arbetskraft'.

Den generation som nu växer upp får i minskande utsträckning några 'rötter' till landsbygden och 1800-tals-katadermet. Det blir därvid 'lätt' att man 'glömmer' det urbana livets beroende av de mer traditionella näringarna (jordbruk och boskapsskötsel). Antalet intermediärer mellan det naturliga beståndet av t.ex. kor och det kultiverade beståndet av mjölkflaskor i kyldisken är så många och svåröverblickbara att den vanliga människan antagligen inte alls reflekterar över 'varifrån' mjölken på bordet kommer. Motsvarande gäller nästa fas i ämnesomsättningen, dvs. sådant som urinets väg ut i naturen igen. 'Moder Jord' — eller med min terminologi Värden Gaia — kan därigenom bli en 'frånvarande' och 'okänd' gestalt. Begreppet kultur blir därvid 'besynnerligt' utifrån många aspekter.

Ett kännetecknande drag i den förhärskande rationaliteten är att *värdesättning innebär prissättning* av det värdesatta/prisgivna, med en implicit eller explicit rutin för hur föremålet för värdering går att avyttra eller avsäga sig bekantskapen med. Den värdesättning som görs av samhällsformationen som sådan, dess bestånd av personer, boskap, maskiner, konstverk etc. innebär också i viss mening en prissättning av hela samhällsbildningen. Det finns olika taxeringar av nationalförmögenheten enligt en sådan föreställningsram. Räkningen brukar sluta på ett par tusen miljarder Skr, beroende av vilka bestånd som inräknas (realkapital, humankapital etc.). En sådan tankeövning innebär — enligt mitt synsätt — en 'utrymning' och a-lienering av människorna från samhället och en 'buntning' av hela katadermet till ett 'paket' som skulle kunna avyttras till något utländskt bank-konsortium. Synsättet är möjligen förstäeligt mot bakgrund av vår insektala förhistoria med samhället som ett 'rike' under ett visst 'över-huvud'. I äldre tider var det ju också vanligt att man 'köpte' och 'sålde' hela samhällen, inklusive befolkningarna. Men i ett läge då 'riket' s.a.s. överskrivits som en 'folkets egendom', blir det inte längre relevant att försöka taxera vad folkets 'egendom' är värt, åtminstone inte i termer av Skr.

9.8. Om att uppskatta och beskatta Naturen.

Betraktar man det moderna svenska samhället som en animalisk samhällsformation, med ett välutvecklat stats-anaderm, behärskat av folkmakten (Folket), så kan formationen betraktas som en 'gäst' i en 'värd' enligt tidigare förda principresonemang. Den aktuella 'värden' är Gaia, och mer lokalt den del av Gaia som omsluter det aktuella samhället, som vi kan kalla Naturen. Sedan förekommande 'gräl' mellan olika fragmentariska samveten upphävts, så att Folket inte är i gräl med 'sig själv' (t.ex. som motsättningar mellan folkmakt, arbetskraft och folkvilja), så torde en ny konflikt toma upp sig: den mellan Folket och Naturen.

Det är symptomatiskt att den nationalekonomi som utvecklades under det kapitalistiska produktionssättets etableringsperiod på 17-1800-talet, och som ännu synes ligga till grund för synen på 'ekonomi' ('hus'- eller 'bonings'-lära), nästan helt saknar *natur*-vetenskaplig anknytning, dvs. inrymmer sådant som biologi, fysik, naturgeografi och liknande. I viss mening saknar den också kopplingar till mer klassiskt samhällsvetenskapliga ämnesområden av typ juridik, statsvetenskap och kulturvetenskap i övrigt. De grundvalar som traditionell nationalekonomi byggts upp på har därför varit relativt 'frikopplade' från övriga vetenskaper. Många kritiska bedömare har därför sett den traditionella nationalekonomin som en 'legitimerande' vetenskap, en pseudo-vetenskap som endast försöker göra 'efterhands-konstruktioner' och 'rationaliseringar' av i grunden oförnuftiga handlingar, de som görs av de ekonomiska 'agenterna'.

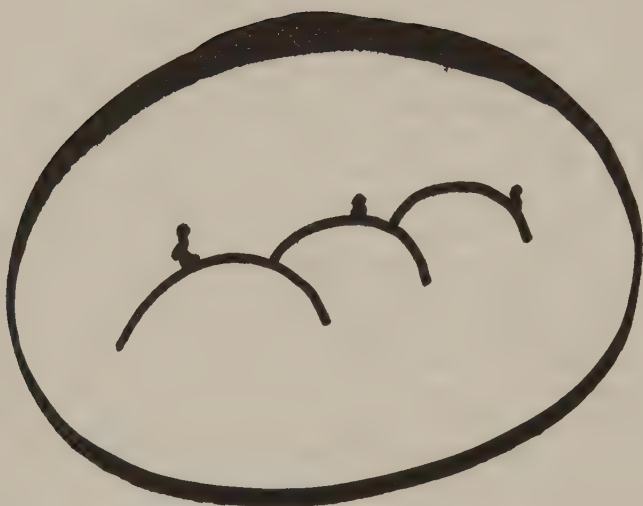
Om vi för ett litet tag 'glömmer' att det finns icke-mänskliga myndighetspersoner och 'glömmer' att det finns sådant som 'marknadskrafter', 'arbetskrafter' och 'köpkrafter', utan håller oss till vanliga människor och till naturkrafterna (inklusive de metafysiska kraftfälten), så underlättas problematiken högst avsevärt. Vi slipper dras med en massa skenbarheter. Det handlar om hur växelverkan mellan människor i kollektiv skall gestalta sig och hur växelverkan med Naturen skall se ut. Naturen kan därvid ges karaktär av att vara en Ana-person av minst lika goda skäl som pappersprodukter kan vara det. Naturen utgör i själva verket Folkets förmästa *skatteobjekt*. Kultivering av tillvaron innebär ju i allt väsentligt att domesticera och 'vårda' Naturen. I primitiva kulturer har 'segrarna' i olika krig normalt funnit det vara mer lönsamt att utnyttja 'fångsten' för en *kontinuerlig* beskattning under lång tid än att göra en diskret engångs-beskattning under kort tid. Om nu Naturen betraktas som 'fänge' och som ett beskattningsbart objekt, under vilka former bör man då lämpligen 'uppbära' skattepersedlarna, hur mycket och av vilken sort? Svaret är naturligtvis beroende av vad 'herren i huset', dvs. Folket, anser sig behöva för sitt uppehälle (sitt samhälle). Det

är då helt uppenbart att Naturen inte kan förmås att avleverera skatter i termer av Skr. Alla försök att få Naturen att betala skatt *i termer av pengar* är dömda att misslyckas. Vilka andra förmågor är det då som Naturen har och som är lämpliga att driva in som skatter?

Vi konstaterar därvid snabbt att hela den kulturella existensiel- la grundvalen vilar på, att Naturen *fortsätter* att utföra det arbete som den utfört i det fördolda – som 'självklarheter' – under år- miljonernas lopp: omvandlingen av oorganisk materia till organisk och mer komplex materia via fotosyntes och dylikt. För att denna verksamhet skall kunna bedrivas även fortsättningsvis erfordras uppenbarligen en mängd olika 'produktionsfaktorer' och uppord- nade 'produktionsförhållanden'. Hur dessa skall gestalta sig torde *ekologerna* ha mer att säga om än vad *ekonomerna* har.

En symbios mellan Folket och Naturen enligt ovan skisserat slag innebär självfallet att skattesystemen och kreditgivningsfor- merna av idag får avskrivas som historiska relikter. Skattesystemet skall ju orienteras mot Naturen, inte mot Folket – husmödrarna el- ler herrarna i huset. Men Naturen kan få låg 'skattekraft' om den inte 'vårdas' och omhändertas på adekvat sätt, varför en motsvarighet till »De Mänskliga Rättigheterna» torde behöva införas, dvs. »Na- turens Rättigheter» eller från en annan synvinkel »Kulturens Skyl- digheter gentemot Naturen». En form av obligatorisk vårdnads- plikt för Naturen finns redan i de vanliga lagarna, där den svenska 'allmansrätten' är en intressant kompromisslösning mellan olika krav. Eftersom Naturen inte 'svävar omkring' i några abstrakta rymder (av typ ekonomiska system), så blir det också möjligt att s.a.s. 'återvända' till jorden med de ekonomiska spörsmålen. Häri- genom torde även de lokala, ortsbundna och historie-geografiska kontexten få nytt 'liv' vid bedömningen av Naturen som skatte- källa.

Det bör betonas att en inte oväsentlig del av Naturen utgörs av människor, såsom varandes varelser i livet. De produktiv-krafter och kompetenser som människor besitter i form av kroppsbundna re- surser har dock inte riktigt tagits om hand för socialt och kulturellt brukande. Den motsättning mellan stat och marknad som jag disku- terat i avsnitt 9.6 kan också projiceras som en motsättning mellan människor *som Folk-Makt* och människor *som Arbets-Kraft*. En möjlig lösning av denna motsättning är att försöka upp-häva arbets- kraften till förmån för en 'själv-aktualiserad' *Folk-Vilja* enligt ungefär samma principiella logik som vid vanliga personers själv-aktualisering (enligt avsnitt 8.5.). Folket måste lära känna 'Sig-Själv' genom en verksamhet som dels tillmäts *betydelse* av Folk-Makten – motsva- rande Observatören hos den enskilde – och som dels *motiverar* Arbets-Kraften – motsvarande Aktören hos den enskilde. Folk-Viljan blir då 'medveten' om 'Sig-Själv' – som en *Folk-Rörelse*.

För att särskilt rikta uppmärksamhet mot det faktum att människor är biologiska varelser, framhåller jag i detta kapitel att en god sysselsättningsteori för människor på ett adekvat sätt måste beskriva och förklara den volym-mässigt största och den mest regelbundna sysselsättning som människor har, nämligen *sömnen*. I den *biografiska* sysselsättningsteori som presenteras, inkluderas sömnen som en del av det kropps-arbete som erfordras för att människor skall få behålla livet. Livet betraktas i själva verket som den förste och störste kreditgivaren och fordringsägaren. Denna karaktärisering av Livet skall tas helt seriöst. Hela den sysselsättningsteori som presenteras kan nämligen sägas vara ett broderi kring ett och samma tema: människans existensvillkor som en serie av *gäst-Värd-relationer*, med Livet som en av dessa Värdar. Förutom tre 'tunga' sådana gäst-Värd-relationer identifieras fem stycken andra, mer 'finstrukturerande' kanaliseringsformer för de mänskliga handlingsmönstren. Medborgarskapet betraktas som en speciell typ av befattning. Jag diskuterar därvid möjligheterna att 'beskatta' människor mer direkt genom att ge människorna ökat ansvar som *medborgare*, med bl.a. en ökad 'jour-hållning' för värn och vård av högt prioriterade värden.

EN BIOGRAFISK SYSSELSÄTTNINGSTEORI

10.1. Existens och sysselsättning.

I många samhällsbildningar saknas begrepp för 'arbete'. I en viss mening finns därigenom inte heller 'arbete' att utföra i dessa samhällen. Det finns bara olika slags 'sysselsättningar' eller 'aktiviteter' av typen 'fiska', 'laga mat' och 'samtala'. Det finns mängder av olika försök att definiera vad som menas med 'arbete'. Jan Karlsson (1978) kommer fram till följande definition: »de medvetet planerade handlingar genom vilka människan med olika hjälpmedel påverkar naturen — handlingar som i sin tur återverkar på människan». I min tre-radikala deontologi (enligt avsnitt 7.4) kunde vi konstatera att människan som existerande varelse 'tvingas' handla, eftersom även 'passiva' handlingar måste betraktas som handlingar. I min modell för utvidgad (social) metabolism (enligt avsnitt 8.4) kunde vi konstatera att en inte oväsentlig del av handlingarna innebär att 'konstruera genom negation', dvs. förkasta, eliminera och avskilja 'skrot' och 'negativa' element från entiteter som förlänats betydelse och 'värde' i ett tidigare skede (i pre-sense). Till en viss del sker denna bearbetning 'passivt' men är nödvändig för att upp-rätt-hålla etablerade ordningar och lokala undantag från vimlet i tillvaron. Med sysselsättning avser jag helt enkelt de handlingsmönster och 'artikulationer' som kommer till uttryck då människor *existerar* i en viss historie-geografisk kontext. Endast i vissa sådana kontext blir begreppet 'arbete' meningsfullt.

Varje sysselsättningsteori borde — enligt min mening — på ett adekvat sätt kunna beskriva och 'förklara' handlingsmönster i termer av *existensvillkor* för aktuell undersökningspopulation. Vad gäller människan så brukar man normalt 'bortse' från den volym-mässigt största sysselsättningen, nämligen *sömnen*. Vill man förstå mänskliga handlingsmönster och de unika och speciella kompetenser som människor har, så torde sömnen som fenomen vara helt fundamental. Detta sägs här endast för att betona att den 'biografiska' sysselsättningsteori som jag här skall ge konturena av, försöker utgå från de mänskliga levnads- och existensvillkoren, inte bara som samhällsmedlem, utan även som varelse i livet. I själva verket är det ju svårt att vara samhällsmedlem om man inte först har klarat av konsten

att fortvara i livet. Enligt tidigare fört resonemang är det fullt möjligt (för människor) att 'låta bli' att leva (via självmord). Väljer man av olika skäl att låta bli att 'låta bli' att leva, så blir man fullt upptagen med att leva.

10.2. Sysselsättning och tidsanvändning.

I varje given befolkning är den totala befolkningstiden given, nämligen som produkten av folkmängden och betraktad tidsepok. En ort med 1 000 invånare betraktade under ett dygn har precis 1 000 persondygn till förfogande för att sysselsätta sig med saker och ting — och med varandra! Förekommande teknologi, kommunikationssystem, sociala organisationsformer o.dyl. kommer i detta avseende endast in som *fördelnings-mekanismer* av den totala persontidsanvändningen. Det är inte bara olika bestämda sysslor och göromål som 'läggs ut' över befolkningstiden (som en 'tids-yta' betraktad), utan även sådant som väntetider och 'rekreation'. Mycket tyder på att de flesta samhällen nära nog med naturnödvändighet är knutet till ett verksamhetssystem, som genererar *ungefär* samma vardagsliv — i tidsbudget-termer. En nyligen utförd jämförande tidsbudget-undersökning (Szalai 1972), som berörde tolv länder i östra och västra Europa samt Nord- och Sydamerika, visade förvånansvärt små skillnader i de tunga posternas tidsmedelvärden (arbete, socialt umgänge, transporter, etc.). Möjligen kan självfallet de använda 'fångstnäten' (kategorierna o.dyl.) vara så beskaffade att handlingsmönstren i olika samhällen 'fängslas' och 'blir' något annat än vad de egentligen är vid sådana typer av undersökningar. Att resa med en kollektivbuss i Syd-amerika synes innebära något helt annat än att köra en privat bil i Nord-amerika, för att ta ett exempel. Siffror 'luktar' inte och kan därför inte avbilda den 'färgprakt' och de mer komplexa mönster som handlingarna tillsammans väver fram.

Vardagslivets mönster av handlingar vävs inte fram godtyckligt eller enligt slumpmässiga principer. Det är vardagslivets generativa grammatik som verkar kanalisera på de 'trådar' (biografer) som tillhör 'väven' (handlingsmönstret). Ju mer specialisering och samverkan över avstånd tilltar i omfattning, desto mer obevekligt pressas tidsscheman och olika slags tidgivare och tidskontroller på människorna. De måste hålla arbetstider, avgångstider för fordonen, öppethållande för olika typer av service, samtidigt som de måste 'boka' tid och 'få' tid hos olika strängt upptagna befattningshavare. I minskande utsträckning bestäms tidsbruket av allmänna kulturella normer, seder och bruk. Även vissa högtider har börjat 'röra på sig' så att människor firar födelsedagar, Jul och dylikt på ungefär samma sätt som man firar semester: genom 'uttag' av hög-tid under en peri-

od som passar. De familje- och hushålls-interna dispositionerna av tid är dock starkt begränsade. De administrativa förordningarna angående skolgång, militärtjänstgöring, förvärvsarbete, service, daghemmens öppethållande etc. gör det svårt att *äga tid*, dvs. med 'egen dom' avgöra hur tiden skall brukas. Även tid håller på att bli en 'konsumtions-vara', där valfriheten består i att tvingas välja mellan ett antal pre-konstruerade 'paket' av tids-användningar, utan större möjligheter att själv utforma 'paketens' innehåll eller tids-struktur.

En yrkeskarriär kan då betraktas som ett sådant 'paket' av tids-användningar. Rörelseinriktningen, ämnesinnehållet och tidsschemat för avgångar, ankomster och linjebyten är redan fastlagt och vill man 'nå fram' så gäller det att 'satsa allt' för att kunna hänga med i Kon-Kurrensen. Yrkeskarriärer, liksom de flesta andra 'paket' som erbjuds, är utformade för att besättas och ockuperas av *enskilda* människor. De inrättas normalt inte för att passa äkta par, familjer, hushåll eller andra idé-, sam- eller hushållnings-*sällskap*. De tidskonflikter som automatiskt genereras då dessa 'en-persons-program' skall köras samtidigt leder självfallet till stora svårigheter att hålla 'ihop' sällskapen och primärgruppsbildningarna i samhället. Även fast småbarnen av idag antagligen upplever en enorm tidsknapphet hos föräldrarna genom de ständiga yttringarna om att »Jag har inte tid!», så kommer de snart att få veta att deras samhälle karaktäriseras av en mycket stor 'fritid'. Men genom 'fritid' *skapas* ju inte den tid som behövs, särskilt inte som merparten av 'fritids'-sysselsättningen består i att *slå ihjäl tid!*

Huvudskälet till att människor inte 'har' tid och inte 'äger' tid, torde vara att merparten av handlingsmönstren och 'paketen' regleras och konstrueras av 'obekanta' 'tid-givare' och 'fordrings-ägare'. Det går då inte att 'blidka' dem vid för sen ankomst, vid uteblivna prestationer eller vid undermåliga insatser till följd av stress, ohälsa och personlighetsnedbrytning. De måste 'finna sig' i vad 'Man' kräver av dem. De måste 'hänga med' i Kon-Kurrensen, om de nu vill vara 'med' överhuvudtaget.

Om således en stor del av befolkningen utsätts för stress och ohälsa pga för många och tidskrävande fordringar riktade på sig, så finns det en annan (eventuellt större) del av befolkningen som utsätts av stress och ohälsa av precis motsatt skäl. Det finns inga fordringar riktade mot dem alls och ingen förväntas bli bekymrad om de blir upptagna på annat håll eller går hädan, ty inga 'paket' står och 'väntar' på dem s.a.s. Människor kan dö som biologisk varelse, men hon kan även dö som social varelse. Vad jag avser med det, torde (tyvärr) den äldre generationen av idag ha konkret upplevelse av. I tidigare generationer fanns mer 'aktivitetsrika' närmiljöer där även 'svagpresterande' kunde göra en god insats. Pensionering idag betyder inte bara frihet från vissa fordringsägares krav på (förvärvs-)

arbete, utan också frihet från stimulerande förväntningar på vederbörandes artikulationer som människa. Om det inte 'märks' att man 'faller ifrån' så finns man ju inte heller i en viss mening.

Vad gäller sysselsättning och tidsanvändning bör det därför med skärpa framhållas att både *för mycket* och *för lite* fordringar på enskilda människors personbundna resurser är ohälsosamt och stressframkallande. Det gäller att etablera ett vardagsliv som är 'lagom' krävande och kanske 'anpassat' till de kompetenser som människor i olika åldrar och med olika levnadsvillkor realiter har och kan utöva. Det är inte bara de handikappade som 'kräver' sysselsättning, utan även småbarn, gamlingar och andra med-varelser — t.ex. hundar!

10.3. Sanktionssystem och befordringssystem.

Inga samhällen torde vara så idealiska att de lokala tillvarorna i sig själva fungerar som uppfostringsanstalter och kanaliseringsinstrument för vilka kompetenser som skall strypas och vilka som skall understödjas. Det krävs särskild övervakning, ledsagning och olika sanktionsinstrument för att *förmå* människor till vissa saker och för att *hindra* människor till vissa andra saker. Man skulle kunna tala om 'passiva' och 'aktiva' sanktions- och befordringssystem. De kompetenser som människor har, via sin speciella generiska grammatik, är till viss del 'dolda'. Kompetensen att köra bil torde även ha funnits på stenåldern, men tyvärr fanns det ju inga bilar att köra på den tiden, varför den aldrig utvecklades. Man torde på goda grunder kunna hävda att även den nu levande generationen av människor går och bär på 'dolda' kompetenser, som det saknas möjligheter att aktualisera i brist på lämplig motivation eller i brist på nödvändiga hjälpmedel. Speciellt gäller då detta i de enskilda lokala tillvarorna, där människor går och bär på 'slumrande' eller 'förfallna' kompetenser, därför att de aldrig ställts på prov. Å andra sidan torde varje lokal tillvaro ha sina speciella levnadsvillkor, t.ex. vad gäller klimat, språkbruk, näringsförråd, organisationsformer och faror, varför varje lokal befolkning får vissa kompetenser i sin repertoar särskilt väl utvecklade, t.ex. synförmåga eller simförmåga. Vilka kompetenser som på detta sätt skall *exhiberas* (framhävas) och vilka som skall *inhiberas* (inställas) bestäms i blandad kompott av tillvarons 'passiva'/omedvetna/'naturliga' och tillvarons 'aktiva'/medvetna/'kultiverade' sanktions- och befordrings-system. De 'upp-låtande' kommentarerna verkar stimulerande på en viss kompetens eller färdighets framväxt, medan de 'ned-låtande' kommentarerna verkar strypande.

Det sker ibland 'språng' i kompetens-utvecklingen så att människorna ändrar *existens-form*. Ett sådant språng sker

exempelvis vid upptagandet i språket, vid personbildningen. Vid sådant byte av existens-form sker även en ändring av tillvaron, genom att människan kan inverka på nya delar av tid-rum-materien och kan ta intryck av helt nya fenomen i tid-rum-materien, t.ex. språkliga uttryck som i tidigare existensform var 'meningslösa'.

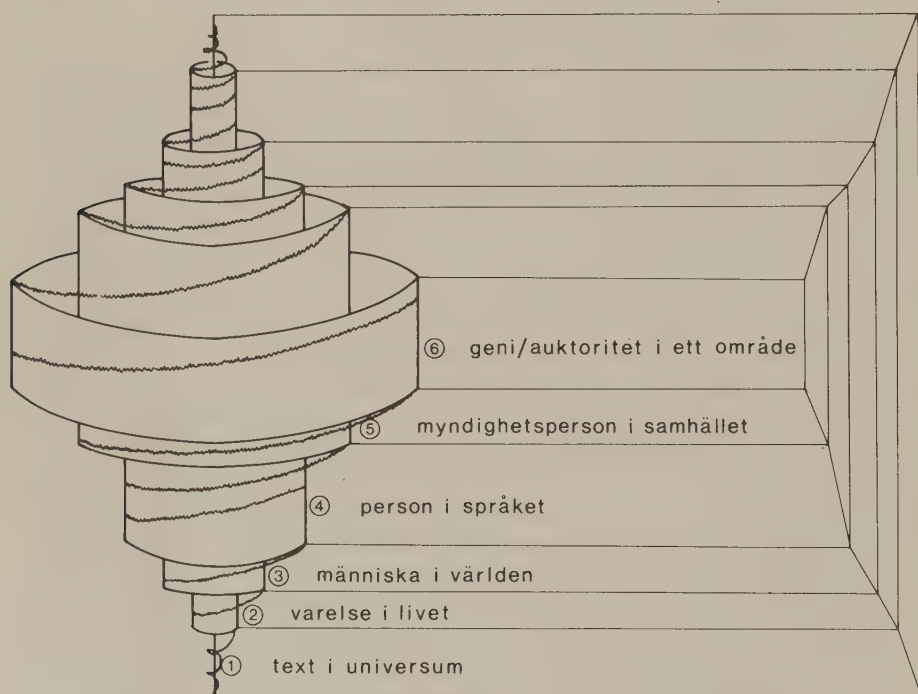
Den 'biografiska sysselsättningsteori' som jag här framlägger kon-
turerarna av bygger på en generalisering av ovanstående resonemang,
samtidigt som de 'distinkta' existens-formerna och tillvaro-'nivåerna'
i huvudsak bygger på tidigare förda resonemang om de allmänna dra-
gen i entropiornas evolution. Det går därvid att urskilja *tre tunga*
sanktions- och befordrings-system, som i sina huvuddrag finns i alla
sambildningar. 'Ovanpå' dessa finns sedan mer lokala och speci-
ella system, vilka jag kallar 'lätta' och 'fin-strukturerande' sanktions-
och befordrings-system. De aktuella systemen fungerar som 'medel-
barheter' eller 'intermedier' mellan 'gästen' och 'Värden'. Värden får
i detta sammanhang karaktär av 'kredit-givare' och 'fordrings-ägare'
med avseende på gästen. De tre tunga systemen avser då följande tre
gäst-Värd-relationer:

- människan som Varelse i Livet
- människan som Människa i Världen
- människan som Person i Språket

Existens-formen som Varelse i Livet startar vid befruktningen i ett
moderssköte. De första nio månaderna under denna existensform är
enligt mitt synsätt den i särklass viktigaste 'inlärnings-perioden'. Det
handlar ju om inget mindre än att tillgodogöra sig de kompetenser
som under årmiljonernas lopp 'lärts in' och varit mödan värd att be-
vara (i arvsmassan). Om denna inlagrade generiska grammatik bestäm-
mer genotypen, dvs. anlagstypen (den 'potentiella' människan), så är
det de efterföljande faserna som bestämmer fenotypen, dvs. den fak-
tiska och 'aktualiserade' människan. Existensformen som Människa
i Världen börjar direkt efter förlossningen. Den strategiskt viktiga
ändringen är övergången från 'foster' till 'barn'. Skillnaden avspeglas
i begreppen 'missfall' respektive 'dödfött barn'. Som Människa i Värld-
en kommer varelsen i livet att få särskilda mänskliga rättigheter och
skyldigheter, normalt garanterade respektive infordrade av Världens
vice-Värd i form av Staten, via medborgarskapet. Ganska direkt där-
på följer sedan (via särskilda dopceremonier eller motsvarande) upp-
tagandet i språket som Person i Språket, ofta med kyrkan eller reli-
gionens företrädare som vice-Värd för Språket. Den strategiskt vik-
tiga övergången här är den som på engelska skulle kunna uttryckas
som att bli 'somebody' från att ha varit 'nobody'. Människan blir
s.a.s. *någon* (att ta hänsyn till) från att tidigare närmast ha varit *något*
(att räkna med).

Vid varje sådan transformation av existensformen inkopplas nya

kompetenser, nya 'språk-spel' och nya nivåer av den generativa grammatiken. Resonemanget kan utvidgas ytterligare. I figur 10:1 avbildas huvuddragen i en människas existensvillkor enligt ett sådant synsätt. Innan människan är varelse i livet, så är hon en Text i Universum (1), eller kanske rättare sagt en halvfärdig text som behöver kompletteras för att få 'mening' och 'innebörd'. Som Text i Universum gäller de förutsättningar och de restriktioner som gäller för övriga texter i universum, t.ex. naturlagarna. Varje generation av människor fungerar som lagringsmedium och 'arkiv-ansvariga' för de aktuella texterna (arvsmassan). Det är denna text, som efter komplettering, 'spinner vidare' i tid-rum-materien, bl.a. genom miljardtals kopieringar och fortsatta kompletteringar med nya texter. Som Varelse i Livet (2) börjar nya förutsättningar och restriktioner för fortvaron att verka, bl.a. nödvändigheten av metabolism och ett inbyggt åldrande. Som Människa i Världen (3) gäller de allmänna villkoren för människor, bl.a. tvånget att acceptera den släkt, det samhälle och den värld man föds in i. Vid upptagandet som Person i Språket (4) sker en uppbindning till konkret, lokala och speciella historie-geografiska kontext,

FIGUR 10:1. Mänskliga existensformer och tillvaronivåer.

med olika förväntningar riktade på personen. I de flesta kulturer sker sedan vid c:a 18 års ålder en ny transformation, till Myndighetsperson i Samhället (5), då människor får 'full' handlingsförmåga och blir *an-svariga* och *be-talande* 'fullvärdiga' samhällsmedlemmar. De får då finna sig i formerna för försörjningsfrågans lösning och t.ex. ställa sig till 'arbetsmarknadens' förfogande — om de vill fortleva som myndighetspersoner i samhället. För en del finns det också möjlighet att under en kort period 'upphöjas' till Geni eller Auktoritet inom ett Område (6), innan det är dags för de motsvarande 'inversa' transformationerna, dvs. bli omyndigförklarad, bli socialt isolerad, dö och övergå till andra existensformer än som människa i världen, t.ex. anfader i livet (efter detta) eller en mer flyktig text i universum som snart glöms bort.

Vid samtliga dessa transformationer finns det vice-Vårdar för aktuell Vård (tillvaro) som fungerar som kreditgivare och fordringsägare. Som jag redan påpekat är det normalt Staten och Kyrkan som brukar uppträda som vice-Vårdar för Världen respektive Språket. Till en viss del fungerar modern och familjerna som vice-Vård för Livet, medan Universum i stort sett saknar representanter av mänskligt slag. Kreditgivningen innebär att människan i de olika existensformerna 'ges' nya kompetenser, som de dock blir frantagna om de inte fullföljer upprättade amorteringsplaner eller de prestationskrav som s.a.s. 'hör' till de givna krediterna. Vårdarna har normalt mycket 'säkra' in-teckningar, nämligen i de till existensformen 'bundna' resurserna. Väger människan fullfölja aktuella prestationer, så upphör helt enkelt existensformen också.

Fordringarna som Text i Universum innebär att följa naturlagarna. Gästerna får finna sig i den Vård de lever i. Den generiska grammatiken, betraktad som text, kan inte diktera den generativa grammatiken, betraktad som kontext. Dessa krav ligger i botten under alla de övriga och 'högre' existensformerna. Inte ens genier kan bryta mot naturlagarna, såvida de inte är uppiktade gestalter. Till naturlagarna räknar jag då självfallet även de metafysiska kraftfälten, dvs. de språkbaserade växelverkansformerna. Fordringarna som Varelse i Livet är de kanske mest (liv-)tidskrävande fordringarna. Fortvaron som varelse i livet innebär krav på olika slags ämnes-omsättningar och rytmiskt återkommande vilo- och sömn-perioder. Fullgörs inte dessa prestationer för Livets räkning, så dras krediterna som varelse i livet ganska snabbt in, med förfall till icke-levande text i universum som följd. Till en viss del är förekommande amorteringsplan inbyggd i ryggmärgen, så att människornas 'Jag' inte behöver 'tänka' på vad som erfordras. Livets fordringar framstår som *behov*, som den enskilde 'frivilligt' försöker tillgodose. Staten har som vice-Vård för Världen lagt upp ett antal olika obligatoriska prestationsscheman för sådant som skolplikt, vämplikt och dylikt. Fullgörs inte dessa finns det

risk för att människan faller från sin existensform som människa i världen och tvingas bli människa i en *annan värld* (deportering) eller tvingas bli en *annan varelse* i världen (träl eller galärslav t.ex.). Kyrkan har som vice-Värd för Språket (särskilt förr i tiden) lagt upp särskilda scheman för Guds-tjänstgöringen. Fullgjordes inte dessa fanns det risk för att personerna förföll från sin existensform som Person i Språket och tvingades bli person i ett *annat språk* (behärskad av djävlar) eller bli en *annan människa* (utstött från församlingen). I det moderna samhället är det snarare 'Man' som är vice-Värd för Språket, där det som 'Man' kräver dock är mindre detaljreglerat och svårt att bli undervisad om. Enligt synsättet är det således först vid c:a 18 års ålder som vice-Värden för Samhället — ofta i form av olika slags ombud för myndiga Ana-personer — kommer in i bilden med full kraft. För att fortvara som myndighetsperson i samhället krävs att vederbörande tar ansvar för sina handlingar och att vederbörande följer lagarna i samhället. Vid allvarliga brott finns risk för omyndighetsförklaring av vederbörande, tvångsförvaltning av vederbörandes formella egendom etc. Eventuellt tvingas därvid människan börja verka i ett *annat samhälle* (den undre världen t.ex.) och/eller bli en *annan person* än en mänsklig (juridisk person t.ex.). Vad sedan gäller genier och auktoriteter, så är det uppenbarligen svårt att fortleva som sådan om geniet/auktoriteten inte fullföljer sina *egna* krav, dvs. är moraliskt omutlig och vägrar finna sig i vad folk 'tycker och tänker'. I ett 'skört' och 'statiskt' samhälle med höggradig kanalisering av rörelserna i Kon-Kurrensen finns inte så stort utrymme för genier/auktoriteter, eftersom ju dessa verkligen är kraftiga källor till oro. De kan därigenom få karaktär av oros-härdar som måste elimineras.

10.4. Växelvekansformer och social metabolism.

Hannah Arendt (1958) har i boken »The Human Condition» gjort ett försök att beskriva människans levnads- och existensvillkor i termer av olika sysselsättningar (»vita activa»). I avsnitt 8.1 har jag redan berört hennes synsätt. Hon talar om tre grundtyper av sådana sysselsättningar: *kroppsbete* (»labor»), *handverksamhet* (»work») och *språkhandlingar* (»action»). Kroppsbete svarar mot *fortvaron i livet* (»the biological process of the body»). Handverksamhet svarar mot *hand-verkandet i världen* (»the unnaturalness of human existence»). Språkhandlingar svarar mot (sam-) *talandet i språket* (»the human condition of plurality»). De tre sysselsättningarna svarar därigenom relativt väl mot de växelvekansformer som upprätthåller korrespondenserna mellan 'gästen' och 'Värden' i de tre tunga befordringssystemen (enligt föregående avsnitt), dvs. människan som Varelse i Livet, människan som Människa i Världen och människan som Person

i Språket. Livets krav fullgörs framförallt genom kroppsarbete, Världens krav genom handverksamhet och Språkets krav genom språkhandlingar.

Kroppsarbete innebär i allt väsentligt ämnes-omsättning enligt diskussionerna i avsnitt 8.4, medan språkhandlingar innebär 'umgänge' med kulturens 'högre' och mer betydelsebärande ämnen, det som har kulturell signifikans. Handverksamhet innebär något däremellan, socialt umgänge och umgänge med de världsliga artefakterna. Hannah Arendt skriver om dessa skillnader på bl.a. följande sätt:

»It is indeed the mark of all laboring that it leaves nothing behind, that the result of its effort is almost as quickly consumed as the effort is spent.»

(Arendt 1958, s 87)

Och vidare:

»From the viewpoint of nature, it is work rather than labor that is destructive, since the work process takes matter out of nature's hand without giving it back to her in the swift course of the natural metabolism of the living body.»

(Arendt 1958, s 100)

Då det gäller språkhandlingar är detta naturligtvis den för människan mest unika sysselsättningen. Det är ju via språket som människor skiljer sig från övriga tid-rum-materiella komplex och andra samhällsbildningar (med mer primitiva språkbruk). Arendt skriver:

»A life without speech and without action ... is literally dead to the world; it has ceased to be a human life because it is no longer lived among men.»

(Arendt 1958, s 176)

Att yttra något genom språkhandlingar kan självfallet vara minst lika 'uppoftande' och 'krävande' som att arbeta med mer konkret materia via handverksamhet eller kroppsarbete. Språkliga konstverk blir dock normalt lagrade på mer 'flyktiga' minnesmedier än andra typer av konstverk, t.ex. enbart i mänskliga hjärnor.

I avsnitt 8.1 kunde vi tillsammans med Hannah Arendt konstatera hur det skett en total upp- och ned-vändning av prioritetsordningen mellan dessa olika sysselsättningar, så att kroppsarbete i det moderna samhället blivit rankad som den 'förmästa' från att tidigare ha varit den 'sämsta' och 'lägsta' av sysselsättningarna i den grekiska kulturen. I min terminologi har det skett en svängning från en viss Ana-Grammatik-dominans (anabolism, Folk-Mål, Ana-kosmologi och Observatörs-kontroll) till en dominans för Kata-Grammatik (katabolism, Herre-Mål, Kata-kosmologi och Aktörs-kontroll). Man skulle också — mot bakgrund av vad jag sagt om de olika Världarna i tillvaron — kunna se det hela som en upp- och ned-vändning av Världarnas (fordringsägarnas) inbördes 'prioritetsordning', så att folkfler-

talet blivit sysselsatta för Livets räkning i första hand, medan Språket eller Världen kommer först i andra och tredje hand. Genom kristendom och kapitalism har människorna blivit Världs-frånvända, 'inåt-vända' och 'tysta' och kommer endast till uttryck i Språket via (icke representativa) ställföreträdare. Människorna har även blivit Språk-frånvända genom att en mystisk opersonlig Man har tagit på sig vice-Värdskapet för Språket.

I det dominerande Herre-Målet finns det emellertid inga anvisningar om vad Livet kräver av människorna. I förhärskande produktions-sätt är det i själva verket inte alls Livets krav som skall tillgodoses, dvs. människors (och andra varelsers) behov. Den mystiska Man som fungerar som utgångspunkt i föreställningsramen är en 'falsk' vice-Värd för Livet — och för Språket. Ett annat namn på denna 'falska' vice-Värd är *Kapitalet*, dvs. 'huvud-saken' eller 'huvud-punkten' i tillvaron. Kapitalet och Man synes kräva att människorna *upp-hör* i sina tre primära existensformer. De skall bli *något* (i stället för någon i språket), de skall bli *exklusiva* (i stället för inklusiva i världen) och de skall bli *arbetskraft* (i stället för autonoma kollektiv i livet). Man kräver att den stora konverteringen från Person till Sak (enligt avsnitt 9.2) fortsätter, så att existerande människor upphör att finnas till som legitima källor till oro till förmån för behärskade saker som lyder Tingens Ordning. Det som Man kräver har varken karaktär av behov (som Livets krav), av plikter (som Världens krav) eller av lojaliteter (som Språkets krav). Det har i stället karaktär av *inbillningar*, som dessutom inte är särskilt billiga att realisera. Den 'billighet' som genereras är snarare massproducerad och standardiserad 'medelmåttighet' än en originell och omsorgsfullt etablerad 'rättvisa'. Att Man har kunnat etablera sig som en sådan 'falsk' pseudo-Värd torde sammanhånga med att Livet traditionellt har saknat väletablerade vice-Värdar, eller vice-Värdar som inte *respekterats* som sådana, av typen mödrar och naturfilosofer.

Nu kan man emellertid hävda att prioritetsordningen mellan olika Värdar är densamma som 'inteckningsordningen' i de mänskligt bundna resurserna, kompetenserna och rättigheterna. Enligt denna logik kommer därför Man relativt sent in i bilden och får nöja sig med eventuella inteckningar 'på toppen', sedan Livet, Världen och Språket lagt beslag på sina respektive utrymmen. Staten, som ombud för Världen, kan därför 'bryta' pågående sysselsättning för Kyrkans räkning (som ombud för Språket), samtidigt som det är principiellt omöjligt att ta 'tjänstledigt' från 'tjänstgöringsskyldigheterna' för Livets räkning — som varelse i livet. Det är också Livet — via Ur-Sinnet — som kan förmå människor att offra sig själva *som människor i Världen*, dvs. generera en beredvillighet att ställa existensformen som Människa på spel för att tillmötesgå vissa 'inre' och ursinniga krav på ett anständigt liv *som varelse i Livet*.

10.5. Handlingsutrymmen och befattningsskrivning.

Under historiens lopp har miljarder av människor blivit lemlästade eller likviderade, deporterade eller hemlösa, uppsagda eller isole-rade från olika bekantskapskretsar. Huvudskälet till denna bristande välfärd under olika existensformer synes vara att människorna varit 'opassande', dvs. inte varit 'välartade' gäster i förekommande Vårdar. Den *generiska* grammatiken har s.a.s. varit dåligt korresponderande mot den *generativa* grammatiken. Människors egendomar har inte 'stämt' med inrättade 'alterdomar'. Människor har inte riktigt kunna 'finna sig' i förekommande pre-konstruerade 'paket', befattningar och handlingsutrymmen.

Varje samhällsbildning har mängder av 'oskrivna' befattningar, dvs. handlingsmönster som är så självklara att de för-givet-tages och därför inte behöver påpekas eller anvisas. Till en viss del kan dessa 'oskrivna' befattningar 'ses' mot bakgrund av de som verkligen 'skrivs'. »Tippning av avfall förbjudet» på en skylt i terrängen indikerar att det normalt går att tippa avfall varsomhelst, men inte just där skylten står! Då skyltarna övergår från »Rökning förbjuden» till »Rökning tillåten» så kan man tala om en diastrof i samhällsbildningen, dvs. då det tidigare normala blir onormalt och tvärtom. Samma principiella förhållande gäller för befattningar. Då man börjar tala om »förvärvsarbetande pappor» så har det skett en diastrof i samhället, om man samtidigt talar om »sammanboende gifta män». Merparten av handlingsmönstren i vardagslivet regleras av 'oskrivna' lagar och förordningar. De inrättas och besätts som konsekvenser av den 'självklara' delen i vardagslivets generativa grammatik. »Är Du bussig och diskar idag?» blir en 'konstig' fråga om den som frågan riktas mot under alla andra dagar i veckan, under alla åren tillsammans har tagit hand om disken — och utan särskild tillsägelse eller förfrågan! Det finns inte bara könsroller och mer 'stabila' handlingsmönster av informell natur, även mer temporära och situationella. Typexemplet är den befattning som genereras då någon människa ramlar i vatt-net och skriker på hjälp. Vardagslivets generativa grammatik 'kräver' att någon frivilligt tar på sig 'uppdraget' och räddar den drucknande människan — utan att vederbörande ser det hela som ett (penning-) förvärvs-arbete. Så fort uppdraget är fullgjort, så upphör även befattningen (som livräddare). Om det är Moders-Målet som svarar för de mer 'oskrivna' befattningarna i samhället så är det Herre-Målet som serverar de mer 'skrivna' befattningarna, dvs. de som inrymmer så 'konstiga' eller 'onaturliga' handlingsmönster att människor på ett eller annat sätt måste *förmås* eller *hindras* från att ikläda sig befattningarna. Det är framför allt för dessa 'skrivna' befattningar som de 'aktiva' sanktions- och befodrings-systemen är utvecklade.

Både skrivna och oskrivna befattningar kan ses som förlänade

handlingsutrymmen i samhällsbildningen. Befattningar kan ses som en generalisering av person-begreppet, dvs. samhällsbildningens celler. Ana-personer är ju i själva verket sådana befattningar, som dock normalt 'fylls' med flera människor och som manifesteras i form av korporationer. Vanliga personer kan ses som gränsfall av befattningar med 'Jag' och 'Sig-Själv' som ockupant respektive handlingsutrymme.

Befattningar kan ses som källor till oro. Everett Hughes (1964) har analyserat befattningar i termer av *licenser* och *mandater*, där grundtanken är att befattningar är inrättade just för att hantera genuina risker och källor till oro i samhällsbildningen. Yrken, befattningar, roller och uppdrag är s.a.s. samhälleligt kontrollerade (in-tecknade) källor till oro, där innehavaren givits *an-svar* för vad som 'äger rum' i aktuell källa till oro. Rent definitionsmässigt måste därvid en Kata-Kosmologisk föreställning vara styrande, så att förekommande (mikro-)rymder uppkommer *före* sina gästande ockupanter. Ur människornas synvinkel är därför befattningar att betrakta som *alter-domar*, inte som egendomar. Det är s.a.s. inte 'Jag' som bestämmer vad 'Jag' skall göra i en befattning, utan snarare förekommande värdar. En 'fiffig' variant på detta är att konstruera en Ana-person som värd, med sig själv som gäst, 'underdånig' Ana-personen, varvid 'Jag' kan 'delas' och ge 'sig själv' order om vad 'sig själv' vill och få detta att framstå som 'arbete' för En Annans räkning, dvs. som en alterdom — vilket det ju inte är, utan ett 'fult trick'.

Handlingsutrymmen brukar normalt beskrivas i termer av rättigheter/skyldigheter eller tillgångar/skulder. Normalt är det det 'positiva', 'rättigheterna' och 'tillgångarna' som framhävs, t.ex. i form av »De Mänskliga Rättigheterna». Det 'negativa', 'skyldigheterna' och 'skulderna' brukar 'komma bort', varför det saknas en förteckning över »De Mänskliga Skyldigheterna», som ju är nödvändiga för att de första skall ha någon mening. Samma mekanism återkommer på flera sätt. Föräldrar har naturligtvis rättigheter vad gäller sina framfödda barn, men mer intressant — särskilt ur sysselsättnings-synpunkt — är att de ha *vårdnadsplikter*. I den traditionella könsrolls-uppdelningen har männen inte uppfattat saken som så, utan det är kvinnorna som föreställs vara ansvariga för vårdnadsplikten. Det börjar emellertid nu framstå allt klarare för den uppväxande generationen av fäder, att vårdnadsplikten inte alls är adresserad till mödrarna, utan i minst lika hög utsträckning till fäderna — och till samhället i övrigt. Det blir därvid inte 'självklart' att 'någon annan' tar hand om barnen, varför det även blir svårt att göra 'karriärer' på det vis som den äldre generationen av fäder varit vana vid. Den nya generationen av kvinnor är inga 'naturkrafter', utan vanliga människor av kvinnligt kön som inte finner sig i vilka oskrivna befattningar som helst. Motsvarande omläggningar håller på att ske i samhället som helhet, där det börjar gå upp för 'herrama' att vårdnadsplikten vad

gäller det historiska arvegodset, människorna, naturen och andra resurser inte alls är adresserad till någon mystisk 'städgumma' i form av 'samhället', utan i minst lika hög grad är adresserad till de som faktiskt omsätter ämnena och förvaltar de materiella förmögenheterna. Företagsledare, egendomsförvaltare och kapitalägare kan därigenom inte driva rörelserna 'lönsamt' på det vis som den äldre generationen av 'herrar' varit vana vid. Eftersom Ana-personer till mycket stor del är till för att undvika personligt ansvar för sina handlingar, så går det ju inte heller att kräva korporationer *u.p.a.* på ansvar. Endast fysiska personer kan ha ansvar, dvs. i detta fall de som behärskar och styr förekommande korporationer.

Utifrån den föreställningsram som utvecklats i det föregående går det att betrakta handlingsutrymmen som 'mikro-tillvaror' eller små 'rymder' som utgör (delvis behärskade) källor till oro. 'Storleken' av handlingsutrymmet kan då projiceras utefter tid-, rum- och materia-dimensionen. Det går då att tala om källans eller befattningens *egentid* (verkningstid, ansvarstid, mandattid, tidsspann el.dyl.), *egenrum* (verkningsområde, kompetensområde, licensens täckningsområde, utfallsrum el.dyl.) och *egenmateria* (verksamhet, disciplin, behöriga sakfrågor, ämnesområde el.dyl.). Människors egendomar brukar normalt projiceras utefter materia-dimensionen, och då ofta konverteras till enheter av det mest omsättningsbara ämnet: pengar, så att de flesta egendomar framstår som *varor* — omsättningsbara på marknaden. Detta torde sammanhånga med att äganderätten i förhärskande förvaltningspraxis har kommit att orienteras mot *saker* och inte mot personer eller andra resursslag, t.ex. tid och rum. Ägande har blivit *den starkaste sakrätten* (Hedenius 1975). Stöld och illegalt förvärv av saker har därigenom blivit helt centrala för rättsordningen och upprätthållandet av människornas egendomar. Effekten har blivit att andra intrång än sak-angrepp har blivit 'svåra' att ta itu med, t.ex. ingrepp i den egna tiden. Man skulle kunna tala om en *egande-rätt* (stavat med e i stället för med ä) som den starkaste *person-rätten*, dvs. den rätt som värnar om människornas *egna domar* och deras personliga *integritet*. Den starkaste formen av en sådan eganderätt synes vara s.k. 'immunitet', dvs. den fullständigt oinvecklingsbara egentiden och den omutliga egna domen. Helgon, kungar och ambassadörer har förlänats relativt kraftig sådan eganderätt, så att det inte ens kan anses opassande då de begär brott eller på annat sätt stör ordningen. De är nästan 'ofelbara'.

Det torde aldrig någonsin kunna etableras ett samhälle med sådan immunitet för *alla* människor — särskilt inte under ett kapitalistiskt produktionssätt. Den fiffiga uppfinning som möjliggör intrång i människornas egna domar, utan att det blir betraktat som (tids-) 'stöld' eller 'våldtäkt', är *den indirekta pekaren* på människor. Större delen av produktionsordningen baseras på föreställningen och instru-

menten för att orders av typ fartygsbeställningar kan accepteras och få 'mening' trots att de som i realiteten skall realisera ordern (personalen, 'arbetskraften') varken behöver finnas därstädes eller behöver ge ett godkännande till den aktuella beställningen. I själva verket kan 'arbetskraft' i nödfall 'importeras' eller på annat sätt 'rekryteras', varför aktuell Ana-person inte ens behöver ha några aktuella tjänare alls vid tillfället för order-accepteringen. Logiken är ungefär densamma som om vanliga människor skulle låna pengar i en bank mot säkerhet i *andra* människors egendomar. Skulle samma intrång göras i människors materiella egendomar (egenmaterien) som görs i deras personella egendomar (egentiden), så skulle det benämnas stöld, konfiskering eller socialisering. När allt kommer omkring är det ju ändå några människor som måste realisera ordern, även om den aktuella uppsättningen människor inte är specificerad. Om alla människor vore immuna, så skulle accepteringen bli lika meningslös som om någon privatperson skulle acceptera en annan stats anspråk på landets territorium. Det kapitalistiska produktionssättet baseras därför på att människornas egna domar blir inskränkta och exploaterade 'på avstånd'. I det långa loppet innebär detta att handlingarna regleras via olika sorters alterdomar, snarare än via egendomar, där en växande del av befolkningens egna domar blir intecknade av en Man, som ingen känner och som ingen vet vem det är.

Som jag redan påpekat kan en vanlig person också betraktas som en befattning eller som ett handlingsutrymme, med den enda skillnaden att 'befattningshavaren' är tillsatt på livstid — människor får s.a.s. inte lov att bli 'en annan' person under sin levnad än den som de från början tillskrevs. I vissa kulturer är dock ändringarna mellan olika existensformer så kraftig att människorna i viss mening även blir 'andra' personer, särskilt då det finns 'liv' både före och efter det jordiska (i föreställningsramen). Det blir då Livet som ger personerna en egentid, en livstid, ett Liv-Tids-utrymme. Beroende av hur pass väl Livets vice-Värddar förvaltar det aktuella pundet, så kan människor nå upp till en faktisk livstid på uppemot 100 år. I länder där den förväntade livslängden (vid förlossningen som människa i världen) är så låg som 30 år (med hög spädbarnsdödlighet), synes Livet vara en lågt prioriterad fordringsägare, eftersom kraven uppenbarligen inte uppfylls, varför Livet drar in givna krediter (livskraften). Det blir på motsvarande sätt Världen som ger personerna ett egenrum, ett rörelseutrymme, ett Hem-Vist i Världen. Lämna personerna detta Hem-Vist så lämna de också i viss mån sitt 'beskydd', de mänskliga rättigheter de erhållit som medborgare i Världen, via aktuella vice-Värddar (staten). Eftersom de mänskliga rättigheterna i *praktiken* endast gäller lokalt och nationsvist, så kan man som människobarn ha 'otur' att födas in i ett Hem-Vist där människor 'får lov' att misshandlas och exploateras, samtidigt som människorna kanske inte 'får lov' att lämna landet.

Enligt synsättet är det då Språket som ger personerna en egenmateria, en egendom, ett Röst- och Handlings-Utrymme i Språket. De blir 'om-vämade', så att inte andra varelser kan göra vad som helst med det som angår dem som person, t.ex. den egna kroppen. Ett exempel på ett sådant 'om-vämande' är Kyrkans agerande på 1200-talet i Sverige, vad gäller trälarna och deras 'upptagande' i församlingen som människovärdiga varelser (enligt Åberg 1978). Det är skillnad mellan att vara *en egendom* och att vara en *egen dom* eller en *egendomlighet*, dvs. vara en legitim källa till oro, dvs. ha ett Röst- och Handlings-Utrymme i Språket som inte får 'tappas till'. Det bör i sammanhanget också erinras om att det är först på 1900-talet som vanliga vuxna människor har givits rösträtt, särskilt då vad gäller Hem-Vistets (samhällets) utformning.

På den ena sidan har vi därför en växande 'utom-bords-Motor' i samhället, en av Man upprättad Alter-Dom, med en mängd av 'skrivna' befattningar, som människor *som arbetskraft* förväntas inrätta sig i. På den andra sidan har vi ett relativt sett avancerande 'inom-bords-Sinne' i samhället, en av Livet, Världen och Språket förlänad Egen-Dom, med en mängd av egendomliga personer, som människor *som folkmakt* förväntas använda i och för framför-hus-hållningen. Att på ett vettigt sätt förena dessa två aspekter på befattningsskrivning och människoförvaltning torde komma att bli det s.k. 'post-industriella' samhällets övergripande problem. Man skulle därvid kunna tänka sig en lösning som innebär en helomvändning av processlogiken, så att det inte är artificiella Ana-personer som upprättar Alter-Domen och sedan försöker förmå Dia-personer att inrätta sig i Herre-Målets olika befattningar, utan de riktiga Dia-personerna (människorna) som upprättar Alter-Domen och sedan konstruerar Ana-personer som inrättar sig efter Moders-Målets olika program och inrättningar. Det är då inte en-persons-program av olika slag som skall exekveras samtidigt i Kon-Kurrensen, utan Kon-Kurrensen som skall utformas så att den får karaktär av en Folk-Rörelse (enligt avsnitt 9.8).

10.6. Fem befattningsskrivningsformer.

Ett för all befattningsskrivning gemensamt problem är att *upprätthålla korrespondenser mellan gästen och värden*, dvs. mellan befattningshavaren och befattningsskrivaren. Den gästande varelsen måste förmås att följa förekommande anvisningar/mål/orders/förväntningar, samtidigt som den gästande varelsen måste förhindras från att ställa till oreder, ökad oro eller oväsen i tillvaron. Beroende av hur detta problem är löst kan man urskilja fem grundtyper av befattningsskrivningsformer:

- domesticism
- kommunalism
- professionalism
- konfessionalism
- kommersialism

Domesticism innebär att befattningsskrivaren är mer eller mindre 'samboende' med befattningshavaren. Herren/Husbonden/Fadern har s.a.s. 'familjära' relationer till Slaven/Tjänarna/Familjemedlemmarna. Under domesticism bestäms vem som skall underordnas vem av människornas 'biologiska' karaktäristika, av typen 'blod', släkt, föräldrar, nummer i syskonskara och kön. Herrarna 'föds in' i sina positioner, liksom Slavarna. Med hjälp av passande ideologi och bristande möjligheter att både mentalt och fysiskt leva sig in i alternativa tillvaror, så behövs inga särskilda murar, inhägnader eller uppsyningsmän för att hålla Familjemedlemmarna under kontroll. I själva verket är det ju inget som hindrar Fadern från att vara 'god' mot sina skyddslingar. Domesticism som befattningsskrivningsform har praktiserats i de flesta samhällen och torde vara nödvändig i och för uppfostran av barn (samt husdjur och boskap). I det moderna samhället har 'samhället' mer och mer blivit 'Huvud-Man' (eller 'Över-Moder') för de levande varelserna, och särskilt då människor. Tjänarna och Familjemedlemmarna ingår därför inte i Husbondens eller Faderns egendom, varför äganderätten opererar med sin duala version: som vårdnadsplikt, där miss-skötsel leder till tvångsförvaltning eller dylikt.

Kommunalism innebär att befattningsskrivarna är mer eller mindre identiska med befattningshavarna. Det finns ett 'Vi' och ett 'Vårt' som är föremål för sam-hållning och hus-hållning. Korrespondensen upprätthålls via ting, bystämmor, social kontroll, roteringssystem och liknande. Under kommunalism bestäms vem som skall underordnas vem av bosättningen. I många byar på 16-1800-talet i Sverige fanns 'inflyttningsförbud' för att inte oförsörjda skulle komma in och tära på de gemensamma, men begränsade resurserna i byn. De fördelningsgrunder som används vid fördelning av rättigheter och skyldigheter är normalt 'jord-grundade', dvs. beroende av 'jordens' beskaffenhet mer än 'människornas' beskaffenhet. I Sverige blev 'mantalet' under 1600-talet konverterat till ett 'jordatal', avseende de olika mikrohäm-vistens (hemmanenas) 'besutenhet', dvs. försörjningsförmåga. Kommunalism lever delvis kvar i sådant som villa-samfälligheter och dylikt. Befattningarna kan ses som konsekvenser av inskrivna servitut i Kata-personer, dvs. i katadermets olika fastigheter.

Professionalism innebär att befattningsskrivarna är 'riktiga' befattningsskrivare, i meningen skrivare och auktorer eller auktoriteter inom ett visst (ämnes-)område. Befattningsskrivarna kontrollerar i själva verket de *potentiella* befattningshavarna, genom att diktera

formerna för inskolning, inläring, praktisering och etablering som professionell befattningshavare. Det finns relativt väl utvecklade 'code-of-ethics' som präglar sysselsättningen i professionen. För att eliminera 'undergörare', 'kvacksalvare' och olika 'amatörer' från verksamhetsområdet har demarkationslinjerna mellan 'erkända'/'godkända'/'legitimerade' utövare och andra skärpts över tiden. Utövande av en profession kräver licens, och denna licens är inte köpbar på några marknader utan kräver särskilt (licens-)förvärvsarbete enligt särskild studieplan, kursplan, tjänstgöringsplan, tidsplan och examinationsplan. Under särskilt 17-1800-talen utbildades i Sverige ett stort antal civila (dvs. icke-militära och icke-kyrkliga) sällskap, akademier, samfund och ordnar som haft karaktär av sådana professioner. Professionella befattningar är sådana att det normalt inte krävs stora *materiella* resurser – av typ lantegendomar, maskiner eller stor arbetsstyrka – för att kunna fullgöra förekommande uppgifter. Befattningarna har karaktär av en-persons-program. Det bör framhållas – för att bl.a. skilja professionalism från kommersialism – att det *inte* är klientens/patientens/kundens/elevens *önskemål* som skall tillgodoses av en professionell befattningshavare, utan vederbörandes *behov*. Dessa känner normalt inte klienten/patienten/kunden/eleven till. För att hindra att professionella befattningshavare – av socialt tryck – 'tvingas' hjälpa kriminella klientel, skriva ut narkotika till patienter, realisera kundens omoraliska önskemål eller skriva in de begärda betygen i elevens betygsbok, så måste 'yrkeslivet' skiljas från 'privatlivet'. Verksamheten som befattningshavare regleras däri-genom inte under egendom, även om befattningshavaren normalt måste lita till egen dom för att klara ut förekommande ämnen som s.a.s. omsätts i befattningen. Man brukar därför även tala om 'fria' yrkesutövare för denna kategori, där dock inte 'egna företagare' bör inräknas (de tillhör kommersialism-befattningar).

Konfessionalism innebär mer religiöst präglade gäst-Värd-relationer. Den har inslag av kommunalism och professionalism. Kommuner kan ses som uttryck för den vegetala tendensen i samhällsbildningen. Professioner kan ses som uttryck för den animala tendensen. Konfessioner – av typ kloster, sekter, 'avsnörpta' lokalsamhällen och hemliga ordnar – är då uttryck för den insektala tendensen i samhällsbildningen. Motsvarigheten till hemman och fastigheter under kommunalism är olika sorters 'celler' eller 'positioner' i den stadgade konfessionen. Motsvarigheten till en 'code-of-ethics' under professionalism är någon religiöst omhuldad Order, nedskriven i form av en helig bok eller liknande. De mormonstäder som finns i Amerika kan med denna terminologi kallas konfessioner. Konfessionalism alstrar relativt autonoma och hierarkiskt uppbyggda lokalsamhällen.

Kommersialism innebär att befattningsskrivarna och befattningshavarna är helt obekanta med varandra och kan vara helt anonyma,

t.o.m. vara inbillade eller icke-existerande. Det finns verkligen inga familjära relationer mellan Arbetsgivaren/Kunden/Beställaren och Arbetstagaren/Företagaren/Verkställaren. Korrespondensen regleras i stället av kontrakt, indirekta Herre-Mål och s.k. 'affärs-moral'. Det finns därigenom varken samboendeförhållanden (som under domesticism), gemensamma angelägenheter (som under kommunalism), högre behovstäckande syften (som under professionalism), tillvarokonstituerande avsikter (som under konfessionalism) eller några andra sociala bindningar. Inte ens medborgarskap eller personliga åsikter är av intresse vid regleringen av växelverkan mellan parterna. Under kommersialism finns det i princip inga spärrar mot korruption, prostitution eller brottslighet i övrigt. I princip allt går att framställa, bara det finns en effektiv efterfråga på det, dvs. att det som framställs går att konvertera till pengar genom *avyttring* i en eller annan form. Om professionalism i stor utsträckning värnar om *person*-värden (hälsa, kunskap, rättvisa, integritet, själsliga förmögenheter etc.), så värnar kommersialism desto mer om *sak*-värden (piller, böcker, patenterbara recept, materiella förmögenheter etc.).

De olika befattningsskrivningsformerna har sin tid, sin plats, sin materia och sin speciella befolkning. Domesticism är äldst och praktiseras inom familjerna för hushållsarbete. Kommunism var särskilt markant i byarna under 16-1700-talet, medan professionalism hör till modern tid, till Huvud-Staden och de medelålders herrarna. Konfessionalism kom fram under 17-1800-talet som olika sekt- och loge-bildningar. Kommersialism växte fram under 18-1900-talet i de många industriorterna och köpingarna. Under 1800-talet skedde det en mer allmän övergång från domesticism/kommunism till professionalism/kommersialism. Folket blev 'fri-gjort' från Gud, Kung och Husbonde, men blev å andra sidan hänvisad till Kapitalet, Marknaden och Konsumenten för sin försörjning.

I takt med att 'fria' yrkesutövare blir anställda inom den växande offentliga sektorn – av typ läkare och advokater inom offentlig sjukvård och rättshjälp – så finns det en risk för att det *professionella* Herre-Målet blandas upp med det *kommersiella* Herre-Målet. Professionens 'code-of-ethics' kan börja bytas ut mot *önskemålen* från Arbetsgivaren/Beställaren/Kunden. Advokatkår, läkarkår och kårer av traditionellt professionella befattningshavare kan börja konverteras till instrumentellt inriktade löntagarkollektiv, som inte i första hand värnar om *före-målen* för verksamheten (nämligen människorna) utan om '*efter-rätten*' av verksamheten s.a.s. (nämligen fritid, löner och förmåner av olika slag). Befattningar under professionalism är därför i 'kläm' från två håll: å ena sidan krav från Staten (Folk-Makten) i egenskap av Arbetsgivare/Kund/Beställare och å andra sidan krav från befolkningen (Folk-Viljan) i egenskap av (små-)kunder/klienter/patienter/elever.

10.7. Om att uppskatta och beskatta Människan.

En viktig aspekt på befattningar är *egentiden*, dvs. den tid som befattningshavaren 'själv' och med 'egen dom' kan verka i en befattning utan kontroll eller re-vision vad gäller utförda (mot-) prestationer. Timlön, veckolön och månadslön avspeglar olika grader av sådan tids-kontroll. Eigentiden har två gränsvärden, svarande mot livstiden (återstående livslängd) respektive elementarhandlingstiden (minimala arbetsmoment). Mot dessa egentider svarar *livslön* (garanterad årslön resten av livet) respektive *elementarhandlingslön* (ackordslön). Kungar, avgångna presidenter och liknande brukar ha livslön, medan 'importerad arbetskraft' brukar ha elementarhandlingslön. Dessa två gränssfall kan ses som utslag av två skilda principer för uppskattningen och beskattningen av Människan: *Ana-Principen* och *Kata-Principen*.

Ana-Principen utgår från att Människan i grunden är *god* – med vissa negativa inslag som kan motarbetas. Det utbildas en uppsättning av *hot om bestraffning* för att *hindra* människor från att begå olika specificerade *negativa* (förbjudna, destruktiva) handlingar. Människor ges kredit och ansvar att under egen dom utöva övriga icke-specificerade handlingar inom en motsvarande *icke-negativ* handlings-volym. Eftersom människor är goda gör det inget att deras egendomar växer ty de är själva i stånd att idka välgörenhet på frivillig basis. Försörjningsfrågan kan därvid lösas genom *en värde-sättning av medborgarskapet*, så att alla myndiga personer ges livslön som en del av de mänskliga och medborgerliga rättigheterna – mot att människorna är laglydiga. Det som uppskattas/beskattas är *livs-gärningen*.

Kata-Principen utgår från att Människan i grunden är *ond* – med vissa positiva undantag som kan drivas fram. En arsenal av *löften om belöning* konstrueras som instrument för att *förmå* människor till att utföra vissa *positiva* (tillåtna, konstruktiva) handlingar. Människor debiteras och avkrävs betalning av det de har som egendom, för att reducera den återstående, *icke-positiva* handlings-volymen. Eftersom människor är onda är det viktigt att deras egendomar krymper, så att inte samhället upplöses av destruktiva element. Försörjningsfrågan löses därigenom genom *en pris-sättning av humankapitaltjänster*, med de enskilda människornas personbundna resurser som service-organ med olika 'öppet-hållande-tider' och med olika 'priser' på utbudna tjänster. Det som uppskattas/beskattas är *arbets-momentet*.

En motsvarande *Dia-Princip* skulle innebära en balansgång mellan dessa ytterligheter, med exempelvis en viss *grund-försörjning* enligt Ana-Princip och olika 'tillskott' via Kata-Princip. Om floran av icke inkomst-reducerande tjänstledighets-orsaker från vanliga befattningar i arbetslivet utökas, så får de vanliga befattningarna karaktär av 'medborgarskaps-befattningar' med en tryggad försörjning men med ett ospecificerat tjänstgöringsinnehåll enligt Ana-Princip.

Medborgarskapet har traditionellt varit förenat med arbetsplikt eller tjänstetvång i en eller annan form (jmf. avsnitt 9.4 angående slavarbete). Fram till mitten av 1800-talet kunde oförmögna människor skrivas ut till krigstjänstgöring, såvida de inte hade 'laga försvar', dvs. var i tjänst hos någon. Motsvarande kollektiva 'bas-projekt' (som krig) för 'lösa kvinnor' har inte funnits. Hushållet och äktenskapet kan annars ses som den motsvarande tjänstgöringsanstalten och det motsvarande tjänstetvånget för kvinnornas del. Nu låter det 'fult' och 'hemskt' med sådant som 'tvång' och 'arbetsplikt' i ett samhälle som annars karaktäriseras av en 'fri' och 'rörlig' 'arbetskraft'. Endast ett mindretal människor torde dock föredra stora kadrar av förvärvsarbetande vårdpersonal eller betalda yrkessoldater framför vanliga föräldrar eller framför vanliga värnpliktiga medborgare då det gäller omsorgen av barn respektive värnandet av fosterlandet.

Den centrala statsmakten och lagstiftningen har traditionellt arbetat med Ana-Principen då det gäller utformningen av medborgarskapet som ett handlingsutrymme och som en befattning. Genom lagar och förordningar har olika slags *yttre ramar* för handlingarna fastställts. Det är framför allt den *negativa* handlingsvolymen som specificerats med direktiv av typen »Du skall icke». Samtidigt har sanktionsinstrumenten utvecklats för att *hindra* människor från att begå de negativa handlingarna. Decentrala marknadskrafter och enskilda stiftelser har traditionellt arbetat med Kata-Principen. Genom beställningar och ordergivning har olika slags *yttersta mål* för handlingarna tecknats. Det är framför allt den *positiva* handlingsvolymen som specificerats, samtidigt som sanktionsinstrumenten i huvudsak utvecklats för att *förmå* människor till att utföra de specificerade handlingarna. I praktiken, på lokal och familjär nivå, tvingas emellertid glidande former mellan dessa ytterligheter fram, bl.a. för att få korrespondens mellan direktiv som går stick i stäv mot varandra. Mellan »Du skall icke dräpa» och »Du skall vårda människor» ligger direktiv av typen »Du skall icke låta människor dö». Direktiv av typen »Du skall låta uppkomma», »Du skall inte låta förfalla» och »Du skall inte låta bestå» kan ses som utslag av en mer renodlad Dia-Princip. Vad det handlar om är att etablera en *hållning* eller en *beredskap* så att vissa fenomen uppkommer eller inte uppkommer, bevaras eller inte bevaras, upphör eller inte upphör om chans eller risk därtill råkar föreligga. Det är inte enstaka handlingar eller avgränsade tjänstgöringar som specificeras utan snarare *ständiga jour-hållningar* och *ajour-hållningar*. Både vårdnadsplikten gentemot barn och värnplikten gentemot yttre fiender kan ses som sådana ständiga jour-hållningar. Motsvarande gäller skolplikten och många andra plikter. Det handlar om att *ta an-svar* för ett potentiellt skeende.

En 'direkt' beskattning av medborgarna via medborgarskapet enligt ovan får då karaktär av en *person(ut)bildning* i medborgarskap.

DEL IV

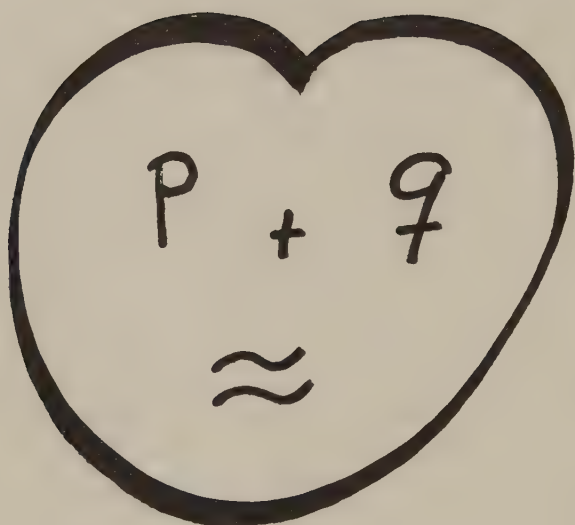
BEDÖMNINGAR

och

BERÄKNINGAR

11. OM ATT RÄKNA MED PERSONER

12. OM ATT IDROTTA

I detta kapitel börjar jag med att problematisera vanlig folkskolematematik. Jag betraktar det som en helt fundamental problematik för en mer avancerad samhällsvetenskap hur man skall *räkna* med personer. Går det att addera Andersson och Pettersson? Kan man multiplicera sju personer med sexton kilometer och få 112 stycken 'personkilometer'? Efter en utläggning om grekernas matematik, där man räknade med personliga storheter, gör jag den bedömningen att det mest avancerade kalkylspråk som f.n. föreligger för samhällsvetenskaperna är det vanliga vardagsspråket (sic!). Konsten att räkna med personer exemplifieras med en kritisk genomgång av *folkbokföringens historia*. Tre olika bokföringssystem identifieras därvid, svarande mot tre olika historiska epoker och mot tre olika sätt att lägga märke till personer på – oftast i och för någon form av beskattning.

OM ATT RÄKNA MED PERSONER

11.1. Mått, dimensioner och storheter.

Inom samhällsvetenskapernas område saknas motsvarigheter till de MKSA-system och SI-system som utvecklats inom naturvetenskaperna för att etablera internationella och standardiserade mått- och dimensionssystem. Den enda nästan genuint samhällsvetenskapliga mått-enheten och grunddimensionen är *penningen*, som gör det möjligt att etablera mer avancerade kalkyler för storheter som kan ges denna typ (framför allt s.k. (ekonomiska) nyttigheter). Det är självfallet nödvändigt att också försöka räkna med andra typer av värden än de som kan uttryckas i termer av Skr (eller annan penning-sort). Det finns ju en klar tendens till att högre värden riskerar att *prisges* då de blir föremål för (just) *pris-givning*, dvs. värde-sättning i penning-enheter.

Jag har i del II diskuterat hur tillvarons källor till oro på olika sätt mönstras och bearbetas. Därvid kunde en grundläggande *trialitet* urskiljas, dvs. en allmän tre-radikalitet i skeendet och i begreppsbildningen. Jag införde därvid tre 'poler', 'tendenser' eller 'mål' i form av Ana-, Dia- och Kata-Grammatik för att kunna projicera denna trialitet på olika plan. Begreppen Analog, Dialog och Katalog är därvid centrala. En kompakt framställning av 'Ana-Dia-Katalogiken' har givits i bl.a. avsnitt 5.7, tablå I. De därtill hörande resonemangen bör ligga till grund för den diskussion som nu följer.

Man kan betrakta en *storhet* som en intressant kombination av det jag tidigare har kallat analoger, dialoger respektive kataloger. En storhet brukar normalt definieras som:

$$\text{Storhet} = \text{Mätetal} \times \text{Dimension}$$

Naturvetenskapernas storheter är uppbyggda på ett fåtal *grundstorheter*, vilka i sin tur baseras på ett fåtal oberoende grunddimensioner (av typen Längd, Massa, Tid, Rörelsemängd) med därtill hörande mätföreskrifter (av typen Meter-prototypen, Massa-prototypen, Tidsenheten respektive föreskrifter för mätning av strömstyrka (Ampère)). Dimensionerna är verkligen *abstrakta* entiteter, och skulle så förbli om de inte — just genom storhetsbegreppet — kan 'anknytas' till mer konkreta ting, som t.ex. en prototyp. I själva verket synes det

vara lämpligt och rimligt att betrakta storheter som *medelbarheter* mellan å ena sidan tillvarons *invarianser* och å andra sidan tillvarons *konstanter*. En storhet är en *variabel*, tve-tydig 'delhet' som 'växlar' mellan två olika naturer. Å ena sidan uppträder den som en 'teoretisk' storhet, som man kan ha förväntningar på, som har viss invarians och som uttrycker något *bestående* i tillvaron. Å den andra sidan uppträder den som en 'empirisk' storhet, som kommer till konkreta uttryck i termer av några entydiga, konstanta enheter och utgör *ett bestånd* av sådana. Vi kan uttrycka det så här:

$$b = (c) \times A$$

Storheten *b* utgör en *multiplikation* av ett bestånd (*c*) med något bestående *A*. Beståndet (*c*) utgörs av ett antal en-tydiga, konstanta enheter, svarande mot det som utgör *mått-enheterna*. Det bestående *A* utgörs av en mång-tydig, invariant hel-het, svarande mot det som utgör *dimensionen*. En storhet *b* utgör då en tve-tydig, variabel 'del-het', svarande mot det som utgör *källan till oro* och det som olika fenomen *kan knytas till*.

Att tillvarons grundstorheter utgörs av sådana 'dialektiska' entiteter, som 'knyter' två olika nivåer av tillvaron till varandra och som 'pekar' åt två olika håll (uppåt/framåt mot det potentiella och nedåt/bakåt mot det aktuella) är ett synsätt som jag redan utvecklat i kapitel 9, då jag införde personen som samhällsformationers grundstorhet eller grundläggande cell-typ. I mina termer kan en storhet betraktas som en speciell typ av *dialog*, en dialog som 'knyter' analoger och kataloger med varandra. Vi kan teckna det på följande sätt:

$$\text{Dialog} = \text{Analog} \times \text{Katalog}$$

I förhållande till den vanliga storhetsdefinitionen är det tre modifieringar införda. För det första är det inget likhetstecken (=) utan ett *reaktionstecken* (=) mellan Dialogen och det andra uttrycket. Storheten (dialogen) är under växelverkan med något, det som finns till höger om reaktionstecknet. Storheten 'agerar' och 're-agerar' på förhållanden i dess miljö/tillvaro. För det andra är ordningen mellan termerna i högerledet omkastad, så att dimensionen/invariansen/det bestående (analogen) kommer *före* måttenheterna/konstanterna/beståndet (katalogen). Jag skall strax motivera detta. För det tredje är det ingen vanlig multiplikation ($\times$) utan vad som skulle kunna kallas en *komplikation*, eller en 'kopulativ konjunktion' mellan två satsar som ställs i dialektisk relation till varandra i ett begränsat utrymme av tid-rum-materien. Vid denna kopulativa konjunktion genereras ett nytt komplex, med ett immateriellt 'mönster' givet av Analogen och ett materiellt 'innehåll' givet av Katalogen. Eftersom mina ana-, dia- och katalog-begrepp har en viss 'intern' dynamik inbyggda i sig, så hör det också till dialogens natur att den s.a.s. 'spinner' eller är i 'drift' och kan i själva verket undergå ontologiska transforma-

tioner, dvs. erhålla en annan dimension/sort/väsen över tiden, samtidigt som beståndet i katalogen är föremål för ämnesomsättning.

Det traditionella storhetsbegreppet saknar denna 'dialektiska' och 'processande' karaktär, dvs. de egenskaper som entropior, 'holoner', 'integroner', celler och dialektiska storheter i övrigt har. Traditionell naturvetenskap har ju arbetat med icke-levande materia och/eller med mycket abstrakta (im-materiella) ämnen som saknat genuin egendomlighet, varför det är förståeligt att de traditionella storheterna också är 'döda' eller 'rigida'. Vill man av olika skäl försöka arbeta med levande varelser och människor i sina kalkyler så blir det emellertid – enligt min mening – nödvändigt att försöka utveckla storheter av den typ som skisserats ovan. Jag skall fortsättningsvis försöka utveckla och konkretisera en sådan möjlighet att 'räkna' med personer.

11.2. Tal, algoritmer och kalkylspråk.

Henry Fine (1937) definierar 'tal' («number») på följande sätt, vilket torde överensstämma relativt väl med andra definitionsförsök:

»Number is that property of a group of distinct things which remains unchanged during any change to which the group may be subjected which does not destroy the distinctness of the individual things. Such changes are changes of the characteristics of the individual things or of their arrangement; for these do not cause one thing to split up into more than one, nor more than one to merge in one.

The number of things in any group of distinct things is independent of the characters of these things, of the order in which they may be arranged in the group, and of the manner in which they may be associated with one another in smaller groups.» (Fine 1937, s 3)

Det är uppenbarligen så att 'tal' verkligen utgör *an-tal* och framkommer via *räkning* av saker och ting, och just det: räkning av *saker och ting* – inte former, föränderliga figurer eller celler av den typ som karaktäriserar levande materia, vilka ju delas och förökas och är svåra att 'hålla' som distinkta entiteter. Var och en som försökt räkna antalet moln på himlen inser att räkneoperationer ställer vissa krav på det som är föremål för räkning. Å ena sidan skall det gå att hålla en viss uppsättning entiteter under kontroll som i en 'behållare', och å andra sidan skall de olika entiteterna verkligen vara distinkta och urskiljbara och ha viss permanens, så att de inte 'flyter' in i varandra, inte genererar nya avkommor eller dör vid växelverkan och i övrigt förhåller sig relativt 'passiva', ungefär enligt de förutsättningar som gäller vid Kata-skopi och algebraisk bearbetning enligt diskussioner-

na i del II. Läger man i hop två Apelsiner med två Bananer så får man fyra frukter. Läger man ihop två Apor och två Bananer så får man fyra varelser, eller kanske två mätta Apor, beroende av hur själva 'samman-läggningen' går till. Läger man ihop tre stycken Na^+ -joner med fyra stycken Cl^- -joner, så kanske man får tre stycken NaCl -molekyler och en överbliven Cl^- -jon. Läger man ihop fyra miljoner svenska män med fyra miljoner svenska kvinnor så erhålls åtta miljoner svenskar, eller ...?

De olika typer av *kalkyler* som byggs upp, baserade på 'räkning' och 'tal' måste på ett eller annat sätt vara *förankrade i realiteter* för att ha någon 'mening', dvs. för att kunna fungera som kalkyl och legitim slutledningslicens angående verkliga skeenden. Det blir därför helt fundamentalt hur korrespondenserna mellan 'symboler'/'begrepp'/'siffror' och (eventuella) *mot-svarigheter* i 'verkligheten' gestaltar sig. Speciellt gäller detta för de *operationer*, av typ addition (sammanläggning), som finns i kalkyl-språket. Då man adderar en A-ighet till en B-ighet så måste det s.a.s. 'betyda' något 'i verkligheten'.

De flesta människor tror nog att uttryck av typen ' $2/3$ ' eller ' $^{-}4$ ' är tal, dvs. 'vanliga tal'. I en viss mening är det emellertid inte så. De aktuella uttrycken är att betrakta som *algoritmer*, eller beräkningsanvisningar för hur man *skulle kunna* komma fram till slutliga 'tal' eller något 'i verkligheten'. Nu finns det mängder av algoritmer som s.a.s. inte 'leder nån vart' — i en första omgång. Roten ur -1 är en sådan icke-utförbar beräkningsanvisning. En vanlig lösning till sådana typer av problem är att 'kalla' den icke-utförda algoritmen för något, t.ex. benämna uttrycket 'roten ur -1 ' med bokstaven *i*. Därigenom 'införs' en ny entitet att 'räkna' med, nämligen det imaginära 'pseudo-talet' i ('roten ur -1 '). Logiken är ungefär densamma som då människor skriker »Hjälp!» istället för att ge ett slutligt uttryck för vilket handlingsmönster som man s.a.s. utfärdar order eller anvisningar om, av typen 'Stanna! Kasta Dig i vattnet! Simma hit! Dra mig till land! Mottag mitt stora tack!'.

Inom matematikens område har ett antal sådana 'nivå-höjningar' ägt rum, så att f.d. olösta uttryck har kommit att få karaktär av 'tal' att räkna med på en 'högre' nivå, ett 'högre' tal-plan. Fortfarande synes dock *de naturliga talen* (1,2,3,...) utgöra de 'riktiga' talen, de som s.a.s. ligger 'i botten' och som övriga uttryck är mer eller mindre direkta anvisningar till. På det spåkliga området torde det också finnas motsvarande 'begrepps-plan', där t.ex. uttryck av typen »Hjälp!» initierar en 'algoritm' som beroende av kontextuella förhållanden 'löses ut' i termer av konkreta handlingar, där motsvarigheten till de naturliga talen skulle vara en uppsättning 'naturliga elementarhandlingar' av typen (X Y-a Z-ighet under U-tid i V-lokal). Jag skall återkomma till dessa likheter och skillnader mellan matematiska uttryck och

språkliga uttryck (avsnitt 11.4). De tal som sålunda uppkommit på basis av de naturliga talen har genererats via etablerade kalkyl-språk och de i dessa ingående räkne-operationerna (av typen addition, subtraktion, multiplikation, division etc.). 'Ovanpå' de naturliga talen har kommit de hela talen, de rationella talen, de reella talen och de komplexa talen. De senare bör kanske benämnas 'pseudo-tal' eller 'tal-symboler' eller kanske 'kortformer' för algoritmer. Fine skriver:

»Three symbols, 0, -d, a/b, have thus been found which can be reckoned with by the *same rules as numbers*. ...

Inasmuch as these symbols play the same role as numbers in relation to the fundamental operations of arithmetic, it is natural to class them with numbers. The word 'number', originally applicable to the positiv integer (läs: de naturliga talen) only, has come to apply to zero, the negative integer, the positive and negative fraction also, this entire group of symbols being called the system of *rational numbers*. This involves, of course, a radical change of the number concept, in consequence of which numbers become merely part of the symbolic equipment of certain operations, admitting, for the most part, of only such definitions as these operations lend them.»

(Fine 1937, s 25)

I själva verket fanns egentligen endast de naturliga talen i Europa ännu så sent som på 900-talet e.Kr. Det var via arabiskt inflytande på 800-900-talet, bl.a. via den arab som givit upphov till algoritm-begreppet: Alkhwarizmi, som europeerna kunde börja räkna med negativa tal, kvoter och mycket annat. Då de italienska handelsmännen 'uppfann' den dubbla bokföringens teknik ('double entry accounting') så fanns ännu inte nollan och de negativa talen att räkna med, varför de negativa talen fick karaktär av *skulder* – vilket de fortfarande har (delvis även av andra skäl än ren 'tröghet').

Även om konsten att räkna splittrades upp på olika sätt, så att det å ena sidan fanns praktisk bokföringsteknik ('accounting') och å andra sidan mer 'symbolisk' algebra ('ren matematik'), så fanns det självfallet olika kopplingar mellan kalkyl-språken och ' verkligheten'. Fine skriver:

»Thus, one after another, the fraction, irrational, negative, and imaginary, gained entrance to the number-system of algebra. Not one of them was accepted until its correspondence to some actually existing thing had been shown, the fraction and irrational, which originated in relations among actually existing things, naturally making good their position earlier than the negative and imaginary, which grew immediately out of the equation, and for which a 'real' interpretation had to be sought.»

(Fine 1937, s 124)

Frågan är emellertid om man inte här kan tala om en viss 'styrning'

av den 'reala' världen utifrån den mer 'imaginära' kalkyl-världen, genom att kalkyl-språket s.a.s. kontinuerligt och diskret 'färgat av sig' och 'mönstrat' delar av tillvarons tid-rum-materia, så att det som har varit *möjligt* att räkna med också tagits i beaktande, medan det som *inte* varit möjligt att räkna med inte heller kunnat tas i beaktande.

11.3. Multiplikation och fortplantning.

I alla kulturer finns det olika slags indelningar av varelserna i tillvaron. Det blir olika variationer kring temat 'fågel, fisk eller mitt-emellan'. I äldre kulturer var Gudarna och olika slags väsen relativt 'konkreta', hade 'boningar' i tillvaron, behövde 'mat' (offer-gåvor o. dyl.) och 'hem-sökte' människor på olika sätt. Omvänt så kunde de konkreta tingen vara 'heliga' ting, djur kunde vara 'besatta' av andar och så vidare. Demarkationslinjerna mellan gudar-medborgare-slavar-boskap-vildar-växter-mineraler-ting var därför inte så kraftiga som de (på ytan) gestaltar sig i den moderna kulturen. I antikens Grekland var gudarna 'mänskliga' samtidigt som tingen kunde vara genuint egendomliga och värda att 'lyssna på'.

Det är därför intressant att konstatera – och delvis enligt förväntan – att de storheter som grekerna försökte operera med i sina mer formella kalkyler hade karaktär av *personliga storheter*. Grekernas »magnituder»¹⁵ svarar mot det vi skulle kalla 'personlig storhet' (på engelska 'greatness', på tyska 'grösse' och på franska 'grandeur'). Vid en genomgång av matematikens historia konstaterar Bochner (1966) följande:

»For whatever reasons, Greek mathematics did not create a conception of real numbers. Instead, it was satisfied with, and became arrested on the precarious notion of magnitude, which the Greeks never defined, in or out of mathematics, but which was their substitute for real number. For instance, lengths were one kind of magnitude, areas were another kind of magnitude, weights were still another kind of magnitude, etc. The Greeks could envisage the ratio $P_1 : P_2$ for any two values of the same magnitude, and the ratio $L_1 : L_2$ for any two values of any other magnitude, and they could envisage the proportion

$$P_1 : P_2 = L_1 : L_2$$

between them; ... (but) the fact is that the 'classical' Greek mathematics of Euclid, Archimedes, and Apollonius could never form the conceptual product

$$P \times L$$

for two magnitudes P and L in general.»

(Bochner 1966, s 210)

Grekerna behärskade med andra ord inte konsten att multiplicera

två godtyckliga storheter med varandra. Jag vill nu hävda att denna svårighet fortfarande finns, och utgör *en fundamental problematik* för etablerandet av mer formella kalkyler inom det samhällsvetenskapliga området. Det är en sak att multiplicera 'talen' 3 och 4 med varandra och få 12 som resultat — helt enligt folkskolans multiplikationstabell. Det är emellertid en helt annan sak att multiplicera 3 stycken *A-igheter* med 4 stycken *B-igheter*. Operationen $a \times b$ är i själva verket inte alls trivial, utan implicerar en mängd ontologiska, epistemologiska och deontologiska förutsättningar. En fördubbling av a (en *A-ighet*) — om nu detta är tänkbart — 'kräver' att storheten b (en *B-ighet*) därigenom halveras — om nu detta är tänkbart. Produkten $c = a \times b$ bör ju vara okänslig för om den i stället skrivs som $c = (a:2) \times (2b)$. Och vad är storhetens c 's *C-ighet* för något?

I själva verket går det inte heller att multiplicera godtyckliga storheter med varandra. Redan en så enkel operation som $l \times l'$ mellan två längd-storheter kräver att man kan 'glida' i tankarna så att längd-storheterna succesivt övergår till att bli två olika aspekter på en 'yta'. Den motsvarande operationen $t \times t'$ för två tids-storheter, dvs. framställningen av en 'tids-yta', synes för närvarande övergå vår tankeförmåga. Då storheterna är av skilda slag, t.ex. längd och tid, så krävs att den ena storheten kan föreställas vara 'bärare' av den andra, ungefär som olika slags 'rörelsemängder' av typen $p = m \times v$ kan betraktas som ett bestånd av partiklar (m st) som *var och en* 'bär' på något annat (en hastighet v).

Jag tar ett antal olika 'intressen' hos grekerna — av typen primatssökande, Zenons paradoxer, intresset för rymd-geometri etc. — som intäkt för att de i själva verket var *en fortplantningsteori* på spåren. Det förhåller sig ju på det sättet att levande materia fortplantas genom *delning*. Olika storheters *delbarhets-egenskaper* är därför ytterst centralt för förståelse av både fortplantning och multiplikations-operationen. Antag att vi har en storhet p . Denna kan å ena sidan betraktas som en *mång-tydig hel-het*, t.ex. som en liten autonom varelse av en-cellig natur. Å den andra sidan kan den också betraktas som en *en-tydig en-het*, t.ex. som en bland tusen precis likadana varelser utan individuella karaktäristika. Antag nu att p delas. Vi har då *två* stycken storheter av möjligen ett annat slag, samtidigt som den 'gamla' storheten har 'upp-hävts' och 'genererat' de två nya. De två nya storheterna kan emellertid ses som en ny *hel-het*. Själva storheten p har s.a.s. undergått en *ontologisk transformation*. Å ena sidan är den upp-hävd i meningen 'försvunnen'. Å den andra sidan är den upp-hävd i meningen 'blivit något annat', något 'mer' än vad den tidigare var. Operationen $p:2$ genererar inte två stycken p -hälfter, utan ett 'samhälle' med två stycken p -med-lemmar!

Egentligen var det långt in på 1800-talet som 'tal' började separe-

ras från 'ämnen', så att man kunde utföra *rent* abstrakta operationer på olika storheter. Vi glömmer kanske därför lätt det faktum att varje kalkyl måste vara *förankrad i realiteter* för att den skall kunna fungera som en teori eller modell av verkligheten. Även en så simpel operation som $a - b$ mellan två storheter a och b , förutsätter ju att en 'motsvarande' operation (subtraktion, borttagning, eliminering el. dyl.) kan göras 'i verkligheten' och med avseende på det som storheterna a och b *re-presenterar*. Var och en som lärt sig konsten att addera *vektorer* (i stället för tal) vet ju att sådana 'sammansättningar' har en helt annan karaktär än de 'sammansättningar' som görs vid vanlig addition (t.ex. av äpplen och päron). Det som enligt mitt synsätt karaktäriserar det grekiska tänkandet i detta avseende är att de verkligen försökte *upprätthålla korrespondens* mellan de 'tänkta' operationerna (av typen addition, multiplikation etc.) och de 'verkliga' operationerna (av typen sammansättningar, delningar etc.). Önskar man av olika skäl ha sådana korrespondenser så *kvarstår* det grekiska problemet — enligt min mening.

Om jag förstått grekernas bekymmer korrekt, så kan i princip varje storhet betraktas som *både en hel-het och en en-het*. Betraktad som en hel-het går den i princip att *delas*. Denna delning har karaktär av att ta ut *an-delar*. Storheten p blir 'styckad' i ett antal olika delar. De mikro-storheter som då utbildas har karaktär av mikro-rymder eller *celler*, vilka tillsammans spänner upp det 'utrymme' i vilken storheten 'äger rum'. Till en viss del kan dessa indelningar göras *godtyckliga* och göras *obegränsat långt*, eftersom 'rymden' har karaktär av en 'kontinuerlig', 'enhetlig' 'substans'. Zenons paradoxer, ansatserna till atom-teorin och mycket annat tyder dock på att grekerna insåg att rymden till viss del har en *korn-struktur*. Samtidigt är denna rymd, dvs. storhetens 'inre', på olika sätt *mönstrad*, så att 'indelningsverket' utgör en 'tids-topologi' med olika kanal-system, logement och liknande, varför en alltför 'tokig' delning av storheten skulle vara liktydig med dess *destruktion* och 'demolering'. Storheten framtonar med andra ord som en *cell-vävnad*, ett mönster av små utrymmen, och där det finns en rimlig *sista nivå* för indelningarna, ty annars faller hela substansen ihop till en samling 'tomma' matematiska punkter, som omöjligt kan *ut-göra* storheten. Om nu — å andra sidan — *alla* storheter kan antagas vara 'delbara' på detta vis, så börjar det bli ett genuint problem *vad som egentligen skiljer olika storheter åt*, dvs. vad det är som *konstituerar* storheten som en viss storhet. Då blir det inte längre 'substratet' eller 'substansen' utan 'mekanismerna' och 'formen' som kommer i fokus. Kopplingen mellan det essentiella innehållet och den väsentliga innebörden (i min terminologi) börjar bli problemet. För att se vad storheten är 'ämne till' kan man se storheten som en 'skapelse' eller som en varelse utrustad

med en generisk grammatik (i min terminologi). Storheten blir då en *en-het* (i stället för en helhet med andelar). Den går som enhet betraktad att 'likna' vid andra enheter och utgör ett *exemplar* eller ett exempel på något mer generellt, något mer 'gener-ellt': storhetens 'geno-typ', 'art' eller 'sort'. Istället för en cellvävnad blir det nu en *populationsväv* som 'spänner upp' det virtuella utrymme där storheten 'hör hemma': en kategori eller en viss *referens-klass* – motsvarande det traditionella dimensionsbegreppet. Referens-klassen fungerar som 'ideal-typ' eller som storhetens 'väsen'.

Formellt skulle då grekernas storheter kunna tecknas på följande sätt:

$$b = A \times I \times (c)$$

där en storhet *b* betraktas som ett substansieellt väsen *A* (storhetens referens-klass), manifesterat i en viss tvetydig entitet *I*, som både utgör en *en-het* och en *en-het*, och som 'äger rum' i beståndet (*c*) av mikro-konstituenten (eller 'tid-rum-materiella celler'). Dimensionen *A* förlämnar storheten en viss *A*-ighet, samtidigt som beståndet (*c*) mönstras och sammanfogas till ett konkret exemplar av eller exempel på den aktuella *A*-igheten. Dimensionen *A* får i själva verket karaktär av en *inladdad generisk grammatik* som bestämmer *vad* entiteten 'är' eller 'blir', samtidigt som beståndet (*c*) får karaktär av en temporär uppsättning materiella 'bärare' av *A*-igheten och där 'innehållet' i (*c*) mycket väl kan vara föremål för *ämnets-omsättning*. Grekernas storheter – med denna uttolkning – får därigenom verkligen karaktär av 'levande' storheter, av den typ som jag diskuterat i termer av entropior, celler, holoner eller integroner. Multiplikationen får i själva verket karaktär av en *fortplantning*, så att *A*-igheten 'spinns vidare' och 'skrivs över' på ny tid-rum-materia i samband med omsättningen.

En enkel konkretisering av detta storhetsbegrepp är att låta *b* vara en vanlig person. Dimensionen *A* kan då tolkas som 'Mänsklighet' som i entiteten kommer till uttryck som en viss 'själ' eller ett 'väsen' medan beståndet (*c*) är att betrakta som vederbörandes 'kropp'. Vanliga personer blir därigenom ett spänningsförhållande mellan *ett väsens kropp* och *en kropps väsen*. Entiteten 'behärskas' av något eller någon (*A*), samtidigt som entiteten 'inrymmer' något eller någon ((*c*)) som sätter sin prägel på entiteten, personen.

Den typ av storhet som jag givit konturerna av ovan, svarande mot en 'komplikation' mellan en Analog (*A*) och en Katalog ((*c*)) är självfallet med i Kon-Kurrensen, dvs. strömmar på nu-ytan tillsammans med andra storheter. Den som råkar vara förtrogen med programmeringsspråket SIMULA (Birtwistle m.fl. 1974) har säkert upptäckt att storheterna ganska väl motsvarar de storheter som kallas *objekt* i SIMULA (och särskilt då objekt i så kallad 'process class').

11.4. Kalkylspråk och vardagsspråk.

Rudolf Carnap (1966) talar om tre stycken *grund-koncept* (i min terminologi) i de vetenskapliga språken:

- klassifikatoriska (»classificatory«)
- komparativa (»comparative«)
- kvantitativa (»quantitative«)

De klassifikatoriska koncepten är sådant som 'hund', 'människa', 'atom' och andra typer av begrepp som s.a.s. redogör för vilken *sort* det handlar om. Dimensioner och väsen kan då ses som exempel på sådana klassifikatoriska koncept. De komparativa koncepten är sådant som 'varmare/kallare', 'störst/minst' och liknande. Dessa redogör delvis för de *mått* det s.a.s. handlar om för aktuell sort av storhet. De kvantitativa begreppen är då att betrakta som *utvidgningar* och *bestämningar* av de komparativa begreppen med hjälp av olika *mättings-operationer*.

Vad gäller utvecklingen av kvantitativa begrepp skriver Carnap bl.a. följande:

»It is important to understand that we cannot really say we know what we mean by any quantitative magnitude until we have formulated rules for measuring it. It might be thought that first science develops a quantitative concept, then seeks ways of measuring it. But the quantitative concept actually develops out of the process of measuring.»

(Carnap 1966, s 68)

Han pekar — liksom jag gjort — på nödvändigheten av att upprätthålla distinktionen mellan *reala/fysiska* operationer på storheternas *reala* motsvarigheter ('ute där') och de *imaginära/mentala* operationer som kan göras på storheterna som symboler ('inne där — i huvudet'). I själva verket är det så att de s.k. *reella* tal som grekerna — enligt föregående avsnitt — inte lyckades 'upptäcka' eller 'upppfinna', 'saknas' 'ute där'. *I verkligheten finns inga reella tal!* Carnap skriver:

»Direct measurement can give only values expressed as rational numbers. But when we formulate laws, and make calculations with the help of those laws, then irrational numbers enter the picture. They are introduced in a theoretical context, not in the context of direct measurement.»

(Carnap 1966, s 88)

Nu har det ju också visat sig att tillvaron — åtminstone i mikro-kosmos — verkligen har en *korn-struktur*, där delbarhet 'utan gräns' som i viss mån karakteriserar de reella talen inte finns eller är möjligt. Det ligger därför något i den fråga som Carnap ställer:

»Because irrational numbers are always the results of calculations, never the result of direct measurement, might it not be possible

in physics to abandon irrational numbers altogether and work only with the rational numbers?»
(Carnap 1966, s 89)

Vi kan därför konstatera att 'siffror' — och då i synnerhet de reella talen — *svarar till abstrakta språk som man talar i än till den verkliga värld som man talar om*. Detta förhållande måste tas på djupaste allvar om man vill bygga upp mer formella och 'kvantitativa' teorier för det samhällsvetenskapliga området.

Enligt min bedömning är det i själva verket så att *det mest avancerade kalkyl-språk som för närvarande föreligger för samhällsvetenskaperna är det vanliga vardags-språket!* Det finns därvid skäl i att vara ytterst medveten om hur operationerna i vardagsspråket *korresponderar* med ingreppen i vardagslivet. Enligt vad jag kan bedöma låg grekernas 'kalkyl'-språk också *relativt nära* det vanliga 'vardags'-språket, så att 'teori' och 'praxis' var ömsesidigt korresponderande med varandra. Skriver vi en storhet lite annorlunda, som

$$b = A \text{ I-ar } (c)$$

så har vi inte en vanlig 'räkne'-storhet men däremot en '*skriv*'-storhet. Att 'ta ut' dimension eller substansiellt väsen i ett 'matematiskt' uttryck svarar då mot att 'ta ut' *subjekt* eller *verkande väsen* i ett 'språkligt' uttryck. Att 'ta ut' mätvärden eller storhetens 'bestånd' svarar på motsvarande sätt mot att 'ta ut' *objekt* eller *hän-förda varelser* (det som går att hänföra till subjektet, som tillhör subjektet eller på annat sätt 'knyts' till subjektet). Bibehålls denna strukturella likhet, så svarar en-heten/hel-heten i storhets-definitionen mot *verbet* eller *den direkta eller indirekta kopulativa konjunktionen* mellan 'källan till oro' (subjektet) och 'sänkan för oron' (objektet).

Mot bakgrund av ovanstående resonemang finns det därför 'inbyggt' i det vanliga vardags-språket en mängd olika 'operationer', 'kalkyler', 'härledningar' och 'beräkningar'. En vanlig multiplikation synes därvid svara relativt väl mot användningen av *genetiv-formen* för att s.a.s. 'fort-planta' ett subjekts 'väsen' till ny tid-rum-materia. Operationen $a \times b$ (exempelvis 3 Ambulanser gånger 4 Bårar) ger som 'resultat' c (12 Ambulans-Bårar). Den omvända operationen blir 'konstig' och 'otillåten'. Operationen $a's b$ (exempelvis Anderssons Ben) ger som 'resultat' att ett antal ben kan 'stämplas' som uttryck för Andersson, dvs. får 'sorten' Andersson-Ben. (Det går antagligen att hitta på bättre exempel). Den poäng jag vill framhäva är att det är viktigt *i vilken ordning* som termerna uppträder. Uttrycket $b's a$ är ju inte 'rimligt'. I själva verket blir det ytterst viktigt vilket väsen (dimension, substantiv, subjekt) som *kommer först* i förekommande operationer, av typ ord-sammansättningar, ty det blir detta väsen som *sätter sin prägel* på uttrycket.

11.5. Människovärde och humankapital.

Då man tar människor i beaktande är det normalt inte i deras egenskap av *biologiska varelser* (kroppar) utan i deras egenskap av *samhälls-varelser* (personer). Alla levande varelser kan — enligt min terminologi — föreställas ha ett 'jag', dvs. en 'central handlings-kontroll-punkt'. I annat fall saknas ju möjligheter att betrakta varelsen *som en varelse*. (Den blir då i stället ett agglomerat av relativt autonoma mikro-konstituenten i stället, av typen en klonbildning eller en cell-samling). Problemet är emellertid att inte alla 'jag' respekteras som sådana. I själva verket är det endast någon promilles promilles promille av varelserna på jorden som förlänas *genuin egendomlighet* av sådant slag att den inte får *exit-eras* (termineras, avslutas, realiseras, likvideras, täppas till). Jag betraktar människo-värdet som en sådan konstruktion. Å ena sidan ges (många) människor *kredit* att utgöra *en legitim källa till oro*. Å andra sidan av-krävs (många) människor inskränkningar i deras egendom, som *tribut* (och kontribution), för att det skall vara någon mening med människo-värdet. Ett alternativt sätt att uttrycka 'mänskliga rättigheter' på är ju att formulera motsvarande 'med-mänskliga *skyldigheter*'. Ett späd-barn har ju ingen större glädje av 'rättigheter' om det inte finns någon att avkräva motsvarande skyldigheter från!

Jag har tidigare påpekat att man normalt brukar säga att människor inte uppkommer i tillvaron, utan att de *nedkommer*. Föreställningen synes vara den att Värden (Gud el. dyl.) s.a.s. » ... hath mixed His Labour with ... » (se avsnitt 8.6 angående äganderätten enligt Locke), och därigenom *inmutat* rätten till det 'verk' som de 'direkta producenterna' (de biologiska föräldrarna) annars rent fysiologiskt fram-ställer. Värden fungerar *ungefär* som kapital-ägarna under ett kapitalistiskt produktionssätt: de 'märker' ännu icke existerande substanser som 'sina' alster, trots att de är 'frånvarande'. I båda fallen kommer de metafysiska kraftfälten till praktisk användning. I själva verket synes den strukturella likheten vara ännu mer djupgående än vad som syns 'på ytan'. Bruket av s.k. 'Gud-Far' och 'Gud-Mor' kan ju tolkas som motsvarigheten till bruket av s.k. '(kapital-ägar-)tjänste-män' och 'för-män'. I båda fallen handlar det om att mer konkret 'märka' det som är under tillblivelse, så att inte de 'direkta producenterna' börjar '... mix *their* Labour with ...' och börjar *fästa sig* vid sina alster — med hela deras person nedlagt i alstret. Man vill ju ogärna lämna något ifrån sig som 'är en del av sig själv' — varken då det gäller sina avkommor eller sina mer artificiella alster!

Mycket tyder nu på att människo-värdet under senaste årtusendena har *höjts* relativt kraftigt. Enligt mitt synsätt är människo-värdet att betrakta som *ett rang-ordnings-nummer*. Det som är rang-

ordnat är då olika 'sorter' av substansiella väsen, dvs. 'dimensioner' enligt föregående diskussion. Människo-värdet bör därför ställas i relation till sådant som gudars, kungars, hästars, bilars, maskiners, jordstyckens, pengars och andra substansers och substantivs värden. I äldre tider var det då helt uppenbart att Människo-värdet *var mindre* än Guds-värdet, Vård-värdet och övriga 'högre' världens värden. Samtidigt fanns det icke-mänskliga varelser, av typen boskap, heliga ting och annat som hade relativt sätt *högre* värden än människor – särskilt då majoriteten av människorna, som ju ofta var slavar, trälar eller motsvarande. Elster (1973) påpekar ett motsvarande förhållande då det gäller slavsystemen i olika historiska epoker:

»I antikens slaveri kunde en slav inte bara äga sina egna verktyg utan också andra slavar. ... Det antika slaveriet uppstod ur en historisk tradition där *alla* i viss mening var slavar under kungar, kejsare eller faraoner. I de egyptiska eller mesopotamiska samhällena kan man tala om ett slags statlig livegenskap där alla var bundna till jorden eller till sin bestämda funktion i samhället. Inga var slavar i den meningen att de var en annan människas privategendom, men inga var heller fria i den meningen att de kunde slå sig ner var de ville och ägna sig åt vilket arbete de ville.» (Elster 1972, s 36)

I kapitel 9 kunde vi tillsammans med Hicks göra det för troligt att de flesta människor torde härröra från slavar, trälar och liknande under-såtar, vilka givits *livet som kredit*. I stället för en diskret engångs-beskattnings (straffarbete) har de flesta krigsherrar och överhög-heter gjort en enkel kalkyl som visar att det är mer lönande att ge livet som kredit mot 'inmutning' och 'märkning' av varelsena *som under-såtar* och som källor för direkt eller indirekt *kontinuerlig och livslång* beskattning. Människor blev *attribut* och tillhörigheter till den aktuella tillvarons högsta (vice-)Värd, dvs. p blev A's p, och för att upp-rätt-hålla ordningen i tillvaron (A-värdet och livhanken) så avkrävdes människorna en motsvarande *tribut* (merparten av sin egen-dom, inklusive sin själ, kropp och sina alster).

Det blir mot denna bakgrund mer förståeligt hur Hannah Arendt (se avsnitt 7.8) kan betrakta äldre kulturers människor, och särskilt då den grekiska kulturens människor, som *världs-till-vända* (och inte värld-från-vända som nu blivit fallet enligt vår tidigare förda diskussion i kapitel 7). De *tjänade* helt enkelt sin Vård (Värld) och på ett sådant sätt att hela tillvaron var att betrakta som ett 'till-håll' och som ett hus-håll för Värden (re-presenterad av kungar, präster, över-ståt-hållare o.dyl.). I den grekiska kulturen var dock en viss demokrati införd, så att folkflertalet (slavarna) blev tillhörigheter till Folket (de fria medborgarna), som representant för Värden.

Människo-värdet kan betraktas som ett *rikt-värde*, en *norm*, som samhällsmedlemmarna skall underordna sig (i första, andra, tredje

eller sista hand). Att 'mäta' människo-värdet i 'siffror' är en meningslös sysselsättning, såvida man inte har förkärlek för att skriva siffror i stället för räkneord. Det finns ett antal olika skäl till varför det kapitalistiska produktionssättet *kräver siffror* för beskrivningen av det som är värt att hålla reda på. I det kapitalistiska produktionssättet är nämligen värde-sättning närmast precis detsamma som *pris-givning* (i flera betydelser). Det är mot denna bakgrund man bör se begreppet human-kapital.

Human-kapital kan betraktas som en bland flera 'uppträdelseformer' som *Kapitalet* kan ha. De andra är real-kapital (maskiner o. dyl.), finans-kapital (bank-sedlar o.dyl.), jord-kapital (fastigheter o. dyl.) och kanske några andra. Jag betraktar Kapital som en 'dimension' av ungefär samma slag som vi tidigare diskuterat. Den är dock som sådan något speciell, ty den utgör *en aspekt* på olika substanser utan att själv utgöra ett substantiellt väsen. Genom Kapital-dimensionen kan så *väsens-skilda* substanser som hästar, träd, människor, maskiner, böcker, idéer och kärlek *konverteras* till samma 'sort' — nämligen penning-sort. Varje människa består av materia, och väger därigenom något, t.ex. 63 kg. Denna materia kan undergå kemiska och fysiska transformationer, t.ex. vid förbränning i en ugn. Därvid kan en viss energi-mängd erhållas, t.ex. 137 kW under en viss tid. Man skulle kunna beräkna olika människors 'energi-innehåll' genom en utvidgning av detta resonemang (som blir mer konkret vid lik-bränning eller vid sådana hemskheter som försöken till utrotning av judar under andra världskriget). Nå, att nu detta är *möjligt*, säger ju inte att man *skall* eller att man *bör* försöka 'mäta' ett sådant energi-innehåll. Vad skulle det s.a.s. *tjäna till*? Det är den frågan man måste ställa sig gentemot det förhärskande produktionssättet.

Den verklighetssyn och människosyn som präglat tillvaron under det kapitalistiska produktionssättets etablering under 1800-talet synes ha varit den som affärsmannen, enligt Cassel (1938), har (hade):

»För affärsmannen, som under sådana förhållanden ständigt på nytt kan disponera sitt kapital i penningform och dessemellan ge det vilken form han önskar, är en uppfattning naturlig, enligt vilken den i pengar uttryckta penningssumman är det bestående och väsentliga i kapitalbegreppet, medan däremot de växlande konkreta former, i vilka kapitalet framträder, ter sig som något tillfälligt och underordnat.»

(Cassel 1938, s 78)

Med en sådan föreställningsram blir det 'självklart' att inte bara maskiner, aktier, varor o.dyl. blir 'tillfälliga uttryck' av det väsentliga i Kapitalet, utan även bostäder, företag och anställd arbetskraft. Om då olika ingående ämnen anses värda si och så mycket, och värdet ges *i termer av* Skr, så underförstås att det som har värdet *i princip* skulle kunna uttryckas *som* eller inväxlas *till* sådana Skr-enheter (pengar).

Gustav Cassel (1938) för ett motsvarande resonemang angående värde-mätning och elaborerandet med 'kvantiteter' i de ekonomiska kalkylerna:

»Ekonomerna måste lära sig förstå, att det är nonsens att tala om kvantiteter och till och med införa matematiska beteckningar för dem och räkna med dem, utan att först ha klargjort hur de kunna mätas i en bestämd enhet.»

(Cassel 1938, s 27)

Då människor under det kapitalistiska produktionssättet därför börjar bli betraktade som *en aspekt* på Kapital, på ungefär samma sätt som olja kan bli betraktad som en aspekt på Energi, så underförstås att människor även kan *ut-tryckas* i samma termer som 'vanligt' Kapital: penning-sort. Människor blir *präglade* av Kapital-dimensionen: de blir *human-kapital*. Redan på 1650-talet gjorde Sir William Petty (enligt Dublin & Lotka 1946) ett försök att beräkna värdet av de engelska undersåtarna. Enligt kalkylen var priset c:a 80 pund per capita. Sådana typer av kalkyler måste självfallet inordnas i de kontext som underförstås och vilka typer av 'växel-kurser' som finns mellan olika substanser och hur mycket 'avbränningar' som finns — för att hålla liknelsen med olje-energi-beräkningar uppe ett tag till. Liksom inom matematikens område behöver man ju inte *rent fysiskt* utföra de 'tänkta' operationerna, men meningsfylldheten i resonemangen kräver att möjligheten hålls öppen.

Kalkyler av denna typ blir naturligtvis särskilt konkreta i samband med slav-handel. Mycket tyder på att det i Amerika på 1800-talet blev *billigare* med 'vit' arbetskraft än med 'svart' arbetskraft, dvs. slavar. Slavar måste ju — till skillnad från 'vit' arbetskraft — *under-hållas* som biologiska varelser (med mat, kläder, husrum etc.). Köp och försäljning av 'vit' arbetskraft var ju också mycket enklare, eftersom man inte behövde köpa *hela* människor på marknaden utan endast *arbets-kraft* — även om denna av biologiska skäl är bunden till människors kroppar. En plantage-ägare i Amerika rapporteras ha gjort följande erfarenhet på 1840-talet:

»... It took, for instance, \$ 2 000 to purchase a good male slave. The interest on money in Kentucky being 10 percent, here was \$ 200 a year of actual cost; but to insure his life it would require at least 5 percent more, which would make \$ 300 a year. Add to this the necessary expenses of maintenance while healthy and medical attendance while sick, with wages of white overseers to every gang of men to see that they do their duty, and other incidental charges, and he did not think that a slave could cost less, in interest, insurance, subsistence, and watching, than \$ 500 or 100 pounds sterling a year; yet, after all, he would not do more than half the work of a white man, who could be

hired at the same sum, without the outlay of any capital, or the incumbrance of maintenance while sick, and was, therefore, by far the cheaper laborer of the two.»
(ur Dublin & Lotka 1946, s 6)

Den motsvarande övergången i Sverige (där ju slav-system inte förekommit) är övergången från *tjänstehjon-stadgan* till den mer informella — men desto mer påtagliga — '*arbets-marknaden*'. *Slavherrar och husbönder kan uppvisa moraliska kvalitéer och kan vara 'goda' och 'omsorgs-tagande'*, precis som föräldrar kan vara det gentemot spädbarn. Sådana egenskaper går dock — av principiella skäl — inte att tillskriva arbets-marknaden. Man kan därför inte heller ställa sig till förfogande '*för arbetsmarknadens räkning*' av sådant som kärlek eller lojalitet. Man ställer sig till förfogande därför att alternativet: att svälta ihjäl, emigrera eller stjäla inte har varit tillräckligt attraktivt för det stora flertalet av människorna (om vi bortser från den miljon som emigrerade). Den s.k. '*fria*' arbetskraften är i grunden ett uttryck för att folkflertalet för sin försörjning måste uppträda som ett kollektiv av prostituerade: att sälja delar av sina personbundna resurser till vilken kund som helst — mot betalning.

Just genom *löne-arbetet* och det s.k. '*förvärvs-arbetet*' (av pengar) så har motsvarigheten till den '*mekaniska värme-ekvivalenten*' introducerats vad gäller de olika kapital-sorterna. Genom lönen erhålls en relativt god växelkurs mellan '*riktig*' och '*levande*' substans (människor som verkande substansiella väsen) och den redan '*klara*' och '*behärskade*' substansen: mynt och ädelmetaller. Människor föreställs '*bestå*' av små liv-stycken, av typen Pt-enheter, som s.a.s. köps och säljs till '*marknads-pris*', varvid de kan ut-tryckas i termer av Skr-enheter. Human-kapital-värdet svarar då mot att man köper ett *helt* liv-stycke.

11.6. Folkbokföring och beskattning.

Då en familj skall åka på semester och vänder sig till en researrangör, så kan det visa sig att vissa av familjemedlemmarna inte räknas. Ofta räknas inte småbarnen, i den meningen att de slipper betala. Ofta räknas de emellertid inte därför att de inte kommer att '*märkas*', inte tar några resurser i anspråk och inte ockuperar utrymmen som annars ställs till förfogande för vanliga resenärer. Att inte räknas kan därför innebära att vara någon som man inte behöver '*bry sig om*'. Vederbörande kanske dessutom saknar förmåga att framföra kritik, varför vilken som helst lösning av arrangemanget kommer att accepteras (passivt). Att inte räknas blir då liktydigt med att räknas *som sak*, men inte som person — kanske som en del i '*bagaget*'.

Även samhället uppträder som arrangör av resor för de enskilda

människorna. Det jag avser är alltifrån utbyggandet av vägnätet till kanaliseringen av den sista resan i jordelivet via särskilda långvårdskliniker. Vissa av de samhälleliga arrangemangen är emellertid *obligatoriska*. Inga människor kan exempelvis undgå att passera de olika X-,Y-,Z-domarna utefter åldersaxeln, exempelvis 'ungdomen'. Vilka som räknas och inte räknas i dessa arrangemang är självfallet beroende av de olika arrangemangens karaktär, syfte och konkreta gestaltning. I folkbokföringens historia avslöjas mer om sådana typer av kollektiva arrangemang i forna tider än om de enskilda, bokförda människorna. Det finns ju många olika sätt att räkna med människor på. Det sätt som väljs beror på arrangemanget.

11.7. Personer som Hel-, Fast- och Mynd-igheter.

I folkbokföringens historia går det att urskilja tre olika 'epoker' eller 'skeden' — vad gäller konsten att räkna med personer. Dessa tre epoker eller skeden kan kallas:

- Kyrkans epok
- Kronans epok
- Nationalstatens¹⁶ epok

I en viss mening 'hör' dessa olika epoker också till olika 'vävnader' i den svenska samhällsformationen och i samhällsbildningen. Under Kyrkans epok var det den *anaderm-bildande* tendensen som var dominerande (i detta avseende). Man skulle kunna tala om 'himmelsfästningens' epok. Samtidigt var större delen av samhällsbildningen att betrakta som en *vegetal* samhällsbildning, med relativt autonoma och 'knoppande' byar. Under Kronans epok var det den *kataderm-bildande* tendensen som dominerade. Man skulle kunna tala om 'jordfästningens' epok. De *insektala* dragen kom därvid att få överhanden över de vegetala, med bl.a. väldefinierade och mäktiga Huvuden (Huvud-Stad, Huvud-Män, Huvud-Saker). Under Nationalstatens epok var det på motsvarande sätt den *diaderm-bildande* tendensen som var dominant. Man skulle kunna tala om 'stad-fästningens' epok. Genom de avancerade massmedier och kommunikations-system som därvid etablerades har den *animala* tendensen fått viss dominans i samhällsbildningen.

Under Kyrkans epok, från c:a 1 000-talet (e.Kr.) fram till 1700-talet, var det framför allt *själarna* som utgjorde bokförings- och förvaltnings-enhet. Föreställningsramen var tydligtvis sådan att människor kunde vara *besatta* av 'främmande' 'makter' av typ Djävulen. Det var därför rimligt att att etablera fordrings- och befodrings-system för människorna, så att de kunde 'räddas' och 'frälsas' från

sådana Djävlar. Kyrkans bokföringssystem var därigenom orienterat mot *ide-hållningen* och kontrollen av människornas *väsen*, deras 'dimension' s.a.s. enligt föregående avsnitt. De person-fordrings- och person-befordrans-system som lades upp hade karaktär av olika slags *Guds-tjänstgöringar*, med olika typer av 'kontroll-stationer' utefter vägen (livet) i form av dop, konfirmation, vigsel, begravning och återkommande revisioner (husförhör mm). Kyrkan tog i viss mening monopol på *åtkomsten till Guds-krafterna* och till 'himmelriket'. Följdes ej de anvisade vägarna så måste – enligt logiken – även den givna krediten (löftet om frälsning och löftet om en plats i himmelen) dras in. Ännu fram på 1750-talet var det endast den *andliga* födelsen som registrerades i bokföringen, inte den biologiska. Uppgifter om 'hälsa', 'förmögenheter' och dylikt fanns knappast alls.

Under många århundraden fram till 15-1600-talet, baserades skatteuppbörden (liksom kyrkoskatten) på person-jord-egendom som en helhet/enhet, dvs. på 'personliga storheter' i cell-vävnads-mening. Uppenbarligen var det så att kvinnor och barn normalt inte räknades alls i dessa sammanhang. Dessa ingick i samma kategori av varelser som trälar, tjänstehjon, boskap och andra 'bestånds-delar' av de 'rik-tiga' personernas (Hus-Böndernas) hushåll. Mantalet som räknades eller uppskattades (taxerades) i och för skatteuppbörden, var därför verkligen *ett man-tal*, eller ett an-tal män att räkna med (för Herrarna som uppbar skatten). Räkningen innebar tydligtvis mer konkret att räkna *näsor* eller *huvuden*, svarande mot upptagandet av s.k. 'näfgäld' respektive 'kopfskatt'. Enligt Gabriel Thulin (1890) och Gunnar Wirsell (1968) – vilka f.ö. utgör de huvudsakliga källorna till detta avsnitt – skedde under 15-1600-talet en succesiv omorientering så att mantalet blev *ett jorda-tal*, ett tal som angav 'besuttenheten' eller 'husets' skatte-bärkraft. Mantalet ett (1) motsvarade då 'full-besuttenhet', medan 'små-bönder', torpare, backstugesittare och annat 'löst' (icke bofast) folk hade mantal på 1/2, 1/8, etc. ner till några hundra-dels mantal eller inget mantal alls. Ett 'tomt' hemman enligt bokföringen var då inte nödvändigtvis ett 'obefolkat' hemman, utan ett 'hus' som var tomt på *skatte-persedlar*.

Under Kronans epok, perioden 1500-talet t.o.m. 1800-talet (c:a), skedde därigenom en svängning från 'människorna' till jorden. Det var *fastigheterna* som räknades och bokfördes, och delvis de på dessa stadigvarande (boenden=bönder) hus-hållnings-sällskapen. Föreställningsramen synes ha varit den att jorden hade en naturlig produktivkraft, given av Gud och behärskad av Gud's vice-Värd (Kungen). Småfolket och undersåtarna kunde emellertid få 'låna' eller 'hyra' jord med därtill hörande produktivkrafter, mot en skälig ränta, som kallades *den vissa jord-räntan*, dvs. den icke extra-ordinära skatten som 'naturligen' åvilade jorden som ett till fastigheten hörande servitut. Kronans bokföringssystem orienterades därigenom mot *hus-håll-*

ningen och kontrollen av jord-egendomarna. Kronan meddelade därvid s.k. 'undervisning' angående vilka skatte-persedlar som skulle inlevereras när, var, hur mycket och i vilken sort. Till skatte-persedlarna hörde även olika typer av *personliga prestationer*, av typen gäst-giveri, hästskjuts, krigsmaktstjänster o.dyl. Undervisningen fick därigenom ett inslag av *order-givning* eller 'beställning'. För människor som inte var 'upptagna' (i tjänst hos någon Herre eller Bonde) fanns särskilda 'krono-arbeten', förutom de *Krono-tjänstgöringar* som s.a.s. hörde till skatteuppbörden. Så småningom blev det i varierande utsträckning möjligt att 'köpa sig fri' från olika sorters skatte-pålagor, antingen genom att 'köpa sig ett län' (dvs. bli läns-herre och själv leva på skatter) eller genom att 'sälja sig själv' och bli riddare eller ämbetsman i Kronans tjänst — mot att slippa skatt på den egna fastigheten. Härigenom uppkom olika slags *jorde-naturer*, där andelen 'frälse-jord' i olika omgångar blev föremål för s.k. 'reduktion', dvs. indragning till Kronan.

Om Kyrkan var orienterad mot själar, anadermet och tids-dimensionen och om Kronan var orienterad mot kroppar, katadermet och rums-dimensionen, så kom Nationalstaten att orientera sig mot personer, diadermet och materia-dimensionen. Indelningsverken för tiden svarar Kyrkan för — i form av årsschema, helgdagar, ceremonierna kring olika tillståndsförändringar utefter biograferna m.m. Indelningsverket för rummet/jorden svarar Kronan för — i form av rikets indelning i administrativa domäner och fastigheter. Då det gäller indelningsverken för den samhällseliga materien så är det Nationalstatsadministrationen som svarat för den. Det gäller indelningsverken för närings-idkandet, yrkes-utövandet, discipliner av olika slag, ämnes- och sak-områden samt hela handels-varu-området med alla dess typer och beteckningar. En nationalstat brukar definieras som *ett folk* och *ett land*, förenade av *en makt* eller *ett språk*. Mycket av det som hände under 1800-talet kan ses som konkretiseringar av hur folket (enat via Kyrkans försorg) och landet (enat via Kronans försorg) mer konkret *förenades*, via 'det stora diaderm-byggandet' som jag tidigare talat om. Vägbyggen, kanalbyggen, järnvägsbyggen, distributionssystem, gods- och personbefordrans-system, folkskolor, gymnasier, kreditväsen och olika marknadsinrättningar utbildades. I mångt och mycket handlade det om att *kanalisera olika slags rörelser*, alltifrån flodemas vattenrörelser över gods-rörelser och folk-rörelser till de vinstdrivande rörelserna. Det var dessa mer 'stadgade' rörelser som blev bokföringsenheter och förvaltningsenheter i det *sam-hållnings*-orienterade bokföringssystem som lades upp, bl.a. med en utveckling av den dubbla bokföringens teknik. De stadgade rörelser som det fanns anledning att räkna med kan kallas *myndighets-personer*,¹⁷ dvs. personer (av Ana-, Dia- eller Kata-natur) som har egen autonom beslutanderätt och full handlingsfrihet över sin egendom.

Enligt mitt synsätt var det snarare för de juridiska personerna än för de fysiska personerna som förvaltningen upprättades. I själva verket hade ju många bolag och juridiska personer riktig röst-rätt (via ombud) på 1800-talet, medan de fysiska personerna (under förekommande inkomststreck) var ointressanta som myndighetspersoner betraktade (särskilt kvinnor och barn).

Det finns en viktig skillnad mellan 'national-räkenskaperna' och de två tidigare bokförings-systemen (kyrko-bokföringen och mantals-skrivningen). Den består däri att register- och förvaltningsenheter i Nationalstatens bokföringssystem i en viss mening endast utgör *koncept* — av typ firmanamn eller projektnummer. Därigenom har de motsvarande egenskaper, exempelvis att relativt snabbt kunna skifta innehåll, glömmas, täcka delar av det som andra koncept redan täcker etc. En konsekvens av detta är att mängden myndighetspersoner *i princip kan växa utan gräns*, av samma principiella skäl som antalet koncept genererbara i ett språk är utan gräns. Myndighetspersoner (av Ana-natur) har dessutom mycket 'konstiga' delbarhetsegenskaper, t.ex. genom 'dotter-bolags-bildning', samtidigt som de kan 'dö' och 'återuppstå' på ett okontrollerbart sätt (eventuellt under annat namn), varför dessa entiteter i en viss mening inte uppfyller de krav som krävs för att man på ett meningsfullt sätt skall kunna *räkna* med dem, enligt diskussionen i tidigare avsnitt (11.2).

De tre summariskt tecknade förvaltnings- och bokförings-systemen kan ses som exempel på *Person-Tids-Bruket* i samhället. Sedan mineral-, växt- och djur-riket domesticerats och blivit behärskat via bergsbruk, jordbruk och boskapsskötsel, så är det Person-Tids-Bruket som i stigande utsträckning kommer i fokus för förvaltningen. Människor har blivit viktiga ämnen i den sociala metabolismen. Under de tre epokerna har människorna på olika sätt *särskilts* och fått nya 'attribut' som möjliggör sådan särskiljning, t.ex. från andra varelser i livet. Genom Kyrkan erhöll människor 'själar' och viss Helighet (till skillnad från andra varelser). Genom Kronan erhöll bofasta människor 'hus' och viss Fast-ighet (till skillnad från 'löst' folk). Genom Nationalstatsadministrationen erhöll vissa människor 'röst' och viss Mynd-ighet (till skillnad från de med måls-män). I en eventuell 'Folkets epok' torde människorna utrustas med 'övertygande argument' och viss *Mänskl-ighet*, så att myndiga, personliga, mänskliga, naturliga varelser i Livet kan diskrimineras från andra myndiga, *men* o-personliga, icke-mänskliga, o-naturliga artefakter och fabrikationer i Språket. Hur Hela, Fasta, Myndiga personer *med Mänsklighet* skall bedömas, registreras (ihåggkommas) och taxeras (uppskattas) kommer — med detta synsätt — att bli en huvudfråga för folkbokföringen under en 'Folket epok', dvs. en epok då Folket sätter sin prägel på samhällslivet och då människorna själva skall göra bruk av varandra.

I detta kapitel försöker jag förstå vad idrott egentligen är för något. Man kan fråga sig varför jag valt just idrotten att ställa mig undrande inför. Idrotten är emellertid en ganska vit fläck på kartan över samhällsvetenskapligt utforskade områden. Den är dessutom en intressant *mellanform* mellan sådant som 'förvärvsarbete' och 'hobby', mellan 'ekonomiska' och 'ideella' intressen, mellan 'statlig verksamhet' och 'fritidsverksamhet' etc. Den har därför inbyggt i sig olika *tendenser* som drar åt olika håll. För att bli något konkretare än i tidigare kapitel, går jag även ner på mikro-planet och följer några fotbollsföreningar över tiden i deras lokala hemvist. Huvudsyftet med kapitlet är att *exemplifiera* hur den allmänna föreställningsramen kan användas vid mer empiriskt förankrade undersökningar inom olika områden.

OM ATT IDROTTA

12.1. Idrotten som folkrörelse.

I den statliga offentliga utredningen »Idrott åt alla» (1969) görs ett försök att definiera idrott som:

»... alla de tävlingsmässiga och andra fysiska aktiviteter som människan utför för att uppnå ett visst resultat eller få motion och aktiv rekreation.»

(SOU 1969:29, s 21)

Det framgår ur detta definitionsförsök att idrotten på många sätt är svår att få grepp om och är diffus på många sätt. Är poker en idrottsgren då schack är det? Är balett en idrottsgren? Är delar av porrklubbarnas verksamhet att inräkna i idrott? Är vanligt arbete att hänföra till idrott?

Man kan fråga sig varför idrott blivit en sådan 'stor' verksamhet under just 1800-1900-talet i ett land som Sverige. De flesta av idrottsgrenarna kräver ju inte särskilt 'konstiga' anläggningar eller redskap, varför det rent tekniskt skulle ha varit möjligt att spela fotboll och dylikt även på 1600-talet — som ett exempel. Motsvarande lekar och spel fanns också hos allmogen längre tillbaka i tiden. Det fanns också olika slags 'tävlingar' och 'fester' i samband med arbete och högtider. Det verkar dock krävas ett visst andligt och kulturellt 'klimat' för att idrott skall kunna uppstå *som idrott*.

Enligt Halldén (1971) var det framför allt två etablerade samhällsorgan som under 1800-talet satte fart på det som senare kom att bli idrottsrörelsen. Det var *skolan* och *militärväsendet*. Genom bl.a. Per Henrik Ling (1776 - 1839) sammankopplades dessa två organ (till en början på begreppsplanet) till att utgöra två olika aspekter på *uppföstran*. Ling gav upphov till den s.k. 'svenska gymnastiken', vilken avsåg att höja ungdomarnas 'värnkraft'. Denna 'gymnastiska pedagogik' hade enligt Jan Lindroth (1975) följande fyra delar:

1. Pedagogisk gymnastik, förmedelst vilken människan lär sig sätta sin kropp under sin egen vilja.
2. Militärgymnastik, vari människan söker, förmedelst ett yttre ting, dvs. vapen, eller ock medelst sin egen kroppsliga kraft,

under sin vilja, sätta en annan yttre vilja.

3. Medikalgymnastik, varigenom människan antingen medelst sig själv, i passande ställning, eller medelst andras biträde och inverkan rörelser, söker lindra eller övervinna de lidanden, som uppstått i hennes kropp, genom dess abnorma förhållanden.

4. Estetisk gymnastik, varigenom människan söker att kroppsligt åskådliggöra sitt inre väsen: tankar och känslor.»

(ur Lindroth 1975, s 89)

Endast en del av detta Lingianska program kom dock att utvecklas, inom t.ex. GCI (Gymnastiska Central-Institutet, bildat 1813). Som framgår finns både vanlig barnuppfostran (punkt 1), värnplikstjänstgöring (punkt 2), sjukgymnastik (punkt 3) och balett (punkt 4) anmars med på listan.

Idrotten kan ses som en bland flera olika *folkrörelser* som uppkom och frodades i det svenska samhället i mitten och slutet av 1800-talet. Idrotten som 'rörelse' betraktad kan i tiden inordnas *efter* skarpskytte-rörelsen och frikyrko-rörelsen och *före* nykterhets- och arbetar-rörelsen. Det var på 1870-80-talen som de första 'större' föreningsbildningarna kom igång. Idrottsrörelsen kan inte bara i tiden, utan även i *rummet* och i *materien* inordnas 'mellan' dessa andra grenar av folkrörelsen på 1800-talets andra hälft. De första grenarna kan ju anses orienterade mot *globala* — minst nationella/över-jordiska — frågor av typ rikets försvar och frälsningen från det jordiska. Dessa första grenar av folkrörelsen kan anses utgöra *ide'-hållnings-sällskap*. De senare grenarna, av typen arbetarrörelsen och bostadsrättsrörelsen var i och för sig kanske 'inter-nationella' i sin allmänna föreställningsram, men flertalet frågor rörde verkligt konkreta och *lokala* frågor, av typen arbetslöshet och hemlöshet. De kan därför betraktas som mer *hus-hållnings-sällskap* än vad skarpskytte- och frikyrko-rörelsen var. De hade ju också karaktär av ekonomiska föreningar, med en kollektiv egendom som både mål och medel. Idrottsrörelsen kan i detta avseende betraktas som en 'mellan-form' mellan dessa 'poler' i folkrörelsen. Idrottsrörelsen saknar s.a.s. 'förankring' både i ide-världen och i 'hus'-världen. Till en viss del är de olika idrottsföreningarna att betrakta som *sam-hållnings-sällskap*, men det är ju ytterst svårt att 'hålla samman' om man inte har några *gemensamma intressen* (av typen 'himmelska' eller 'jordiska' angelägenheter).

Enligt mitt synsätt är det rimligt att betrakta idrottsrörelsen som *en virtuell emigration*. Då det gäller folkrörelsen i stort under 1800-talet får man ju inte glömma den i särklass *största* av dem: emigrationen till Amerika, som ju omfattade *över en miljon* svenskar under de aktuella decennierna (1850 - 1920). Emigrationen kan ses som 'exit'-¹⁸*svaret* på de omläggningar som ägde rum i människornas tillvaror under denna period — då det kapitalistiska produktions-

sättet s.a.s. mer konkret inrymdes i tillvaron. De övriga grenarna av folkrörelsen kan då ses som 'voice'¹⁸'svaret' på samma förändringar. Att idrottsrörelsen är en *virtuell* 'exit' från bekymren innebär då att de som involveras inte *konkret* (med sina kroppar) 'lämnar' samhället, utan mer abstrakt (med sina 'jag') 'flyr' undan från besvärligheterna på annat sätt: genom att börja idrotta.

Enligt mitt synsätt är idrottsrörelsen därför ytterst 'närbesläktad' med den mer 'dolda' folkrörelse som kanske mer konkret belyser vad jag menar med virtuell exit: de olika 'slutna sällskap', 'loger', 'sociétéer' och 'sektor' som växte fram mer 'tyst' vid sidan om de övriga grenarna. I själva verket var KFUM, IOGT och andra mer konfessionalistiska rörelser relativt aktiva vid framkomsten av en mer profilerad idrottsrörelse. Den s.k. IFK-rörelsen har ju också många drag gemensamma med sådant som Rotary, Lions och andra 'sällskap'. Det tillhör – enligt min föreställningsram – sådana konfessionalistiska och 'slutna' sällskapsbildningars konstitution (dess generiska grammatik) att *själva verksamheten* är mer eller mindre *betydelslös*. Det viktiga och föreningarnas 'raison d'être' är i stället *former*na, ritualerna, ceremonierna och *ordningen* kring det hela. Föreningarna utgör små *Hem-ligheter* (enligt avsnitt 7.6) i tillvaron.

Det blir mot denna bakgrund mer förståeligt hur det kan komma sig att idrottsrörelsen är så 'diffus' och 'svår' att få grepp om – om man tror att själva verksamheterna har någon betydelse! Det viktiga för idrottsrörelsen är inte vad man *gör*, utan att 'jag' *övervinna något* (besvärligt). De övriga 'inhemska' folkrörelserna försökte också övervinna något besvärligt, men dessa besvärligheter var ändå i viss mån *förankrade till tillvaron*. Det karaktäristiska för idrottsrörelsen (enligt mitt synsätt) är att det besvärliga kan vara *nästan vad som helst*, dvs. även *artificiella besvärligheter*. Ätminstone blev detta en viktig konsekvens av den *diastrof* som ägde rum inom idrottsrörelsen i slutet av 1800-talet och som lade fast 'grund-kursen' för den fortsatta framväxten och fortplantningen under 1900-talet.

12.2. En diastrof i idrottsvärlden.

Idrottsrörelsen hade under hela 1800-talet gått på två ben, där det ena benet utgjordes av de etablerade gymnastiklärarna, sjukgymnasterna, delar av militärkåren och andra 'uppfostrare' enligt det Lingianska programmet. Det andra benet utgjordes av cykel-, rodd-, fotbolls- och 'sport'-entusiasterna och de som hade intressen av och för tävlings- och arena-idrotter av olika slag. Av lätt insedda skäl drog dessa ben åt skilda håll. Motsättningen upplöstes i samband med den gymnastikfest som ägde rum i Stockholm år 1891. Man kan tala om en verklig diastrof i idrottsvärlden, en omläggning av tyngdpunkten

och huvudriktningen för den fortsatta framväxten av idrottsrörelsen som en mer stadgad rörelse.

De två 'poler' eller dialektiska motsättningar som utbildades kan tecknas på följande sätt:

Alternativ-1:

Att reglerna för idrotten skulle fastställas utifrån en allmän och 'teoretiskt' grundad kultur- och människosyn, som bl.a. angav vissa *symmetri-krav* för idrottsutövandet, exempelvis 'en sund själ i en sund kropp', 'ömsom vänster – ömsom höger' o.dyl.

Alternativ-2:

Att reglerna för idrotten skulle fastställas utifrån de speciella och 'praktiska' betingelser som gällde för varje enskild idrottsgren, som normalt angav särskilda *prestations-krav* för verksamheten, exempelvis 'hoppa högst', 'kasta längst' o.likn.

Det första alternativet omfattades av Lingianerna, medan det andra omfattades av många av ledarna för de idrottsföreningar som nu hade vuxit fram. Enligt det första alternativet skulle exempelvis spjutkastning gå så till att spjutet skulle kastas *med vardera höger och vänster hand*, för att just uppfylla 'symmetri-kraven' och få 'balans' mellan olika kroppsdelar. Enligt det andra alternativet skulle spjutet kastas *med bästa handen*, för att just kunna uppfylla 'prestations-kraven' och 'sätta rekord'. Det är Lindroth (1975) som identifierat och kartlagt denna grundläggande problematik inom idrottsvärlden.

Nu blev det Alternativ-2 som segrade, varigenom idrottsrörelsen börja spinna fram med en mer konsistent och 'enkel' generisk grammatik (enligt avsnitt 6.4). Idrottsrörelsen kunde verkligen bli en ordnad och stadgad *rörelse* i stället för ett agglomerat av spridda föreningsbildningar, arrangemang, aktiviteter och supportrar.

12.3. Idrottsrörelsens generiska grammatik.

I avsnitt 6.4 definierade jag 'generisk' grammatik som en formations *essentiella innehåll* och det som är *konstituerande* för formationen och 'skvallrar' om dess *ur-sprung*. Den generiska grammatiken anger *vad* en formation är för något, vilken 'sort' den har. Hos levande varelser svarar kromosom-uppsättningen för den generiska grammatiken. Hos artefakter är det syftet eller *konceptet* som föregår eller 'ligger bakom' artefakten som fullgör en motsvarande funktion. I en organisation kan *stadgan* 'avslöja' den generiska grammatiken. Ett problem med artificiella formationer i allmänhet är dock att den generiska grammatiken kan ha två versioner: en formell och en reell. På papperat – i stadgan – kan en organisation vara en 'ideell' hjälporganisation. I realiteten – i praxis – kan den vara en mellanhand

för ekonomisk brottslighet. Människor kan *ljuga*, kan *låtsas* och kan *inbilla* sig saker och ting. Det är ju t.o.m. möjligt att låtsas att man låtsas att man låtsas etc. i flera varv, t.ex. då ett teaterstycke handlar om en teater, där man spelar teater på låtsas — på låtsas!

Denna problematik är mycket svår, eftersom stora delar av samhällsbildningar just baseras på före-ställningar, på gällande lagar angående vad som kan förväntas i olika situationer och i olika kontext. Vad som kan förväntas av t.ex. en 'väl-gören-hets-inrättning' blir ju bestämd av vad som 'menas' med en välgörenhetsinrättning i aktuellt samhälle, vad den 'står för', i vilka slags kontext den medverkar och vilka typer av egendomligheter som förlänats sådana inrättningar. En täckande men relativt ytlig bild av olika rörelser och artificiella formationers generiska grammatik kan ges av deras (reella) *motton*. Idrottsrörelsens motto, och det som utgör dess generiska grammatik efter diastrofen i slutet av 1800-talet, kan tecknas som: *att övervinna motstånd med till buds stående medel*.

Utvecklingen av idrottsrörelsen under 1900-talet kan då ses som 'ut-slag' av denna generiska grammatik (kanaliserad med hänsyn till förekommande generativ grammatik — som jag strax återkommer till). För det första har motstånden konkretiserats på olika sätt. Det har gällt att övervinna *tider*, *vägsträckor/längder/höjder*, *vikter och olika slags motståndare*. Motstånden har alltmör blivit *relativa*, så att prestationskraven alltmör börjat få karaktär av *produktivitets-krav*, dvs. övervinning av ett visst motstånd *på minsta möjliga tid* (med minsta möjliga insats). Det blir därigenom inte motstånden *i sig* som skall övervinnas, utan *den som är 'mästare'* (för dagen). I ökad utsträckning har också motstånden blivit *artificiella* motstånd, dvs. motstånd som *är till* för att övervinnas. I stället för att försöka ta sig fram i en naturlig skog på minsta möjliga tid, så försöker man ta sig fram i en särskilt framtagna krånglig anläggning (av typ hinderbana). En viktig egenskap i den generiska grammatiken är att i princip varje *övervunnet* motstånd blir ett (nytt) *o-övervunnet* motstånd — för alla utom 'herren på täppan'. Varje nytt rekord blir en ny utmaning.

Det som emellertid varit av större betydelse för idrottsrörelsens utveckling under 1900-talet har varit den andra delen i den generiska grammatiken: 'med till buds stående medel'. Ganska snabbt visade det ju sig, att de *personbundna* resurserna var ganska bristfälliga som medel att övervinna motstånd med. Därför har olika skor, handskar, kläder, utrustningar, fordon och andra särskilt framställda *idrotts-redskap* allt mer fått betydelse för idrottsutövandet. Uppenbarligen måste det härvidlag finnas rimliga *restriktioner* för vilka slags hjälp-medel som får användas, och vilka som *inte* får användas, så att inte övervinnandet av motstånd sker enligt principerna för punkt 2 i det Lingianska programmet: med vapen och instrumentellt våld. Av detta skäl har idrottsrörelsen tvingats etablera en *intern* rättsordning, med

en *intern* domar-kår, 'idrottsliga' böter och sanktioner och andra former för upprätthållandet av ordningen inom det idrottsliga området. Avsaknaden av en mer övergripande och fast ideologi för verksamheten synes dock generera högfrekvent användning av 'det fula trick-et': att allt som (ännu) ej är förbjudet betraktas som tillåtet. Användningen av 'stärkande mediciner' får ses som ett sådant utslag av 'det fula tricket'.

Förutom rent materiella idrottsredskap och särskilt framtagna till buds stående medel, har även mer im-materiella och mer subtila medel tagits fram för övervinnandet av motstånd. Särskilt arvoderade tränare, särskilt 'uppköpta' spelare, Bingo-verksamhet för att få likvida medel, olika typer av 'taktiker' etc. har också kommit in i bilden. Inom vissa idrottsgrenar (särskilt lagidrotterna) kan därigenom själva idrottsutövarna få karaktär av *arbetskraft*, dvs. personbundna resurser som anskaffats (på arbetsmarknaden) för att övervinna motstånd med och för att höja idrottsföreningarnas produktivitet. Inom både fotboll och ishockey har 'elit-spelarna' fått karaktär av 'personal' gentemot en 'arbetsgivare', varför det också blir naturligt att bilda motsvarigheten till arbetstagar- och arbetsgivar-organisationer på den 'vanliga' arbetsmarknaden. Så har också skett under 1970-talet.

Idrottsrörelsens generiska grammatik, tecknat som mottot: 'att övervinna motstånd med till buds stående medel', har genom dessa förhållanden kommit att smälta in ytterst väl i den generiska grammatik som i övrigt är förhärskande i samhällsbildningen på 1900-talet: att övervinna *köpmotstånd* och *publikmotstånd* med till buds stående *produktionsmedel* och till buds stående *arbetskraft*. Jag kommer senare att diskutera denna övergång från *idrottsgrenar* till *näringsgrenar*, dvs. hur idrottsrörelsen åtminstone delvis tenderar att övergå från att vara en del av *folk-rörelsen* till att vara en del av *kapital-rörelsen* i stort.

12.4. Idrottsrörelsens inmönstring i det svenska samhället.

Den vid diastrofen 'vinnande' generiska grammatiken har på olika sätt 'skrivits in' i idrottsrörelsens olika föreningsbildningar och organisationer, som stadgor, representationsformer, licensieringsprinciper, 'lagar' för ett 'idrottsligt' uppträdande etc. Nu är det emellertid inte möjligt för en formation eller rörelse av denna typ att hållas vid liv, tillväxa och fortplantas om den inte s.a.s. 'faller i god jord'. Idrottsrörelsen måste ju – liksom alla andra formationer – kunna *äga rum* i tid-rum-materien, dvs. ex-sistera på ett eller annat sätt, så att det essentiella innehållet (den generiska grammatiken) verkligen kan komma till uttryck som *väsentliga innebörder* och konkreta *verkningar* i tillvaron.

Samtliga folkrörelser, inklusive 'exit'-grenarna (den reella emigrationen till Amerika och den virtuella emigrationen till Idrotten), bör ses mot bakgrund av de stora omläggningar som ägde rum i hela samhällsbildningen under 1800-talet, då ju det stora diadem-byggandet (med stambanor, folkskolor, kreditväsen etc.) kom igång på allvar och då det kapitalistiska produktionssättet mer konkret satte sin prägel på samhällsformationen. De omläggningar som ägde rum i de lokala tillvarorna måste därvid självfallet ha påverkat människor på många olika sätt. Under 1800-talet blev ju folkflertalet både Herrelösa och Hem-lösa. I stället för att — som tidigare — underordna sig olika slags herrar (Gud, Kung och Husbonde), så blev de nu 'frigjorda' från sådana kontextuella bindningar. De måste försöka 'finna sig i' att bli arbetskraft och stå till förfogande för de nya, men desto mer anonyma, herrarna: de *juridiska* personerna ('arbetsgivarna'). Som arbetskraft är det (närmast definitionsmässigt) omöjligt att vara 'sig själv'. Idrotten kom därvid att fungera som *ett medium* för utloppet av stora befolkningsgruppers inre drifter av att just *komma till uttryck* som 'sig själva'. De vanliga arenorna för detta höll ju på att stängas, i takt med att lokala sociala nätverk, lokala tids-topologier och lokala tillvaror började upplösas *som lokala samhällsformationer*. Det kapitalistiska produktionssättet innebär ju en systematisk konvertering av lokala hemvister och tillvaror till alienerande frånvaror och avyttringsbara handelsvaror (enligt avsnitt 9.2).

Situationen blev naturligtvis särskilt påfrestande för sådana befolkningsgrupper som av olika skäl inte blev engagerad i några av de mer 'voice'-betonade grenarna av folkrörelsen (t.ex. frikyrko-rörelsen eller arbetar-rörelsen). De som engagerades i idrottsrörelsen kan i viss mening ses som *en rest*. Den organiserades inte heller från *bottnen* (av 'folket'), utan från *toppen* (av 'överklassen'). Ännu långt in på 1900-talet var det *ytterst få* från 'arbetarklassen' som engagerades i idrotten. Intresset för understöd till idrottsrörelsen var också ytterst lågt. Flertalet riksdagsmän synes ha sett idrotten på *ungefär* samma sätt som Axel Danielsson gav uttryck för år 1890 (enligt Lindroth 1975): att idrotten var »ett medel varmed borgarskapet kunde fylla ut sin sysslolösa tillvaro med utan vanärande arbete». Till en början var därför idrotten verkligen ett 'nöje' (för de välbeställda — som hade råd med cyklar etc.) eller ett medium för *utmärkelse* (från mängden) och *berömmelse* (som idol).

Enligt de undersökningar som gjorts angående idrottens 'utfall' i tid-rum-materien (bl.a. Brunnberg 1976 och Johansson 1953), så framgår det tydligt att idrottsrörelsen (till en början) var starkt förankrad till *fritiden*, till *de större städerna*, till *innovationer* av olika slag och till *yngre ogifta tjänstemän*. Betraktad ur en alternativ synvinkel fanns det därför *inte* 'utrymme' för idrottsrörelsen under *arbetstid*, på *landsbygden*, med avseende på *gamla seder och*

bruk och hos kvinnorna.

Man kan därför inte säga att idrottsrörelsen s.a.s. *anknyter* till den svenska historien och det svenska kulturarvet. Det förhåller sig snarast *tvärtom*. I själva verket bör man kanske hellre tala om *sport*-rörelsen än om *idrotts*-rörelsen, för att särskilt markera att 'inspirationskällorna' inte ligger i det historiska arvegodset (som det fornnordiska ordet idrott annars indikerar). I stället har de legat utanför landets gränser, särskilt i England, under den första perioden på slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Vid anslagsgivning och understöd till idrotten (eller sport-rörelsen), brukar man göra en distinktion mellan idrott och sport. Med sport menas då sådana grenar som är särskilt *materiel-krävande* eller (med ett annat ord) *real-kapital-intensiva*. I sådant som cykling, båt-sport, bilsport, ridsport, flygsport, 'car-dragging' och 'skate-boarding' för att nu även nämna några färska grenar, så är det uppenbarligen omöjligt att övervinna aktuella motstånd om inte de adekvata medlen står till förfogande (cyklar, båtar, bilar, hästar, flygplan etc.). Dessa medel är emellertid normalt inte, för den 'vanliga' idrotts-intresserade människan, *till buds stående*. Vanliga människor har helt enkelt inte råd att hålla sig med sådana (för utövandet) nödvändiga idrotts(sport)-redskap och idrotts(sport)-fordon. För att kunna utöva verksamheten krävs dessutom normalt *särskilda anläggningar*, av typen motorcross-banor eller kapplöpningsbanor. För att kunna framtaga sådana utrustningar och etablera sådana typer av anläggningar måste självfallet någon typ av kollektiv samverkan komma till stånd. Just då det gäller motor- och 'for-dons'-grenar har motor- och fordons-fabrikanter verksamt bidragit till att grenarna har kunnat hållas vid liv. Sporterna fungerar ju delvis som både 'test'-område och som medium för marknadsföring av produkter — som annars kanske har högt köp-motstånd att övervinna.

Som något av en motpol till dessa materiel-intensiva sporter finns sådana mer 'klassiska' grenar som maratonlöpning, friluftsgymnastik och boxning, som s.a.s. är 'muskel'-intensiva och mer eller mindre uteslutande beror på de *personbundna* resurserna hos utövarna. I en viss mening synes dessa två poler svara ganska väl mot de två alternativ som ställdes mot varandra i samband med diastrofen i idrottsvärlden på slutet av 1800-talet. Det var 'sporten' och den real-kapital-intensiva delen av idrottsutövandet som började sätta sin prägel på hela idrottsrörelsen.

Under 1900-talet har en intressant mellangrupp av idrotts- och sportsgrenar växt fram särskilt kraftigt, bl.a. genom att de statliga och kommunala investeringarna koncentrerats till dessa grenar. Det gäller de grenar som kräver stora och tunga anläggningar för sitt utövande, men som å andra sidan inte kräver särskilt stor utrustning för den enskilde. De grenar jag avser är sådana som fotboll, handboll,

bandy, ishockey, simning, tennis och golf. Under senare delen av 1900-talet är det framför allt dessa som vuxit sig starka och givits stöd från det allmänna, så att stat och kommun mer eller mindre blivit huvudmän för verksamheten. Var och varannan tätort har numera någon form av 'vall' eller 'hall' för någon eller några av grenarna ifråga. Denna del av idrottsrörelsen har i många avseenden 'socialiserats' och blivit 'rumsren'. Genom reformer av typ SIA-reformen (reformer av skolans inre arbete) och liknande kan man räkna med en fortsatt sådan 'socialisering' och 'kommunalisering' av idrotten, som ett inslag i förvaltningen av den s.k. fritidssektorn.

12.5. Idrott och sport: exemplet fotboll.

Liksom de flesta andra grenar som 'passade' för idrottsrörelsen efter diastrofen, så kommer fotboll som idrottsgren (sport) betraktad från *England*, medan Tyskland annars var inspirationskälla för många av de grenar som omhuldades av Lingianerna. Genom diastrofen och omläggningen av idrottsrörelsens 'huvudfåra' blev det också självklart hur fotboll skulle spelas: med fötterna, och inte med *både* händer *och* fötter, som Lingianerna annars skulle ha krävt — för att bl.a. uppfylla symmetri-kraven och få en 'harmonisk' balans mellan olika kroppsdelar. Själva sättet att spela fotboll på, liksom sammanhängande organisatoriska lösningar vad gäller föreningarnas inre och yttre verksamheter, kom att influeras av det engelska spelsättet. Av naturliga, geografiska och handelsmässiga, skäl blev det *Göteborg* som blev fotbollens första 'anhalt' i Sverige och det första stället där den slog 'i god jord'.

Ganska direkt efter introduktionen i Sverige i slutet av 1800-talet började Göteborgs-lagen söka upp mer avsides beläget motstånd att övervinna. Sådant fanns egentligen endast i de riktigt stora städerna, Stockholm, Malmö och några andra Skåne-städer. De spelturneringar i form av det svenska mästerskapet i fotboll, som började komma igång i början av 1920-talet, var därför nästan detsamma som uppgörelser mellan några Göteborgs-, Stockholms- och Skåne-lag. Från och med 1924 stadgades dessa turneringar till den s.k. *allsvenskan*. I ett senare avsnitt (12.7) diskuteras allsvenskan ytterligare.

Fotboll är en utomhusidrott och är därigenom beroende av naturgeografiska förhållanden, såsom väder och vind, temperatur, solljus o.dyl. För att på ett rimligt sätt kunna spela fotboll krävs en relativt *plan* yta, som är relativt *stor* (ca ett halvt hektar eller 5 000 m²). Samtidigt måste planen kunna göras *exklusiv*, så att inga andra rörelser eller aktiviteter äger rum samtidigt på planen.

Flertalet svenska fotbollsplaner torde från början ha etablerats genom de lokala idrottsföreningarnas försorg, genom ideellt arbete

och genom stöd och donationer från olika 'supportrar'. Det är först under senare delen av 1900-talet som fotbollsplanerna införlivats i den statliga och kommunala förvaltningen, både vad gäller etablerandet och driften. I en undersökning av Leif Martins (1978) konstateras att antalet fotbollsplaner med gräs, större än 60 x 100 m², är c:a en per tusen invånare i de skånska kommunerna på 1970-talet. Planer att spela fotboll på är därför *relativt* lätt-tillgängliga. Det stora problemet är emellertid att fotbollsspelande inte bara kräver (rums-)utrymmen att spela *på*, utan även (tids-)utrymmen att spela *i*. För fotboll, liksom andra aktiviteter, krävs det *tids-utrymmen* för att det hela skall kunna 'äga rum'.

Fotboll har traditionellt, liksom övrig idrott, ägt tidsutrymmen utanför arbetstid. Merparten av veckans dagar och merparten av dygnets ljusa timmar har därigenom varit exkluderade från möjligt fotbollsspeleri. Den stora 'luckan' har funnits på *helgdagar*, men eftersom kyrkan och religionens företrädare traditionsenligt 'lagt beslag' på tiden för högmässan, under vilken inga konkurrerande rörelser får äga rum, så har det blivit *söndags-eftermiddagarna* som blivit packade i och för fotbollsspel i de lokala tillvarorna under större delen av 1900-talet.

Av rena naturgeografiska skäl har fotbollsspelandet också drivits endast på *sommar-halvåret*. Den organiserade fotbollen följer därvid en särskild spel-termin eller en särskild *fotbolls-säsong*, som är relativt nära anpassad till vegetationsperioden (vår till höst).

Fotboll är en *lag-idrott*. Det krävs normalt 2 x 11 människor för att ett spel skall kunna komma igång som fotbollsspel. Idrottsrörelsens motto: 'att övervinna motstånd med till buds stående medel' blir för fotbollens vidkommande konkretiserat som 'att övervinna motståndarlaget med till buds stående föreningsmedlemmar'. Fotboll kan inte sägas vara materiel-intensiv. Bortsett från själva spelplanen är den inte heller real-kapital-intensiv. Den är däremot 'muskel'-intensiv och har i stigande utsträckning blivit *human-kapital-intensiv*. De till buds stående föreningsmedlemmarna tenderar ju att bli *ett medel* att övervinna motstånd med. Föreningarna har därför haft anledning att 'underhålla' och 'förädla' sitt s.k. *spelar-material* (sic!).

Inom de flesta idrottsgrenar finns olika kategori-indelningar av de medverkande och tävlande, av typ köns- och ålders-klasser, så att tävlandet kan ske *på lika villkor*. Man brukar därvid *systematiskt* bortse från de förhållanden som ligger *utanför* själva tävlingen eller arenan, exempelvis tränings-möjligheterna. De 'dolda' skillnaderna i 'levnads-villkor' för exempelvis fotbollsföreningarna blir därigenom de viktigaste för förståelsen av vilka lag som utmönstras från tillvaron och vilka som inmönstras som mästare i tillvaron.

12.6. Från kvartersgång till AB X-stads IF.

De första lagen som uppkom i slutet av 1800-talet torde i allt väsentligt ha utgjort 'kvarters-gång' eller motsvarande. De tidigaste fotbollsföreningarna var därigenom *informella gruppbildningar*, där upptagandet i gruppen reglerades av bekantskapsförhållanden och liknande. Till en början torde det också ha rört sig om 'nojsande' med bollen, utan större ambitioner att få fram ett 'mästar-lag' eller dylikt. Det tillhör emellertid spelets logik (den generiska grammatiken) att fotbollsverksamheten blir meningslös, om det inte går att leta upp motståndarlag som kan övervinnas. Därmed börjar spelet gå från 'lek' ('prat') till 'allvar' ('sam-tal').

Redan tidigt började lagens storlek fixeras till elva stycken, ett antal som hållit sig ytterst stabilt, vilket tyder på att det s.a.s. 'passar' med spelets förutsättningar i övrigt. Konsekvensen blir emellertid att någon eller några måste bli mer *vård* än de andra i samverkanskretsen (gruppbildningen), samtidigt som andra blir mer temporära *gäster* i den aktuella kretsen. Endast elva positioner finns ju, varigenom en del inte kan vara med — i 'allvaret'. Det gäller därför att finna *selektions-instrument* för vilka som i första, andra och elfte hand skall få 'vara med' och vilka som skall 'utestängas' från spelet. Därigenom börjar *lagets* medlemmar skilja sig från *föreningens* medlemmar, och blir i själva verket föreningens *re-presentations-lag*.

Liksom i de flesta andra formationer av denna typ (samverkande dialogkretsar med särskilt utsedda ord-föranden) finns det i detta läge två tendenser som är delvis motstridiga: *professionalisering* eller *kommunalisering* av verksamheten. I det första fallet börjar selektionsinstrumenten finslipas ytterligare genom att relatera de faktiska förmågorna till mer *singulära*, utopiska och attraktiva *före-bilder* (avsikter) med verksamheten. Det etableras därvid ett mer *sam-stämmigt* och 'över-ordnat' motiv för 'vad det hela går ut på' — i detta fall sådant som att bli svensk Mästare el.dyl. I det andra fallet börjar i stället olika slags *roterings-system* införas, så att alla får vara 'med' i det hela. Samtidigt 'breddas' verksamheten på sådant sätt att 'ämnena' som 'förs på tal' verkligen hålls inom ramen för medlemmarnas faktiska kompetens. Under kommunalism är det — till skillnad från vid professionalism — viktigt *vilka personer* som är 'med', ty verksamheten är *underordnad* själva föreningsbildningen. Eftersom människor är begränsat rörliga i territoriet, så sker vid kommunalism ett försök till *jord-fästning* av föreningsbildningen som ett territoriellt förankrat *hus-hållnings-sällskap*. Vid genomslag för den professionalistiska tendensen görs i stället ett försök till *himmels-fästning* av föreningsbildningen som ett ideellt förankrat *ide-hållnings-sällskap*. Mycket tyder på att idrottsföreningarna inte riktigt lyckats upplösa eller upphäva denna motsättning. De driver någonstans mittemellan

dessa tendenser med olika försök till *stad-fästning* av föreningsbildningen som ett i Kon-Kurrensen (enligt avsnitt 7.7) förankrat *samhållnings-sällskap*. (Jämför analysen i avsnitt 9.4 om samhällstyper.)

Enligt Lindroth (1975) var de första föreningsbildningarna inom idrotten *specialföreningar* med en och endast en idrottsgren på programmet, t.ex. cykling eller rodd. Det var först under det kvantitativa genombrottet i början på 1900-talet som *flergrensföreningar* bildades, särskilt i de mindre tätorterna och ofta av typen X-stads IF eller Y-lunds AIK. Härigenom började fotbollslagen även få karaktär av *orternas* re-presentationslag, och inte bara föreningarnas. I större orter med flera konkurrerande föreningar blir det då naturligt att försöka fastställa vilket lag som är mest värt och vilket lag som är Världigast i den lokala tillvaron. En variant hade ju annars varit att man slagit samman de olika föreningarna till en 'orts-representativ' förening och ur den gemensamma mängden selekterat fram de som skall representera orten i ett större sammanhang. Vid framtagning av 'landskapslag' och liknande finns dock en sådan princip. Nu kom emellertid orter med flera föreningar att klyvas i olika domäner med olika bostadsområden, supporterskaror och medlemmar i. Fortfarande drar s.k. 'derbyn' en relativt stor publik, även om spelarna inte alls längre är re-presentativa för varken lagen eller orten (de är 'inköpta' utifrån till en inte oväsentlig andel). Idrottsföreningar synes härigenom kunna fylla en mängd intressanta social-psykologiska funktioner för att i ett ganska rotlöst och alienerande samhälle etablera en 'hem-känsla' och en 'vi-känsla' gentemot hemvistet och dess befolkning. Möjligen krävs det nämligen några 'Dom' för att 'Vi' skall etableras på detta sätt. I de mindre orterna, som saknar konkurrerande lag, synes det ändå gå att uppamma en viss motsvarande 'derby'-känsla, där 'Vi' står mot 'Dom' (grannbyn), men egentligen endast på låtsas. 'Dom' (i grannbyn) utgör ingen grundläggande förutsättning för att 'Vi' skall finnas. I den mindre orten etableras inte 'Vi' som fiender till 'Dom'. 'Vi' finns ju redan 'Här'.

Utan att riktigt kunna dokumentera förhållandena, synes det dock som om den professionalistiska tendensen i första hand 'slår igenom' (eller kanske 'tvingas fram') i de riktigt stora orterna, medan den kommunalistiska tendensen av närmast motsatta skäl 'slår igenom' i de mindre orterna, med kanske bara en fotbollsförening, men med desto mer 'bredd' på programmet (både ur befolknings-rekryterings-synvinkel och ur aktivitets-synvinkel). I de mindre orterna torde det inte heller vara konsten att *hindra* olika löften från att göra anspråk på plats i laget, som är bekymret, utan konsten att *för-må* ett begränsat antal föreningsmedlemmar att överhuvudtaget 'ställa upp' i de mer 'allvarliga' matcherna. Att försöka etablera mer singulära, långsiktiga föremål för en eventuell 'investerings'-verksamhet är inte heller särskilt meningsfullt i de mindre orterna. Fler-

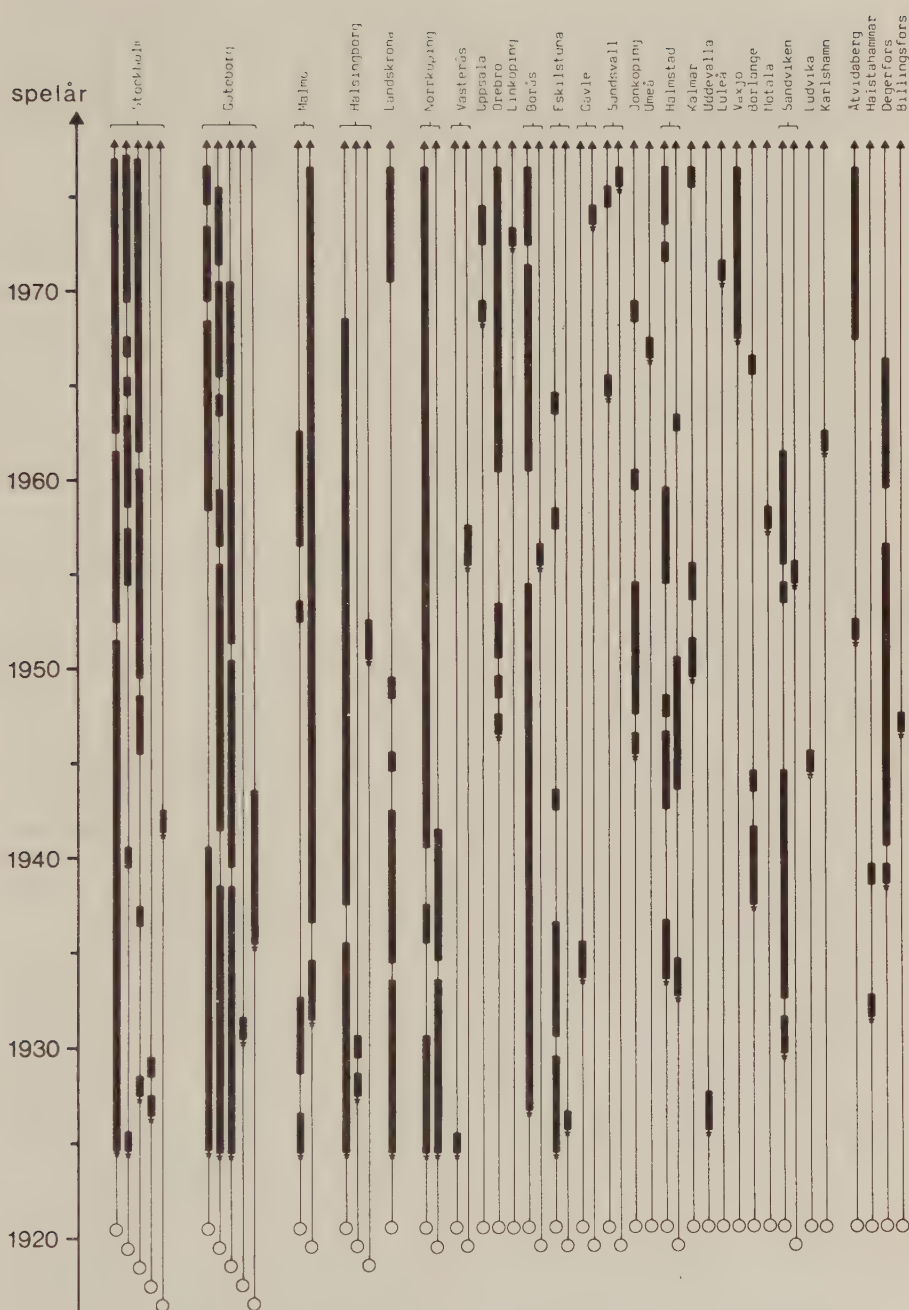
talet föreningar i det svenska serie-systemet torde ha som ambition att åtminstone *vara kvar*, snarare än ambitionen att 'gå vidare' i serie-systemet.

Flertalet av de föreningar som en längre tid funnits med i allsvenskan, framför allt storstadsföreningarna, har under 1900-talet tenderat bli *regelrätta juridiska personer*, där föreningsbildningen av olika skäl tvingats bli mer formaliserad och tvingats uppträda som formell *arbetsgivare*, skatte-subjekt och skatte-objekt, kreditgivare och fordringsägare, låntagare och gäldenär. Föreningsupplösningar kan därigenom komma att ske även som regelrätta *konkurser*, då tillgångarna inte räcker till för skulderna. I samband med att föreningarna 'binder upp sig' med olika slags skulder, så är det kanske t.o.m. dessa som börjar utgöra de 'moderna' *motstånd*, som skall övervinnas — med till buds stående medel. Därigenom blir föreningarna upptagna i kretsen av *vanliga företag*, och måste som sådana försöka överleva i den vanliga konkurrensen — på marknaden. Några föreningar har bildat aktiebolag och startat 'riktiga' företag 'vid sidan av'. Föreningsnamnen blir då *firma-namn*, av typ AB X-stads IF.

12.7. Allsvenskan som en tillvaro.

I avsnitt 7.5 kunde vi konstatera att mitt tillvaro-begrepp ligger ytterst nära grekernas begrepp för rymd. En rymd är en ordnad struktur, ett 'logement', som gör att något kan existera, dvs. *äga rum*. Det är därför fullt adekvat och helt i enlighet med föreställningsramen att även tala om *det allsvenska spelutrymmet* som en tillvaro. Vi kan betrakta detta utrymme som en meso-rymd, och där det liksom i andra diskussioner om tillvaror finns olika 'nivåer'. Inom fotbollsområdet svarar dessa 'nivåer' mot de olika *divisioner* eller 'serier' som finns (div V, div II etc.). Det allsvenska spelutrymmet är då den i någon mening 'högsta' tillvaron som fotbollsformationer kan existera i, svarande mot fotbollsformationernas 'högsta' *existens-form*. Liksom i andra tillvaror finns det en lokal tids-topologi, olika typer av 'befordrings'- och 'fordrings'-system och olika typer av generativa grammatiker som 'gästerna' har att 'finna sig i' — om de vill fortvara i aktuell tillvaro.

Sedan allsvenskans start på 1920-talet har c:a 50 olika föreningar (fotbollsklubbar), representerande c:a 30 olika orter i landet, under någon tid varit gäst i det allsvenska spelutrymmet, betraktat som värd. Under varje fotbollssäsong avgörs vilka som skall 'åka ur' och vilka som skall 'åka in' i den aktuella tillvaron. I figur 12:1 redovisas hur de olika föreningarna (och orterna) s.a.s. 'kommit och gått' i allsvenskan. Redovisningen avser perioden 1924-1977 och sker på så sätt att föreningens 'livslinje' blir 'fylld' under den period då allsvens-

FIGUR 12:1. Det allsvenska spelutrymmets ockupation under perioden 1924 - 1977. Varje linje representerar en förening. Fylld linje motsvarar tid i allsvenskan. Den första entrén i allsvenskan är markerad med en asterisk. (Källa: Serietabeller)

skan gästats. Summerar man varje lags vistelsetid under hela perioden så framkommer en mycket markant *skevhet* i fördelningen. Medan endast 20% av lagen svarar för mer än 60% av det totala spelutrymmet, så finns det en annan grupp av lag (utgörande 55% av lagen) som endast tagit i anspråk 10% av utrymmet, tillsammans. Medianstanntiden i allsvenskan är c:a 4 år. De 'nya' föreningar som succesivt försökt 'stanna kvar' i allsvenskan har dock fått ett allt större motstånd att övervinna — för att inte bli utslagna. Nykomlingarnas stanttider har *trendmässigt sjunkit* från c:a 7 år på 1930-talet till c:a 4 år på 1950-talet, men med en svag uppgång på 1960-talet till c:a 5 år. Om nykomlingarna på 1930-talet till övervägande del kom för att stanna i allsvenskan, så har nykomlingarna *som för första gången* kom upp i allsvenskan under 1950-60-talen, i princip endast kommit för att sedan lämna igen — efter en säsong.

Av orter med en lokalbefolkning på under 20 000 invånare, är det endast Degerfors och Åtvidaberg som lyckats 'få fram' ett lag till allsvenskan. Ur regional fördelningssynpunkt kan vi konstatera att det allsvenska spelutrymmet i första hand varit öppet för de 6-7 största städerna i landet (Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Helsingborg och Borås, samt några till). Någon regional utjämning av detta handlingsutrymme har heller inte skett, snarare tvärtom, genom att logiken som opererar har starka drag gemensamma med den som säger att 'till den som har skall varda givet och till den som icke har, skall intet varda givet'.

Vid konkurrens till ett begränsat utrymme måste en selektion göras, vanligen av 'första bästa', ungefär som då första bästa sädespermie ankommer till ägget och utestänger de andra från inträngning. Det allsvenska spelutrymmet är ett sådant begränsat utrymme, som en svärm av (idag) c:a 1 000 olika föreningar försöker komma upp i. I väldigt många fall blir det de som först anländer som s.a.s. blir *vice-värddar* i aktuell tillvaro. Vice-värdarna har möjlighet att 'inreda' tillvaron på ett sätt som 'efterkommande' gäster inte har möjlighet till. Motsvarande förhållanden finns också inom fotbollens område.

Då allsvenskan startade på hösten 1924, så skulle bl.a. Västerås IK ha varit med. Laget hade s.a.s. passerat spärrarna för entre' och hade 'rätt' att få vara med i allsvenskan. Åke Jönsson (1975) konstaterar emellertid följande, då det gäller storstadsklubbarnas reaktion:

»När det gällde Västerås använde man Statens Järnvägars Kommunikationstabell. Efter lite tidtabellstudier kom man fram till att Skånelagen HIF och MFF skulle behöva tre dagar för att spela en match i Västerås. Göteborgslagen skulle behöva byta tåg upprepade gånger och avresa från Västerås senast söndag middag för att kunna vara i Göteborg på måndagsmorgonen. Norr-

köpingslagen skulle behöva använda två dagar, om de inte steg upp mitt i natten och tog 2.58-tåget över Stockholm.

Vem skulle betala den förlorade arbetsförtjänsten till spelarna för de långa och tidskrävande Västeråsresorna? Nej, menade man, Västerås var inget lag för allsvenskan. Då var det lättare att ta sig till Landskrona och Stockholm.» (Jönsson 1975, s 25)

Nu kom emellertid Västerås med, men en annan klubb (Fässberg) motades ut av liknande skäl. Bl.a. uppställdes krav på 8 000 kr i bankgarantier för att föreningarna skulle få delta i allsvenskan.

Mot denna bakgrund blir det mer förståeligt varför allsvenskan haft sådan kraftig storstadsdominans. De har inte bara varit 'först på plan' (i många betydelser), de har också dragit upp regelsystemen för deltagandet i allsvenskan, samtidigt som de varit 'väl-lokaliserade' både ur rekryterings-synvinkel, ur publik-synvinkel och ur åtkomst- och kommunikations-synvinkel.

12.8. Fotbollsformationers lokala tillvaro.

De befodrings- och fordrings-system som växt fram inom fotbollens område är mycket *hierarkiskt*. På lägsta, lokala nivå finns de lägsta divisionerna, där varje 'ny' förening tvingas starta, svarande mot fotbollsformationers första och mest primära existensform. I denna existensform möter fotbollsföreningarna 'grannarna' i den lokala tillvaron, där längsta avstånden i rummet mellan motspelande lag i allmänhet är mindre än 25 km. Uppemot 80% av alla fotbollsföreningar residerar i den lägsta divisionen och i den lägsta, lokala existensformen. 'Första bästa' i varje sådan lokal serie (division VI, vanligen) går sedan vidare mot nästa högre existensform (nästa division), som normalt omfattar ett större territorium, med avstånd uppemot kanske 50 km. Den absolut 'snabbaste' karriären som ett lag kan göra är därför att gå från division VI till division I (allsvenskan) på fem-sex år. Det är först i division I som hela nationens territorium utgör tillvarons rumsliga bas. Mycket tyder på att motsvarande 'logik' även kommer att generaliseras till Europeisk och Global nivå, ungefär som 'cup-vinnar-cuper' eller motsvarande.

Chansen är naturligtvis ytterst liten för att ett visst lag skall kunna klara av alla de motstånd som finns på vägen till allsvenskan. Men liksom inom lotteri och annan spelverksamhet: chansen finns! Problemet är dock att varje 'höjning' av existensform genererar ökade *uppföringar* och ökat *motstånd*, så att 'samma' förening torde ha svårt att 'klara sig' utan en motsvarande förstärkning av *medlen* som står till buds. Föreningar som 'lyckas' kommer därigenom in i en 'ond cirkel' där varje ny 'framgång' ställer krav på en motsvarande

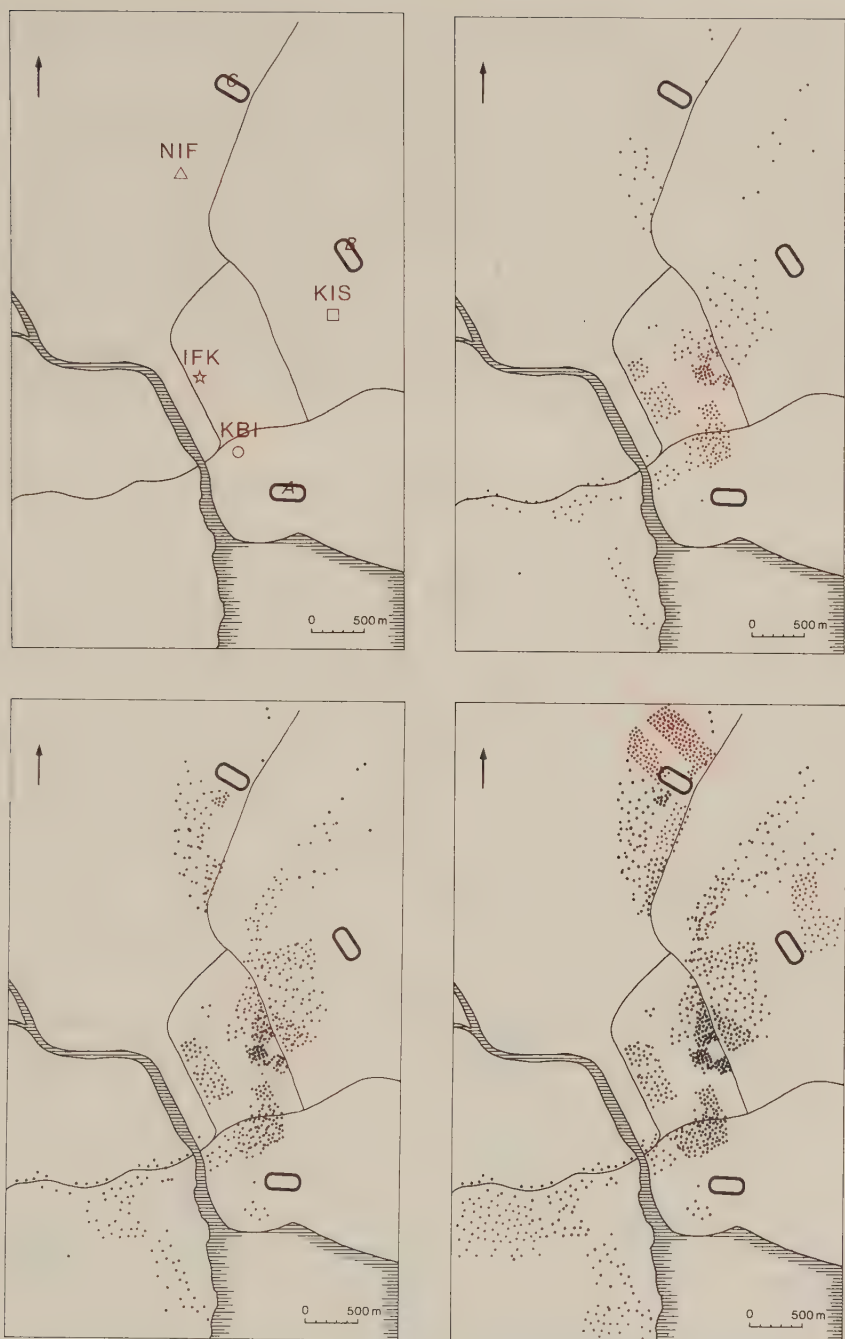
ökning av 'till buds stående medel', t.ex. pengar för transporter och 'köp' av spelare. Å andra sidan brukar ju normalt även publik-understödet och supporterskaran växa i samband med framgångarna.

Fotbollsföreningar är, av tradition, låsta till sitt första hemvist, sitt ursprung, under hela sin existensperiod. Serie-indelningen och mycket annat baserar sig på olika *geografiska* indelningar, bl.a. den traditionella indelningen i landskap (fotbollsdistrikt). Denna 'stabilitet i bosättningen' sammanhänger bl.a. med att den *kommunalistiska* tendensen fortfarande är präglande för själva *rekryteringen* av medlemmar och spelare. Föreningarna är s.a.s. *öppna* samhållnings-sällskap, med mer eller mindre klart utpräglade 'domäner' eller 'revir' i det vanliga samhällets kataderm, dvs. i befolkningen och i territoriet. Föreningarnas tillväxt och fortplantning blir därigenom starkt beroende av hur de lokala katadern utvecklas över tiden. De föreningar som etablerades i de större tätorterna i början av 1900-talet har normalt fått stigande befolkningsmängder inom 'räckhåll', medan föreningar som slog rot i vissa mindre tätorter har fått minskande rekryteringsbaser att engagera för verksamheten.

En mindre undersökning har gjorts angående fotbollsformationernas lokala tillvaror. Av olika skäl valdes Kristianstad som undersökningsområde. Folkrörelsernas uppkomst och utbredning i Kristianstad ansluter sig ytterst väl till det mönster som vi inledningsvist skisserade (avsnitt 12.1). Skarpskytterörelsen, frikyrkorörelsen och nykterhetsrörelsen kom under 1830-1880-talet, med bl.a. Christianstads Skyttesällskap (1831), Baptistförsamlingen (1857) och Logen nr 28 Framåt av IOGT (1881). På 1890-talet kom så idrotten med IFK Kristianstad (1899) och vissa andra föreningar med idrott på programmet (bl.a. KFUM). Ungefär samtidigt kom arbetarrörelsen med en socialdemokratisk förening bildad 1888. Något senare kom de mer 'hus'-orienterade rörelserna, av typen egnahemsrörelsen (1908). Då det gäller idrotten och då särskilt fotboll, så kom ytterligare föreningar in i bilden framför allt på 1920-1930-talen, med Näsby IF (1928), Kristianstad IS (1929) och Kristianstads BI (1933).

I figur 12:2 redovisas hur befolkningsfördelningen²⁰ utvecklats i Kristianstad under 1900-talet. Kartan anger fördelningsbilderna för åren 1940, 1955 och 1970 (i grova drag). Befolkningen totalt uppgick till c:a 20 000, 25 000 (osäker uppgift) och 30 000 för de aktuella åren (inom det aktuella området). Föreningarnas 'ursprung' är särskilt markerade, liksom de fotbolls-planer som utgjort deras 'hemma-planer'.

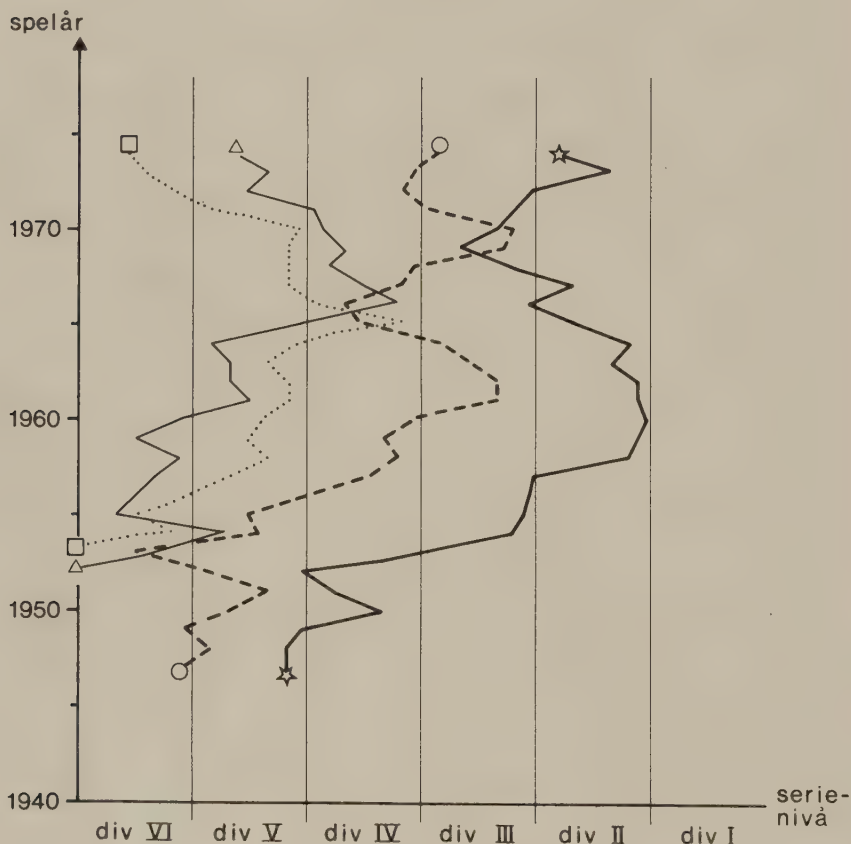
I just denna lokala tillvaro är det uppenbarligen IFK Kristianstad som ur tids-geografisk synvinkel har det 'bästa' ursprunget. Den aktuella föreningen är både 'först på plan' och ligger 'bäst till' (i centrum av staden). Å andra sidan framgår det att några av de mer 'perifera' föreningarna har ett växande befolkningsunderlag inom sitt

FIGUR 12:2. Befolkningsfördelningen i Kristianstad under 1900-talet. Fördelningen ges för åren 1940, 1950 och 1970 (c:a), i den övre högra, den nedre vänstra respektive den nedre högra bilden. Utbredningen mellan perioderna belyses särskilt. Varje prick motsvarar c:a 20 individer. Kristianstads Idrottsplats (A) används av IFK och KBI, Björkvallen (B) brukas av KIS (och delvis även av NIF), medan Fröknegårdsskolans plan (C) utnyttjas av NIF. (Källa: Se not 20)

'räckhåll', medan kontorisering och utglesning av befolkningen i centrum gör det svårare och svårare att *därstädes* finna en för medlemsrekrytering intressant lokalbefolkning.

Samtliga de fyra nämnda föreningarna fanns med i serie-systemet någon gång in på 1940-talet. I figur 12:3 redovisas de aktuella lagens 'karriärer' i serie-systemet under perioden 1950-1975 (c:a). Det framgår tydligt att det rädde ett bra *fotbolls-klimat* under senare delen av 1950-talet och början av 1960-talet. Denna 'klimat-förbättring' torde sammanhånga med att det var VM-fotboll i Stockholm 1958, vilket torde ha genererat ett ökad intresse och engagemang i de flesta lokala tillvaror av motsvarande slag, varför motsvarande 'höjningar' av existensformen torde ha skett i många andra orter under samma

FIGUR 12:3. Fyra fotbollsföreningars 'karriärer' i seriesystemet under perioden 1950 - 1975 (c:a). För beteckningarna för föreningarna hänvisas till figur 12:2. (Källa: Serietabeller)

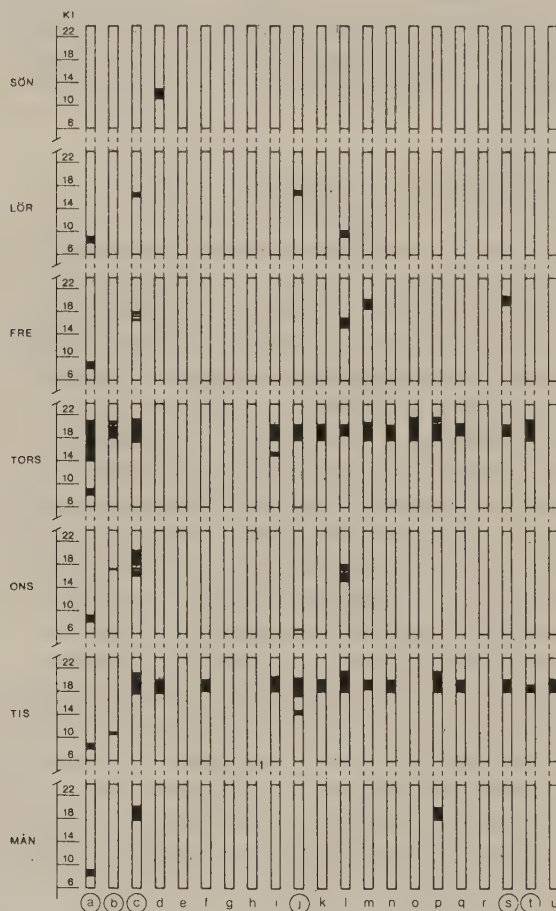
period. (Det får stå som en hypotes). Det framgår också att föreningarna i allt väsentligt lever i samma lokala Kon-Kurrens under 'symbios' eller 'fredlig samexistens'. *Framgångar* för en, synes inte motsvara *motgångar* för en eller flera andra. Föreningarna verkar därför inte 'tära' på något gemensamt resursutrymme. Tvärtom verkar det finnas vissa förstärkningseffekter, så att lyckade karriärer för en s.a.s. 'smittar av sig' på de andra. Den upplevda chansen att 'lyckas' ökar ju påtagligt och »Kan de, så kan vi!». I en ort av Kristianstads storlek kan det ju dessutom finnas tendenser till 'derby'-klimat och meningsfyllda 'Vi'-'Dom'-avgränsningar så att 'Vi' kan visa 'Dom' att det är 'Vi' som är bäst på plan (inklusive den plan som den lokala tillvaron utgör).

12.9. Fotbollsformationers metabolism.

Med metabolism har jag tidigare avsett omsättning av 'ämnena' taget i vid mening. Även fotbollsformationer omsätter självfallet olika slags ämnena. Förutom fotbollar, skor, dressar och andra slags materiel, så omsätts också de speciella ämnena som *medlemmar* och 'fotbolls-ämnena' utgör, dvs. engagerade människor. Det som tillgodogörs och s.a.s. 'inmönstras' i formationen är dessa människors *förmågor*. Den volym eller kvantitet det handlar om kan avbildas som *person-tidsinsatser* för föreningens räkning. Persontidsinsatserna härrör från konkreta människor, normalt bosatta i grannskapet till föreningarnas ursprung (deras hemvist). Den lokalt bosatta befolkningen kan därvid ses som ett '(livs-medels-)ämnes-förråd', som dock till skillnad från många andra slags förråd inte går att 'lagra' undan. Uttaget av persontid måste ske i Kon-Kurrensen i den lokala tillvaron, i konkurrens med många andra 'fordringsägare' och 'persontids-konsumenter'. För att 'trygga' försörjningen med persontid på lite längre tid, måste fotbollsföreningar — liksom de flesta andra formationer — göra olika slags *investeringar* och *inteckningar* i försörjningskällorna. I stället för att sätta ihop ett lag från 'scratch' någon timme före en match, så *binde man upp* spelare för ett helt år, via särskild s.k. licensiering. Eventuellt kompletteras detta med särskilda *spelar-kontrakt*. Dessa åtgärder innebär en *exkludering* av aktuella människors personbundna resurser från alternativa användningar under viss tid. Åtgärderna har därigenom karaktär av undan-lagring och *tillägnelse* av spelare (katabolisk appropriation enligt avsnitt 7.6). Ur denna undan-lagrade och 'säkra' källa dras sedan de spelare fram som under olika veckor eller dagar skall *inkluderas* i re-presentationslaget. Underhållet av 'lagret' sker framför allt genom *träning*.

En mindre undersökning har gjorts (i en annan ort än Kristianstad, nämligen Bjärnum) för att utröna vilka persontidsuttag som

det handlar om för att genomföra ett vanligt veckoprogram i en mindre fotbollsförening. I figur 12:4 redovisas ett av resultaten från denna undersökning. Genom dagboksteknik fick ca 20 personer som involverades i re-presentationslagets verksamheter anteckna tidsinsatserna under en vecka i och för föreningens räkning. Under den aktuella veckan var det hemma-match (på torsdagen), varför den stora transporttidsvolymen vid borta-matcher inte kommer med. Det

FIGUR 12:4. Persontidsbruket i en mindre fotbollsförening. Redovisningen avser direkta insatser för representationslagets räkning utförda av föreningsmedlemmar under en viss vecka. De med cirkel markerade personerna är ledare. (Källa: Meijer 1976)

intressanta är kanske inte de total-volymer det handlar om, utan snarare *mönstret* av persontidsinsatserna. Läger man in alla andra program som sker i Kon-Kurrensen i den aktuella orten, så inses att föreningen måste finna olika 'luckor' i den lokala tids-topologin, där varken kyrkans, statens, familjernas, arbetsgivarnas eller andra makt-företrädare gjort 'inteckningar' i de aktuella medlemmarnas personbundna resurser. Samma problem att finna 'luckor' gäller självfallet även andra resurser som 'delas' med andra rörelser i Kon-Kurrensen. I den aktuella orten, under den aktuella veckan visade det sig exempelvis att matchen måste ändras från fredag (som annars var normal matchdag) till torsdag. Matchen kunde inte 'äga rum' på fredagen, eftersom spelplanen då skulle användas för högre prioriterade angelägenheter: en hög-mässa (i min terminologi) i form av Svenska Flaggans Dag.

Sådana omläggningar vid konkurrens om begränsade utrymmen torde vara ytterst vanligt förekommande. Det krävs därför en viss *flexibilitet* vad gäller tidsuttagets mönstring, så att förekommande tidskonflikter med andra 'program' under exekvering kan klaras av. Det är bl.a. av det skälet som man i den aktuella föreningen har 'rensat' Söndagarna från fotbollsverksamhet, ty konkurrensen i orten är särskilt kraftig då — från familje-baserade program. Som något framgår ur det redovisade uttags-mönstret finns det behov av *små och korta* tidsinsatser, särskilt under dagtid, för att 'fixa' olika problem som kan dyka upp i verksamheten. De som engageras som ledare och sådana som har *ansvar* för att sådana problem verkligen löses, måste därför också ha *passande* befattningar och arbetstider, så att det går att 'stjäla' lite tid från arbetsgivare eller motsvarande. Övergången från 'porös' till mer 'intensiv' arbetsdag, med kortare arbetstid men å andra sidan färre 'hål' i arbetstiden, har därvid både fördelar och nackdelar för föreningslivet. Fördelarna är mindre totalt exkluderad persontid (intecknad av 'arbetsmarknaden') och nackdelarna är mindre totalt antal heltidsengagerade personer (som s.a.s. 'vid behov' kan rycka in, när som helst på dygnet). Övergången från fasta till skiftande arbetstider, genom skiftgång o.dyl., innebär också att det är svårt att lägga upp *ett fixt mönster* för persontidsuttaget (fördelningen av 'luckor') långt i förväg. Även föreningarna måste därför börja med en viss 'skift-gång' även de.

Nu finns det arbetsgivare som inte bara ser mellan fingrarna på de (små) tids-stölder det handlar om för att hålla föreningslivet flytande, utan ger både spelare och ledare en viss 'tjänstledighet' (med full lön) eller inkorporerar idrottsaktiviteterna som en del i det vanliga arbetet. Inom många av storstadsföreningarna är det vanligt med sådana 'skenarbetsavtal' med en 'skenarbetsgivare'. Det finns också föreningar som på 'egen' hand uppträder som en 'vanlig' arbetsgivare, varför aktuella ledare och spelare i själva verket är 'personal' som in-

te bara får, utan *måste* fixa saker och ting (som ett arbete).

Görs en kraftig generalisering av de gjorda iakttagelserna angående persontidsuttaget, så kan vi för nationen som helhet göra en uppskattning av hur stort persontidsuttag som görs för körning av hela fotbollsprogrammet på ett år. Vi har c:a 1 000 föreningar, med c:a 100 000 aktiva (licensierade) spelare involverade i. Det finns vidare en kader av c:a 5 000 ledare, funktionärer och domare, samt en publik som per vecka uppgår till c:a 500 000 personer. Taget vid en och samma tidpunkt, så gör det tillhoppa c:a 600 000 olika personer – som minimum. Med en (minimal) tidsinsats på 6 pt/vecka och spelare, 10 pt/vecka och ledare och 2pt/vecka och publikdeltagare, räknat över 25 matchveckor per år, så erhålls en total tidsinsats av det svenska folket på c:a 40 Mpt/år för att driva idrottsrörelsens fotbollsgren fram genom tillvaron i Kon-Kurrensen. 40 Mpt/år motsvarar c:a 20 000 heltidsjobb i det 'vanliga' arbetslivet. Det skulle emellertid vara fullständigt omöjligt att 'konvertera' dessa 40 Mpt/år till 20 000 heltids- och helårs-befattningar. Föreningslivet omsätter inte ett fåtal människor under lång tid, utan *ett flertal människor under kort tid*.

12.10. Fotbollsformationers lokala fortplantning.

För att något mer 'stadgat' kunna fortvara i Kon-Kurrensen erfordras en mer permanent uppsättning engagerade personer, som s.a.s. 'driver' föreningen (framåt). För deltagande i seriespel krävs att det verkligen finns något *som laget re-presenterar*, dvs. en stadgad föreningsbildning, med särskilda ledare. Även ledare omsätts emellertid. Formationernas metabolism är i själva verket ganska enkel och följer en viss logik. Varje år finns det ett 'intag' på (säg) 100 nya medlemmar i åldern 10-15 år (pojkar). Av dessa kommer (säg) 10 att vara kvar i föreningen upp till 20-års-åldern, varav (säg) 5 stycken blir mer stadigvarande A-lags-spelare. Av dessa 5 kommer (säg) 2 stycken att ha de praktiska möjligheterna att fungera som ledare (bor kvar i hemvistet och har lämpligt arbete). Av dessa 2 kommer kanske en eller ingen att 'frivilligt' ställa upp som ledare, vid en ålder på c:a 30 år.

En formell modell skulle i och för sig kunna formuleras för hur olika variationer i 'intag', 'sektion' och liknande kan ge olika utfall, men de lokala variationerna kring detta tema torde dock vara så pass kraftiga att modellen kanske inte ger mer upplysningar än den som redan ges av den verbala versionen. Hur som helst har ett försök gjorts att närmare kartlägga en del av denna problematik. Det gäller de *förskjutningar* i föreningarnas 'kärn-områden' som över tiden sker till följd av bl.a. befolkningsförändringar lokalt. Om exempelvis en förening får ett extra tillskott på (säg) 10 000 invånare inom sitt

omedelbara hemvist, så får detta självfallet konsekvenser för medlemsrekryteringen och (på längre sikt) ledarrekryteringen. Om å andra sidan en motsvarande minskning sker, så kanske föreningen mer eller mindre 'tynar bort' i brist på potentiella medlemmar inom 'räckhåll'. Alternativt tvingas en (kontinuerlig) 'omlokalisering' fram.

I figur 12: 5, 6 och 7 redovisas hur de tidigare berörda Kristianstads-lagen över tiden har försörjt sig med ledare. Ledarnas rekryteringsmönster torde i sina huvudstycken återspegla rekryteringsmönstret för spelare fem-tio år tidigare och ungdoms- och medlemsrekryteringen tio-femton år tidigare. I figur 12:5 redovisas rekryteringsmönstret för ledare under perioden (c:a) 1930-1945 för de olika föreningarna (jämför figur 12:2). Befolkningsfördelningen omkring år 1940 ges som underlag för prick-mönstret av ledare. Vi kan konstatera att det finns relativt utpräglade *lokala anhopningar* av ledare till vissa kärn-områden, svarande mot föreningarnas ursprungliga hemvister. Inom det centrala området av staden finns en viss 'överlappning' mellan föreningarna. Till en viss del dras dock ledarna ur olika befolkningsskikt, varför överlappningarna närmast indikerar en relativt heterogen bebyggelse och befolkning. I figur 12: 6 redovisas på motsvarande sätt hur rekryteringsmönstret gestaltade sig för perioden (c:a) 1945-1960, med befolkningsfördelningen omkring år 1955 inlagd som bakgrund. Hemvisten har på ett påtagligt sätt *luckrats upp* och blivit mer 'utspridda' i den lokala tillvaron. Detta sammanhänger uppenbarligen med att befolkningen under denna period har relativt sett 'åldrats' och minskat i de centrala delarna, samtidigt som nya bostadsområden etablerats utanför centrum med yngre befolkning i. I figur 12: 7¹⁹ görs en motsvarande redovisning för perioden 1960-1975 (c:a), med befolkningsfördelningen omkring år 1970 inlagd som bakgrund. Nya lokala anhopningar synes därvid framträda i anslutning till de nya '60-tals-områden' som vuxit fram i de något perifera delarna i förhållande till centrum. Fotbollsformationerna kan med andra ord sägas 'röra på sig' i det lokala katadermet. Skulle de inte göra det, så skulle de antagligen 'vissna' och upphöra med sin verksamhet.

Det bör kanske betonas att en bedömning av det varierande lokala *engagemang* som föreningarna förmår driva fram i lokalbefolkningen inte framgår ur kartsviten 12: 5-7. Antal prickar anger endast hur många ledare som *någon gång* varit ledare — under tidsperioden. En prick kan därför representera alltifrån endast ett 'ledar-år' till uppemot femton 'ledarår' — om stanntiden är ett respektive 15 år.

I figur 12: 8 redovisas hur ledarnas stanntider som ledare i sina respektive föreningar har gestaltat sig över åren. Det som redovisas är ett 'glidande' medelvärde. Det redovisade värdet vid en viss tidpunkt utgörs av medelvärdet för — de vid tidpunkten aktuella — ledarnas faktiska stanntider (både 'bakåt' och 'framåt' i tiden

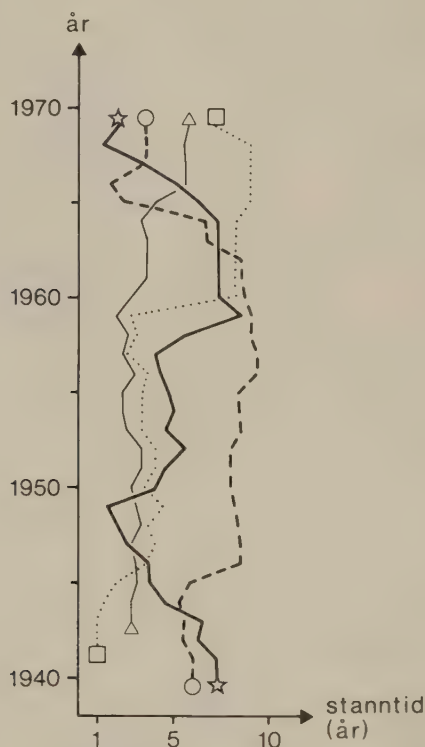

FIGUR 12.5. Rekruteringsmönstret för ledare perioden 1930-1945. Redovisningen sker föreningsvis: NIF i övre vänstra, KIS i övre högra, IFK i nedre vänstra och KBI i nedre högra bilden. Befolkningen år 1940 ges som bakgrund till rekruteringsmönstret. (Källa: Årsberättelser)

FIGUR 12.6. Rekryteringsmönstret för ledare perioden 1945-1960. Jämför figur 12.5. Befolkningen år 1955 bildar bakgrund till rekryteringsmönstret. (Källa: Årsberättelser)

i förhållande till den aktuella tidpunkten). Den normala stanntiden ligger på c:a 4 år, med — som synes — relativt stora variationer dels mellan föreningarna, dels över tiden. Detta ger ett nyrekryteringsbehov på c:a en ledare per år och förening, eftersom det rör sig om fyra olika typer av ledare — ordförande, sekreterare, kassör och matchledare. Antalet prickar per femtonårsperiod bör därigenom bli c:a femton stycken per förening, vilket också stämmer relativt väl med det faktiska antal som redovisas (i figurerna 12: 5-7).

FIGUR 12:3. Ledarnas stanntider i fyra Kristianstadsföreningar över tiden. Det som redovisas är glidande medelvärden per förening. (Källa: Årsberättelser och medlemsmatrklar)

För flera av föreningarna finns det (enligt figur 12: 8) en påtaglig ökning av stanntiden precis under den period (i skiftet mellan 1950-tal och 1960-tal) då föreningarna (enligt figur 12:3) gör sina bästa framgångar i seriesystemet. Det verkar ju också rimligt att framgångar för föreningen ökar engagemanget, och därigenom beredvilligheten att ställa sig till förfogande för föreningens räkning under längre tid och/eller med större tidsinsatser per tidsperiod.

12.11. Idrottsrörelsen som en virtuell emigration.

Normalt har de olika folkrörelserna karaktäriserats i 'positiva' ordalag, som befrämjande av 'demokrati', 'solidaritet' och mycket annat som är 'fint'. Inledningsvis inordnade jag idrottsrörelsen bland folkrörelserna, närmast som en *inhemsk* variant av emigrationen till Amerika. I stället för att rent konkret, genom transport, fly från den bekymmersfyllda tillvaron, som över en miljon emigranter gjorde, så kan man ju fly mer abstrakt och genom att inte ta itu med de reella besvärligheterna utan ta itu med mer *imaginära* besvärligheter — men som är desto lättare att övervinna. Det är så jag ser idrottsrörelsen i stort.

Det bör kanske poängteras att det är just idrottsrörelsen *som rörelse* som jag ser på detta vis. Jag bortser helt från de informella lekar och aktiviteter som människor kan ha som *liknar* de som praktiseras inom den mer organiserade idrottsrörelsen. Problemet är ju att sådana 'lekar', 'umgängesformer', 'motionsaktiviteter' o.dyl. 'hårdnar' och blir mer 'allvarliga' då de 'inlemmas' i den mer stadgade idrottsrörelsen. Verksamheten börjar *präglas* av den generiska grammatik som konstituerar idrotts- eller (hellre:) sport-rörelsen: 'att övervinna motstånd med till buds stående medel'.

Det viktiga är därvid att de motstånd som 'passar sig' i allt väsentligt är *artificiella motstånd*. Det vore ju annars rimligt att idrottsrörelsen skulle ha större inslag av sjukgymnastik, särskilt aktiva program för arbets- och bostads-miljö-frågor (så att människor får 'uttrycka sig själva') och en större politisk medvetenhet om vad det är för reella motstånd i tillvaron, som gör att de personbundna resurserna inte kan komma till uttryck på ett mer 'vanligt' sätt — exempelvis i arbetslivet. Även då det gäller de 'till buds stående' medlen, så är det endast vissa som är 'passande' för idrottsrörelsen. Motstånden skall övervinnas genom *artefakter och artificiella hjälpmedel*, men inte genom 'övertalning'. Idrottsrörelsens olika uppgörelser är i princip 'tysta'. Den för människan unika kompetensen att använda språket för att övervinna besvärligheter i tillvaron finns knappast alls med — som ett medel att övervinna motstånd. Idrottsrörelsen (sportrörelsen) har — mig veterligt — aldrig någonsin kommit till uttryck genom 'voice', dvs. genom 'demonstrationer' o.likn. På ytan ser det ut som om det vore de personbundna resurserna som i första hand kommer till användning inom idrotten. Jag skulle vilja formulera det på ett annat sätt: det är de *kroppsbundna* resurserna som kommer till användning, inte de personbundna, ty det karaktäristiska för personer är ju att de kan tala och uttrycka sig genom (det vanliga) språket. Idrottsmän lär sig möjligen konsten att *slåss* men inte konsten att *argumentera* — på ett mer kultiverat sätt.

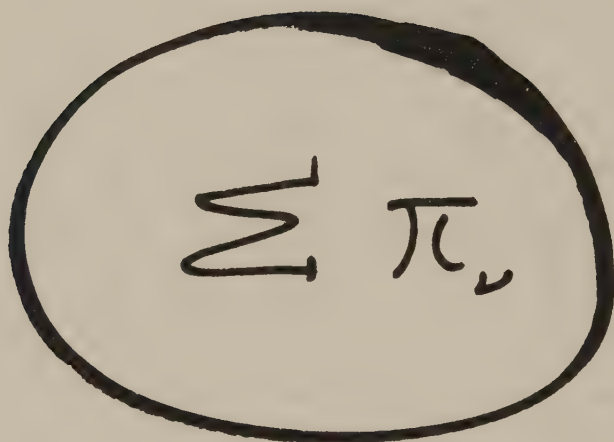
Det som emellertid, i mitt tycke, är det allvarligaste med idrotts-

rörelsen är att även *understödet är artificiellt*. Idrottsrörelsens kreditgivare, bidragsgivare, supportrar, publik och många av de aktivt medverkande uppträder relativt *ansvarslöst*, genom att egentligen endast 'vara med' då det går *bra*, men ganska snabbt drar sig ur då det går *dåligt*. »Tänk vad bra *vi* var idag – men usch så dåliga *dom* var igår!» är en inte alltför ovanlig kommentar som i ett nötskal anger vad det handlar om: 'Jag' stödjer egentligen inget annat än *framgången*, inte 'Oss' som medlemmar eller något syfte som 'Vi' har.

Idrottsrörelsen, med alla dess grenar och kanaliseringssystem, har karaktär av ett person-befordrans-system som har den mycket intressanta egenskapen att rörelsen *i princip endast kan leda 'framåt'/'uppåt'*. Går det av någon anledning 'bakåt'/'nedåt', så 'avsågas' aktuell gren eller också byter 'passagerarna' kanal. Samma logik gäller för idolerna. Så länge det går 'framåt'/'uppåt' för dem så fungerar de bra som idol, men går det 'bakåt'/'nedåt' en längre tid så 'glöms' de bort och fungerar i varje fall inte som idol. För att hålla skenet uppe och ge 'passagerarna' (idrottsrörelsens anhängare) en före-ställning om att det finns något mål för 'resan' (rörelsen), så måste ett massmedialt sken på olika sätt hålla ett antal stjärnor lysande, som något att nå upp till eller hänföras till i den annars mycket strukturlösa rymden (tillvaron). Det hör också till bilden att dessa stjärnor normalt måste vara *intet-sägande*, så att man inte börjar betrakta dem som vanliga människor. I själva verket skulle idrottsrörelsen antagligen kunna bli farlig ur samhällelig synvinkel om rörelsen, idolema och stjärnorna blev *mindre aningslösa* än vad de f.n. är. Den strukturella likheten med något mer perversa och introverta rörelser av typen nazism, fascism och olika sekt-bildningar är ju kraftig. Om därför ledarna ('här-förarna') och idolerna ('av-gudarna') börjar uppträda i något andra skepnader och där verksamheten som man håller på med börjar få betydelse (som kanske 'ett nationellt intresse'), då kan idrottsrörelsen tvingas artikulera sin generiska grammatik på ett mindre trivsamt sätt och på ett mindre (arena-)instängt sätt: att värdighet här i tillvaron endast kan tillägnas på bekostnad av några andra (som nu har värdighet). Det är ju lätt att tänka sig hur en enkel generalisering av mottot: 'att övervinna motstånd med till buds stående medel' skulle kunna se ut i mer oroliga tider.

¹⁹
 FIGUR 12:7. Rekruteringsmönstret för ledare perioden 1960-1975. Jämför
 figur 12:5. Befolkningen år 1970 bildar bakgrund. (Källa: Årsberättelser)

I detta kapitel gör jag en snabbrepetition av varje del i avhandlingen. Genomgången är dock inte heltäckande utan avser några av de mer centrala resonemangen som förts och med tonvikten lagd på svenska, nutida förhållanden. (En mer utförlig och 'sammanfattande' sammanfattning av avhandlingen ges i nästa kapitel (kapitel 14), men då på engelska.) I ett avsnitt diskuterar jag hur avhandlingens 'rön' skulle kunna bidra till en mer generell 'samvetenskap' och en mer allmän 'välfärdshållning'. För att något bidra till pågående diskussioner om det svenska samhällets mer långsiktiga utvecklingsalternativ skisserar jag i ett avslutande avsnitt tre olika framtidsbilder. Avsikten är att försöka ange spännvidden i de alternativ som föreligger som den historiska situationens innebörd.

SAMMANDRAG OCH UTVIDGNING

13.1. Problem och ansats.

Avhandlingen har en regionalpolitisk bakgrund. Särskilt under 1960-talet växte det i Sverige och i andra länder fram behov av att kunna se och tolka samhällsutvecklingen i mer 'fysiska' termer, bl.a. för att kunna bemästra den s.k. 'urbaniserings-processen'. Det gällde att försöka styra samhällsutvecklingen på ett sådant sätt att alltför stora storstäder och alltför gles glesbygd kunde undvikas. Det gällde också att ta itu med de problem av typ lokal arbetslöshet, folkomflyttningar, hushållssplittring och social isolering som följde i spåren av den aktuella utvecklingen.

Det som alltmer kom att intressera mig var *orsakerna* till dessa problem, det som 'ligger bakom' de ytliga uttrycken och det som 'alstrar' bristerna i tillvaron. Samtidigt började det framstå som ett mirakel att vardagslivet i de flesta orter under de flesta tider faktiskt flyter ganska väl och utan allvarigare störningar. Ur ett mer naturvetenskapligt synsätt kan ju samhällsbildningar betraktas som speciella och lokala undantag från det mer naturliga vimlet och den mer sannolika o-ordningen i tillvaron. För att bevaras som sådana lokala anhopningar av ordning måste samhällsbildningar aktivt underhållas och upprätthållas. Som en samlande beteckning för det som på detta sätt 'ligger bakom' och 'alstrar' den kulturella och sociala ordningen i vardagslivet införde jag begreppet *vardagslivets generativa grammatik*. Avhandlingen är ett försök att utforska denna.

Avhandlingen kan ses som ett bidrag till sökandet efter *en ny rationalitet* för det kollektiva handlandet på lite längre sikt. I den nuvarande samhällsbildningen finns ett antal grundläggande motsättningar som det blir allt svårare att leva med. Det gäller bl.a. produktionens alltmer samhälleliga karaktär samtidigt som dock människorna i gemen blir alltmer alienerade från och utan ansvar för samma produktion. Det finns också en risk för att samhällsmedborgarna för sin försörjning tvingas bli beroende av att bristerna i tillvaron fördjupas och förvärras. »Din nöd är mitt bröd» gäller för ett växande antal människor. I avhandlingen försöker jag få klarhet över hur sådana typer av motsättningar kan upphävas, upplösas eller förstärkas.

Det är den *tidsgeografiska* samhällsmodellen eller föreställningsramen som använts som grund för det fortsatta utforskandet av vardagslivets generativa grammatik. Föreställningsramen befruktas framför allt från två håll: de biologiska (livs-)vetenskaperna och de humanistiska (språk-)vetenskaperna. Det gäller då teorier och modeller för den *levande* materien respektive modeller och teorier för de *meningsfyllda* mönstren och uttrycken i tillvaron.

13.2. Föreställningsram och teori.

Vid försöken att beskriva tid-rum-materien som en tillvaro kan tre grundläggande mönster eller *ordningsprinciper* identifieras. Jag diskuterar dessa i termer av kosmologier, dvs. läror angående ordningen i tillvaron. De olika ordningsprinciperna kan också ses som 'poler' eller 'tendenser' som 'drar' åt olika håll. Jag börjar därvid tala om olika *prefix-klasser* som olika typer av fenomen och begrepp 'hör' till. De grekiska prefixen Ana, Dia och Kata används som indikationer för var olika fenomen 'hör hemma'. Den föreställningsram som utvecklas i avhandlingen kan ses som ett försök att 'fånga in' och 'uppfånga' i sammanhanget relevanta fenomen i det 'nät' som spänns upp av de tre polerna, tendenserna eller prefixklasserna. Man skulle kunna tala om en särskild *Ana-Dia-Katalogik* som grund för föreställningsramen.

I den levande materien identifierar jag tre grundläggande produktions- och reproduktionssätt: vegetal, insektal och animal formeringsprincip. Det finns en viss koppling och korrespondens mellan dessa tre 'materiella' ordningsprinciper och de tre 'immateriella' ordningsprinciper som jag talat om ovan. Exakt hur dessa korrespondenser gestaltar sig har jag dock inte gått närmare in på.

Varje tillvaro är någons tillvaro. Även celler har en tillvaro, liksom den organism som de ingår i. Det finns därigenom olika nivåer av tillvaror. Den mekanism som möjliggör etablering av *gemensamma* tillvaror för entiteter på en viss nivå kallar jag för *samvete*. Redan på cellnivån finns ansatser till samveten i denna mening genom att cellsamlingar via ömsesidiga utbyten med varandra kan generera mycket komplexa gemensamma mellanvaranden av typ cirkulationssystem och kollektiva försvarsanläggningar mot yttre störningar. Vardagslivets generativa grammatik ges samma ontologiska status som de kraftfält och primitiva språkspel som finns i cellernas tillvaro.

Varje tillvaro anses omsluten av en 'högre' eller 'större' tillvaro och anses innesluta olika 'lägre' eller 'mindre' tillvaror. Speciellt gäller detta i den mänskliga tillvaron. Jag ansluter mig därvid till den kombinerade natur- och kulturvetenskapliga uppfattning som säger att Människan (som art) numera är att betrakta som en mäk-

tig 'naturkraft' som aktivt inverkar på evolutionens gång i biosfären. Den *förvaltarroll* som Människan ges i många religioner harmonierar ytterst väl med en sådan uppfattning. Människan kan därvid anses vara en *vice-Värd* på jorden och för gästerna i biosfären. Det kulturbegrepp som jag senare utvecklar baseras på ett sådant synsätt.

Vid utvecklingen av föreställningsramen mot det samhälleliga och det kulturella området formulerar jag två stycken modeller: en modell för *utvidgad (social) metabolism* och en modell för *kulturell fortplantning*. I den första modellen är omsättningen och bearbetningen av meningsfylld materia det helt centrala. I den andra modellen är informationsöverföringen mellan generationer och barnuppföstran det helt avgörande.

Vid konstruktionen av dessa modeller görs vissa liknelser till förhållandena i den levande materien. Personer betraktas exempelvis som celler i samhällsformationer medan de strikt biologiska, mänskliga kropparna ses som cellkärnor i motsvarande formationer. Liknelserna är dock inga vanliga eller 'ytliga' liknelser. Jag talar därför om *homologi-resonemang* i stället för om *analogi-resonemang*. Vad det handlar om är att försöka utveckla ett språk att beskriva växelverkans- och korrespondensformer med som är relativt nivåoberoende, dvs. har samma terminologi för vissa grundläggande och gemensamma strukturer och processer i komplex, levande (organiserad) materia, oberoende av under vilka former som dessa komplex uppträder.

Det finns glidande övergångsformer mellan 'materiella' växelverkansformer och mer 'immateriella' växelverkansformer — exempelvis mellan partiklar i ett kraftfält respektive getingar i ett getingbo. Det finns därvid anledning att tala om *metafysiska kraftfält*, dvs. kraftfält som etablerats 'efter naturen', dvs. i kulturen. Det vanliga språket är ett sådant och möjliggör uppbyggande av en 'extra-genetisk', kulturell 'genpool' för exempelvis förmågan att flyga (med flygplan). För den fortsatta diskussionen gör jag en distinktion mellan *generisk* och *generativ* grammatik, som ungefär motsvarar skillnaden mellan arv och miljö. Det är den generiska grammatiken som konstituerar olika entiteters kompetensuppsättningar och genotyper, medan den generativa grammatiken verkar kanalisering, strypande och understödande vad gäller olika sådana potentialers aktualisering i den konkreta tid-rum-materien i form av faktiskt manifesterade fenotyper.

Alla människor har i viss mening *samma* generiska grammatik som inlagrad och artspecifik generisk grammatik. Det som skiljer olika kulturer och samhällsbildningar från varandra är därigenom i huvudsak de olika temporära och lokala *generativa* grammatikerna och de olika regelsystem, inskrivningsväsen, scheman och lokaliseringsprinciper som verkar kanalisering för biografernas framväxande i förekommande historie-geografiska kontext.

Med hjälp av den grundläggande 'Ana-Dia-Kata-logiken' formuleras en modell för kulturell fortplantning, där tre olika grundspråk i samhällsbildningen urskiljs, kallade *Folk-Målet*, *Moders-Målet* och *Herre-Målet*. Dessa bildar i sin tur viktiga inslag i de tre grundversioner av vardagslivets generativa grammatik som tecknas, vilka kallas *Ana-Grammatik*, *Dia-Grammatik* och *Kata-Grammatik*. De tre versionerna är i västerländska samhällsbildningar relativt väl åtskilda i olika 'sfärer' av typ det religiösa, det politiska och det ekonomiska, så att 'själs-livet', 'samhälls-livet' och 'arbets-livet' i viss mån regleras av skilda generativa grammatiker med olika 'språk' att 'se' med, 'tala' i och 'lyssna' med och med olika 'språk' att 'handla' enligt.

13.3. Personer och samhällen.

Personer betraktas som samhällsbildningars *grund-celler*. Det finns tre grundformer av personer, vilka kallas Ana-, Dia- och Kata-personer, ungefär motsvarande juridiska personer, fysiska personer respektive fastigheter i det moderna, aktuella svenska samhället. Det kapitalistiska produktionssättet, som i min terminologi kan beskrivas som en Kata-Grammatik och ett Herre-Mål, kan därvid karaktäriseras som *en systematisk konvertering av personer till saker*, dvs. till personers dialektiska motsatser. Ideella föreningsbildningar ombildas till på börsen köp- och sälj-bara bolag, vanliga människors personbundna resurser ombildas till en 'fri' och 'rörlig' arbetskraft och mänskliga hemvister och bostäder får karaktär av handelsvaror.

Tre grundtyper av samhällsbildningar urskiljs, kallade animala, insektala och vegetala samhällsformationer. Enligt synsättet finns det djupgående strukturella likheter mellan den animala materiens ektoderm-bildande tendens (mot ett centralt nervsystem) och den samhälleliga materiens 'anaderm'-bildande tendens, mot en central statsmakt. I samhällsformationer urskiljs tre olika slags 'vävnader' eller delstrukturer, vilka kallas *anadermet*, *diadermet* och *katadermet*. De är uppbyggda av Ana-loger, Dia-loger respektive Kata-loger. Beroende av vilken generativ grammatik och vilket 'mål' som är dominerande i samhällsformationen och som s.a.s. 'präglar' kulturen, kommer de olika vävnaderna att tillväxa olika mycket och på olika sätt. De strukturförändringar som emellanåt inträffar i samhällsformationen kallas *anastrofer*, *diastrofer* och *katastrofer*, beroende av att de berör olika vävnader och delstrukturer. Anastroferna i anadermet innebär olika 'lyft' och 'språng' i den förhärskande föreställningsramen, t.ex. vid övergång från hedendom till kristendom. Dia-

stroferna i diadermet innebär olika 'omläggningar' i rådande förvaltningspraxis, t.ex. vid övergång från vänster- till höger-trafik i kommunikations-systemen. Katastroferna i katadermet har formen av beståndsförfall och 'olyckor' av typ digerdöd och konkurser.

En viktig mekanism för kanaliseringen av människors generiska grammatik i kulturellt 'passande' former är *befattnings-skrivning*. Befattningsskrivning innebär en viss 'inteckning' av människors egendomar, svarande mot att de tillträder olika *alter-domar*, i vilka de inte uppträder som 'sig själva', utan som 'tjänare' eller ombud för andra. Befattningsskrivning kan ses som ett utslag av kreditgivning mot säkerhet. Tre 'tunga' fordrings- och befordrings-system urskiljs därvid, svarande mot tre fundamentala gäst-Värd-relationer:

- som varelse i Livet
- som människa i Världen
- som person i Språket

De tre Vårdarna har mer eller mindre väl utvecklade representations-former och ombud i den vardagliga tillvaron. Mödrar, naturfilosofer och möjligen FN kan ses som Livets ställföreträdare — även om de inte normalt respekteras som sådana, medan Staten och Kyrkan traditionellt har varit representeranter för Världen respektive Språket.

Ur sysselsättningssynpunkt är Livet den förste och störste kreditgivaren och fordringsägaren. Ungefär en tredjedel av persontiden är reserverad för Livets räkning i form av sömn, livsmedelsförtäring och annat *kroppsbete*. Kraven från Livet uppfylls normalt frivilligt och upplevs som egna *behov*. Uppfylls inte kraven så dras givna krediter in, bl.a. livskraften, med förkortad livslängd som följd. Människor kan ställa övriga existensformer på spel för att tillmötesgå Livets fordringar (bl.a. via Ur-Sinnet), eftersom det är principiellt omöjligt att 'ta tjänstledigt' från Livets krav — som varelse i livet.

Den näst störste fordringsägaren är Världen, ofta representerad av Staten. Via medborgarskapet ges olika mänskliga och medborgerliga rättigheter, bl.a. ett hemvist att fritt röra sig inom. De motsvarande prestationerna fullgörs normalt frivilligt och upplevs som medborgerliga *plikter*. Uppfylls inte kraven dras givna krediter in, bl.a. rörelseutrymmet, med reduktion av hemvistet till kanske en fängelsecell. Persontidsuttaget för Världens räkning har karaktär av *handverksamhet*, av typ värnplikt och barnomsorg.

Språket har traditionellt haft Kyrkan som vice-Värd. Det är Kyrkan som mer konkret svarat för att människor blivit upptagna i språket, fått namn och utrustats med själsliga förmögenheter. De språkliga kraven är normalt *självklara* och fullgörs genom *språkhandlingar*, av typ svar på (till-)tal och internalisering av vissa väsen (som lojaliteter). Svarar man inte mot de sociala förväntningarna så kan givna tal- och röst-utrymmen dras in, så att ingen längre behöver

bry sig om vederbörande person eller fästa sig vid vad vederbörande säger.

13.4. Bedömningar och beräkningar.

Utvalda delar av *folkbokföringens* historia följs för att närmare skärskåda hur man under olika epoker har räknat med personer. Tre olika epoker urskiljs: Kyrkans, Kronans och Nationalstatens epok, svarande mot tre olika system för folkbokföringen. Under de olika epokerna och i de olika systemen har människor därvid kommit till uttryck som *Hel-igheter*, *Fast-igheter* respektive *Mynd-igheter*, svarande mot att människornas *själar*, *hemman* respektive *egendomar* utgjort bokförings- och förvaltnings-enheter.

Ett försök görs också att förstå *idrottsrörelsen* mot bakgrund av avhandlingens teoribildningar. Idrotten betraktas därvid som den inhemska varianten av emigrationen till Amerika, nämligen som *en virtuell emigration*, dvs. en 'flykt' undan besvärligheterna i tillvaron. Övriga folkrörelser, av typ arbetarrörelsen, kan ses som de motsvarande 'protest'-svaren vid omläggningen i samhället under 1800-talet, då det kapitalistiska produktionssättet mer konkret kom att sätta sin prägel på de lokala hemvisten. Idrottsrörelsens generiska grammatik tecknas med mottot 'att övervinna motstånd med till buds stående medel'. Denna generiska grammatik kom att sätta sin prägel på idrottsrörelsen efter den diastrof som ägde rum i slutet av 1800-talet, då idrottsrörelsen blev en *sport-rörelse*, med växande behov av realkapital och materiella produktionsmedel att övervinna (artificiella) motstånd med. Några mer detaljrika undersökningar presenteras vad gäller *fotbolls-formationer* och deras tillvaro, bl.a. vad gäller 'karriärer', persontidsbruk och lokala fortplantningsformer. Idrottsföreningar karaktäriseras som *sam-hållnings-sällskap* med relativt bräckliga grunder att stå på, eftersom de saknar både ideella och materiella gemensamma angelägenheter att bygga verksamheten på — i motsats till ide- respektive hushållningssällskap.

13.5. Samvetenskap och välfärdshållning.

Avhandlingens resultat är självfallet inte sådant att vardagslivets generativa grammatik nu är uppklarad och identifierad. Det tillhör för övrigt logiken i föreställningsramen att det finns en ständig växelverkan mellan föreställningar och framställningar av sociala realiteter, varför eventuella 'upptäckter' av den förhärskande generativa grammatiken skulle kunna skapa betingelser för en grundläggande ändring

av densamma. Det krävs mot denna bakgrund en viss *balansgång* vid försöken att utforska vardagslivets generativa grammatik.

Å ena sidan finns en risk (eller chans) för att sociala förhållanden *re-duceras* till fysiska/naturliga förhållanden som människor inte kan göra något åt. Människor blir 'passiverade'. Då man 'förklarar' mänskliga handlingsmönster utifrån en neurofysiologisk modell över hur hjärnan arbetar så rör man sig i denna riktning.

Å den andra sidan finns en chans (eller risk) för att sociala förhållanden *pro-duceras* till följd av sociala reaktioner på studierna — genom att exempelvis människor blir ur-sinniga och gör revolution då de 'upptäcker' ordningen i tillvaron. Då man 'förklarar' bristerna i tillvaron genom en modell för olika befolkningsgruppers relativa 'styrka' eller ansvarighet för hur tillvaron gestaltar sig så rör man sig i denna riktning.

Jag har själv försökt balansera mellan dessa ytterligheter och 'fallgropar'. Ett fortsatt utforskande av vardagslivets generativa grammatik skulle därvid kunna innebära att man tar itu med bl.a. följande frågor:

- den västerländska kulturens uppkomst, etablering och framtida fortplantningsbetingelser;
- den historie-geografiska kontextens betydelse för uppkomsten av olika sorters teoribildningar, exempelvis inom naturvetenskap och samhällsvetenskap;
- den sociala metabolismen ur ett mer renodlat naturvetenskapligt perspektiv, exempelvis vad gäller energihushållningen;
- medborgarskapet i framtiden och under en ny ekonomisk världsordning, exempelvis vad gäller värnplikt och skatteplikt;
- alternativa former för befattningsskrivning, exempelvis sådana som baseras på stadier utefter åldersaxeln som alla går igenom.

En mer allmän klättring och mobilisering utefter den uppstakade leden skulle kunna innebära etableringen av en *samvetenskap* (på engelska 'Con-Science', på tyska 'Ge-Wissenschaft'), svarande mot en kunskapsbildning som:

- utgår från att det är samma tid-rum-materia och samma värld som är föremål för studierna inom olika discipliner, men från olika utgångspunkter;
- bidrager till en ökad förståelse människor emellan och en ökad förmåga att kunna ta hänsyn både till och från olika andras ståndpunkter;
- har uppkomsten, underhållet och förfallet av samveten som det förnämsta problemområdet.

Utifrån en samvetenskaplig synvinkel handlar det då inte om att försöka etablera en problemfri värld i praktiken, i vardagslivet. En sådan skulle vara outhärdlig och endast generera psykisk och social ohälsa.

I stället handlar det om att etablera en tillvaro som är *levbar* av människor, som varelser i livet, som människor i världen och som personer i språket. Det handlar då också om att göra det möjligt för människor att *leva med* tillvarons inbyggda motsättningar, av typ den som finns mellan 'liv' och 'död', så att människor inte lever ett skenliv där exempelvis 'döden' inte längre 'släpps in' i tillvaron.

Ur ett längre tidsperspektiv är det därvid relativt ointressant vad som händer med de enskilda varelsena, hur stor 'tillväxten' blir eller hur man skall kunna minska 'olyckorna'. Mer intressant är hur det går för de olika *arterna*, hur den kultiverade ordningen skall kunna *fortplantas* och hur man skall kunna undvika *systematiska katastrofer*, av typ utrotning av äldre kulturmönster. Det gäller därvid att sätta *Människans globala* levnadsvillkor i relation till *de enskilda människornas lokala* levnadsvillkor och omvänt. Vardagslivets generativa grammatik kanaliserar inte bara de enskilda människornas biografier utan även den speciella biografi som tecknas av Jorden och dess biosfär. En reformationspraxis som baseras på en sådan allmän livs- och världsåskådning kan kallas *välfärdshållning* (på engelska 'Well-Fare-Holding', på tyska 'Wohl-Fahrts-Haltung'), innebärande en samhällsförvaltning, där:

- alla intressanta förvaltningsenheter är dynamiska storheter av typ rörelser och där själva rörelseinriktningen är viktig;
- utgångspunkten är att tillvaron har inbyggda motsättningar som det gäller att leva med, inte eliminera, sublimeras eller dölja;
- välfärd i allt väsentligt består av en väl färd genom gatorna i det lokala hemvistet, genom dagarna i veckan och genom livet på jorden, som skulle kunna göras om (av nästkommande generationer).

13.6. Perspektiv på regional- och sysselsättningspolitik.

En samhällsbildning står och faller med *det gemensamma mellanvarandet*, det som utgör den gemensamma tillvaron mellan människor. Mycket tyder på att människor har betydligt större möjligheter att sätta sig in i andra varelsers levnadsvillkor om de själva har befunnit sig där – i en rent fysisk mening. Frågan är därför om inte olika typer av 'jobrotation', 'varvade studier/praktik' och kanske viss obligatorisk tjänstgöring 'på verkstadsgolvet' skulle vara nödvändigt för att få till stånd ett ökat gemensamt mellanvarande och ett ökat samförstånd mellan människor.

Motsvarande 'präglings' gör att människor 'känner sig hemma' där de rent fysiskt har växt upp och levt som barn och ungdomar. Var människor 'känner sig hemma' har utan tvekan stor betydelse för de

regionala befolkningsomflyttningarna, varför bosättningsmönstret för åldersgruppen 0-19 år kommer att få långsiktiga konsekvenser för det framtida bosättningsmönstret och de allmänna levnads-sätten.

Betraktar man de sociala storheterna som dialektiska storheter av tvetydig natur, vilka hela tiden är i rörelse på nu-ytan, så blir det ett fundamentalt problem att underhålla och upprätthålla samströmningen mellan olika personer och rörelser på nu-ytan, dvs. själva *kon-kurrensen*. *Tiden* framstår därvid som den helt fundamentala resurs-, budgeterings-, koordinerings- och planeringsdimensionen. För närvarande håller olika förekommande rytmer och naturliga tidsscheman på att förlora sina tidigare roller som tidgivare i de lokala tids-, plats- och dag-ordningarna. Frågan är därför om inte det kommunala planmonopolet, som f.n. endast är orienterat mot rummet, måste utvidgas till att även innebära ett kommunalt *tidsplanmonopol*. Härigenom skulle olika sorters lokala rytmer, högtider, dagordningar och scheman kunna upprätthållas och fås att harmoniera med varandra. De nu aktuella diskussionerna om nattöppna barndaghem, utökad skiftgång, flex-tider, turtidstabeller för kollektivtrafiken, söndagsöppna affärer, semesterförläggning etc. kommer därvid in i bilden som konkretiseringar av vilka problem som måste lösas inom ramen för en sådan kommunal tidsplanering.

Mobiliseringen av människorna i samhället till en 'fri' och 'rör-lig' 'arbetskraft' med en låg stabilitet i bosättningen och med ett lågt engagemang för vad som i praktiken framställs (som s.k. 'väl-färd') kan på sikt innebära både förlorade generationer — genom a-lienering från samhället och bristande medborgarskapsansvar — och ett fördärv av det kulturella arvegodset — i avsaknad av adekvat underhåll. Enligt den bedömning som görs i avhandlingen är det egentligen inte 'nyproduktionen' eller tillverkningen av fler och billigare artefakter som på sikt möjliggör en väl färd i tillvaron, utan snarare själva *re-produktionen och underhållet* av den 'dolda' för-mögenhet som är bunden till orter, natur, människor och vardags-livets mer triviala rutiner och ceremonier — t.ex. seden att hälsa på varandra.

Mot denna bakgrund synes det angeläget att närmare studera och utvärdera det som skulle kunna kallas *Regioners Inre Arbete*. Med hänsyn till de resonemang som förts i avhandlingen finns det därvid skäl i att uppmärksamma det arbete som bedrivs under andra former än under kommersialism (lönearbete och förvärvsarbete), exempelvis det föga uppmärksammade arbete som bedrivs under domesticism och kommunalism i form av hushållsarbete, barnupp-fostran och ständig jour-hållning och värn av högre sociala värden på basis av medborgarskapet. En mer aktiv kommunal tidsplanering blir

därvid mer eller mindre liktydig med en kommunal *sysselsättningsplanering* — åtminstone i mina termer.

13.7. Några framtidsperspektiv.

Av samma principiella skäl som en problemfylld människa kan 'förfalla' och bli än mer problemfylld just genom formerna för 'lösandet' av problemen (t.ex. *superi*), så kan även samhällsformationer 'förfalla' och 'förlora sig' i kortsiktiga stimulanser som endast tillfälligt löser problemen men som på längre sikt gör att vissa förutsättningar för att reellt lösa problemen inte längre finns. Enligt mitt synsätt håller den svenska samhällsformationen på att hamna i detta läge. Det krävs en *strukturförändring* i samhällsformationen.

Varje historisk situation har en innebörd. Ibland, men inte så ofta är 'tiden mogen' för större förändringar. Då sker det diastrofer och anastrofer (i min terminologi). Enligt min bedömning bär verkligen historien, i den nu aktuella fasen av samhällsutvecklingen, på en sådan större innebörd i sitt sköte. Beroende på hur denna innebörd förlussas och omhändertas kommer samhället att tendera mot olika alternativa samhällsbildningar på längre sikt. De alternativ som — enligt min bedömning — för närvarande föreligger som den historiska situationens innebörd, kan kallas: *Land-Skapet Sverige*, *Folk-Hemmet Sverige* och *Aktie-Bolaget Sverige*.

De tre framtidsalternativen kan ses som möjliga 'svar' på de 'frågor' som tornar upp sig för det framtida kollektiva handlandet. Det handlar om huruvida *ide'hållningen* skall ske på basis av en medveten *ideologi* eller grunda sig på kommersiellt gångbara *idoler*. Det handlar om huruvida *samhållningen* skall regleras via en *politisk (folk)makt* eller via *polisiärt (hot om) våld*. Det handlar vidare om huruvida *hushållningen* skall skötas med hänsyn till *ekologiska* rambetingelser för en hälsosam livsmiljö eller med hänsyn taget till *ekonomiska* restriktioner för en sund ekonomi enligt förhärskande synsätt.

I tablå IV gör jag ett försök att teckna de tre alternativen genom en komprimerad skrivning av gemensamma och särskiljande drag. De tre alternativen kan ses som de utfall som skulle erhållas om Ana-, Dia- respektive Kata-Grammatiken mer utpräglad fick kanalisera samhällsutvecklingen. Syftet med framställningen är att måla upp något av den spännvidd som den framtida samhällsutvecklingen kan ske inom. Jag överläter till läsaren att brodera ut de olika alternativen ytterligare, exempelvis vad gäller energiförsörjning och pendlingsmönster, liksom att bedöma de olika alternativens 'realism'.

TABLA IV. Tre alternativ för det svenska samhällets framtid.

<i>LAND-SKAPET SVERIGE</i>	<i>FOLK-HEMMET SVERIGE</i>	<i>AKTIE-BOLAGET SVERIGE</i>
Tillväxten och fort- plantningen sker via ett mer seriöst FOLK-MÅL, baserat på äldre kristna värderingar om Människan som VICE-VÄRD på jorden.	Tillväxten och fort- plantningen sker via ett mer revolutionärt MODERS-MÅL, baserat på tidigare praxis och organisationsformer för människan som GÄST i en lokal tillvaro.	Tillväxten och fort- plantningen sker via ett mer institutionaliserat HERRE-MÅL, baserat på ett modernt och rationellt tänkande om Människan som VÄRD i en värdlös rymd.
Motsättningarna i nationalstaten blir UPPHÅVDA till ett högre plan. De ÖVERVINNS med ett nytt tänkande.	Motsättningarna i nationalstaten blir FÖRSTÄRKTA i praktiken. De BEMÖTS som besvärliga realiteter.	Motsättningarna i nationalstaten blir UPPLÖSTA och svåra att angripa. De UNDANTRÄNGS bakom ett ytligt välstånd.
LÖFTES- INSTITUTIONEN förstärks, så att småbarn kan vägra värnplikt mm och tillskrivs en viss PERSONLIGHET.	FAMILJE- INSTITUTIONEN förstärks, så att vårdnads- havare får en tryggad för- sörjning och en ökad MYNDIGHET.	ÄGANDERÄTT- INSTITUTIONEN förstärks, så att även människor kan ägas och disponeras som HUMANKAPITAL.
Statsadministrationen får rollen som ett REGIONALT FN- OMBUD.	Statsadministrationen får karaktär av ett KOMMUNFÖRBUNDS- KANSLI.	Statsadministrationen uppträder som ett STORFÖRETAG på marknaden.
Statsberoende och nationellt övergripande PROFESSIONER växer i betydelse.	Relativt autonoma och territoriellt bundna KOMMUNER blir nya storkoncerner.	Asociala och orts- och person-obundna KOMMERSIELLA BO- LAG tillväxer utan gräns.
Arbetet består av YRKESVERKSAMHET, med stort inslag av forskning, kunskapsvård och INFORMATION- BEHANDLING.	Arbetet består av HUSHÅLLSARBETE, med stort inslag av städning, vård, värn och MÄNNISKO- OMSORG.	Arbetet består av FÖRVÄRVSARBETE, med stort inslag av varuframställning och SAK- HANTERING.
Människor vistas tempo- rärt i olika och vitt ut- spridda men välbesökta HEMVIST beroende av vilken TJÄNST man har.	Människor har en stabil och fast bosättning i en integrerad BOSTAD/VERKSTAD beroende av vilken FAMILJ/KOMMUN man tillhör.	Människor gör tillfälliga uppehåll i varierande och särskilt inrättade SOV- och ARBETS- PLATSER beroende av MARKNADENS utbud och efterfråga av bostäder resp. arbetskraft.

The Generative Grammar of Everyday Life
— at the borderline between Nature and Culture

Background and aim of the study

In Sweden in the 1960's there was a growing demand for a more 'physical' interpretation of current social development. The so-called process of urbanization had been identified and measures were needed in order to avoid cities too large and regions too sparsely populated. Such problems as intraregional migration, local unemployment and regional inequalities also entered the picture. In Sweden, a special committee was set up — the Expert Group on Regional Studies (ERU) of the Ministry of Labour — to deal with the problems involved and to support the decision-making process in the field of regional policy.

This study started as a part of the research that ERU initiated. A national settlement policy was under way aiming to create robust, local labour markets outside the big cities in a confined set of places, called *primary centers*. The aim of the study was to come up with some general interrelationships between size of city and the set of occupational alternatives on the local labour market for the individual. My first attempts to answer these questions led me into more fundamental problems of social structure and social development. Must people really *earn* a living, or is the provision with life-supporting means a civil *right*? What kind of forces are really operating in society, creating regional inequality and the like? What is the logic of change of social formations?

As a working concept to develop a dynamic theory of social formations, I introduced the concept *generative grammar of everyday life*. The present study is an attempt to explore the generative grammar of everyday life, for Western societies in general and Sweden in particular.

The primary aim of this study is to present two aspects of the generative grammar of everyday life, presented as theories in rough outline: a *histological social theory* and a *biographical occupational theory*. Two areas have been choosed for the application of the theories developed: the art of taking persons into account (registration) and the art of sports.

Frame of reference

The time-geographical frame of reference, developed by Hägerstrand, has served as a point of departure for this investigation. The conception of a generative grammar of everyday life has been stimulated from two other lines of thinking: the biological life-sciences and linguistics. Among those who have influenced my frame of reference are Waddington, Thom, Piaget, Wittgenstein and Arendt. Among geographers, Hägerstrand, Olsson, Buttner, van Paassen and Harvey have inspired me to explore further the difficult borderline between nature and culture where the generative grammar of everyday life seems to reside.

Outline of a theory

The generative grammar of everyday life is given the same ontological status as a field of force. In the modern theory of matter, including living matter, *the modes of interaction* between entities and their environments are crucial. These modes of interaction are to a certain extent evolving together with the general evolution, giving more and more sophisticated fields as more advanced organisms and ecosystems appear on earth. Before there were any macro-molecules, no chemical language could develop; before there were any human hands, no graphical signs or written languages could come about.

A distinction is made between *generic* and *generative* grammars. Generic grammars are micro-rooted, species-specific competencies that must be reproduced and multiplied through generations of the species — including artificial species like cars and computers. Generative grammars are macro-fixed, context-dependent restrictions that must be maintained and added to the local reservoir of rules, principles and constraints. The generative grammar is channeling the action-pattern of the different coexistent populations into culturally acceptable forms. The generic grammar tells what an entity is existing *as*, for instance as a mouse, as a human being, or as an automobile. The generative grammar tells what context the entity is existing *in*, for instance a mousetrap, 19th-century Sweden or a road network. The intercourse between the generic and the generative grammar at the meso-level is discussed in terms of *guest-host-relationships*. In these interrelationships a general *triadic* logic is identified and spelled out in terms of an *Ana-Dia-Cata*-logic. In general, different kinds of intermedia develop in the web of interactions, relaxing the need for contiguity for interacting entities but on the other hand forcing the entities to follow certain rules. Fields of forces appear as language-games and vice versa.

The creation of a *person* is discussed in length. Persons are introduced as the *cells* of social formations. A person is a culturally defined entity and can to some extent be based on other bodies than human bodies, such as bodies of animals or bodies of artificial organizations. Persons enter the world as *vice-hosts* (in Swedish: 'vice-Värd'), being caretakers, spokesmen and representatives of some host and of their own bodies. The self-conscious 'I' of a human being appears as a vice-host, with the own body as guest and the world as a host. The 'I' of a person must so to say bring up 'One-Self' as a 'Me' and in accordance with the local generative grammar that channels and moulds the biological competencies into a culturally acceptable form.

From the general frame of reference concerning time, space and matter, it is not self-evident that only *somethings* originate and come into existence. Usually we don't say that *sometime* or *somewhere* comes into existence. We have, so to say, created a room (a host) for matter (things) to take place in, a long or a short time *before* we let the guests enter the picture. It is quite possible to change the order, creating a room or a host *of matter* instead of a room or a host of 'pure' time and space. In such a world, guests would appear as *sometimes* and *somewheres*, and the corresponding host would appear as *something* or *someone*. This problem of primary guest-host-creation is taken as a starting point for the discussion of *cosmologies*, i.e. conceptualizations of the order of the world. Three such prototypes of cosmologies are spelled out, considered as the bases from which different generative grammars evolve and grow. The three corresponding generative grammars are called *Ana-Grammar*, *Dia-Grammar* and *Cata-Grammar*.

The Ana-Grammar was probably the first to appear in human cultures, being a prerequisite for personal identities and human languages. The Ana-Grammar starts with *an Other* as origin and as point of reference in a relational space, with an internal but very complex order. Matter appears *before* ordinary space and time and has the form of a *subject-matter*, grasped by extra-biological catch-gears, i.e. concepts. Space appears as a *universe*, a unified topological structure, translated into a universe of discourse through biologically inherited means of representation and of projection. The Ana-Grammar makes it possible to create mental images, imaginary figures and is learnt during the first six years of life. The same kind of grammar operates on the cultural level as *the Folk Language*, a subjectivistic, music-like language common to most generations of the culture. The frame of reference in the Ana-Grammar is global and holistic.

The Dia-Grammar comes second, being a prerequisite for a common sense and common interests of local nature. The Dia-Gram-

mar starts with an *Ego* and an *Alter* as origins and as dialectical points of reference in a relativistic space, ordered very much dependent on from which point it is apprehended. Matter appears both *before and after* ordinary space and time and can be characterized as *matters of course* and *matters off course*, matters that must be dealt with in due course. Space appears as a *world*, a seemingly ordered structure, but ambiguous and necessary to be more acquainted with in order to feel at home. The Dia-Grammar makes it possible to create law and order in local social environments and is learnt during the school years and by local social control. The same kind of grammar works as *the Mother Language* in the social context, a common-sense-language, locally connected through different dialects. The frame of reference in the Dia-Grammar is local and dialectic.

The Cata-Grammar comes relatively late, being a prerequisite for written languages and more advanced technologies and means of production. The Cata-Grammar starts with a *One* or a *Capital* as origin and as a conventional point of reference in an absolute space, with an order that must be authorized and legalized because it is not self-evident. Matter appears after ordinary space and time and has the form of *matters of fact*, co-ordinated by different instruments and artificial means, including models and theories of the world. Space appears as a *space*, a structure-less container of things. The Cata-Grammar must be seen as the real 'super-structure' of social formations, heavily dependent on the temporary and artificial means of production, organizations and mass media. The Cata-Grammar is executed in daily life through *the Master Language*, an objective, written language, appearing in different versions as disciplines and the like. The frame of reference in the Cata-Grammar is fragmentaric and atomistic.

The general Ana-Dia-Cata-logic is spelled out further in a model for *social metabolism* and a model for *cultural transmission*. The transformation of Today into Yesterday by Tomorrow, i.e. the generation of history, can be depicted as a metabolism of current social matter into new forms and as a transmission of cultural codes onto new carriers. The different grammars can then be seen as three basic *modes of production and modes of reproduction*, similar to the three 'modes of production and reproduction' that can be identified in (other) complex, living matter: animal, insectal and vegetal modes of formation and of making a living.

Table I, next page, gives some characteristics of the triadic Ana-Dia-Cata-logic. Different phenomena and motifs are translated into three different versions, where each version must be seen as a triadic counterpart to the two others. In general the Dia-version gives the 'third' version, the one that resides 'besides' or 'above' different 'either/or'-alternatives.

Table I. Some characteristics of the triadic Ana-Dia-Cata-logic.

<i>Ana-version</i>	<i>Dia-version</i>	<i>Cata-version</i>	<i>Theme</i>
the future before pre-, pro- lifetime procreates	the present during/while con-, co- seasonal time recycles	the past after post-, re- clocktime pass by	TIME
the macro- over/beyond in/inside within internal	the meso- between/here at/beside with local	the micro- beneath/away on/outside without external	SPACE
the im-material raw natural subjective subject-matter	the semi-material fermenting cultural personal current matter	the material done artificial objective matters of fact	MATTER
one manysided whole persistent invariant idea soul	two ambiguous part in-, ex-sistent variant/variable creature person	many certain unit consistent constant thing body	GUEST
relational universe topological pattern author-ity Life Lord/You	relative world ordered structure major-ity the World Being/We	absolute space algebraic system superior-ity Language Capital/It	HOST
bring up to love/hate believe reason must/have to observe discern hidden meaning emotional transduction labour be some One's	accomodate to be/become thrust motive shall/ought to mediate distinguish emergent interchange partial induction work be someone	adapt to have/miss know cause can/be able to act detach outstanding result neutral deduction action be something	BIO- GRAPHY
actualize laws/principles judgement right/duty holistic powers animal synthesis	bring about rules/norms agreement Ego-Alter-hood dialectic wills insectal contradiction	realize models/orders statement debit/credit atomistic forces vegetal thesis	HISTO- LOGY

Persons and societies

Persons are seen and defined as the dialectical counterpart to Things – pertinent, objective matters of fact. The capitalistic mode of production can then be depicted as a Cata-Grammar which systematically converts Persons to Things. Associations are converted to companies of the 'Ltd'-sort, possible to buy and sell on the Stock Exchange. Human beings are converted to carriers of labour power units floating freely on the labour market. Homesteads and domiciles are translated into the Master Language as real estates and as fixed capital, serving as objects for exploitation and speculation.

In the histological social theory presented, three networks or tissues are singled out for further discussion, called the Ana-Derm, the Dia-Derm and the Cata-Derm. The Ana-Derm contains the immaterial cultural heritage, the re-presentations of the world and all the Ana-Logies. It corresponds to the religious and ideological sphere of life. Structural changes in the Ana-Derm are called Ana-Strophes, occuring once in some hundred years as jumps in the prevailing ideology, replacing the past. The Dia-Derm contains the semi-material current matter, motions, activities and all the Dia-Logues. It corresponds to the social and political sphere of life. Structural changes in the Dia-Derm are called Dia-Strophes, being switches and alterations of current matter from one pole to another. The 'left-right-axis' is such an axis exposed to Dia-Strophes. Dia-Strophes are identified as the most important structural changes in order to create revolutions. The Cata-Derm contains the stored material cultural heritage, domesticated and held in houses, archives and in all the Cata-Logues. Structural changes in the Cata-Derm are called Cata-Strophes. They appear relatively often as sudden dis-integrations of stocks of populations supposed to continue in existence. Cata-Strophes are to a certain extent integrated into the normal agenda of the day, appearing as 'normal' hazards, bankruptcies and accidents.

In the biographical occupational theory presented, three basic systems of person-promotion is discussed, corresponding to three fundamental guest-host-relationships:

- as an organism in life
- as a human being in the world
- as a person in language

During life, people go through different forms of existence and have different hosts to which to accomodate. The three basic hosts are considered as ranked creditors with more or less well-developed forms of representation. Mothers, philosophers and the United Nations can be seen as life's representative on earth and in daily life,

even if they are not normally respected as such. The State has traditionally been the caretaker and the representative of the world, while the Church has been the corresponding spokesman for language.

Life is the primary and most demanding creditor, demanding a third of the person's life-hours for labour on life's account in order to keep the given credits (life). The labour done on life's account is normally done voluntarily, considered as one's own *needs*. If an organism fails to fulfill the demands from life, the given life time is reduced or shrunk to zero. People can put higher forms of existence on trial in order to serve life, for instance when organisms fly into a rage or are controlled by the 'proto-sense' (in Swedish: 'Ur-Sinnet'). Such kind of administration under compulsion is used more commonly by the other hosts.

In contrast to life, one can take a leave from the world without losing existence (in life). Through citizenship at birth, the organism is transformed into a human being, brought up in accordance with the demands from the world and equipped with civil rights and civic *duties*. As the world's representative and caretaker, the State provides the human being with a domicile and a freedom of movement within a certain domain. If the human being fails to fulfill the demands from the world, the given credits are withdrawn, reducing the action-space to smaller regions of space, a cell in prison for instance. The time-use on the world's account is mostly concentrated in the teenage years in the form of school-duty and military service.

Language, considered as a host, has traditionally had the Church as a spokesman and as vice-Lord. Human beings have become persons with a soul and a name through christening and admittance to the language and to the Lord. Human beings have been transformed to *someones* instead of simple *somebodies*. The corresponding duties have been to serve the actual host or Lord (God) by divine service and the claim to restrict oneself to be one and only one person during the whole life. The demands from language are normally taken for granted as self-evident modes of behaviour and as internalized *loyalties* towards different Beings, defined through the language. If the demands are not fulfilled there is a risk that the person falls away from the language, reducing the person to nobody and reducing the given franchises to an obligation to be silent.

On top of these three basic promotion systems, there are lighter systems of channeling human action-pattern. Five such modes of labour/work/action-control are identified, called domesticism, communalism, professionalism, confessionalism and commercialism, depending on how the guest-host-relations are structured, i.e. how the order-giver and the order-taker are interrelated.

Judgements and calculations

The art of taking persons into account is considered as one of the crucial questions for social science and social practice. An attempt is made to treat persons as magnitudes of the same principle sort as in normal science, i.e. as a coupling between a quantity and a quality. The Greeks never managed to introduce real numbers and never managed to multiply two magnitudes in general with each other. The main reason seems to be that they were operating with magnitudes ('greatnesses') very much like what is needed to take persons into account as living, dialectical entities. My own conception of 'personal magnitudes' is close to the conception of 'objects' in the SIMULA programming language.

To examine the art of taking persons into account in practice, the history of the national Swedish registration system is followed from the middle ages up to the present. Three different epochs are identified: the Church, the Crown and the National State epoch. In the Church accounting system (parish registration), people were essentially souls or *mental beings*. In the Crown system (registration for census) people were mainly freeholders or *house-holders*. In the National State accounting system (national accounting) people are considered as owners or *juridical entities*. Social and cultural inertia means that these old accounting systems still work in the social context, defining what people are taken into account *as* and what kind of context the corresponding measures are taken *in*.

In order to exemplify some of the main lines of thinking in the study, a more detailed investigation is made in the field of sports. The sports movement in the late 19th century is considered as the domestic version of the emigration to America, i.e. as an escape from the troublesomeness that entered the local societies in Sweden (and elsewhere) when the capitalistic mode of production left its stamp on local environments. Football-playing in organized form is analyzed, using some of the main tools developed earlier in order to depict the scenery. A Dia-Strophe occurred in the late 19th century when the surviving generic grammar of the sports-movement was written into the organizations in the field. The generic grammar can be depicted as a motto: »to overcome resistance by available means». The means have to a growing extent got the character of ordinary means of production. Football is a case in point where the players to a certain extent are bought and sold as ordinary labour on the market. A micro-oriented study is presented to show how football-formations (clubs) are relocating in the local Cata-Derm in order to recruit new members, depending on how the population distribution develops in time and space.

Discussion

The present study is an attempt to do *basic* social research. Such a research seems to transform into a *re-search* for the basis of social life. As a consequence the major part of the text is concerned with state of affairs that came into play *in the past*. The study started, however, as an attempt to do '*pre-search*': to find ways out of the present social and regional development in order to avoid negative and to facilitate positive state of affairs *in the future*. Just to indicate how the developed frame-of-reference of this study can be used when investigating the future, three longterm alternatives for the Swedish society are discussed at the end of the study. The three versions of future Sweden can be seen as the three forms of everyday life that would appear if the Ana-, the Dia- or the Cata-Grammar comes into full play in the actual historical-geographic context of Swedish social life.

The study indicates a more general problem when making social research. There is a genuine risk (or chance) of *re-duc*ing social phenomena to nothing but physical or natural phenomena, impossible to change by human beings. On the other hand, there is a genuine chance (or risk) of *pro-duc*ing new social phenomena or changing the area of investigation, by interacting with the subject-matter in question — through the readers for instance. In this study I have tried to balance between these pitfalls.

A more developed research and a more common movement in the direction outlined in the study, is discussed in terms of a *Con-Science* (in Swedish: '*Sam-Vetenskap*', in German: '*Ge-Wissenschaft*') and in terms of a *Well-Fare-Holding* (in Swedish: '*Väl-Färds-Hållning*', in German: '*Wohl-Fahrts-Haltung*'). The point is to see everyday life *as a life* that necessarily must be lived together with other creatures in the world.

NOTFÖRTECKNING

- 1) Anne Buttimer har inspirerat mig i denna riktning, särskilt genom den seminarierieserie »Knowledge and Human Experience» som hon gav i Lund under våren 1976. Begreppet »genre de vie» härrör från den franske geografen Paul Vidal de la Blache. Begreppet och den motsvarande idétraditionen behandlas i Buttimer 1971.
- 2) En arbetsgivare är närmast en ordergivare i min terminologi.
- 3) Begreppet generativ grammatik används inom lingvistik (Chomsky 1965) avseende vissa mekanismer vid språkinläring och vid beskrivning av grammatiskt korrekta uttryck i ett språk. Det jag intresserar mig för är inte hur olika ord kan sammansättas eller vad olika ord betyder, utan hur det som orden motsvarar 'ute där' kan sammansättas och i vilka sammanhang de kan ingå. Det är exempelvis inte betydelsen av orden 'häst', 'vagn' och 'häst-vagn' som intresserar mig, utan (riktiga) hästar, vagnar och häst-vagnar och vad de betyder i olika sociala sammanhang, t.ex. på travbanan.
- 4) »Enligt Heidegger är det för litet sagt, att människan har språket, som skiljer henne från de andra djuren. Strängt taget har hon inte språket. Det är snarare språket som har henne. Språket är 'varats hus', i vilket människan bor.» (Bengtsson 1976, s 77)
- 5) Bit (från engelskans binary digit) är ett mått på information.
- 6) En upphävning (i min terminologi) motsvarar Hegels »aufhebung».
- 7) För den icke initierade är SCB detsamma som Statistiska Centralbyrån.
- 8) Det är Johan Asplund (Asplund 1970) som lärt mig att svära på detta sätt, då man vill gå till botten med en fråga.
- 9) Med en u-topologi avser jag en föreställningsram som inte är förankrad i realiteter — av det enkla skälet att motsvarande realiteter (ännu) ej föreligger. (Jmfr utopier)
- 10) Begreppet humankapital (»Human Capital») är numera väl etablerat inom nationalekonomin (se Wykstra 1971). Tanken är att man genom 'investeringar' i de kroppsbundna resurserna — via hälsovård, utbildning o.likn. — kan få ökad 'avkastning' på de mänskliga insatserna i produktionen.
- 11) Termen, liksom karaktäriseringen av de två hjärnhalvorna, härrör från Hande (1979).
- 12) Det är framför allt det religiösa samfundet som avses här. I det profana samhället fanns fyra stånd: adel, präster, borgare och bönder.
- 13) 'Lagen' presenterades av Johan Galtung vid ett seminarium i Lund, hösten 1978, under rubriken »Why I am only 60% Marxist».
- 14) Herman Kahn har särskilt diskuterat denna effekt (Kahn & Wiener 1967), vilken innebär att den nya generationen normalt förkastar sina föräldrars levnadssätt men anammar far- och mor-föräldrarnas.
- 15) Det aktuella grekiska ordet är $\mu\epsilon\gamma\epsilon\theta\omicron\sigma$ (Bochner 1966, s 210).
- 16) Jag har valt att använda ordet Nationalstat för den statsbildning som efterträdde monarkin och som etablerades efter 1850-talet. Den behålls varken av Gud, Kung eller Folket. Synonymer är 'systemstaten', 'välfärdsstaten' och 'nullokatin'.
- 17) Begreppet myndighet är inte riktigt bra. Jag avser den typ av storheter som begreppet person i (strikt) juridisk mening täcker, dvs. storheter — av både mänskligt och icke-mänskligt slag — som har rättskapacitet (förmåga att bära rättig- och skyldigheter).
- 18) Termerna 'voice' och 'exit' härrör från Hirschman. I den svenska översättningen (Hirschman 1972) har 'protest' och 'sorti' används.
- 19) Figur 12:7 är av trycktekniska skäl placerad på sidan 271.
- 20) Befolkningens fördelning i rummet har skattats med hjälp av uppgifter från FoB 1975 (specialprogrammet för kommuner, tabell 15), angående bostadsbeståndets åldersstruktur, fördelat på nyckelkodsområden. Varje prick på kartan motsvarar 10 lägenheter, motsvarande ca 15 - 25 individer i genomsnitt.

ORDLISTA

Ordens ursprung från grekiskan (gr), latinet (lat), franskan (fr) eller engelskan (eng) anges. Anmärkningen (se ...) betyder att se på huvudordet. Förklaringar ges även i tabellerna I-IV (sid 67-68,75, 166-167,283) och i table I (sid 288).

- aktualisera, 133,156 (fr. låta framträda)
 Aktören, 155, 161
 alef-operator, 146, 191
 algebraisk, 63,64,157
 alienera, 129 (lat. avyttra)
 Alter-Dom, 61,210,213
 ana, 66 (gr. upp/åter/omigen)
 ana-aspekt, 69 (se ...)
 ana-bolism, 120,127,153 (se ...)
 ana-derm, 148,187 (se ...)
 ana-fas, 160,164 (se ...)
 anagenes, 96,98 (gr. utveckling uppåt)
 ana-grammatik, 165 (se ...)
 ana-kosmologi, 74,75,155 (se ...)
 analog, 66,124 (gr. liknelse)
 ana-natur, 148 (se ...)
 ana-person, 175 (se ...)
 ana-princip, 217 (se ...)
 ana-skopi, 69 (se ...)
 ana-strof, 148,189 (se ...)
 animal, 93,95,179,182 (lat. djurisk)
 appropriation, 128 (lat. tillägnelse)
 arbetskraft, 189,197,235
 artikulation, 48,70 (lat. ledgång)
 aspekt (lat. anblick)
 atomism, 49
- befattning, 210,213
 biografi, 39,117 (gr. liv-skrift)
 bolism (gr. byggande, brytande)
- chreod, 128, 142
 conversal-, 146,148 (lat. omvändande
 umgänge och samtal)
 convertal-, 146,150 (lat. omändra, om-
 ställa)
- deduktion, 128 (lat.bortförsel, leda i
 bevis)
 deontologi, 116 ('handlingslära')
 derm (gr. hud)
 dia, 66 (gr. genom)
 dia-aspekt, 69 (se ...)
 dia-bolism, 120,127,153 (se ...)
- dia-derm, 149,189 (se ...)
 dia-fas, 160,164 (se ...)
 dia-grammatik, 165 (se ...)
 dia-kosmologi, 74,75,155 (se ...)
 dialektisk, 123,130,171 (gr. samtalande)
 dialog, 66,125,222 (gr. samtal)
 dia-natur, 149 (se ...)
 dia-person, 175 (se ...)
 dia-princip, 217 (se ...)
 dia-skopi, 69 (se ...)
 dia-strof, 150,163,190,244 (se ...)
 domesticism, 214 (lat. göra tillhörande
 hemmet, husligt)
- eganderätt, 211
 egendom, 130, 183, 211, 213
 egendomlighet, 123, 128, 213
 egentid,-rum,-materia, 211
 Ego-Alter-nerande, 130 (lat. Ego-
 omväxlande)
 Ego-Dom, 61
 ektogram, 128 (gr. utanför-text)
 elementarhandling, 117, 217
 endogram, 128 (gr. innanför-text)
 energon, 80 (gr. liten ihärdig, verksam)
 entropia, 80,84,85 (gr. inåtvänderska)
 epistemologi, 126 ('brevförståelse')
 essens, 43,86,144,151 (lat. viktiga be-
 ståndsdelar)
 exekvera, 84,165 (lat. verkställa,
 fullborda)
 exhibera, 90,202 (lat. förete, uppvisa)
 existens, 107,115,199,254 (lat. vara till)
 exit, 243 (lat. utgå)
 exitiativ, 129,184 ('avsluta/bryta')
 ex-sistens, 51 (lat. utstå)
 exkludera, 128, 261 (lat. utesluta)
 extension, (lat. utsträckning)
- fas (gr. lysnings-skede)
 Folk-Mål, 77,160
 Folk-Makt, 189,197
 Folk-Vilja, 189,197
 formation, 43,50,66,71,82,84,89,94,98

fortplantning, 138,187,227,229,264

Gaia, 72,98,196

generativ, 88,209 (lat. alstrande)

generisk, 87,209,246 (lat. framfödande)

grammatik (gr./lat. språklära)

gäst, 25,203,213

handlingsutrymme, 210,213

handlingsvolym, 217,134

handverksamhet, 127,138,206

hemlighet, 128,244

hemvist, 212

Herre-Mål, 77,161,216

himmelsfästning, 181,252

histologi, 178 (gr. vävnadslära)

historia, 117,137

holism, 49,172

homologi (gr. överensstämmande)

humankapital, 139,235,251

hushållning, 133,194

hushållningssällskap, 177,180,243

idehållning, 133,195

idehållningssällskap, 175,179,243

immunitet, 110,211 (lat. frihet, oemot-
taglig för gifter/fordringar)

induktion, 127 (lat. sluta från det en-
skilda till det allmänna, övertala)

inhibera, 90,202 (lat. hämma, inställa)

initiativ, 129 (lat. början, första steget)

Innan-Varat, 110,132,148,179,189

insektal, 93,180,183 (lat. skuren, ledad)

insistera, 125,148 (lat. en visas)

interface, 62 ('mellan-ansikte')

Jag, 62,91,126,127,144,152,156

jordfästning, 181,252

kapital, 177,208,234 (lat. huvudsak-
lig, livssak, produktionsmedel)

kata, 66 (gr. ned/under/emot slutet)

kata-aspekt, 69 (se -...)

kata-bolism, 120,128,153 (se -...)

kata-derm, 151,194 (se -...)

kata-fas, 160,164 (se -...)

kata-grammatik, 165 (se -...)

kata-kosmologi, 74,75,155 (se -...)

katalog, 66,125 (gr. medlemmar av en
korporation, samlade föremål)

katalys, 192,194 (gr. upplösning)

kata-natur, 151 (se -...)

kata-person, 175 (se -...)

kata-princip, 217 (se -...)

kata-skopi, 69 (se -...)

kata-strof, 152,195 (se -...)

kommersialism, 215 (lat. handelsvaru-
omsättande, affärsmässig)

kommunalism, 214,253,258 (lat. all-
mängörande, gemensamt)

komplikation, 222 (lat. inveckling)

koncept, 140,148,154,230,245 (lat. av-
lelse, begrepp)

kommersialism, 215,244 (lat. bekännel-
se, trofasthållande)

konkurrens, 42,134,149 (lat. samman-
löpande, medverkande)

konsistera, 125 (lat. äga bestånd)

konstituera, 86,101,228 (lat. grunda)

kontemporalism, 104,188 (lat. samtidig-
görande)

kontext, 39,71,83,121 (lat. sammanväv-
nad, sammanhang)

kontigvit, 114 (lat. angränsning)

korporation, 175 (lat. förkroppsligande)

korrespondens, 228 (lat. stå i samband
med, brevväxla)

kosmologi (gr. lära om den ordnade
och inrättade världen)

kredit, 184,233 (lat. förtroende)

kropparbete, 138,206

Livet, 100,187,203,212

Liv-Tiden, 103,156,212

lojalitet, 133,188 (fr. laglydighet)

makt, 109

Man, 75,208,213

medborgarskap, 218

Medlaren, 155,161

Mellan-Varandet, 17,50,125,134,139

metabolism, 80,120,153,206,261 (gr.
omkastning, ämnesomsättning)

metafysisk, 48,89,114 (gr. övernatur-
lig, översinnlig)

Moders-Mål, 77,161,190

motsättning, 16,101,105

myndighet, 175

natur (lat. medfödd beskaffenhet)
Nu-Tiden, 104,156
nu-ytan, 102,133

Observatören, 155,160
ontologi, 124,227 (gr. lära om det som
är och om tingens sammanhang)
ord-ning, 143
ordnad, 63,64,157
origo, 57 (lat. ursprung, begynnelse)

persistera, 124 (lat. framhärda, vidhålla)
person, 95,129,140,174,177,203,216,
226,249 (lat. skådespelarroll)
post-sense, 126,133 (lat. efter-känsla)
prefix, 66 (lat. fäst framför)
pre-sense, 126,132 (lat. förkänsla)
Presens, 105,115,156 (lat. närvaro)
princip (lat. grundsats)
prisgiva, 129,221
professionalism, 214, 252 (lat. offentlig-
görande av yrken, hantverksamhet)

radikal, 51 (lat. som går till roten)
realisera, 120,131,177 (lat. sakliggöra,
förvandla i penningar)
residera (lat. bo, vistas, ha huvudsäte)

samhällning, 134,189
samhällningssällskap, 178,180,243
Sam-Tid, 104,156
samvete, 89,182
sense, 133,144 (lat. känna, förnimma)
Sig-Själ, 62,126,128,144,156
singularitet, 64 (lat. egenhet)
skopi (gr. skåda)
spatialitet, 63 (lat. utrymmesform)
Språket, 203,213
språkhandling, 116,127,138,154,206
stadfästning, 181,253
staten, 181,182
strof (gr. en rytmisk helhet av verser)

teleomotion, 24, 155 (gr./lat. ändamåls-
enlig rörelse)
temporalitet, 63,100 (lat. tidsform)
Teori-Tiden, 104,156
terminera (lat. tidsavgränsa)
text (lat. vävnad, inpräntning)

tidsrymd, 134
tillegnelse, 127
tillvaro, 60,86,100,105,173,192,254
tillägnelse, 151
topologi, 63,64,157 (gr. ortlära)
transcendens, 188 (lat. överskrida)
transduktion, 127 ('hinsides överföring')
transmission (lat. översända, avträda)
trialitet, 49,65,221 ('tre-enighet')

universal-, 146,149 (lat. allsidig, allmän)
univertal-, 146 ('översätta till hjässan')
upphäva, 91,133,188
Ur-Sinne, 110
Utan-Verk, 110,133,151,179
U-Topologi, 137 ('lära om orter och
tillvaror som ingenstades finns')

varelse, 124,187,203
vegetal, 93,95,180,185 (lat. växtlik)
vice-värd, 25,123,205
virtuell, 243,269 (lat. förmåga att verka)
voice, 244 (eng. göra sin röst hörd)
vårdnadsplikt, 129,178,210
värd, Vård, 25,203,207,213
Världen, 74,138,203,212

äganderätt, 128
ämnesomsättning, 229 (se metabolism)

LITTERATUR-FÖRTECKNING

- Adler-Karlsson, G. (1977): *Tankar om den fulla sysselsättningen*, Stockholm.
- Arendt, H. (1958): *The Human Condition*, Chigaco.
- Arendt, H. (1961): *Between past and future*, London.
- Arendt, H. (1963): *On Revolution*, New York.
- Arendt, H. (1970): *Om våld*, Stockholm.
- Asplund, J. (1968): *Sociala egenskapsrymder*, Uppsala.
- Asplund, J. (1970): *Om undran inför samhället*, Uppsala.
- Avineri, S. (1972): *Hegel's Theory of the Modern State*, Cambridge.
- Bartholomew, D.J. (1967): *Stochastic models for social processes*, New York.
- Bartley III, W.W. (1977): *Wittgenstein*, London.
- Beard, R.M. (1973): *Piagets utvecklingspsykologi*, Stockholm.
- Bengtson, B-E. (1976): *Varat och tiden. Introduktion till Martin Heideggers tänkande*, Lund.
- Berch, A. (1747): *Inledning til Almänna Hushållningen*, Stockholm.
- Berch, A. (1765): *Om bya-lag efter Sveriges lag*, Uppsala.
- Berger, P.L. & Luckman, T. (1966): *The social construction of reality*, New York.
- Bergström, L. (1966): *The alternatives and consequences of actions*, Stockholm.
- von Bertalanffy, L. (1969): »Chance or law», i *Beyond reductionism – new perspectives in the life sciences*, pp 56 - 84.
- Beyond reductionism – new perspectives in the life sciences*, (1969), Editors A. Koestler & J.R. Smythies, London.
- Birtwistle, G.M. m.fl. (1974): *SIMULA BEGIN*, Lund.
- Bochner, S. (1966): *The role of mathematics in the rise of science*, New Jersey.
- Bohannan, P. (1963): *Social Anthropology*, New York.
- Boulding, K.E. (1955): »An application of population analysis to the automobile population of the United States», *Kyklos*, 2, pp 109-124.
- Boulding, K.E. (1978): *Ecodynamics - A new Theory of Societal Evolution*, London.
- Bourbaki, N. (1968): *Theory of Sets*, Paris.
- Brunnberg, H. (1976): *Begreppet idrott hos människor inom idrot-*

- ten, Stockholm.
- Bunte, R. & Jörberg, L. (1966): *Historia i siffror*, Lund.
- Burns, S. (1975): *The Household Economy*, Boston.
- Buttimer, A. (1971): *Society and Milieu in French Geographic Tradition*, Ass. of American Geographers Monograph no 6, Chicago.
- Calvin, M. (1969): *Chemical evolution*, Oxford.
- Capek, M. (ed.) (1976): *The concepts of space and time*, Boston Studies in the philosophy of science, vol. XXII, Boston.
- Carnap, R. (1966): *Philosophical Foundations of Physics*, New York.
- Cassel, G. (1938): *Teoretisk socialekonomi*, Stockholm.
- Chomsky, N. (1965): *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge.
- Darwin, C. (1976): *Om arternas uppkomst*, Stockholm.
- Doetsch, G. (1961): *Guide to the applications of Laplace transforms*, London.
- Dublin, L.I. & Lotka, A.J. (1946): *The money value of a man*, New York.
- Duhem, P. (1976): »Plato's theory of space and the geometrical composition of the elements», i *The concepts of space and time*, pp 21 - 25.
- Eco, U. (1971): *Den frånvarande strukturen*, Lund.
- Edström, J.-E. (1977): *Cellen i funktion*, Stockholm.
- ver Eecke, W. (1977): *Negativity and subjectivity: a study about the functions of negation in Freud, linguistics, childpsychology and Hegel*, Brüssel.
- Egidius, H. (1969): *Barnets utveckling från spädbarn till vuxen ålder*, Stockholm.
- Ehrensverd, G. (1973): *Levande materia*, Stockholm.
- Einstein, A. & Infeld, L. (1965): *Fysikens utveckling*, Stockholm.
- Elster, J. (1971): *Nytt perspektiv på ekonomisk historie*, Oslo.
- Elster, J. (1972): *Ekonomi och historia från Hammurabi till Keynes*, Stockholm.
- Entriiken, N. (1976): »Contemporary Humanism in Geography», *Annals of the Association of American Geographers*, 66, pp 615-632.
- Filosofi och rättsvetenskap*, (1975), Redaktörer B. Belfrage & L. Stille, Lund.
- Fine, H.B. (1937): *The number-system of algebra*, New York.
- Frankl, V.E. (1969): »Reductionism and nihilism», i *Beyond reductionism – new perspectives in the life sciences*, pp 396 - 427.
- Fraser, J.T. (1978): *Time as Conflict*, Basel.
- Fries, N. (1966): *Introduktion till Växtfysiologin*, Stockholm.

- Gillie, O. (1971): *The Living Cell*, London.
- Gregory, D. (1978): *Ideology, Science and Human Geography*, London.
- Gustafson, T. (1970): *Introduktion till Zoofysiologin*, Stockholm.
- Haavelmo, T. (1962): *Sysselsättningsteori*, Oslo.
- Halldal, P. (1966): *Fotosyntesen*, Stockholm.
- Halldén, O. (1971): *Idrotten i det svenska samhället*, Stockholm.
- Hamilton, E. (1959): *Grekisk livssyn*, Stockholm.
- Hammarberg, C. (1961): *Folkbokföring och folkbokföringsprocess*, Stockholm.
- Hande, Y. (1979): »Våra hjärnhalvor talar skilda språk», i *Vetandets Värld*, sid 36 - 41.
- Harvey, D. (1973): *Social Justice and the City*, London.
- Hayek, F.A. (1969): »The primacy of the abstract», i *Beyond reductionism – new perspectives in the life sciences*, pp 309-333.
- Heckscher, E.F. (1963): *Svenskt arbete och liv*, Stockholm.
- Hedenius, I. (1975): »Analysen av äganderättsbegreppet», i *Filosofi och rättsvetenskap*, sid 37-61.
- Hicks, J. (1970): *Den ekonomiska historiens teori*, Stockholm.
- Hirschman, A.O. (1972): *Sorti eller protest – en fråga om lojaliteter*, Uddevalla.
- Hughes, E.C. (1964): *Men and their Work*, London.
- Hägerstrand, T. (1970): »Tidsanvändning och omgivningsstruktur», i *Urbaniseringen i Sverige*, bilaga 4.
- Hägerstrand, T. (1972a): »Tätortsgrupper som regionsamhällen. Tillgången till förvärvsarbete och tjänster utanför de större städerna», i *Regioner att leva i*, sid 141-173.
- Hägerstrand, T. (1972b): *Om en konsistent individorienterad samhällsbeskrivning för framtidsstudiebruk*, Ds Ju 1972:25, Justitiedepartementet, Stockholm.
- Hägerstrand, T. (1974): »Tidsgeografisk beskrivning. Syfte och postulat», *Svensk Geografisk Årsbok*, 50, s 86-94.
- Hägerstrand, T. (1977): »Att skapa sammanhang i människans värld – problemet», *Rapporter och Notiser*, nr 40, Geografiska Institutionen, Lunds Universitet, Lund.
- Idrott åt alla*, (1969), Statens offentliga utredningar, SOU 1969:29, Stockholm.
- Jacob, F. (1974): *The logic of living systems*, London.
- Jammer, M. (1954): *Concepts of space*, Cambridge.
- Jammer, M. (1957): *Concepts of force*, Cambridge.
- Jammer, M. (1961): *Concepts of mass*, Cambridge.
- Johansson, H. (1953): »Idrotten och Samhället», i *Svensk Idrott 1903-1953*, sid 25 - 124.

- Jönsson, Å. (1975): *Ett fotbollslags historia, Landskrona Bois 1915-1975*, Malmö.
- Kahn, H. & Wiener, A. (1967): *The Year 2000*, New York.
- Karlsson, J. (1978): *Om Arbete – en studie av arbetets ställning i skilda samhällen*, Sekretariatet för framtidsstudier, Stockholm.
- Koestler, A. (1969): »Beyond atomism and holism – the concept of the holon», i *Beyond reductionism – new perspectives in the life sciences*, pp 192-232.
- Lagerroth, F. (1927): *Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling – ett systemskifte inom svensk statshushållning*, Lund.
- Larsson, L-E. (1972): *Neurofysiologi för sjukgymnaster och arbetsterapeuter*, Lund.
- Lenntorp, B. (1976): *Paths in Space-Time Environments*, *Lunds Studies in Geography*, Serie B, nr 44, Lund.
- Logik, Rätt och Moral, (1969), Filosofiska studier tillägnade Manfred Moritz, Redaktörer S. Halldén m.fl., Lund.
- Lovelock, J. & Epton, S. (1975): »The quest for Gaia», *New Scientist*, 65, pp 304-306.
- Liedman, S-E. (1977): *Motsatsernas spel*, vol. 1-2, Lund.
- Lindborg, R. (1974): »Thomas ab Aquinos lära om skapelsen», i *Insikt och Handling*, nr 11, sid 84-135, Lund.
- Lindroth, J. (1975): *När idrotten blev folkrörelse*, Stockholm.
- Lövtrup, S. (1974): *Epigenetics*, London.
- Martins, L. (1978): *Några friluft- och idrottsanläggningar i Malmöhus län*, Kulturgeografiska Institutionen, Lunds Universitet, Lund (stencil).
- Marx, K. (1976): *Verker i utvalg*, Kapitalen 1, 2 och 3, Oslo.
- Meijer, C. (1976): *Genomförandet av en fotbollsmatch i en mindre tätort*, Kulturgeografiska Institutionen, Lunds Universitet, Lund (stencil).
- Monod, J. (1972): *Slump eller nödvändighet*, Stockholm.
- Moore, W.E. (1963): *Man, Time and Society*, New York.
- Morin, E. (1968): *Tidens Anda*, Halmstad.
- Nisbet, R.A. (1953): *The Quest for Community – A study in the Ethics of Order and Freedom*, New York.
- Olivecrona, K. (1969): »Begreppet 'property' hos John Locke», i *Logik, Rätt och Moral*, sid 149 - 161.
- Olsson, G. (1975): *Birds in egg*, Michigan Geographical Publication no 15, Ann Arbor.
- Ortsbundna levnadsvillkor, (1974), Statens offentliga utredningar, SOU 1974:2, Stockholm.

- van Paassen, C. (1976): »Human Geography in Terms of Existential Anthropology», *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 67, pp 324-341.
- Pavlidis, T. (1973): *Biological Oscillators: Their Mathematical Analysis*, New York.
- Peet, R. (ed.) (1977): *Radical Geography*, London.
- Piaget, J. (1971): *Biology and Knowledge*, Edinburgh.
- Piaget, J. (1973): *Structuralism*, London.
- Pleijel, H. (1970): *Hustavlans värld*, Stockholm.
- Pressey, S.L. m.fl. (1939): *Life: a psychological survey*, New York.
- Pribram, K.H. (ed.) (1969): *On the Biology of Learning*, New York.
- Proposition, Kungl. Maj:ts, 1972:111, (1972), bilaga 1, *Regionalpolitiskt handlingsprogram m.m.*, Inrikesdepartementet, Stockholm.
- Regioner att leva i*, (1972). Elva forskare om regionalpolitik och välstånd, ERU, Expertgruppen för regional utredningsverksamhet, Uddevalla.
- Romer, A.S. (1956): *The Vertebrate Body*, London.
- Schmidt, F. (1968): *Tjänsteavtalet*, Stockholm.
- Schopenhauer, A. (1921): *Världsreflexer*, Stockholm.
- Schwartz, B. (1975): *Queuing and Waiting, Studies in the Social Organization of Access and Delay*, Chicago.
- Sussman, M. (1964): *Från cell till organism*, Stockholm.
- Svensk Idrott 1903-1953*, (1953), Malmö.
- Szalai, A. (ed.) (1972): *The use of time – daily activities of urban and suburban populations in twelve countries*, Paris.
- The concepts of space and time*, (1976), Editor M. Capek, Boston Studies in the philosophy of science, vol. XXII, Boston.
- Thom, R. (1975): *Structural stability and morphogenesis – An Outline of a General Theory of Models*, London.
- Thulin, G. (1890): *Om mantalet*, Del I och Del II, Stockholm.
- Toulmin, S. (1964): *Vetenskapsteori*, Stockholm.
- Toulmin, S. & Goodfield, J. (1964): *Materiens arkitektur*, Stockholm.
- Tsetung, M. (1971): *Om Motsigelsen*, Oslo.
- von Uexküll, J.J. (1940): *Bedeutungslehre*, *Bios*, Band X, Leipzig.
- Urbaniseringen i Sverige*, (1970), Statens offentliga utredningar, SOU 1970:14, Stockholm.
- Waddington, C.H. (1975): *The evolution of an Evolutionist*, Edinburgh.
- Wallerstein, I. (1974): *The Modern World-System*, New York.

- Wallin, E. (1972): *Yrkesvalsprocessen och den regionala strukturen, Urbaniseringsprocessen* nr 51, Lund.
- Wallin, E. (1974): »Yrkeskarriär och stabilitet i bosättningen», i *Ortsbundna levnadsvillkor*, sid 298 - 322.
- Wallin, E. (1975): »Geokodning av befolkning och bokföring av persontid», *Svensk Geografisk Årsbok*, årgång 50, sid 155-170.
- Wallin, E. (1977): »Budgeting Human Time», paper presented at the Institute of British Geographers Annual Conference, Newcastle upon Tyne, January 1977, Lund (stencil).
- Vetandets Värld*, (1979), Sveriges Radio, Uddevalla.
- White, A.R. (ed.) (1968): *The Philosophy of Action*, Oxford.
- Wirsell, G. (1968): *Om kronans jordeböcker 1541-1936*, Lund.
- Wittgenstein, L. (1977): *On Certainty*, Oxford.
- Vollmer, H.M. & Mills, D.L. (eds.) (1966): *Professionalization*, New Jersey.
- Wolpert, L. (1970): »Developing cells know their place», *New Scientist*, 14, pp 322-325.
- von Wright, G.H. (1968): *An Essay in Deontic Logic and the General Theory of Action*, Acta Philosophica Fennica Fasc. XXI, Amsterdam.
- Wykstra, R.A. (ed.) (1971): *Human Capital and Manpower Development*, New York.
- Åberg, A. (1978): *Vår svenska historia*, Stockholm.
- Öhngren, B. (1974): *Folk i rörelse*, Uppsala.

Organization
Lund University
Department of Social and Economic
Geography
Sölvegatan 13
S-223 62 Lund
Sweden

Author
Erik C. Wallin

Title and subtitle
Varadagslivets generativa grammatik - vid gränsen mellan natur och kultur
(*The Generative Grammar of Everyday Life*
— at the borderline between Nature and Culture)

Document name
Doctoral Dissertation

Date of issue
January 1980

Coden
LUSADG/(SAEG-1003)/
001-304/(1980)

Sponsoring organization
Expert Group on
Regional Studies (ERU)

Abstract

The present study is an attempt to explore what is called the generative grammar of everyday life. A distinction is made between GENERIC and GENERATIVE grammars. A generic grammar tells what an entity exists AS, while a generative grammar tells what an entity exists IN. The intercourse between generic and generative grammars at the MESO-level is discussed in terms of GUEST-HOST-relationships. In these relationships a general TRIADIC logic is identified and spelled out in terms of an ANA-DIA-CATA-logic.

In the HISTOLOGICAL social theory presented, three different networks or tissues are identified, corresponding to the religious, the political and the economic sphere of everyday life. Modes of PRO-duction and REPRO-duction are discussed in terms of social METABOLISM and cultural TRANSMISSION of cultural competencies to new carriers and new generations. Structural changes are identified as ana-, dia- and cata-STROPHES.

In the BIOGRAPHICAL occupational theory presented, three basic systems of person-promotion are singled out for further discussion. They channel human inherited competencies and human ACTION-SPACES into culturally acceptable forms through three fundamental guest-host-relationships: as an Organism in LIFE, as a Human Being in the WORLD and as a Person in LANGUAGE, respectively.

The theories are applied in two fields: SPORTS and the art of taking persons into ACCOUNTS, by scrutinizing the history of the sports movement and the history of the Swedish registration system.

Key words

time, space, matter, mode of production and reproduction, capital, formation, occupation, dialectics, Western, culture, structure, logics, grammar

Language	ISBN	Number of pages	Price
Swedish	91 - 40 - 04721 - 0	304	no price stated

Distribution by *CWK Gleerup — LiberLäromedel, Lund, Sweden*

I, the undersigned, being the copyright owner of the abstract of the above-mentioned dissertation, hereby grant to all reference sources permission to publish and disseminate the abstract of the above-mentioned dissertation:

Signature *Erik C. Wallin* Date *79-12-18*

- XXVI. *Gunhild Weimarck*: Studier över landskapets förändring inom Lönsboda, Örkeneds socken, nordöstra Skåne. (1953).
- XXVII. *Ingemar Larsson*: Structure and Landscape in Western Blekinge, South-east Sweden. (1954).
- XXVIII. *Sven Godlund*: Busstrafikens framväxt och funktion i de urbana influensfälten. (1954).
- XXIX. *Folke Lågnert*: Syd- och mellansvenska växtföljder. Del I. De äldre brukningssystemens upplösning under 1800-talet. (1955).
- XXX. *Olof Ångeby*: Toppkonstans, erosionsytor och passdalar i Jämtland och Tröndelag. (1955).
- XXXI. *Gunnar Johnsson*: Glacialmorfologiska studier i södra Sverige. (1956).
- XXXII. *Folke Lågnert*: Syd- och mellansvenska växtföljder. Del II. 1900-talet. (1956).
- XXXIII. *Olof Nordström*: Befolkningsutveckling och arbetskraftsproblem i östra Småland 1800—1955. (1957).
- XXXIV. *Sven Godlund*: Befolkning — regionsjukhus — resmöjligheter — regioner. (1958).
- XXXV. *Elis Pålsson*: Gymnasiernas rekrytering och lokalisering. (1958).
- XXXVI. *Harald Svensson*: Glaciation och morfologi. En glacialgeografisk studie i ett tvärsnitt genom Skanderna mellan södra Helgelandskusten och Kulstjödalen. (1959).
- XXXVII. *Erik Ljungner*: Nahuel Huapi. Ein geographischer Querschnitt durch die Anden in Patagonien. (1959).
- XXXVIII. *Nils Lewan*: Om pendling mellan bostad och arbetsplats. En undersökning med material från sydvästra Skåne. (1960).
- XXXIX. *Åke Mattsson*: Morphologische Studien in Südschweden und auf Bornholm über die nichtglaziale Formenwelt der Felsenskulptur. (1962).
- XL. *Stig Nordbeck*: Framställning av kartor med hjälp av siffermaskiner. (1964).
- XLI. *Olof Nordström*: Svensk glasindustri 1550—1960. (1962).
- XLII. *Jan Davidsson*: Littoral Processes and Morphology on Scandian Flatcoasts. (1963).
- XLIII. *Martin Markgren*: Detaljmorfologiska studier i fast berg och blockmaterial. Geomorfologisk studie inom Fennoscandia med Skåne. (1962—1963).
- XLIV. *Martin Markgren*: Geomorphological Studies in Fennoscandia. II. Chute Slopes in Northern Fennoscandia. A. Regional Studies. (1964).
- XLV. *Martin Markgren*: Geomorphological Studies in Fennoscandia. II. Chute Slopes in Northern Fennoscandia. B. Systematic Studies. (1964).
- XLVI. *Lennart Améen*: Stadsbebyggelse och domänstruktur. (1964).
- XLVII. *Arvid Bergdahl*: Det glaciala landskapet. (1961).
- XLVIII. *Olof Nordström—Solveig Mårtensson*: Turism på Öland. (1966).
- XLIX. *Jan O. Mattsson*: The Temperature Climate of Potato Crops. (1966).
- L. *Nils Lewan*: Landsbebyggelse i förvandling. (1967).
- LI. *Gösta Nordholm*: Skånes äldre ekonomiska geografi. (1967).
- LII. *Sven Godlund—Torsten Hågerstrand—Bengt Swanström*: Samhällsutvecklingen och samhällsplaneringen. (1967).
- LIII. *Tor Fr. Rasmussen*: Storbyutvikling og arbeidsreiser. (1966).
- LIV. *Erik Fagerlund—Harald Svensson—Sven Lindqvist m.fl.*: Infrarödtermografi. Principer och naturgeografiska tillämpningar. (1967).
- LV. *Lars Eldblom*: Structure foncière, organisation et structure sociale. (1968).
- LVI. *Knut Norborg*: Jordbruksbefolkningen i Sverige. (1968).

- LVII. *Gunhild Weimarck*: Ulfshult. (1968). Out of print.
- LVIII. *Rune Järvenstedt—Sven Lindqvist—Jan O Mattsson m fl*: Televisions-system i naturgeografisk forskning. (1968).
- LIX. *Arne Jakobsson*: Omflyttningen i Sverige 1950—1960. (1969).
- LX. *Åke Hillefors*: Västsveriges glaciala historia och morfologi. (1969). Out of print.
- LXI. *Sven Lindqvist*: Bebyggelseklimatiska studier. (1970).
- LXII. *Torsten Hägerstrand, Gunnar Törnqvist m fl*: Urbaniseringen i Sverige. (SOU 1970: 14).
- LXIII. *Bengt Sahlberg*: Interregionala kontaktmönster. Personkontakter inom svenskt näringsliv — en flygpassagerarstudie. (1970).
- LXIV. *Björn Hedberg*: Kontaktsystem inom svenskt näringsliv. En studie av organisationers externa personkontakter. (1970).
- LXV. *Mats G Engström*: Regional arbetsfördelning. Nya drag i förvärvsarbets geografiska organisation i Sverige. (1970).
- LXVI. *Torsten Persson*: Geomorphological Studies in the South-Swedish Highlands. (1972).
- LXVII. *Dewitt Davis Jr*: A factorial ecology of Malmö 1965. The social geography of a city. (1972). Out of print.
- LXVIII. *Zoltan Petery*: Studier i svensk regionplanering. Regionplanering enligt byggnadslagen i mindre regioner. (1972). Out of print.
- LXIX. *Tommy Book*: Stadsplan och järnväg i Norden. (1974).
- LXX. *Hans Abrahamson*: Studier i jordbrukets omstrukturering. (1974).
- LXXI. *Christer Persson*: Kontaktarbete och framtida lokaliseringsförändringar. (1974).
- LXXII. *Ulf Helldén*: Karst. En studie av Artfjällets karstområde samt jämförande korrosionsanalyser från Västspetsbergen och Tjeckoslovakien. (1974).
- LXXIII. *János Szegő*: Befolkningstäthet, markanvändning, planering. (vol 1 o. 2) (1974).
- LXXIV. *Raúl Niño Guerrero*: Rural to Urban Drift of the Unemployed in Colombia. (1975).
- LXXV. *Ulf Erlandsson*: Företagsutveckling och utrymmesbehov. (1975).
- LXXVI. *Sture Öberg*: Methods of Describing Physical Access to Supply Points. (1976).
- LXXVII. *Bo Lenntorp*: Paths in Space-time Environments. A time-geographic Study of Movement Possibilities of Individuals. (1976).
- LXXVIII. *Richard Åhman*: Palsar i Nordnorge. En studie av palsars morfologi, utbredning och klimatiska förutsättningar i Finnmarks och Troms fylke. (1977).
- LXXIX. *Björn Gyllström*: The Organization of Production as a Space-Modelling Mechanism in Underdeveloped Countries. (1977).
- LXXX. *Anders Järnegren—Fosco Ventura*: Tre samhällens förändringshistoria. Exploateringen av den fysiska miljön i historisk belysning. (1977).
- LXXXI. *Tommy Book*: Stadsplan och järnväg i Storbritannien och Tyskland. (1978).
- LXXXII. *Jan O Mattsson—Leif Börjesson*: Lokalklimatiska temperaturstudier inom ett skånskt fruktodlingsdistrikt med särskilt beaktande av frost-läntheten. (1978).
- LXXXIII. *Björn Terje Asheim*: Regionale ulikheter i levkår. (1979).
- LXXXIV. *Solveig Mårtensson*: On the Formation of Biographies in Space-Time Environments. (1979).

Hur hänger olika delar av vardagslivet samman?
Hur upprätthålls vardagslivets 'gilla gång'?
Hur fortplantas ett kulturmönster?
Vilken historia skapas genom det vardagliga slitet och släpet?

Det finns ett spänningsfyllt, men ofta för-givet-taget **gräns-
landskap** mellan natur och kultur, mellan biologisk evolu-
tion och historisk utveckling och mellan gårdagen och mor-
gondagen. Begreppet 'vardagslivets generativa grammatik'
införs av författaren vid utforskningen av detta gränsland-
skap. Det motsvarar Marxs 'produktionssätt', Hegels
'tidsande' och Vidal de la Blaches 'genre de vie'. Tre grund-
versioner av vardagslivets generativa grammatik identifieras.
Dessa bildar grundstommarna i den kombinerade samhälls-
och sysselsättningsteori som presenteras av författaren.

